

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TOKAT'IN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI
(TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER,
ŞÖLENLER, DİNİ GELENEKLER, DOĞA VE EVRENLE
İLGİLİ İNANIŞLAR)**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Halit ÜNEŞ**

**Danışman
Prof. Dr. Necdet TOZLU**

TEMMUZ 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Tokat’ın Somut Olmayan Kültürel Mirası (Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller, Şölenler, Dinî Gelenekler, Doğa ve Evrenle İlgili İnanişlar)” **Doktora**” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Halit ÜNEŞ

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Program Adı : Doktora

Tez Başlığı : Tokat'ın Somut Olmayan Kültürel Mirası /(Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller, Şölenler, Dinî Gelenekler, Doğa ve Evrenle İlgili İnanışlar)

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam **258 sayfa**lık kısmına ilişkin 31/07/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: **% 21'** dir.

Filtrelemeye alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden** daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 31/07/2023

Danışman

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Öğrenci

Halit ÜNEŞ

KILAVUZA UYGUNLUK

“Tokat’ın Somut Olmayan Kültürel Mirası (Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller, Şölenler, Dinî Uygulamalar, Doğa ve Evrenle İlgili İnanışlar)” başlıklı Doktora Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Halit  NEŐ

Danışman

Prof. Dr. Necdet TOZLU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Necdet TOZLU danışmanlığında **Halit ÜNEŞ** tarafından hazırlanan “**Tokat’ın Somut Olmayan Kültürel Mirası (Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller, Şölenler, Dinî Gelenekler, Doğa ve Evrenle İlgili İnanışlar)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Türk Dili ve Edebiyatı** Ana Bilim Dalında **Doktora** tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

31/07/2023

JÜRİ:

Danışman	: Prof. Dr. Necdet TOZLU	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Ali KAFKASYALI	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Yavuz UYSAL	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hamza KOLUKISA	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; toplumsallaşmayı, birlikte hareketi, kültürel zenginliği, kurallara göre hareket etmeyi, değerleri içselleştirmeyi ve kimlik kazanımını sağlar. Bu bakımdan kaybolmaya yönelmiş geleneksel uygulamalar ve pratiklerin kayıt altına alınması gerekir. Kişi, bu pratiklerle kendini yalnız hissetmeyerek kültürel hareketliliğin içerisinde yoğrulur ve istikrarlı bir hayat sürer.

Toplumsal uygulamalar ile ilgili pratiklerin ve inanışların odak noktasını insan teşkil eder. İnsanın olduğu yerde ritüeller ve inanışlar da vardır. İnsan, kendini var eden değerleri, insani kodları sürekli canlı tutar. İnsanın var olma dürtüsü, dünya üzerindeki varlığını sağlamlaştırma isteği, binlerce yıllık yaşam sürecinde çeşitli şekilsel değişikliklere uğrasa da ritüel ve inanışlara yansiyarak devam edegelmiştir.

Binlerce yıllık kadim geçmişi ile pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu şehri olan Tokat, kültürel zenginlik, kültürel çeşitlilik ve kültürel kaynaşma açısından da kültürün sürdürülebilir ve aktarımsal olma özelliklerini canlı bir şekilde yaşatmaya devam etmektedir. Derlemesi yapılan hususlarda gelenekler, uygulamalar ve ritüellerin geçmişten geleceğe korunarak kuşaktan kuşağa varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Kültürel mirasın önemi dikkate alındığı zaman unutilan ve yitirmeye yüz tutmuş değerlerin var olan “an”a kazandırılması Türk kültürüne büyük hizmet olacaktır. Bütün bunlar düşünülerek Tokat merkez ilçe ve köylerinin adı geçen somut olmayan kültürel miras unsurları bu tezin konusunu oluşturmuştur. Millet olmanın aslî unsurlarının oluşması, ortak bir mekânda ortak birtakım yaşantıların paylaşılmasını gerekli kılmaktadır. Kültürel miras unsurları da, bir toplumun ortak yaşantılarını, duygu ve paylaşımlarını, değer dünyalarını yansıtan öğelerin başında gelmektedir.

Bu sahada adı geçen konu başlığı altında şimdiye kadar bilimsel anlamda bir çalışma yapılmamış olması, ana motivasyon kaynaklarımız olmuştur. Kültür dinamiktir. Değişen teknoloji ve buna bağlı değişen hayat şartlarıyla kültürümüz de yeni oluşumlara dönüşmeye ve değişmeye başlar. Bunun sonucu hayatımıza yeni uygulamalar girerken bazı uygulamalar da hükümsüz hale gelebilmektedir.

Bu çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Tokat’ın tarihi, coğrafi konumu ve araştırmanın amaç, yöntem ve teknikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler

hakkında bilgi verdikten sonra doğum gelenekleri ve alt başlıkları; doğum anı, alt başlıkları; doğum sonrası ve alt başlıkları; sünnet, askere gönderme, evlenme öncesi, evlenme sırası, evlenme sonrası alt başlıkları altında irdelenmiştir. Ölüm ve alt başlıkları ayrıntılı bir şekilde ele alınarak bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölümünde dinî gelenekler başlığı altında hacca gönderme ve hacıları karşılamada yapılan ritüeller, Ramazan, teravih namazı, hatim okuma, Ramazan, Kurban Bayramları ve kurban kesimi, kandiller, tekke, türbe ve yatır ziyaretleri geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise doğa ve evrenle ilgili inanışlar başlığı altında; halk takvimi ve hava tahmini, mevsimlik bayramlar, yaylacılık faaliyetleri ve yağmur duası ritüelleri incelenmiştir.

Çalışmanın gerçekleşmesinde bana her daim destek olan, güler yüzü ve sonsuz bilgisiyle beni aydınlatan, başlangıçtan tamamlanma aşamasına kadar büyük bir sabır göstererek tezin bu aşamaya gelmesini sağlayan danışmanım Prof. Dr. Necdet TOZLU Hocam'a sonsuz saygılarımı ve can-ı gönülden teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma esnasında benden yardımlarını esirgemeyen, eleştirileriyle yoluma ışık olan Prof. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN'a, yine deniz derya fikirleri ve olumlu, olumsuz tenkidi ile bana yol gösteren Prof. Dr. Ali KAFKASYALI'ya ve aileme şükranlarımı sunarım. Son olarak yardım ve desteğini gördüğüm tüm kaynak kişilere, dost ve hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Halit ÜNEŞ, Erzincan, 2023

TOKAT'IN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI, (TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER, ŞÖLENLER, DİNÎ GELENEKLER, DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ İNANIŞLAR)

Halit ÜNEŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Temmuz 2023

Danışman: Prof. Dr. Necdet TOZLU

ÖZET

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından 2003 yılında imzalanan SOKÜM (Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi)'e Türkiye 2006'da katılmıştır. Bu sözleşmeyle gelişen teknoloji ile birlikte hızla değişen dünya şartları karşısında unutulmaya yüz tutmuş gelenek, görenek ve sözlü anlatımların korunması amaçlanmaktadır. Bunun yanında sözleşmenin başka toplulukların somut olmayan kültürel mirasına saygı duymak, konu ile ilgili farkındalık oluşturmak ve bu oluşturulan düzeyi artırmak, ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliği sağlamak gibi amaçları da vardır. Bu alan üzerine daha önce müstakil bir çalışma olmaması bizi bu konuda çalışmaya yönlendirmiştir. Çalışmada alan araştırması, gözlem, görüşme ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmaya, adı geçen âdetleri uygulamayı sürdürmeye devam eden ilçedeki yaşlı kişilerle, değişik yaş gruplarına ve eğitim düzeyine sahip kişiler kaynaklık etmiştir. Tokat'ın Somut Olmayan Kültürel Mirası üzerine yapılan bu çalışmanın amacı doğrultusunda şimdilerde hızlı bir şekilde teknolojiye ayak uydurmak zorunda kalarak modern yaşam içerisinde kendine ait kültürel ve geleneksel alışkanlıklarını kaybolmadan yaşatabilmeleri Somut Olmayan Kültürel Miras açısından ele alınarak irdelenip incelenmiştir. Bu çalışma giriş, üç ana başlık, bu başlıklara bağlı on beş alt başlıktan oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında kullanılan araştırma ve inceleme metotları ile ilgili bilgi verildikten sonra, alanın tarihi ve coğrafi yapısına yer verilmiştir. Birinci bölümde “toplumsal uygulamalar, ritüeller, şölenler”, Tokat geçiş törenleri (doğum-sünnet-evlenme-ölüm), Asker uğurlama geleneği, İkinci bölümde “Dinî gelenekler”, bayramlar (Ramazan- Kadir Gecesi-Kurban), hacca gitme, kandiller (Mevlid-Regaib-Mirac-Berat) tekke, türbe, yatırırlarla ilgili inanışlar anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, “Doğa ve evrenle ilgili inanışlar”, halk takvimi, mevsimlik bayramlar, yaylacılık faaliyetleri ve yağmur duası incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültür, Dinî Gelenekler, Bayram, Doğa

**INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF TOKAT (SOCIAL PRACTICES,
RITUALS, FEASTS, RELIGIOUS TRADITIONS, BELIEFS ABOUT NATURE
AND THE UNIVERSE)**

Halit ÜNEŞ

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

PhD Dissertation, July 2023

Supervisor: Prof. Dr. Necdet TOZLU

ABSTRACT

In 2006, Turkey joined the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage signed by UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) in 2003. This convention aims to protect traditions, customs and oral expressions that are about to be forgotten in the face of rapidly changing world conditions. In addition, the convention also aims to respect the intangible cultural heritage of other communities, to raise awareness on the subject, to increase the level of awareness, and to ensure national and international cooperation. The lack of an independent study on this field has led us to work on this subject. Field research, observation, interview and written sources were used in the study. The elderly people in the district who continue to practice these customs and people of different age groups and educational levels were the main sources of the study. In line with the aim of this study on the Intangible Cultural Heritage of Tokat, the ability to keep their cultural and traditional habits alive in the face of rapidly changing technology has been examined and analyzed in terms of Intangible Cultural Heritage. This study consists of an introduction, three main headings and fifteen sub-headings. In the introduction, information about the research and examination methods is given, followed by the historical and geographical structure of the area. In the first section, "social practices, rituals, feasts", Tokat transition ceremonies (birth-circumcision-marriage-death), soldier send-off tradition are explained. In the second section, "Religious traditions", festivals (Ramadan- Night of Power (Laylat al-Qadr)- Feast of Sacrifice), pilgrimage, holy days (Mevlid-Regaib-Mirac-Berat), beliefs about tekkes and tombs are expounded. In the third part, "Beliefs about nature and the universe", folk calendar, seasonal holidays, transhumance activities and rain prayer are analyzed.

Keywords: Intangible Culture, Religious Traditions, Feasts, Nature.

İÇİNDEKİLER

Tokat'ın Somut Olmayan Kültürel Mirası (Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller, Şölenler, Dinî Gelenekler, Doğa ve Evrenle İlgili İnanışlar)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xix
TABLolar LİSTESİ.....	xx
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xxi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER, ŞÖLENLER

1.1. Tokat Geçiş Törenleri.....	31
1.1.1. Doğum Gelenekleri.....	32
1.1.1.1. Doğum Öncesi:	33
1.1.1.1.1. Gebe Kalma	33
1.1.1.1.2. Kısırlık	36
1.1.1.1.3. Aşerme	41
1.1.1.1.4. Çocuğun Cinsiyet Tayini.....	42
1.1.1.1.5. İstenmeyen Gebeliği Sonlandırma.....	46
1.1.1.2. Doğum Anı.....	47
1.1.1.2.1. Doğuma Hazırlık ve Doğum	47

1.1.1.2.2. Göbek Kesme, Eş Kesme, Yıkama	50
1.1.1.2.3. Tuzlama	53
1.1.1.3. Doğum Sonrası	53
1.1.1.3.1. Lohusalık	54
1.1.1.3.2. Al Basmalı, Kırk Basmalı, Kırklama, Emzirme	55
1.1.1.3.3. Ad Koyma	57
1.1.1.3.4. Doğan Çocukta Görülen İlklerle İlgili İnanışlar	58
1.1.2. Sünnet	61
1.1.3. Asker Uğurlama Gelenekleri.....	65
1.1.3.1. Tokat'ta Asker Uğurlamaya Dair Uygulamalar ve İnanışlar	68
1.1.3.2. Askere Ağıt Yakma Geleneği.....	70
1.1.4. Evlenme Gelenekleri	76
1.1.4.1. Evlenme Öncesi:	77
1.1.4.1.1. Evlenme Çağı	77
1.1.4.1.2. Evlenme Biçimleri	79
1.1.4.1.2.1. Kız Kaçırma.....	79
1.1.4.1.2.2. Beşik Kertmesi.....	80
1.1.4.1.2.3. Başlık Parası	80
1.1.4.1.3. Eş Seçimi	80
1.1.4.1.4. Evlenme İsteğini Belirtme.....	82
1.1.4.1.5. Birbirleri ile Evlenmesi Hoş Görülmeyen Durumlar	82
1.1.4.1.6. Kısmet Açma	83
1.1.4.1.7. Görücü Gitme-Kız İsteme-Söz Kesme	84
1.1.4.2. Evlenme Anı.....	88
1.1.4.2.1. Düğüne Hazırlık	88
1.1.4.2.1.1. Danışık	89
1.1.4.2.1.2. Düğün Odunu	90
1.1.4.2.1.3. Urba Dizme	91
1.1.4.2.1.4. Çeyiz Asma	91
1.1.4.2.1.5. Düğüne Çağırma- Okuntu	94
1.1.4.2.1.6. Düğün Bayrağı.....	94
1.1.4.2.1.7. Nişan-Şerbet	96
1.1.4.2.1.8. Kına	97
1.1.4.2.2. Düğün.....	100

1.1.4.2.2.1. Nikâh	113
1.1.4.2.2.2. Çeyiz	113
1.1.4.2.3. Evlilik Töreni Oyunları	113
1.1.4.2.3.1. Sinsin Oyunu	114
1.1.4.2.3.2. Kama Halayı	114
1.1.4.2.3.3. Ayı Oyunu	114
1.1.4.2.3.4. Kaz Gütme	114
1.1.4.2.3.5. Deve Oyunu	114
1.1.4.2.3.6. Tül Atlı Oyunu	115
1.1.4.2.3.7. Keçili Oyunu	115
1.1.4.2.3.8. Sınır Taşı Oyunu	115
1.1.4.2.3.9. Tartı Oyunu	115
1.1.4.2.3.10. Oyun Çıkarma	115
1.1.4.2.3.11. Vız Oyunu	116
1.1.4.2.3.12. Kim Vurdu Oyunu	116
1.1.4.2.3.13. Tokaç Oyunu	116
1.1.4.2.3.14. Top Ateş Oyunu	116
1.1.4.2.3.15. Kartal Oyunu	117
1.1.4.2.4. Gelin Alma ve Gelin İndirme	117
1.1.4.2.5. Gerdek Gecesi	121
1.1.4.3. Evlenme Sonrası	122
1.1.4.3.1. El Öpme	122
1.1.4.3.2. Akraba Daveti	122
1.1.4.3.3. Gelinlik Etme	123
1.1.4.3.4. Düğün Âdetleri ve Evlenmeyle İlgili Ritüeller, İnanışlar	123
1.1.5. Ölüm Gelenekleri	124
1.1.5.1. Ölüm Öncesi	126
1.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	126
1.1.5.1.2. Ölümle İlgili Kaçınmalar	127
1.1.5.2. Ölüm Sırası	127
1.1.5.2.1. Ölüm Olayının Duyurulması	127
1.1.5.2.2. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler	128
1.1.5.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı	129
1.1.5.2.4. Yıkama	129

1.1.5.2.5. Kefenleme	130
1.1.5.2.6. Cenaze Namazı	131
1.1.5.2.7. Tabuta Konma, Tabutun Taşınması ve Tabutla İlgili İnanışlar	131
1.1.5.2.8. Devir ve Iskat	132
1.1.5.2.9. Ruhla İlgili İnanışlar	132
1.1.5.3. Ölüm Sonrası	133
1.1.5.3.1. Mezarlıklar, Mezar Taşları ve Mezarlıklarla İlgili İnanışlar	133
1.1.5.3.2. Ölünün Belirli Günleri	133
1.1.5.3.3. Yas Tutma Geleneği	134
1.1.5.3.4. Ölü Yemeği	134
1.1.5.3.5. Ölümle İlgili Ağıtlar, Atasözleri, Deyimler, Anlatılar	135

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ GELENEKLER

2.1. Ramazan	140
2.1.1. Teravih Namazı	142
2.1.2. Kadir Gecesi	144
2.1.3. Ramazan Bayramı	145
2.2. Hacı Uğurlama ve Hacı Karşılama	146
2.3. Kurban Bayramı	149
2.4. Kandil Günleri	151
2.4.1. Mevlid Kandili	151
2.4.2. Regâib Kandili	152
2.4.3. Mi'raç Kandili	152
2.4.4. Berat Kandili	152
2.5. Tekke, Türbe ve Yatırlarla İlgili İnanışlar	153
2.5.1. Tekke, Türbe, Yatır, Atalar Kültü, Eren, Evliya, Ermiş, Baba, Dede, Düvaz Kavramlarının Anlamları	155
2.5.2. Tokat Ziyaret Yerleri Etrafında Gerçekleştirilen Uygulamalar	156
2.5.2.1. Çaput Bağlama	157
2.5.2.2. Kilit Açma	158
2.5.2.3. Dilek Taşı Yapıştırma, Taş Çiftleme ve Ellerin Kavuşturulması	158
2.5.2.4. Cövher Alma	161
2.5.2.5. Elbise Bırakma	163

2.5.2.6. Mum Yakma.....	164
2.5.2.7. Tekke ve Türbe Gibi Ziyaretlerin Uygulamayı Gerçekleştiren Kişilerce Ziyaret Etme Nedenleri	165
2.5.3. Ziyaret Yerleri ve Mekânları (Hubyar Sultan Örneği)	166
2.5.3.1. Hubyar Sultan Ocağı.....	166
2.5.3.1.1. Hubyar Sultan ve İkinci Hubyar	168
2.5.3.1.2. Hubyar Köyü'nde Hubyar Sultan Ocağına Bağlı Ziyaret Yerleri ve Kutsal Mekânlar	174
2.5.3.1.2.1. Ağ Cövherliği	176
2.5.3.1.2.2. Ağca Dede	176
2.5.3.1.2.3. Asa Pınarı	176
2.5.3.1.2.4. Bek Dede	177
2.5.3.1.2.5. Çermik	178
2.5.3.1.2.6. Çetirez	178
2.5.3.1.2.7. Derma Dede	178
2.5.3.1.2.8. Dokuzlar Dağı Zirvesi	179
2.5.3.1.2.9. Göz Cevherliği.....	179
2.5.3.1.2.10. Hubyar Abdal Bekdede Cemevi	182
2.5.3.1.2.11. Hubyar Abdal Birlik Cem Evi	182
2.5.3.1.2.12. Hubyar Çamı.....	184
2.5.3.1.2.13. Hubyar Sultan'ın Atının Ayak İzi.....	184
2.5.3.1.2.14. Hubyar Sultan'ın Değirmeni.....	185
2.5.3.1.2.15. Hubyar Sultan'ın Kazanı	186
2.5.3.1.2.16. Hubyar Sultan Sokusu	186
2.5.3.1.2.17. Hubyar Sultan'ın Yedi Kızı	187
2.5.3.1.2.18. Hubyar Türbesi	188
2.5.3.1.2.19. Kılıçkesen	189
2.5.3.1.2.20. Kurbancının Mezarı.....	189
2.5.3.1.2.21. Mıhlı	190
2.5.3.1.2.22. Öksürük Dede	191
2.5.3.1.2.23. Sersem Suyu Tekkesi	192
2.5.3.1.2.24. Tutca Çiçeği.....	192
2.5.3.1.2.25. Yedi Koyunun Sığıdığı Yer	193
2.5.3.1.2.26. Zor Taşı	194

2.5.4. Tokat ve İlçelerinde Ele Alınan Ziyaret Yerleri.....	195
2.5.4.1. Almus	195
2.5.4.1.1. Atlayan Su	195
2.5.4.1.2. Delikli Kaya Tekkesi	196
2.5.4.1.3. Garip Dede Mezarı.....	196
2.5.4.1.4. Hamza Abdal Türbesi	196
2.5.4.1.5. Kul Himmet Türbesi	197
2.5.4.1.6. Ürfet Çermiği.....	200
2.5.4.1.7. Yel Tekkesi.....	200
2.5.4.2. Artova	200
2.5.4.2.1. Ahmed Danişmend Türbesi.....	201
2.5.4.2.2. Gazi Baba Türbesi	201
2.5.4.2.3. Tekke Türbesi.....	201
2.5.4.3. Başçiftlik	201
2.5.4.3.1. Kara Abdal Tekkesi	201
2.5.4.3.2. Sağır Kaya	202
2.5.4.4. Erbaa	202
2.5.4.4.1. Ayak Bastı Türbesi	202
2.5.4.4.2. Aydın Baba Türbesi	202
2.5.4.4.3. Aziz Baba	202
2.5.4.4.4. Bun Dede Türbesi	202
2.5.4.4.5. Çanakçı Baba.....	203
2.5.4.4.6. Demirtaş Tekkesi	203
2.5.4.4.7. Gözderesi.....	203
2.5.4.4.8. Revak Baba.....	204
2.5.4.4.9. Keçeci Baba İsminin Hikâyesi ve Keçeci Baba'nın Anadolu'ya Gelişi Esnasında Göstermiş Olduğu Kerametler Üzerine Ortaya Çıkan Menkıbeler ...	204
2.5.4.4.9.1. Keçeci Baba Türbesi ve Ziyaret Fenomeni	208
2.5.4.4.9.2. Keçeci Baba Ziyaret Alanı	210
2.5.4.4.9.3. Keçeci Baba Festivali ve Anlatılar.....	210
2.5.4.4.10. Sıtma Tekkesi	211
2.5.4.4.11. Zemzem Kuyusu	211
2.5.4.5. Niksar	212
2.5.4.5.1. Gazi Bolat Baba Türbesi	212

2.5.4.5.2. Hüseyin Gazi Tekkesi	212
2.5.4.5.3. Kulak Türbesi	212
2.5.4.5.4. Laldız Tekkesi	213
2.5.4.5.5. Melik Gazi Türbesi	213
2.5.4.6. Pazar.....	213
2.5.4.6.1. Dürdane Tekkesi.....	213
2.5.4.6.2. Hüseyin Dede Türbesi.....	213
2.5.4.6.3. Şeyh Mahmut Tekkesi	214
2.5.4.6.4. Tavukçu.....	215
2.5.4.7. Reşadiye	216
2.5.4.7.1. Ali Dede Mezarı	216
2.5.4.7.2. Cimi Evliya Türbesi.....	216
2.5.4.17.3. Nuri Can Baba Tekkesi	216
2.5.4.7.4. Şeyh Yakup Türbesi.....	216
2.5.4.8. Sulusaray	216
2.5.4.8.1. Malum Seyid Tekkesi	217
2.5.4.8.2. Sapoğul Tekkesi	217
2.5.4.8.3. Ziyaret Tepesi.....	217
2.5.4.9. Tokat Merkez	217
2.5.4.9.1. Ahi Paşa	217
2.5.4.9.2. Bal Dede.....	218
2.5.4.9.3. Çöreğibüyük Tekkesi	219
2.5.4.9.4. Gözderesi Suyu ve İraz Ana Türbesi	220
2.5.4.9.5. Kat Tekkesi ve Mesire Alanı.....	221
2.5.4.9.6. Nurettin Bin Sentimur Türbesi	226
2.5.4.9.7. Şeyh Şirvani Türbesi.....	226
2.5.4.9.8. Yukarı Mezar/Baş Ağrısı Tekkesi	228
2.5.4.10. Turhal.....	228
2.5.4.10.1. Ağaç Evliya	228
2.5.4.10.2. Gazi Baba Türbesi	229
2.5.4.10.3. Kesikbaş Türbesi ve Kesikbaş Cami.....	229
2.5.4.10.4. Kuru Kafa	231
2.5.4.10.5. Otuzbirin Tekke	232
2.5.4.10.6. Şeyh Mustafa Efendi Türbesi	232

2.5.4.10.7. Şeyh Mustafa Nurullah Türbesi.....	233
2.5.4.10.8. Turhal Şeyh Şehabeddin Türbesi.....	234
2.5.4.11. Yeşilyurt.....	236
2.5.4.11.1. Çıkrık Evliya Türbesi.....	236
2.5.4.11.2. Edne Hasan Tekkesi.....	236
2.5.4.11.3. Kabak Abdal Türbesi	237
2.5.4.11.4. Kaya	237
2.5.4.11.5. Küçük ve Büyük Evliya	237
2.5.4.12. Zile	237
2.5.4.12.1. Arap Dede Türbesi.....	237
2.5.4.12.2. Çeltek	237
2.5.4.12.3. Kemerkaya Türbesi.....	238
2.5.4.12.4. Kulak Kuyusu	238
2.5.4.12.5. İlyas Dede Türbesi	238
2.5.4.12.6. Örümcekli Dede Türbesi	238
2.5.4.12.7. Pervane Baba Türbesi	238
2.5.4.12.8. Pevri Baba Türbesi.....	239
2.5.4.12.9. Pir Musa Abdal Türbesi	239
2.5.4.12.10. Şeyh Ahmet Dede Türbesi	239

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ İNANIŞLAR

3.1. Halk Takvimi ve Hava Tahmini	241
3.2. Mevsimlik Bayramlar.....	246
3.2.1. Abrilin (Nisan) Beşi.....	246
3.2.2. Ficenk Bayramı	247
3.2.3. Hıdırellez.....	248
3.2.3.1. Hıdırellez Zamanı Yapılan-Yapılmayan Uygulamalar ve Pratikler	249
3.2.4. Koç Katımı	252
3.2.5. Mayıs Yedisi	253
3.2.6. Nevruz.....	254
3.3. Yaylacılık Gelenekleri.....	254
3.3.1. Hacılı Köyünden Dumanlı'da Yaylacılık	256
3.3.2. Hubyar Tekeli.....	260

3.3.3. Karaçadır Yaylacılığı On İki Direkli Çadır.....	262
3.3.4. Ucalan, Çamiçi, Ortaalan ve Bahçecik'te Yaylacılık	264
3.4. Yağmur Duası Gelenekleri	267
3.4.1. Büyükyıldız Yağmur Duası	269
3.4.2. Çocukların Yağmur Duası	271
3.4.3. Çöreğibüyük Yağmur Duası	272
3.4.4. Hubyar'da Yağmur Duası	280
3.4.5. Kat Kasabası Yağmur Duası	281
3.4.6. Tokat Kurban Tepesi Yağmur Duası Geleneği.....	282
3.4.7. Ortaören Yağmur Duası.....	284
3.4.8. Zile Büyüközlü (Kağızman) Yağmur Duası	284
SONUÇ.....	287
KAYNAKÇA.....	292
ETİK KURUL ONAYI.....	305
ÖZ GEÇMİŞ	306

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Hz.	: hazreti
K.K.	:Kaynak kişi
m.	: Metre
m.m.	: Milimetre
MÖ	: Milattan önce
Mad.	: Madde
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Tokat İl ve İlçeleri Lokasyon Haritası	13

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Tokat İlinin Demografik Yapısı	14

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. 1: Yeni Doğan Bebeğin “Kırk Yarıısı” Banyosu	51
Fotoğraf 1. 2: Yeni Doğan Bebeğin Kırk Banyosu	52
Fotoğraf 1. 3: Erkekliğe İlk Adım Atmanın Tebessümü (Sünnet)	64
Fotoğraf 1. 4: On Beşlilerin Torunları Askere Gidiyor Yemin Töreni.....	72
Fotoğraf 1. 5: Asker Kınası.....	72
Fotoğraf 1. 6: Asker Yemin Töreni	73
Fotoğraf 1. 7: Gelin’in Çeyizinden Görüntüler	93
Fotoğraf 1. 8: Düğün Bayrağı	95
Fotoğraf 1. 9: Gelin Kınası Yakımı	99
Fotoğraf 1. 10: Cumartesi Akşamı Yakılan Damat Kınası	99
Fotoğraf 1. 11: Kına Gecesi Eğlencesi	100
Fotoğraf 1. 12: Davul Zurna Eşiliğinde Düğüne Gelenleri Karşılama	101
Fotoğraf 1. 13: Köylü Gençlerin Düğün Gecesi Oynadığı Topal Oyunu	102
Fotoğraf 1. 14: Damat Dolandırma.....	103
Fotoğraf 1. 15: Damat ve Sağdıçın Birlikte Oynaması.....	103
Fotoğraf 1. 16: Köyde Meydanda Oynanan Oyun	104
Fotoğraf 1. 17: Köyde Birlikte Çekilen Halay	104
Fotoğraf 1. 18: Köyde Topluluk Halde Oynanan Oyun	105
Fotoğraf 1. 19: Kuru Fasulye	107
Fotoğraf 1. 20: Pilav	107
Fotoğraf 1. 21: Helva	108
Fotoğraf 1. 22: Sonradan Düğünlerin Vazgeçilmezi Haline Gelen Döner	108
Fotoğraf 1. 23: Gelin Alma	118
Fotoğraf 1. 24: Gelin Eve Geldiği Zaman Kucağına Erkek Çocuk Verme	118

Fotoğraf 2. 1: Hacdan Dönüş.....	149
Fotoğraf 2. 2: Kat Kasabası Ziyaret Yeri.....	158
Fotoğraf 2. 3: Şifa Bulmak İçin Vücutta Taş Gezdirilmesi	159
Fotoğraf 2. 4: Dileklerin Kabulü İçin Taş Etrafında Ellerin Kavuşması	160
Fotoğraf 2. 5: Dileğin Kabul Olması İçin Taş Çiftleme	161
Fotoğraf 2. 6: Şifa İçin Cövher Toprağı Alma	162
Fotoğraf 2. 7: Türbelere Atlet, Gömlek, Elbise Bırakılması.....	163
Fotoğraf 2. 8: Türbe Etrafında Mum Yakma	164
Fotoğraf 2. 9: Ağca Dede.....	176
Fotoğraf 2. 10: Asa Pınarı.....	177
Fotoğraf 2. 11: Bek Dede.....	177
Fotoğraf 2. 12: Çetirez	178
Fotoğraf 2. 13: Dokuzlar Dağı Zirvesi.....	179
Fotoğraf 2. 14: Göz Cevherliği.....	180
Fotoğraf 2. 15: Dedelerin Fermanları	180
Fotoğraf 2. 16: Oğuzlar'ın Beydili Tamgası	181
Fotoğraf 2. 17: Bek Dede Cemevi.....	182
Fotoğraf 2. 18: Dedelerden Hıdır Şeyhin Evi	183
Fotoğraf 2. 19: Hubyar Çamı	184
Fotoğraf 2. 20: Hubyar Sultan'ın Atının Ayak İzi	185
Fotoğraf 2. 21: Hubyar Sultan'ın Değirmeni	185
Fotoğraf 2. 22: Hubyar Sultan Sokusu	187
Fotoğraf 2. 23: Hubyar Sultan'ın Yedi Kızı	187
Fotoğraf 2. 24: Hubyar Sultan Türbesi	188
Fotoğraf 2. 25: Kılıç Kesen, Hubyar'ın Tahta Kılıcıyla Kestiği Yer	189

Fotoğraf 2. 26: Mıh, Sağlamlık, Bir İşi Pekiştirmek İçin	191
Fotoğraf 2. 27: Öksürük Dede Nazargâhı	191
Fotoğraf 2. 28: Sersem Suyu	192
Fotoğraf 2. 29: Hubyar Tekkesi Tekeli Yaylasında Toplanan Tutca Çiçeği	193
Fotoğraf 2. 30: Hubyar Sultanın Yedi Koyununu Sakladığı Yer	194
Fotoğraf 2. 31: Zor Taşı	194
Fotoğraf 2. 32: Hamza Abdal Türbesi	197
Fotoğraf 2. 33: Askere Giden Gençlerin İsimlerini Yazdıkları Ağaç	197
Fotoğraf 2. 34: Kul Himmet Türbesi Dış ve İç Görünüşü	200
Fotoğraf 2. 35: Keçeci Baba Türbesi	207
Fotoğraf 2. 36: Dürdane Tekkesi	214
Fotoğraf 2. 37: Yürüyemeyen Çocukların Oturtulduğu Eyere Benzeyen Taş	215
Fotoğraf 2. 38: Şeyh Mahmut Türbesi	215
Fotoğraf 2. 39: Bal Dede Türbesi	218
Fotoğraf 2. 40: Çöreğibüyük Tekkesi	219
Fotoğraf 2. 41: İraz Ana Türbesi	221
Fotoğraf 2. 42: Kat Kasabası Ziyaret Yeri ve Hamamı	225
Fotoğraf 2. 43: Nurettin Bin Sentimur Türbesi	226
Fotoğraf 2. 44: Şeyh Şirvani Türbesi	227
Fotoğraf 2. 45: Hacı Mustafa Efendi Türbesi ve Biyografisi	231
Fotoğraf 2. 46: Kuru Kafa Türbesi	232
Fotoğraf 2. 47: Şeyh Mustafa Efendi Türbesinde Bulunan Taş	233
Fotoğraf 2. 48: Şeyh Şehabettin Türbesi (İç ve Dış Görünüş)	235
Fotoğraf 2. 49: Şeyh Şehabettin Mezarlığı	236
Fotoğraf 3. 1: Almus Çatak Yaylasından Görüntüler	255

Fotoğraf 3. 2: Dumanlı Yaylası.....	257
Fotoğraf 3. 3: Dumanlı Yaylası ve Eski Yayla Evleri.....	257
Fotoğraf 3. 4: Tekeli Yaylası Yayla Evi	261
Fotoğraf 3. 5: Tekeli Yaylası Yayla Evi İçi	261
Fotoğraf 3. 6: Tekeli Yaylası	262
Fotoğraf 3. 7: Üç Kuşaktır Yaylacılığa Gönül Vermiş Duran Bozdemir	264
Fotoğraf 3. 8: Ucalan Yaylası'ndan Bir Görüntü	265
Fotoğraf 3. 9: Çamiçi Yaylası'ndan Görüntüler.....	266
Fotoğraf 3. 10: Büyükyıldız Yağmur Duası.....	270
Fotoğraf 3. 11: Bal Dede Türbesi	270
Fotoğraf 3. 12: Yağmur Duas'nda Kesilen Kurbanların Kazanlarda Pişirilmesi.....	271
Fotoğraf 3. 13: Yağmur Duasında Yapılan Cem.....	277
Fotoğraf 3. 14: Yağmur Duasında Kurban Kesilmesi ve Kazanlarda Pişirilmesi.....	278
Fotoğraf 3. 15: Yağmur Duasında İkram Edilen Lokmalar	279

GİRİŞ

Somut olmayan kültürel miras, bir toplumun değerlerini, inançlarını, geleneklerini ve yaşam tarzını içerir. Bu miras, toplumun kolektif hafızasını ve kimliğini oluşturur. Geçmişte yaşanan deneyimler, değerler ve gelenekler, somut olmayan miras yoluyla gelecek kuşaklara aktarılır. Bu da toplumun sürekliliğini ve kimlik bağlarını güçlendirir. Somut olmayan kültürel miras, toplumu bir arada tutan unsurlardan biridir. Ortak paylaşılan değerler ve ritüeller, insanları birleştirir; dayanışma ve toplumsal bağları artırır. Toplumun bireyleri, bu miras aracılığıyla birbirleriyle ilişki kurar; ortak bir hafıza ve anlayış geliştirir ve birlikte hareket etme kültürünü sürdürür. Bu mirasın gelecek nesillere aktarılması, toplumların kültürel zenginliklerinin ve çeşitliliğinin korunmasını sağlar.

Tokat ili, somut olmayan kültürel miras unsurları bakımından oldukça zengin bir şehirdir. İldeki çeşitli etnik grupların ve tarihî geçmişin etkisiyle birlikte bu yörede farklı gelenekler ve ritüeller bulunur. Yöresel şenlikler, toplumsal uygulamalar, doğa ve evrenle ilgili inanışlar, bu mirasın önemli unsurlarıdır. Ayrıca, Tokat'ın dinî uygulamaları, tekke ve türbeleri, dinî festivalleri de somut olmayan mirası zenginleştirir. Bu kültürel miras, Tokatlıların kimliklerini güçlendirir ve toplumu bir arada tutan unsurlarını oluşturur. Tokat, bu kültürel çeşitlilik sayesinde kendine özgü ve aynı zamanda zengin bir kültürel mozaik sunar.

Araştırma Sahasının Tarihi

Süreç içinde tarih öncesi dönemlerden bugüne birçok topluluğun yerleşim mekânı olan Tokat, tarihin farklı dönemlerinde farklı toplumlarca değişik isimlerle anılmıştır. Bu isimlerden en çok kullanılan günümüzde de şehrin adı olan “Tokat” tabiri olmuştur. Fakat Tokat adının nereden geldiği, hangi anlamları içerdiği, farklı telaffuz şekillerinin neler olduğu ve kısaca şehrin adının kaynağı konusunda bilgilerimiz sınırlıdır. Bazı araştırmacılar ve eski kaynaklar bu konularda bilgi vermekte ve çeşitli görüşler ileri sürmektedir.

Bir görüşe göre Tokat, Togayıt Türkleri tarafından kurulmuş ve bu topluluğun adından dolayı “Tok-kat” (Surlu şehir) veya “Tok-at” (Besili at) anlamlarını içeren bir şekilde isimlendirilmiştir. Şehir, Antik Dönemlerden başlayıp Pers Dönemi, Helenistik Dönem ve Roma Dönemi boyunca “Komana Pontika” olarak anılmıştır. Diğer bir

görüŖe göre Ŗehrin adının miladi IV. yüzyılda Bizans İmparatoriçesi Evdokia'nın adının bozulmuş bir Ŗekli olan "evtochia" dan geldiği ileri sürölmektedir. Evliya Çelebi'nin görüŖü ise Tokat Kalesi'ni inşa eden Amalika kavminden "Dok-âd" adındaki bir kahramandan geldiği Ŗeklindedir. Ŗehir dönem dönem Dokat, Kah-cun, Sobaru, Togat, Tokiye, Dokiye, Tukiye gibi isimlerle de anılmıŖtır. Ermeniler ise Tokat adını "Tohat" Ŗeklinde telaffuz etmiŖlerdir (Gökbilgin, 1974, s. 401, v.d., Erdem, 1987, s. 11-16).

Anadolu coğrafyasındaki Ŗehir adları konusunda önemli bir araŖtırmacı olan Ramsay'a göre Tokat, eski Bizans kalesi olan "Dazimon" dur. Bir baŖka önemli tarihçi H. Gregorie ise buranın Turhal yakınlarındaki "Dazmana" olduğunu ileri sürer.

Tokat'ın Bizans Ŗehirlerinden biri olan "Dokie kenti" olduğunu iddia eden tarihçi Paul Wittek'tir. AraŖtırmacı, Sargon Erdem Wittek'in bu görüŖüne katılır ve Dokeia'nın "çanak memleket" anlamına geldiğini söyler. Wittek'in Bizanslı tarihçi Khoniates'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin burada bulunan hükümet merkezini "Dokeia" olarak kaydetmesi bunu kanıtlamaktadır (Erdem, a.g.m. 1987, s. 11-16).

Sargon Erdem, verdiği bir konferansta "Dokeia adı, doke sözcüğüne Grekçede yer adlarında kullanılan 'ia' takısının eklenmesiyle oluŖmuŖtur." demiŖtir. (Erdem, 1987, s. 42). Grekçe'ye göre dekomai veya dehomai (almak) mastarının da kökü olan doke veya dohe, 'kap, su kabı' anlamına gelmektedir. Buradan yola çıkarak Dokeia adının 'çanak memleket' anlamına geldiği söylenebilir. Gerçekten de Tokat, tam anlamıyla dağlarla çevrelenmiŖtir ve coğrafi bakımdan bir çanak görünümdedir" (Açıkel, 2012, s. 219).

Anadolu Selçukluları Dönemi'nde Ŗehir Darü'n-Nusret olarak adlandırılmıŖtır ki "yardımseverlerin yurdu" anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti Dönemi'nde 1392 yılında kent, I. Bayezid tarafından alınınca adı Darü'n-nasr olarak isimlendirilmiŖtir. Ŗehrin adı Arapçada Dokat, Osmanlı Türkçesinde Tok-at olarak yerleŖmiŖtir (Açıkel, a.g.m. 2012, s. 220).

Hitit İmparatorluğu'na bağlı federatif devletlerden bir beye ait sarayda ve bu sarayın etrafında, Ŗehrin bulunduğu höyükte arkeolojik kazılar yapılmıŖ, yazılı tabletler, Tunç ve Demir çağlarına ait çeŖitli seramik eŖyalar bulunmuŖtur. Bunun dıŖında Hitit kültür ve sanatını yaŖatan diğer önemli merkezler; Erbaa'da bulunan Horoztepe, J.G.C

Anderson'un "Verisa" ve J. Garstang'ın "Zıppalanga" dediği Aktepe (Bolu) Höyüğü, Zile Kalesi'nin bulunduğu "Anzilia" Höyüğü'dür. Bu bölgelerde de arkeolojik kazılar yapılmış, Kalkolitik Dönem'e ait çok sayıda eser bulunmuştur (Sevin, V. 1997 s. 71-88-89).

Ege göçleri sonrası Batı Anadolu'yu istila eden ve Sakarya Havzası'na yerleşen Frigler, Tokat yöresindeki Hitit kentlerini işgal etmişlerdir. MÖ 8 ve 7. yy arasında üst düzeyde bir uygarlık kurmuşlardır. Maşat Höyük'te Frig Devleti Dönemi'ne ait yapı toplulukları ve bilumum eşyalar bulunmuştur.

Karadeniz'in kuzeyinden gelen Kimmer akınına dayanamayan Frig Krallığı'nın yıkılmasıyla MÖ 6. yy'da Med Krallığı ve daha sonra da Pers egemenliğine giren Tokat, Kapadokya Satraplığı'nın (Pers Eyalet Valiliği) içinde kaldı (Sevin, a.g.e. 1997, s. 71-88-89).

Pers İmparatorluğu ve Büyük İskender Dönemi'nde Tokat: Persler bölgede egemenlik kurduktan sonra Komana bölgesindeki dinî toplantılara karşı Zerdüş dinini yaymak için Zile'ye dört sütunlu bir Andidis ateş tapınağı ve kırsal alanlarda pek çok ateşgedeler inşa ettiler.

Tokat'ın ve bölgenin ekonomik açıdan ve stratejik açıdan önemini fark eden Persler, Persopolis'ten Ege'de Lidya Krallığı'nın başkenti Sardes'e kadar uzanan Kral Yolu'nu Tokat'tan geçirdiler (Açıkel, a.g.m. 2012, s. 219).

MÖ 334 ve 332 yıllarında Büyük İskender; Granikos, İssos ve Gavgamela Savaşları ile Anadolu'daki Pers egemenliğine son vermiş, Helenistik Çağ başlamıştır. Bu süreçte Pers ve Makedonyalı asillerin egemenlik çatışmaları yoğunlaşmış, sonunda Pers kökenli Mitridat önderliğinde Pontus Devleti kurulmuştur.

Giderek güçlenen Pontus kralları Niksar, Turhal ve Zile'de Gazafilaklia gibi güçlü kaleler, Komana ve Erbaa'da da tapınak, saray ve villalar yapmışlardır. Karadeniz Bölgesi'nde giderek güçlenen, zamanla Anadolu'nun büyük bir bölümüne hakim olan Pontus Krallığı, Anadolu'ya giren Roma ordularına karşı uzun yıllar mücadele etmişlerse de MÖ 1. yy. da Roma İmparatorluğu'na yenik düşmüşlerdir (Açıkel, a.g.m. 2012, s. 219).

Roma, Pontus Krallığı'nın amansız direnişini kırmak için, en güçlü generallerini

Anadolu'ya göndermiştir. Bunların en önemlileri Amiral Triarius, Sulla, V. Flaccus, Lucullus ve Pompeiusdu. En sonunda MÖ 47'de Julius Caesar Zile'ye gelmiş ve Roma'ya direnen Pontus asıllı Basforos Kralı 2. Pharnake ile "Altı ağaç" mevkiinde karşılaşmıştır.

Büyük Roma generali Julius Caesar (Sezar) 5 saat içinde savaşı kazanmış ve "Veni, vidi, vici" (Geldim, gördüm, yendim) diyerek zaferi Roma'ya bildirmiştir (Yılmaz, O. 2015, s. 61).

Roma İmparatorluğu ve Bizans Dönemi'nde Tokat Anadolu coğrafyasında 400 yıl boyunca süren Roma egemenliği sırasında Tokat ve yöresinde ticaret, bayındırlık ve ulaşım gelişmiş; yeni şehirler inşa ve imar edilmiş; Komana, Niksar, Zile ve Sulusaray'ın önemi artmıştır. Tokat şehir müzesinde Roma Dönemine ait çok sayıda eser sergilenmektedir. Tokat'ın önemli ilçelerinden olan Niksar'ın Leylek pınar, Ayvaz, Harmancık, Çanakçı Deresi ile Kaleiçi'nde, Zile'nin ören yerlerinde ve Sulusaray ilçesinde Roma Dönemi'ne ait birçok kalıntı bulunmuştur.

Kavimler Göçü'nün verdiği sıkıntılar sonrası Roma İmparatorluğu 395'te Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmış ve Tokat, Doğu Roma yani Bizans sınırları içinde kalmıştır. Bu süreçte, Hristiyan-Bizans uygarlığının Anadolu'da yayılması ile yeni bir kültür ve sanat hayatı başlamıştır. Hristiyan kültürünün yayılması sonucu Ma ve Anaitis gibi tapınakları olan Komana kenti giderek önemini yitirmiştir. (Tokat'ın İlkçağ tarihindeki yeri ve önemi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Karakaya, 1988).

Hızla yayılan Hristiyanlıkla birlikte Hristiyan halk Turhal yakınlarındaki Dazimnodis ve Tokat Kalesi'nin bulunduğu Evdoksia'ya yerleştiler. 6-7-8. yy'da önce Sasani Devleti ve daha sonra Emevi-Abbasi devletleri Bizans'ın en önemli doğu sorunu oldu. Anadolu içlerine akınlar yapan ve İstanbul'un fethine giden Arap akıncılar Tokat ve yöresini zaman zaman ellerine geçirdiler. X ve XI. yy'da başlayan Türk-Bizans teması Sultan Alp Arslan'ın 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans'ın geri çekilmesine dönüştü (Açıkel, a.g.m. 2012, s. 219).

Danışmentliler ve Selçuklular Dönemi'nde Tokat 1071 Malazgirt Savaşı ile yoğunlaşan Anadolu fetihleri sonrası Tokat, Danışment ve Selçuklu Türklerinin siyasi egemenliğine girmiş ve bununla birlikte Maveraünnehir'den gelen Türk İslam kültürü ile de tanışmıştır (Turan, 1984, s. 10).

Sultan Alparslan'ın vefatı sonrası tahta geçen Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın komutanlarından Gümüştekin Ahmet Gazi 1071 Malazgirt zaferinden sonra orduları ile Anadolu'ya geldi ve önce Sivas'ı, sonra da 1095 yılında Niksar'ı başkent yaptı. Bu gelişmelerden sonra Tokat, Zile, Turhal, Zonusa'yı topraklarına kattı. Egemenliğini tam olarak sağladıktan sonra sınırlarını Kayseri-Malatya'ya kadar yaydı. Anadolu'nun en güçlü beyliklerinden olan Danişmentliler Dönemi'nde belki de en parlak yıllarını yaşayan Tokat ve ilçeleri Danişmentli Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte şehir ve çevresine Anadolu Selçuklu Devleti egemen olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş devrinin en önemli hükümdarlarından olan I. Kılıç Arslan'ın ölümü sonrası oğulları arasında taht kavgası çıkmış ve çıkan siyasi boşluktan yararlanmak isteyen Gümüştekin'in oğlu Emir Gazi, Danişmentli Devleti'ni tekrar toparlamaya çalışmıştır. Bölgenin Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında önemli rol oynayan Danişmentliler Haçlı Seferlerindeki mücadelelerde de Tokat ve çevresinin desteğini almıştır. Danişmentli Devleti'nin önemli hükümdarlarından olan Emir Gazi'nin ölümü sonrası boşluk oluşmuş ve II. Kılıçarslan 1175'te Tokat'ı Anadolu Selçuklu Devleti'ne dâhil etmiştir (Turan, 1984, s. 112-196).

Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan'ın oğulları arasındaki toprak paylaşımındaki sonuca göre Tokat II. Rükneddin Süleyman Şah'a düşer. II. Kılıçarslan'ın vefatı sonrası yaşanan siyasi kargaşadan yararlanan II. Rükneddin Süleyman Şah, siyasi otoriteyi tekrar sağlamak için harekete geçer ve kardeşleri ile savaşları kazanarak merkezi otoriteyi güçlendirmeyi başarır. Anadolu Selçukluları Dönemi'nde Darü'n-Nusret olarak anılan Tokat, özellikle I. Alaeddin Keykubat Dönemi'nde gelişimini sürdürür; fakat I. Alaeddin Keykubat'tan sonra yerine geçen oğlu II. Gıyaseddin Dönemi'nde hükümdarın olumsuz davranışlarına tepki olarak çıkmış gibi görülebilen Babailik isyanı baş gösterir ve Anadolu ile birlikte Tokat'ta büyük sıkıntılar yaşar. Bu olayları dikkatlice takip eden Moğollar, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıf bir noktasını bulmuşlar ve hızlı bir şekilde iç bölgelere doğru ilerleyip İç Anadolu ile beraber Tokat'ı da işgal etmişlerdir (Göde, 1987, s. 19).

İlhanlı Devleti ve Eretna Devleti Dönemi'nde Tokat İpek yolunun üzerinde bulunan ve ekonomik açıdan çok gelişmiş bir şehir olan ve Darü'n-Nusret (Yardım Şehri) unvanını taşıyan Tokat da diğer Selçuklu şehirleri gibi İlhanlı hâkimiyetine girer. Bu dönemde ekonomi, kültür ve sanat merkezi olarak varlığını devam ettiren Tokat,

XIV. yüzyıldan günümüze kadar az da olsa tarihî hatıraları taşımaktadır. Ebu Sait Bahadır Han Dönemi'nde, İlhanlı devlet yönetiminde büyük nüfuz elde eden Emir Çoban, oğlu Timurtaş'ı (Demirtaş) (1317- 1327) Anadolu valiliğine atadı (Uzunçarşılı, 1988, s. 155). Böylece Darü'n-Nusret, 1317 tarihinde İlhanlıların, Anadolu genel valisi Emir Çoban oğlu Emir Timurtaş'ın egemenliği altına girdi (Haykıran, 2009, s. 161).

Belirli bir süre bölgede hakim olan Timurtaş, Amasya hâkimi ile yaptığı bir savaşla bölgede egemenliğini kuvvetlendirmeye çalışmış, ancak ertesi yıl Sivas'a çekilince Tokat Emirliği'ne Fahreddin Muhammed getirilmiştir. Süreç 1335'te İlhanlı emirlerinin Anadolu topraklarını paylaşmalarına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Tokat ve civarı halk arasında "Köse Peygamber" lakabıyla anılan Uygur Türkü Eretna Bey, İlhanlı Devleti'nin siyasi varisi sıfatıyla önce Sivas, sonra Kayseri merkez olmak üzere Eratnalılar (1327-1381) adıyla bir devlet kurmuştur. Sonuç olarak hâkimiyet Eretnalılara geçmiştir (Göde, a.g.m. 1987, s. 19).

Eretna Devleti'nin hükümdarlarından Sultan Alaeddin, 1343'te Çobanoğullarının, Tokat'ı almasına engel olmuştur. Sultan Alaeddin Ali Dönemi'nde (1365–1380) Amasya hâkimi Hacı Şadgeldi, Tokat'ı hâkimiyetine alır. Sultan Alaeddin Ali'nin (1380) bir sefer esnasında ölmesi ile yerine oğlu Çelebi Mehmet geçer. Bütün bunların yaşandığı dönemde 1381 yılında Kadı Burhaneddin Tokat Kalesi'ni muhasara eder. Bu tarihten sonra Tokat ve havalisi Kadı Burhaneddin'e geçer (Uzunçarşılı, 1988, s. 161-168).

Bölge idarecilerinin kötü yönetiminden bıkan halk Yıldırım Beyazıt'tan yardım istese de ilk başta Osmanlılar bölgeye hakim olamaz. Kırkdilim Savaşı'nı kaybeden I. Bayezid, daha sonra Kadı Burhanettin'in vefatı üzerine bölgeye hâkim olmuştur. Timur'a kaybedilen 1402 tarihli Ankara Savaşı'ndan sonra Tokat, Amasya ile beraber Çelebi Mehmet'in yanında yer almış ve bu tarihten sonrada Osmanlı egemenliğinden hiç çıkmamıştır (Göde, a.g.m. 1987, s. 21-22).

Osmanlı Devleti Dönemi'nde Tokat Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Osmanlı Devleti'ne katılan Tokat'ın adı "Dârü'n Nasr" olarak değiştirilmiştir. 1402 yılında Anadolu'ya giren Timur orduları, Tokat Kalesi'ni kuşatmış, ancak ele geçiremeyince kentte büyük tahribat yapılmıştır.

1402-1413 yıllarını kapsayan ve Fetret Devri denilen dönemde Şehzade Çelebi

Mehmet'in Amasya ve Tokat yörelerinde otoriteyi sağlaması, daha sonraki dönemde de Osmanlı Devleti'nde yeniden dirlik ve düzenlik sağlanması ile Tokat, beş asır boyunca Osmanlı hakimiyeti içinde kalmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 162-168).

Emir Timur'un ve Uzun Hasan'ın kuşatmaları, Şah İsmail'e bağlı isyancıların, Karayazıcı, Celali ve diğer ayaklanmaların yakıp yıktığı Tokat, sel baskınları ve yer sarsıntılarının yaptığı hasara rağmen önemini ve gelişimini kaybetmemiştir.

Osmanlı hakimiyetinin başlaması ile birlikte özellikle dokumacılık, yazmacılık, bakırcılık ve dericilik olmak üzere sanayi ve ticaret gelişmiş, 14 büyük han, birçok camii ve medresenin yanı sıra saraylar, hamamlar, köprüler ve çeşmeler yapılmıştır. Özellikle Tokat'ı ziyaret eden yabancı seyyahların ve Evliya Çelebi'nin güzellik ve nimetlerini anlatmakla bitiremedikleri Tokat, I. Ahmet Dönemi'nde 1617 yılından itibaren Valide Sultanlara Voyvodalık olmuş, padişahların gelip kaldığı, orduları ile konakladığı siyasi, kültürel ve ekonomik bir merkez olmuştur (Gökbilgin, a.g.m. 1974, s. 405-407).

XVII. yüzyıl sonrası Tokat, Sivas eyaletinin sancak merkezi olarak Osmanlı Devleti'nin önde gelen şehirlerinden biri olmuştur. XVIII. yüzyılda kervan yollarından uzak kalan ve bir iç kent haline gelen Tokat, Sanayi Devrimi'nin etkisi, teknolojinin gelişmesi ve savaşlardan olumsuz etkilenmesi sonucu, giderek bölgeler arası ticaret merkezi olma özelliğini kaybetmiştir.

Sultan Abdülaziz Dönemi'nde kabul edilen Vilayet Nizamnamesi sonrası 1863'te nahiye, 1878'de Mutasarrıflık, 1920'de müstakil Liva olan Tokat, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar kendi kaderine terk edilmiştir (Açıkel, a.g.m. 2015, s. 222).

Millî Mücadele Dönemi'nde Tokat Millî Mücadele Dönemi'ne girmeden evvel genel olarak Osmanlı'nın son dönemine bir bakış atmak gerekirse şunlar söylenebilir. İngiltere'de başlayıp tüm Avrupa'ya yayılan Sanayi İnkılabı sonrasında 1800'lerin ortalarına doğru fabrikalaşma ve üretim artmış, emperyalizmle birlikte devletlerarası diplomasi de hızla gelişmiştir. Bunun neticesinde büyük devletler arasında siyasi rekabet, ekonomik çıkar çatışmaları ve anlaşmazlıklar meydana geldi. Batılı devletler ve özellikle Rusya, Osmanlı Devleti'ne "Hasta Adam" gözüyle bakıyor ve onu sömürülecek bir devlet; Türk milletini de idare edilmeye muhtaç bir millet olarak

görüyordu.

Bu süreçte Osmanlı Devleti, önce 1911-12 yıllarında girdiği Trablusgarb Savaşı'nda son Afrika toprağı olan Trablusgarp'ı İtalya'ya kaptırmış, 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları'nda aldığı mağlubiyetle de Balkanlar'dan tamamen atılmıştı.

Toplam 9 cephede savaşır sadece Çanakkale Cephesi'nde önemli başarılar elde eden Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan mağlubiyetle çıkmış; Mondros Mütarekesi gibi Atatürk'ün ifadesiyle “onur kırıcı” bir antlaşmayı imzalamak mecburiyetinde bırakılmıştır. Türklüğe ve İslamlığa vurulan en büyük darbelerden biri olan bu mütarekenin imzalanmasıyla Osmanlı Devleti artık fiilen yıkılmıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen vatani kurtarmak, kayıtsız şartsız tam bağımsızlığı gerçekleştirmek ve yeni bir Türk devleti kurma fikri ile yola çıkan Mustafa Kemal Atatürk, Türk milleti'nin direniş azmini körükleyerek Milli Mücadele'yi başlattı. Mustafa Kemal sırtını Anadolu halkına dayayıp mücadelenin fitilini ateşledi.

“Benim yaradılışımdaki fevkaladelik Türk oluşumdur.” diyerek Türk milletine olan güvenini ortaya koyan Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkarak Kurtuluş Savaşı yolunda ilk adımı atmış oldu. 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başlayan bu yolculuk Kavak, Havza, Amasya ve Tokat istikametinde devam edecektir (Tokat İl Yıllığı 2006, s. 30-31).

Millî Mücadele'nin başladığı dönemde Tokat, Sivas vilayetine bağlı bir sancak merkezi durumunda idi. Bu dönemde şehrin tahmini nüfusu yüz bini aşmaktaydı. Yörede Türkler nüfusun büyük bir bölümünü oluşturuyordu. Rum ve Ermeniler ise azınlık durumunda idi. Erbaa , Niksar, Reşadiye ve Zile Tokat'a bağlı kazalardı.

Mondros Mütarekesi sonrası ortaya çıkan sorunlar, işgallerin başlaması, İstanbul Hükûmetinin yetersizliği Tokat halkını da tedirgin etmiş ve gelecek hakkında endişeye düşürmüştür. Özellikle Tokat'ta azınlık durumunda olan Rumların, merkezi Samsun olmak üzere Tokat'ı da içine alan Pontus Krallığı'nı kurmak istemeleri, Tokat halkını üzmüş ve endişelere sevk etmiştir.

Hemen hemen bütün illerde kurulan cemiyetlerin bir örneğı olarak 25 Şubat 1919 tarihinde "Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" Tokat vatanseverleri tarafından kurulmuştur. Bu teşkilat bir ay sonra merkezi İstanbul'da olan “Vilayeti

Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne" bağlanmıştır (Cinlioğlu, 1936, s. 14).

Paris Barış Konferansı'nda alınan karar gereği 15 Mayıs 1919'da Yunanların İzmir'i işgal etmeleri Tokatlılar tarafından tepkiyle karşılanır. Tokat'ta ve ilçelerinde Redd-i İlhak Cemiyetleri kuruldu. İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla da 20 Haziran 1919 tarihinde Niksar'da büyük bir miting düzenlendi. Niksar'da yapılan miting sonrasında Redd-i İlhak Cemiyeti Niksar şubesinin aldığı kararlar "Redd-i İlhak Cemiyeti Reisi Mahir" imzasıyla ABD Başkanı Woodrow Wilson'a ve İtilaf Devletleri'nin merkezlerine gönderilir (Cinlioğlu, a.g.e.1936, s. 39).

Ana hatlarıyla gönderilen metinde şunlar yazmaktadır. "Söz verdiniz ve sözünüzde durun, bize ait toprakları başkalarına vermeye kalkmayın. Anadolu'ya atılan her mütecaviz adım bizi öldürmek için uzatılan bir adımdır. İnsanlık ve adalet namına bu hal-ü hareketten ve suikasttan vazgeçiniz" (Tokat İl Yıllığı, 2006 s. 32).

I. Dünya Savaşı sonrası orduların dağıtılması üzerine Tokat'a dönen İhtiyat zabitleri burada "İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti" adlı bir cemiyet kurdular. Cemiyetin amacı hem kendi aralarında yardımlaşmayı sağlamak hem de memleket davalarıyla ilgilenmekti. Tokat'ta faaliyet gösteren Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını yeterli görmeyen ihtiyat zabitleri sert eleştiriler yapmışlar ve "Cemiyette vatanperver adamlar göremiyoruz. Vatanı kurtaracak kudrette kimseler olmadığı gibi Tokat'ı bu hususta tanıtabilecek kabiliyette de değiller. Kendilerini idareden yoksun bu adamlar, bu tehlikeli zamanlarda Tokat halkını nasıl yönetecekler?" serzenişi ile cemiyete özellikle gençlerin de alınmasını istemişlerdi. Bu eleştiriler sonrasında hedeflerine ulaşmış ve gençlerin de Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'ne girmeleri sağlanmıştır (Tokat İl Yıllığı, 2006 s. 33).

Sultan VI. Mehmet Vahdettin ve Sadrazam Damad Ferit Paşa tarafından 19 Mayıs 1919'da 9. Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya gönderilen Mustafa Kemal Paşa, 26 Haziran'da Tokat'a geldi. Tokat'a gelişinde "Köprübaşı mevkiinde" karşılanan Mustafa Kemal daha sonra belediye binasında şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yaptı. Memleketin durumu hakkında genel bilgi verdikten sonra Millî Mücadele'nin mutlaka gerçekleştirilmesi konusunda halkla ortak görüşte olduğunu gördü.

Sivas üzerinden Erzurum'a geçen Mustafa Kemal 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'ne sivil bir kişi olarak katılmak durumunda kalır. Çünkü Amasya

Genelgesi sonrası müfettişlik görevinden alınmış ve bunun üzerine kendisi askerlik mesleğinden istifa etmiş idi. Erzurum Kongresi'ne Tokat eşrafından Rıfat (Hamamcıoğlu) Bey ile Sabri Efendi (Emekli Askeri Kâtip) katılmışlardır. Kongreye Tokat'ı temsilen katılan Rıfat Bey, kongrede yaptığı konuşmada davalarının "hak ve istiklal" davası olduğunu belirtmiştir. 4-11 Eylül 1919 tarihinde düzenlenen Sivas Kongresi'ne Tokat'tan temsilci katılmamıştır. Fakat; Erzurum Kongresi'nde Temsil Heyeti üyeliğine seçilen Bekir Sami Bey'in Tokatlı olmasından dolayı Tokat'ın, Sivas Kongresi'nde temsil edilmiş olduğu söylenebilir (Tokat İl Yıllığı, 2006 s. 33-34).

Kongre boyunca padişah ile iletişim kurmak isteyen Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti'nin hükûmet tarafından engellenmesi üzerine, Sivas Kongresi sona erdikten hemen sonra Temsil Heyeti, Damat Ferit Paşa hükûmetini istifaya zorlamak amacıyla İstanbul ile haberleşmeyi kesme kararı aldı. Kongre sonrası alınan bu karar Tokat'ta da aynen uygulanmıştır. Amasya Protokolü sonrası alınan karar gereği açılması gündeme gelen Osmanlı Meclis-i Mebusanı yapılan seçimler sonrasında 12 Ocak 1920'de açılmış ve son kez toplanan Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Tokat'ı, Ahmet ve Şevki Beyler ile Mehmet Bey temsil etmiştir (Kuran, 1987, s. 213).

23 Nisan 1920 Cuma günü açılan bu yeni mecliste Tokat'ı temsilen şu milletvekilleri katıldı; İzzet (Gençağaoğlu) Bey, Rıfat (Hamamcıoğlu) Bey, Nazım (Eski Harput Valisi) Bey, Hamdi (Mütevellioglu) Bey, Mustafa Vasfi (Süsoy) Bey (Ülkü, 2001, s. 116).

Her ne kadar Anadolu halkının büyük desteğini almış olsa da Türkiye Büyük Millet Meclisine tepki gösteren İstanbul Hükûmeti, Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi vasıtasıyla 11 Nisan 1920'de bir fetva yayımlamış ve bu yolla Kuvâ-yı Millîye ruhunu yok etmeye çalışmıştı. Anadolu'nun her tarafına dağıtılan ve hatta İngiliz uçakları vasıtası ile her ücra köşeye ulaştırılan bu fetva bazı bölgelerde etkisini göstererek isyanların çıkmasına sebep oldu.

Bu propaganda neticesinde 14 Mayıs 1920 tarihinde Postacı Nazım, Sivas'ın Yıldızeli kazasına bağlı Kaman köyünde isyan etti. İsyana müdahale etmek maksadıyla Tokat'ta 50 kişilik Kuvâ-yı Millîye birliği kuruldu. Bunun haricinde Tokat içerisinde Köprübaşı mevkiinde, Niksar Yolu'nda, Çay, Beybağı ve Erenler Mahalleleri'nde dışarıdan gelebilecek bir tehdit ve saldırıya karşı kuvvet bulunduruldu. Ayrıca Niksar ve

Niksar'a bağı köy ve nahiyelerden de takviye kuvvetler alındı. (Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, 1999, Belge No: 33).

Bütün bu tedbirlerin alınması Postacı Nazım'ın tedirgin olmasına yol açtı ve 9 Mayıs 1920'de Postacı Nazım, Yenihan Kaymakamlığına şu mektubu gönderdi: "Daha önce Kavak'ta verilen söze güvenerek barış ortamına karar verilmişken 50 kişilik bir müfrezenin üzerimize sevk edilmesi aradaki itimatı ortadan kaldırmıştır. İsteklerimize yazılı cevap alamaz isek huzur ortamını mevcut kuvvetimizle bozacağız." Akabinde Zile'de bulunan 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, isyanı bastırmak için görevlendirildi.

3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Amasya'da bulunan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Yarbay Cemil Cahit (Toydemir)'e verdiği emir sonrası bir tabur asker Zile yoluyla Artova'ya, bir başka tabur Tokat'tan Yıldızeli'ne gönderildi. Fakat sevk edilen bu birlikler isyancılar karşısında başarılı olamadılar. Üzerlerine gönderilen birlikleri mağlup eden asiler daha sonra Zile'yi işgal ettiler. Yıldızeli'nde bulunan askerî birliğin desteğini alan Tümen komutanı Yarbay Cemil Cahit Bey Zile'ye girdi ve burayı işgalden kurtardı. Elebaşları ve asiler yakalandılar. Yapılan yargılamalar sonucunda suçlu bulunanlar çeşitli cezalara çarptırıldılar. İsyanın baş aktörü olan Postacı Nazım, Samsun'da yakalanarak Amasya'da idam edildi (Atatürk, 2019, s. 600-601).

Tokat yöresinde çıkan bir başka ayaklanma ise Aynacıoğlu Hasan tarafından çıkarılan isyandır. İsyanın ilk aşamasında Aynacıoğlu çetesi, Yozgat-Akdağmadeni doğusunda bulunan Ayvalıközü'nde 2. Kuvva-i Seyyare Komutanı Binbaşı Çolak İbrahim Bey tarafından dağıtılmasına rağmen asiler, merkez kuvvetlerini bir süre uğraştırdı. En sonunda Batı Cephesi'nde Yunanlarla karşı savaşmak şartı ile affedildi ve isyan sona erdirildi (Atatürk, 2019, s. 601-602).

Halkın bazı tahriklere kapılarak çıkardığı bu isyanlardan başka ve daha da önemlisi bölgede uzun yıllardır varlıklarını sürdüren ve Müslüman Türk ile içi içe huzur içinde yaşayan Rum azınlığın başlattığı isyanlar ve yıldırma hareketleridir. Mondros Mütarekesi sonrası başlayan ve tüm Karadeniz'e yayılan Pontus hareketi Tokat'ta da etkisini hissettirmiştir.

Bu isyan hareketleri resmî bir kuruluş olan ve merkezi İstanbul olan Fener Rum Patrikhanesi vasıtasıyla kışkırtılıyor, İtilaf Devletleri ve Yunan hükûmeti tarafından

destekleniyordu (Tokat İl Yıllığı, 2006, s. 34).

Anadolu coğrafyasında kurulan çok sayıdaki misyonerlik yuvalarından birisi olan Merzifon Amerikan Koleji öğrencileri 1904 yılında gizli Pontus Cemiyeti'ni kurdular. Meşrutiyet'in ilanı sonrası 1908'de çalışmalarını genişleten Pontus Cemiyeti, yeni kurulan cemiyetlerden olan "Müdafaa-i Meşruta" ve "Mukaddes Anadolu Rum Cemiyeti" gibi cemiyetler tarafından da desteklendi. Özellikle Müdafaa-i Meşruta Cemiyeti birçok ilde şube açarken bir şube de Tokat'ta açıldı.

İtilaf Devletleri'nin ve uluslararası kamuoyunun desteğini de alan Rum azınlık taşkınlıklarını giderek artırdı. Özellikle Reşadiye, Erbaa ve Niksar'da halka yönelik tedhiş hareketlerini yoğunlaştırdılar.

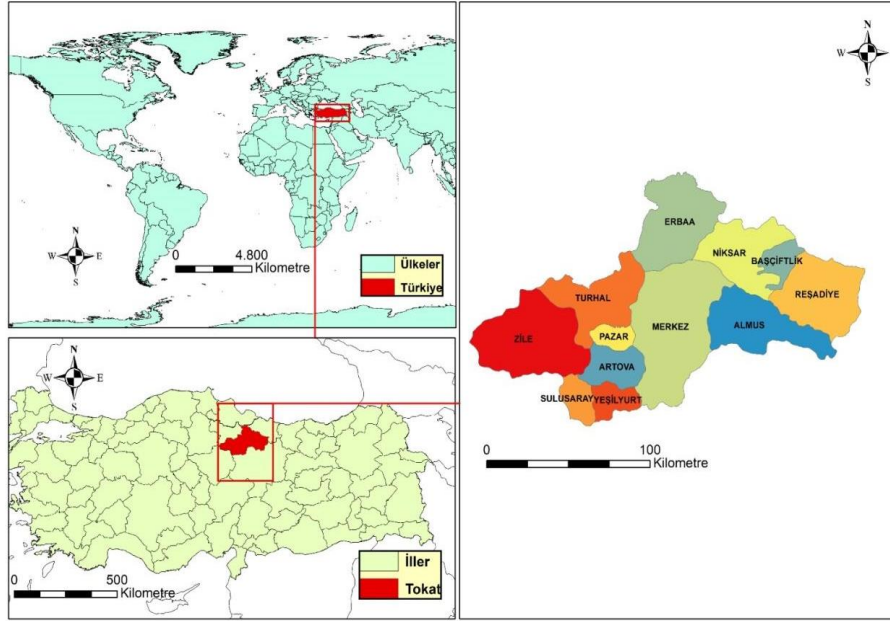
Bütün bu faaliyetler üzerine TBMM, bölgedeki otoriteyi sağlamak, Rum çetelerini durdurmak için Merkez Ordusu adında bir ordu kurdu. Bu ordu isyanlara karşı önemli başarılar elde etti. TBMM'ye Tokat'ı temsilen katılan Rıfat Bey, 18 Mayıs 1922 tarihli soru önergesi ile mevcut durum hakkında ve Pontuşçuluk ile ilgili Dahiliye (içişleri) Bakanlığından bilgi istedi.

İsyanların bastırılması sonrası sükuna kavuşan bölge etnik bütünlüğün sağlanması için öncelikle bölgedeki Rumlar memleketin başka bölgelerine sevk edildiler. Mübadele sonrası ise Tokat'ta dahil olmak üzere etnik bütünlük sağlanmış oldu.

Araştırma Sahasının Coğrafi Konumu

Araştırma sahası olarak belirlenmiş Tokat ili Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır (Harita 1). İl arazisi 39° 51' - 40° 55' kuzey enlemleri ile 35° 27' ile 37° 39' doğu boylamları arasındadır. Kuzeyinde Samsun, kuzeydoğusunda Ordu, batısında Amasya, doğu ve güneyinde Sivas, güneybatısında Yozgat illeri ile komşudur. Sahip olduğu 9958 km² yüzölçümü ile ülkemizde alan büyüklüğü bakımından 29. sıradadır. Merkez ilçe ile birlikte toplam 12 ilçe merkezi 37 belediye ve 613 köy yerleşmesini bünyesinde barındırmaktadır.

Şekil 1 :Tokat İl ve İlçeleri Lokasyon Haritası

Yer şekilleri bakımından genel olarak engebeli bir özellik gösteren Tokat ilinde dağlık alanlar il topraklarının %45'ini kaplar ve doğu-batı doğrultusunda üç sıra halinde uzanır. Bu dağlarla birbirinden ayrılan ovalık araziler, il topraklarının yaklaşık %15.4' nü kaplar. İlde yükseltinin en az olduğu yer Erbaa Ovası'dır. Ovanın batı kesiminde yükselti değeri yaklaşık 180 m dolaylarındadır. Yükselti değerinin en fazla olduğu yer ise Almus Barajı'nın güneyindeki Şehnekayasası (2385 m) Dağıdır.

İklim olarak Karadeniz iklimi ile İç Anadolu karasal iklimi arasında geçiş iklimi özelliğine sahiptir. 1921 yılından 2021 yılına kadar ilde yapılmış meteorolojik ölçümler incelendiğinde sıcaklık ortalamasının en düşük olduğu ocak ayında 1,9 °C, en yüksek olduğu ağustos ayında ise 22,3 °C sıcaklık değerleri görülmektedir. İl merkezine düşen yıllık ortalama yağış miktarı 434,5 mm'dir. Yağışın en fazla gerçekleştiği aylar ilkbahar ve kış ayları iken en az yağış yaz aylarında görülmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2023). Özellikle yaz aylarının sıcak ve yağışsız geçmesi il sınırları içerisindeki çoğu yerleşim alanında kuraklık sorununu beraberinde getirmektedir.

2021 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Tokat ili nüfusu 602567 kişidir. İlde yaşayan nüfusun %32,8'i köylerde, %67,2 ise il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Nüfusun %50,3'ü kadınlardan %49,7'si erkeklerden oluşmaktadır. İş imkanlarının sınırlı olmasına bağlı olarak sürekli dışarıya göç veren

ilde yıllık nüfus artış hızı binde 7,84 değeri ile Türkiye ortalamasının (binde 12,7) altında kalmıştır. İlde nüfusun en fazla olduğu ilçe Merkez ilçedir. Bu ilçeyi sırasıyla Erbaa ve Turhal ilçeleri takip etmektedir. Nüfusun en az olduğu ilçe ise Sulusaray'dır.

Tablo 1. Tokat İlinin Demografik Yapısı

İlçe	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu
<u>Merkez</u>	204.907	102.227	102.680	161169	43738
<u>Erbaa</u>	99.815	49.531	50.284	73354	26461
<u>Turhal</u>	78.294	38.209	40.085	62072	16222
<u>Niksar</u>	63.486	31.565	31.921	37841	25645
<u>Zile</u>	53.549	26.594	26.955	33393	20156
<u>Reşadiye</u>	35.304	17.571	17.733	9847	25457
<u>Almus</u>	23.868	12.022	11.846	5199	18669
<u>Pazar</u>	12.937	6.430	6.507	4633	8304
<u>Yeşilyurt</u>	8.478	4.221	4.257	5297	3181
<u>Artova</u>	7.681	3.795	3.886	3841	3840
<u>Başçiftlik</u>	7.479	3.814	3.665	3671	3808
<u>Sulusaray</u>	6.769	3.378	3.391	4498	2271

Araştırmanın Alanı, Amacı ve Konusu

Kültür; Türkçe sözlüğün kültür başlığı altında “Tarihi, toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan bütün maddî manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çerçevesine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. Bireyin kazandığı bilgi. (TDK, “Türkçe Sözlük”, s. 1436).

Kültür, kavimlerin geçmişten miras aldıkları ve hayatlarının her alanını tanzim eden maddi-manevi değerler bütünüdür. Millet kavramının temellerinden biri olan kültür, toplumun duygu ve düşüncelerinin, dünya ve unsurlarını anlama ve anlamlandırma sistemlerinin, var olma ve geleceğe taşınma kaygılarının insan ve doğa gerçeğinin birleşmesiyle şekil kazanmıştır (Çelepi, 2016, s. 16).

Toplumsal belleğin aktarımı için kültür, millî yapıda tutulmakta ve maddi ve manevi yönleri ile bireyin toplumsallaşma sürecinin de en önemli odak noktasını oluşturmaktadır (Koca, 2017, s. 531).

Geçmiş kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere kültürel miras denir. Kültürel miras, somut olan ve somut olmayan kültürel miras olarak iki ayrı kategoriden oluşmaktadır (Kaya, 2017, s. 4). Kültürümüze

ait olan ögeler somut olarak görülebilenlerdir. Mesela el sanatları, mimarî yapılar vb. kendimize ait olan davranış şekilleri, gelenek ve görenekler, alışılmış kültürler, törenler somut olmayan kültürel öğelerdir. Ayrıca sünnet ve düğün törenleri, kız isteme âdet ve gelenekleri, dinî bayram gelenekleri, küçüklerin büyüklere saygısı (ziyaret, el öpme, gerekli yerlerde yer vermesi, adaba uygunluk vb.) kavramlar da kültürel öğeleri kapsar. Ancak şunu üzülererek belirtmek gerekir ki çoğu toplumlarda somut olmayan bu gelenekler zamana ayak uyduramamakta, hatta yok olmaya mahkûm bırakılmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras terimi “somut kültürel miras” çalışmalarının doğal bir sonucu olarak UNESCO’nun “kültür varlıklarının korunması” için yürüttüğü programlar esnasında ortaya çıkmıştır(Oğuz, 2009, s. 53). UNESCO, somut olan kültür mirasının yanında dille aktarılan, kuşaktan kuşağa usta – çırak ilişkisi içinde ve geleneksel ortamlarda görerek öğrenilen “somut olmayan” kültürel mirasın da korunması gerektiği tezini benimseyerek bu konuyla ilgili birçok ulusal, bölgesel veya uluslararası toplantılar düzenleyerek insanlığın dikkatini bu noktaya çekmeye çalıştı (Oğuz, 2009, s. 53-54).

Halk kültürü, içinde yaşadığı toplumun aynasıdır. Halkın ortak duygu ve düşüncelerinin dile geldiği halk kültürü ürünleri, toplumda birlik ve beraberliğin sağlanmasında, sevgi ve saygının korunmasında, özellikle de dayanışmanın artmasında önemli bir görev üstlenir (Çağlar, 2021, s. 15). Kültürel miras ise; nesiller boyunca yaşam biçiminde meydana gelmiş farklılıklar neticesinde ortaya çıkan toplumsal uygulamaların günümüze kadar taşınmasıyla oluşmuştur. Kültürel miras olgusu altında değerlendirilen ögeler kültürün maddi boyutu kadar manevi boyutunu da kapsamaktadır (Ar, 2015, s. 1). Yani kültürel miras, başka bir açıklamayla geçmiş kuşaklar tarafından meydana getirilmiş genel geçerliliği herkes tarafından kabul edilmiş olduğuna kanaat getirilen değerlere verilen ad. Bunun sonucunda da kültürel birikim ön plana çıkar. Kültürel birikim denilince de aklımıza ilk önce örf ve âdetlerimizi, gelenek ve göreneklerimizi yansıtan kaynaklar gelir (Satır, 2009, s. 8). Kültür, bir milletin tarih boyunca meydana getirdiği maddi ve manevi unsurların bütünü, o milletin kendine mahsus meydana getirmiş olduğu değerleridir. Gündelik hayattan devlet hayatına kadar, yaşayışın hepsini içinde barındıran bu değerler manzumesi “kültür”ün konusunu meydana getirmektedir. Bundan dolayıdır ki dil, sanat, içtimai ve iktisadi hayat, halk inançları vb. hep bir kültürün ortaya çıkardığı, biçimlendirdiği ya da bir kültürü var eden ve yaşatan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Çeltikci, 2007, s. 512). Kültür

insana hizmet ederken insan da kültüre hizmet etmektedir. Bu nedenle kültürel değerlerin ve geleneklerin yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması, kayda alınmamış bilgilerin akademik alana sunulması açısından bu doktora çalışması önem arz etmektedir.

UNESCO nun 32. Genel Konferansı'nın 17 Ekim 2003 tarihli Genel Kurulu'nda kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne Türkiye 45. Ülke olarak taraf oldu. Sözleşme, 8. Hükûmetlerarası Komite Toplantısı'nın yapıldığı Aralık 2013 itibariyle 155 taraf devlet sayısı ile, aynı tarihte 190 taraf devlete ulaşan 1972'de kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nden sonra UNESCO'nun kültür atlasında en fazla taraf olunan ikinci uluslararası belge olma özelliğini kazandı (Öcal, 2013, s. 5). Somut olmayan kültürel miras, bazı durumlarda ferdin, bazı durumlarda grupların, bazı durumlarda da toplumun atalarından gelen kültürel ve geleneksel aktarımların bir parçası olarak ortaya koymaya çalıştıkları bilgi, beceri, anlatım, uygulamalar ve bunları ortaya koyacak araç, gereç ve kültürel mekânlar anlamına gelmektedir. Nesilden nesile aktarılan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarih ile etkileşimlerine bağlı olarak sürekli biçimde yeniden oluşturulur ve bu durum onlara aidiyetlik duygusu verir. Bu durumda kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına gösterilen saygıya katkıda bulunur (Oğuz, 2013, s. 63). Bu sözleşme kapsamında; somut olmayan kültürel miras öğeleri şunlardır:

a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),

b) Gösteri sanatları (Karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),

c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, nevrüz, vb. kutlamalar),

d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),

e) El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkârî, bakırcılık, halk mimarisi),

Sözleşme; bu alanlarda beliren mirasın araştırılmasını, derlenmesini, arşiv ve

dokümantasyon merkezinin oluşturulmasını, müzelerinin kurulmasını, öğretim kurumlarında ders olarak okutulmasını, kitle iletişim araçlarında olumlu kültürel değerleri olarak yer verilmesini ve kuşaklar arasında ortaya çıkan kopuklukları telafi edecek tarzda değerlendirilmesini öngörmektedir (Arı, 2014, 15). Aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın önemi ve korunması konusunda, bilhassa genç nesillerde farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Uluslararası toplumun, taraf devletlerle işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma bilinci içerisinde bu mirasın korunmasına katkıda bulunması amaçlanmaktadır.

Şunu unutmamak gerekir ki yukarıda belirtilen somut olmayan kültürel mirasın başlıklarının olmazsa olmaz maddeler ve değiştirilemez olduğu düşünülmemelidir. Çünkü en küçük yerleşim yerinden en büyük kente kadar yaşadığımız kültürlerin, yaşayacağımız kültürlerle etkileşime girerek farklı bakış oluşturma olasılığı yüksektir.

Tokat'ta geçiş dönemleriyle ilgili olarak ayrıntılı bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Detaylı bir literatür çalışması yapıldığında geçiş dönemlerinin bu başlıkları ile ilgili gerek sempozyumlarda, gerek il ve ilçe tanıtım kitaplarında düzenli ve kapsayıcı bilginin var olmadığı anlaşılmıştır. Bunun sonucunda da bu tespit bizi bu çalışmayı hazırlamanın önemine sevk etmiş ve Tokat geçiş dönemleriyle ilgili detaylı bir çalışma yapmaya teşvik etmiştir. Bu çalışma neticesinde gerek Tokat'tan gerekse de Anadolu'nun çeşitli yörelerinden bu konularla ilgili çalışmalar bize ışık olmuştur. Şimdiye kadar gerçekleştirilen halk kültürü derleme çalışmaların neticesinde;

1. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

1.1. Tokat Geçiş Dönemleri

1.1.1. Doğum

1.1.2. Sünnet

1.1.3. Asker Uğurlama

1.1.4. Evlenme

1.1.5. Ölüm

2. Dinî Gelenekler

2.1. Ramazan

2.1.1. Teravih Namazı

2.1.2. Kadir Gecesi

- 2.1.3. Ramazan Bayramı
- 2.2. Hacı Uğurlama Geleneği
- 2.3. Kurban Bayramı
- 2.4. Kandil Günleri
 - 2.4.1. Mevlid Kandili
 - 2.4.2. Regâib Kandili
 - 2.4.3. Mi'râç Kandili
 - 2.4.4. Berat Kandili
- 2.5. Tekke, Türbe ve Yatırlarla İlgili İnanışlar
- 3. Doğa ve Evrenle İlgili İnanışlar
 - 3.1. Halk Takvimi ve Hava Tahmini
 - 3.2. Mevsimlik Bayramlar
 - 3.3. Yaylacılık Faaliyetleri
 - 3.4. Yağmur Duası ve Geleneği

ana konu başlıkları altında topluluklara, köylere ve yöreye özgü gelenekler ve pratikler ile ilgili çalışma yapılmıştır.

Bir Anadolu şehri olan Tokat, kültürel zenginlik, kültürel çeşitlilik ve kültürel kaynaşma açısından da kültürün sürdürülebilir ve aktarımsal olma özelliklerini canlı bir şekilde yaşatmaya devam etmektedir. Derlemesi gerçekleştirilen konular hakkında bilgi alınan gelenekler, uygulamalar ve ritüellerin geçmişten geleceğe korunarak varlığını kuşaktan kuşağa sürdürdüğünü görmekteyiz. Çalışmada çoğunlukla kültür, yaşayan boyutları ile karşımıza çıkmıştır. Kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel uygulamalar ve pratikler de kayıt altına alınmıştır.

Doğum Gelenekleri; doğum gelenekleri derleme çalışmaları yapılırken özellikle ebe kadınlar, annesi ebelik yapmış kadınlar ve daha önce doğuma girmiş, doğumda ebeye yardım etmiş kadınlar kaynak kişi olarak seçilmiştir. Bazı derleme çalışmalarında ebeye ulaşılamadı ise, geleneksel yöntemlerle doğum yapmış kişiler ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Doğuma dair geleneksel bilgiler, uygulamalar ve doğumla ilgili topluma ve yöreye ait inanışlar kayıt altına alınmıştır.

Bu çalışmalar esnasında halk, tıbbi ve geleneksel tedavi yöntemlerine ulaşılmıştır. Yöreye özgü bitkilerin de sağıltımsal tedavilerde kullanıldığı kayıt altına

alınmıştır. Bitki coğrafyası açısından da kültür coğrafyası açısından da baktığımızda yöreye ait bitkilerin ve meyvelerin zaman zaman kültürel metaforlar haline getirildiği görülmüştür. Mesela hamile kişi rüyasında elma gördüyse kız çocuğu olacağına dair yorumlama yapılmaktadır. Tokat yöresinde bilinen “kömeç otu” halk mutfağında bir yemek olarak hazırlanırken doğum gelenekleri içerisinde aynı ot gebeliği sonlandırmakta kullanılmaktadır. Doğum gelenekleri içerisinde Tokat Merkez’de Çöreğibüyük köyünde dikkat çeken farklı bir geleneğe rastlanmıştır. Bu gelenek halk arasında “Baca Yıkma Geleneği” olarak bilinmektedir. Gelenek köyün çocukları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bir evde kız çocuk dünyaya gelmiş ise köyün kız çocukları bir araya gelerek doğum yapılan eve müjde almaya giderler. Kapıyı hızlıca çalarlar ve aynı anda “Bacanızı yıkmaya geldik, benim eşimi verin”, diyerek evin büyüklerinden hediyelerini alana kadar bu sözleri tekrarlamaya devam ederler. Eğer erkek çocuk dünyaya gelmiş ise aynı uygulamayı köyün erkek çocukları yaparlar.

Evlenme Gelenekleri; Tokat evlenme gelenekleri içerisinde çoğunlukla benzerlikler tespit edilmiş olmakla birlikte farklı kültürlerin kendilerine has inanış ve ritüellerinin halen devamlılığına da rastlanmıştır. Evlilik gelenekleri ve evlilik gelenekleri çerçevesinde ortaya çıkmış ritüeller ve inanışlar kayıt altına alınmıştır. Evlilik gelenekleri birçok ilçede benzer özelliklere sahiptir. Farklı etnik kökeni olan topluluklarda ise kendine özgü gelenekler de kültürel benzerliklere sahiptir. Var olan tüm benzerlikler ve farklılıklar da aslında kültürün bütününe oluşturmaktadır. Örneğin; evlilik gelenekleri içerisinde “danışıklık” adı verilen gelen misafirlerin komşularca ağırlandığı düğün geleneği, hem sünni hem alevi hem de çerkezlerde aynı isimle bilinmekte ve hâlâ devam etmektedir. Tokat ilinde düğünlerde oyun çıkarmaya rastlanılmaktadır. Köylerde yapılan düğünlerde özellikle yakın geçmişe kadar köy seyirlik oyunlarının orta oyunu olarak sergilendiğini görmekteyiz. Halen bazı köylerde düğün eğlenceleri kapsamında orta oyunları oynanmaya devam edilmektedir. Hem kadınlar hem de erkekler tarafından oynanan farklı oyunlar da kayıt altına alınmıştır. Düğün ve kına türküleri, yöreye ait oynanan oyunlar da derlenmiştir.

Ölüm Gelenekleri; ölüm gelenekleri çerçevesinde ölümle ilgili uygulamalar, inanışlar, yaşam ve ölümün aslında bir bütünü eş parçası olduğunu anlatan dualar ve veciz sözler kayıt altına alınmıştır. İçinde bulunan kültürün yansımaları alınan kayıtlarda görünmektedir. Tokat’ın Zile ilçesine bağlı Acısu ve Almus ilçesine bağlı

Hubyar köylerinde yaşayan Sıraçlarda ölü gömme pratiklerinde ölen kişinin yöreye özgü geleneksel kıyafetleri ile gömüldüğü bilgisine ulaşılmıştır. Sıraç toplumunda geleneksel kıyafetin içerisine giyilen göynekler, yakası kesik olması sebebi ile kefene benzetilmektedir. “Biz zaten doğar doğmaz bu kefenin içerisine gireriz. Öldüğümüzde de önce kıyafetlerimiz giydirilir, ardından kefenleme işlemleri yapılır.” diye ifade etmektedirler.

Tokat, geçmişten günümüze birçok farklı kültürün iç içe bulunduğu bir coğrafya konumundadır. Bu farklılıklar içerisinde Çerkezlerde var olan ölümle ilgili bir gelenek dikkat çekici bir kültürel veri olarak karşımıza çıkmıştır. Çerkez kültüründe at toplumun ana parçası olmuştur. Bir evden cenaze çıktığı zaman o evin önünden geçen bir atlı, merhum kişiye saygısının bir ifadesi olarak atından inmekte ve atın yularından tutup o şekilde yoluna devam etmektedir.

Ölüm olgusuna dair hemen her toplumda farklılıklar olsa da ölüm Yaradan’ın takdiri olarak algılanmıştır. Ölen kişiye gösterilen saygı aynı zamanda ölümün kendisine de gösterilmiştir. Ölüm karşısında insan, duygularını ifade etmek için yüreğinin sesini ağıtlarla duyurmuştur. Her yangı bir yankı her yankı ise o toplumun sözlü edebiyatının bir başlığı olan ağıtlar kısmını doğurmuştur. Bu kapsamda ölüm ile ilgili yapılan derlemelerde ağıtlara da ulaşılmıştır. Ölüm, ne bir sondur; ne de bir başlangıçtır. Ölüm, insanın bir halden başka bir hale geçişidir ve bu geçişe dair inanışlar da kayıt altına alınmıştır.

Asker Uğurlama Geleneği; asker uğurlama geleneği çoğunlukla Mevlitli ve düğünlülük olarak gerçekleştirilmektedir. Askere gidecek kişinin parmağına kına yakılmaktadır. Askere gidecek kişinin sağ salim dönmesi için de türbelere ve diğer ziyaret yerlerine gidilmektedir. Bunun en görünür örneği Almus ilçesinin Armutalan kasabasında yer alan Hamza Abdal Türbesi’dir. Askere gidecek kişi askere gitmeden önce Hamza Abdal Türbesi’ne uğrar ve duasını ederek “Sağ salim gelirim sana adağımı sunacağım.” der. Bu duadan sonra isminin ve askere gideceği şehrin adını yazmış olduğu tahtayı türbenin önünde yer alan ağaca çakar. Kişi şayet askerden sağ salim dönerse adının yazılı olduğu tahtayı ağaçtan alarak söz vermiş olduğu adağını kurban kesme alanında keser, ağaçtan aldığı tahtayı kurban ateşinde yakar ve lokmasını dağıtır.

Tokat'ta gidilen köylerde var olan tekkeler, tekkeler çevresinde gelişmiş inanca ve itikate bağlı uygulamalar, menkıbeler bulunmaktadır. Aynı zamanda görüşme gerçekleştirilen kaynak kişilerden yakın coğrafyada bulunan ziyaret yerlerinin de kültürel bilgileri kayıt altına alınmıştır. Hemen hemen her köyde tekke, türbe ve yatırlara ziyaret verme kültürü aktif bir şekilde yaşatılmaktadır. Tokat birçok Alevi ocağına da ev sahipliği yapmaktadır. Bu ocaklar bağlamında ocaklara bağlı tekke, türbe ve yatırlar da bulunmaktadır. Örnek olarak belirtmek gerekirse Çöreğibüyük köyünde bulunun dört âdet tekke, yağmur duası ritüeli içerisinde sıralı olarak ziyaret edilmekte ve gerçekleştirilen ritüel bu tekkeler etrafında meydana çıkmaktadır.

Ocak tekkelerine örnek olarak Kul Himmet Ocağı, Tokat Almus ilçesinin Görümlü beldesinde hala ocaktan kişilerce kültürlerine ve inanışlarına sahip çıkarak yaşatılmaya devam eden bir örnek olarak sunulabilir. Kul Himmet'in türbesi'de burada bulunmaktadır. Kul Himmet ile ilgili dualar, deyişler, anlatılar kayıt altına alınmıştır. Tokat'ta birçok alevi köyü bu ocağa bağlıdır. Çöreğibüyük köyü bu ocağa bağlı köylerden biridir. Yağmur duası ile ilgili yapılan derleme çalışmalarında Tokat'ın Artova ilçesi İğdir köyünde de asırlardır devam eden bir yağmur duası geleneğine rastlanmıştır. Bu yağmur duası ritüeli "Dedecük Yatırı" adı verilen yatırım ve aynı isimle Dedecük Göleti'nin etrafında gerçekleşmektedir. Bu geleneğin nasıl ortaya çıktığına, geleneğin devamlılığını sağlayan ana inançların neler olduğuna, Dedecük ismiyle bilinen yatırım ve o gölette yaşadığı iddia edilen kutsiyet atfedilmiş balıkların rivayetsel hikâyelerine de ulaşılmıştır. Yatırdan kaynaklı olarak aynı zamanda yağmur duaları dışında da bu alan dertlere, hastalıklara şifa aranan ve şifa aramaya gelen kişiler tarafından şifa buldukları iddia edilen bir alandır.

Tokat, koynunda çok alimi büyütmüş bir şehirdir. Dede ve tarikat aşığı özel olarak gerçekleştirilen cem törenlerinin olmazsa olmazıdır. Saha ziyaretinde özellikle; Çöreğibüyük köyünde yapılan cem töreni ve yağmur duası ritüelinde dedenin bir bakışı, çoğu kez aşığın sazının teline vuruşunu, dilden döktüğü ve dökeceği deyişini kelimelere dökmüştür. Çünkü her âşık, alim doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı coğrafya ve kültürle demlenir. Aynı zamanda gidilen köylerde doğum, evlenme, ölüm gelenekleri, hac ve hacı uğurlama geleneği, inanç merkezleri çevresinde gelişen türbe ziyaretleri, inanışlar ve ritüeller kayıt altına alınmıştır.

Gidilen birçok köyde yağmur duası geleneğine rastlanmıştır. Köyler arasında gelenek çerçevesinde bazı farklılıkların olduğu da gözlenmiştir. Yağmur duası genellikle mayıs ayında gerçekleşmektedir. Bu neticede geleneği yerinde ve zamanında tüm uygulamaları ile görmek için bazı köyler tekrar ziyaret edilmiştir.

Tüm bu yazılanların sonucu olarak bölgenin somut olmayan miras olarak kabul edilen başlıklar açısından zengin bir malzemeye sahip oluşu, kendine özgü çalışmanın bağlamı olarak belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Tokat ili ve ilçelerindeki paydaşlarla yapılacak görüşmeler için randevu alınmış ve görüşme talebine olumlu yanıt veren 113 kişi ile yüz yüze, kendilerinin belirlediği yerlerde görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmanın Yöntem, Evren, Örneklem ve Teknikleri Çalışma Grubu

Çalışmada ilk olarak Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) ile ilgili terimler incelenmiştir. Bunun için öncelikli olarak Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından düzenlenenler olmak üzere, uluslararası anlaşma metinlerine bakılmış ve literatür taraması yapılmıştır. Bu sürecin ardından uluslararası alandaki çalışmalar incelenmiştir. Tezin amacı doğrultusunda yapılan bu çalışma, literatür taramasının yanı sıra alan araştırmasından oluşmuştur. Alan araştırması sırasında veri toplamak için görüşme ve gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın grubunu Tokat ilinin somut olmayan kültürel miras unsurları hakkında bilgi sahibi olan (eğitimci, yazar, kanaat önderi, muhtar, köyün ileri gelenleri ve yaşlılar vb.) paydaşlar oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesi sürecinde ise konunun amacına uygun kişilerle görüşülmesine özen gösterilmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesi sürecinde ilk aşamada kapsamlı bir literatür taraması yapılarak Tokat'ın kültürel özellikleri ile ilgili unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş kültürel miraslardan toplumsal uygulamalar, ritüeller, şöenler, Tokat geçiş törenleri (Doğum-evlenme-ölüm-sünnet), Asker uğurlama geleneği, dini gelenekler, bayramlar (Ramazan-Kurban), hacca gitme, kandiller (Mevlid-Regaib-Mirac-Berat-Kadir) tekke, türbe, yatırırlarla ilgili inanışlar anlatılmıştır. Ayrıca doğa ve evrenle ilgili inanışlar, halk takvimi, mevsimlik bayramlar, yaylacılık faaliyetleri ve yağmur duasına değinilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın örneklemini 113 paydaş oluşturmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada derinlemesine bilgi edinilebilmesi için nitel araştırma modeli yürütülmüştür. Nitel araştırmalarda araştırmacılar tarafından fark edilen fakat ayrıntılı bilgi sahibi olunmayan durumlar hakkında bilgi sahibi olmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 23). Çalışmada nitel araştırma içerisinde yer alan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışmalarında tek veya az sayıdaki durum yakından ve detaylı olarak incelenmektedir (Yin, 2017, s. 4). Bu doğrultuda, görüşülen kaynak kişilerden elde edilen veriler, ilgili literatür ve araştırma soruları göz önünde bulundurularak başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın örneklem belirleme sürecinde ise amaçlı örneklem belirleme yöntemleri arasında gösterilen kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Zincir örnekleme yöntemi olarak da bilinen kartopu örnekleme yönteminde detaylı bilgilerin sağlanması amaçlanmaktadır (Patton 2014, s. 48). Bu yöntemle, konu ile ilgili bilgi sahibi olan kişilerden referans alınması suretiyle örneklem genişletilerek nispeten araştırmaya faydalı olacak katılımcılar örnekleme dahil edilir (Baş & Akturan 2013, s. 200).

Verilerin Toplanması

Çalışmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme formundan faydalanılmıştır. Nitel araştırmalarda görüşme tekniğinin kullanılmasının nedeni, görüşülen kişilerin bakış açılarını net bir biçimde ortaya koymaktır. Ayrıca nitel araştırmalarda yüzeysel değil, derinlemesine bilgi edinilmesi amaçlanır (Şencan 2005, s. 505; Cemaloğlu 2012, s. 152; Büyüköztürk vd., 2012, s. 150). Yarı yapılandırılmış görüşmeler ise katılımcıların etkinliğini hedefleyerek bireysel olarak anlam ve deneyimlerin ifade edilmesine olanak sağlar (King & Horrocks 2010, s. 16).

Bu kapsamda önce mahalle muhtarına ulaşılmış, ardından diğer katılımcıların isimleri ve iletişim bilgileri alınmıştır. Çalışma grubu bu ritüel ve şöenleri bizzat uygulamış olan veya bunlara şahitlik etmiş kişilerden oluşmaktadır. Görüşmeler, 14.12.2021-10.05.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiş, aydınlatılmış onam kâğıdı imzalatılarak ses kaydı için izin alınmıştır.

Katılım tamamen gönüllük esasına dayandırılmıştır. Araştırma deseni doğrultusuna “çoklu kanıt kaynaklar” (görüşme ve fotoğraflar) kullanılmıştır (Yin, 2017, s. 10). Bu kapsamda, görüşme sırasında çeşitli notlar alınmış ve belgeler toplanmıştır. Soru formunda araştırmanın amacına uygun 122 açık uçlu soru yer almaktadır. Tokat ve ilçelerindeki paydaşlarla yapılacak görüşmeler için randevu alınmış ve görüşme talebine olumlu yanıt veren 113 kişi ile yüz yüze, kendilerinin belirlediği yerlerde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler her bir kişi ile ortalama 30 ile 90 dakika arasında sürmüştür. Katılımcılar 27 ile 83 yaş arasındadır. Katılımcıların 72’si erkek ve 41’i kadındır. Toplam 113 katılımcı ile görüşme yapılarak bilgiler elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analiz edilmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde temel amaç elde edilen bilgileri sistematik ve açık bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu analiz türünde veriler, ortaya koyulan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma soruları ile ortaya çıkan temalara göre oluşturulabilir. Ayrıca veriler, gözlem, görüşme ve mülakat süreçleri neticesinde yararlanılan sorular ya da boyutlar göz önüne alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde görüşülen katılımcıların görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilebilir (Yıldırım ve Şimşek 2016, s. 240). Bunların sonucunda mülakat çoklu katılım olarak gerçekleşmiştir. Bu sayede sohbet esnasında bir kişinin unuttuğu geleneği bir başkasının hatırlaması sağlanmıştır.

Veri toplama sürecinde elde edilen ses kayıtları, araştırmacı tarafından bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir. Deşifre sürecinin ardından metinler tematik kategorilere ayrılmıştır. Belirlenen kategoriler çalışmanın amacı, araştırmacının tutumu, bilgi birikimi ve katılımcıların her bir kategoriye ilişkin verdikleri yanıtlara göre şekillenmektedir (Merriam 2015, s. 175). Bu doğrultuda çalışmada; alt ve üst temaların neler olacağına katılımcıların cevaplarının bağlamı, araştırmacının gözlem ve birikimi ve Tokat ilinin mevcut potansiyeline göre karar verilmiştir.

Bu doğrultuda, öncelikle çerçeve oluşturulmuş ve veriler bu tematik çerçeveye göre işlenmiştir. Ardından, bulgular tanımlanmış, yorumlanmış ve her bir başlıktan sonra değerlendirme yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 240). Temaların

belirlenmesinde araştırma sorularından faydalanılmıştır.

Sonuç itibarıyla kütüphane çalışmasından da elde edilen verilerle aynı doğrultuda, sahaya uygun olarak ve önceden hazırlanmış sorular, yüz yüze görüşme tekniği kullanılmak suretiyle kaynak kişilere sorulmuştur. Saha araştırmasında kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşmada o yörede doğmuş büyümüş ve o yöreyi, o yöre insanını iyi tanıyan kişilerden yararlanılmıştır. Alan çalışması tamamlandıktan sonra elde edilen bulgular, deşifre edilerek taranan literatür kaynaklarıyla bir araya getirilmiştir.

Tokat'ın Somut Olmayan Kültürel Mirası Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu bölümde, geçmişten günümüze Tokat'ta adı geçen gelenekler konusunda bir literatür taraması yapılmıştır. Tokat genelinde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler konusundaki kaynaklar kitaplar, dergiler, makaleler, bildiriler yayım tarihi sırasına göre taranmış, irdelenmiş ve incelenmiştir.

Mustafa Keskin'in *Gelenek ve Modernlik ilişkisi Bağlamında Türkiye'de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Keçeci Baba-Örneği)* (1995) adlı makalesinde "Keçeci Baba" ziyaretgahı etrafında şekillenen, mahiyeti kutsal (yazılı) kaynaktan hareketle değil, daha çok, yaşam biçimi ve kültüre uyarlı olarak performe edilen ve sözlü aktarımla biçimlenen bu dindarlığın, gelenek ve modernlik ekseninde hala çok canlı bir şekilde fonksiyonel olduğu ifade edilmiştir. Bununla beraber Mustafa Keskin makalesinde modernleşme sonucu şehirleşme ile birlikte sosyo-kültürel yapıyı incelemiştir.

XX. yüzyılda *Tokat'ın Sosyal ve Kültürel Yapısı* adlı (1999) doktora tezinde Tokat ve çevresinde yapılan ziyaret gelenekleri çerçevesinde türbe, tekke, mezar, ağaç ziyaretleri yapıldığı ve buralara çaput bağlamak suretiyle dilek ve temennilerde bulunulduğundan, adaklar adandığından bahsedilmiştir.

Cenksu Üçer, *Tokat Yöresi Alevileri Tarihçesi, İnançları, Örf ve Âdetleri* (2005) adlı doktora tezinde, Aleviliğin önemli merkezlerinden olan Tokat yöresindeki ilham ve keşfi bilgi kaynağı olarak kabul eden "Geleneksel Alevîlik"i geniş kapsamlı ele almış; çeşitli yönleriyle irdelenmiş ve incelemiştir.

Salih Çinpolat *Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi*

Açısından Değerlendirilmesi (Tokat Örneği) (2009) adlı yüksek lisans çalışmasında, Tokat yöresinde yaşayan Karaçayların, hayatın giriş-geçiş-bitiş safhaları diyebileceğimiz doğum, evlenme ve ölüm olayları ile ilgili inanış ve uygulamalar tespit edilebildiği kadarıyla ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014), Cilt 2’de Muhammed Avşar’ın bildirisinde çıkan yazıya göre Kat köyünde her yıl baharla birlikte afetlerden korunmak, bolluğu ve bereketi dilemek adına “*yağmur duası*”yla ilişkili olarak icra edilen bir ritüel bulunmaktadır. Verilen bilgilere göre burada dualar edilerek kurbanlar kesilir, yağmur yağması için dualar edilir.

Tokat Valiliği ve İl Kültür Turizm Müdürlüğü tarafından yayımlanan “*Somut Olmayan Kültürel Miras Tokat*” (2017) adlı katalog kitapda adı geçen konuyu dokuz bölüme ayırmış fakat bu bir nevi katalog (tanıtım) kitabı olma özelliğinden öteye gidememiştir.

Yalçın Çakmak *Kızılbaş/Alevî Toplumunda Yeni Bir Ocak Ve Topluluğun İnşası: Anşa Baci ve Keçeli Sıraçlar* (2018) adlı makalesinde Kızılbaşlık yahut diğer adıyla Alevîlik’te Beydili-Sıraç Aşiretine bağlı Anşa Bacı ve aile efradını incelemiş; Anşa Bacı’nın topluluk içerisindeki öneminden bahsetmiştir.

Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat’ta İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu (18-20 Ekim 2018) Bilgiler Cilt 1’de Hasan Çoşkun, *Tokat’ın Manevî Mimarlarından Hubyâr Sultan* adlı bildirisinde Tokat’ın Almus ilçesi Hubyar köyünde bulunan Anadolu erenlerinden Hubyar Sultan’dan bahsetmiştir. Tokat bölgesinde yaşayan Alevî grupların büyük çoğunluğu’nun Hubyar Sultan Ocağı taliplerinden olan Sıraçlardan oluştuğunu belirtmiştir.

Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat’ta İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu (18-20 Ekim 2018) Bilgiler Cilt 2’de Gamze Akbaş Arslanoğlu, *Tokatlı Bir Melamî Hâl Ehli: Kul Himmet* adlı bildirisinde Kul Himmet’in Tokat’ın yetiştirdiği ünlü şairlerden ve tasavvuf geleneğinin temsilcilerinden biri olduğunu belirtmiş ve “Yedi Ulu Ozan”dan biri olan şair’in 16. yüzyılın tanıklığını yapmakla birlikte, dönemin ötesinde eserler verdiğini söylemiştir.

Durmuş Beyazıt’ın *Karacaören Monografisi (Tokat ili Başçiflik ilçesi)* (2019) adlı yüksek lisans tezinde, halk hekimliği kapsamında köyde, hastalıkların üstesinden

gelebilmek için halkın köy hekimlerine gitmesinden, bitkilerden ilaçlar yapmasından yahut bazı inanç ve uygulamalarla ruhî telkin yoluna başvurusu hakkında bilgiler içermektedir.

Yunus Emre Bolat ve Orhan Fatih Kuşdemir'in The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS) dergisinde (2019) yayımlanan “*Doğum Âdetleri ve Ziyaret Fenomeni: Tokat Erbaa Örneği*” adlı yazısında, Tokat'ın Erbaa ilçesinde geçiş dönemlerinden "doğum" âdetlerine bağlı inanış ve uygulamaların ziyaret fenomeni ile olan ilişkisi çalışılmıştır.

Yunus Emre Bolat'ın *Tokat Erbaa'da Geçiş Dönemleri İnanış ve Uygulamaları* (2020) konulu yüksek lisans tezi, inanış ve uygulamaların derlenmesi, tarihsel ve mitolojik kökenine gidilerek yorumlanması, geçmiş ile günümüz âdetleri arasındaki değişikliklerin tespit edilmesi, gelecek kuşaklara kültürel miras olarak geçişinin gerçekleştirilmesi için yazıya aktarılması, somut örnekler olmasını sağlamak adına çeşitli uygulamaların fotoğraflanmasını içermektedir. Çalışmaya konu olan geçiş dönemleri "doğum, evlenme, askerlik, hac ve ölüm" olarak ayrılmış ve incelenmiştir. İncelenen bu âdetler çalışma içerisinde ayrı bölümler halinde belirtilmiş ve tüm âdetlerin "öncesi, sırası ve sonrası" alt bölümlere de ayrılarak düzenlenmiştir.

Gökhan Aydın'ın *Tokat İli Almus Yöresinde Yapılan Cem Ritüellerinin Müzikal Açıdan İncelenmesi* (2021) adlı yüksek lisans tezinde Tokat ili Almus yöresinde süregelen cem geleneklerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir yeri olan ezgiler, ezgilerin ölçüsü, makamı gibi konular ele alınarak akabinde deyişler, duvaz-ı imamlar ve semahlar konuları incelenmiştir.

Çiğdem Aliçavuşoğlu, *Değişen Evlilik Ritüelleri, Kültür Etkileşimi ve Tüketim İlişkisi: Tokat İli Örneği* (2022) adlı doktora çalışmasında, evlilik konusunun ekonomik boyutunu ele alarak kültürel değişim ve etkileşimin evlilik ritüellerine ve dolayısıyla evlilik tüketimine ne ölçüde yansıdığını ortaya koymuş ve evlilik ritüel tüketicilerinin profillerini tespit etmiştir.

Selahattin Adıgüzel'in “*Gülü Bardağ İçinde*” (2023) adlı kitap altı bin yıldır, birçok kültüre ev sahibi olmuş Tokat'ı tanıtmak gayesiyle hazırlamış ve büyük bir emeğin, yıllar süren bir çalışmanın, istifade edilen pek çok kaynağın bir süzgeci olarak ortaya çıkmıştır.

Tokat ile ilgili vermiş olduğumuz kaynaklar, istediğimiz düzeyde olmamakla beraber, yapmış olduğumuz çalışmaya ışık tutmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER, ŞÖLENLER

Toplumsal uygulamalar, toplumsallığı ve toplumsallaşmayı sağlayan başlıca uygulamalardır. İnsanlar tek başına var olamazlar, daha önceden çerçevesi belirlenmiş belirli kurallara ve değerlere bağlı olarak gruplar halinde yaşamlarını idame ettirirler. Çerçevesi çizilen bu değerler ve kurallar grubun iç tutumunu sağlar ve ona kendi kimliğini verir. Verilen bu kimlik ve tutum, kendini tanımlamayı ve dayanışmayı kolaylaştırır. Böylelikle insanlar belirli bir gruba bağlı olduğunu hissederek yalnız olmadığının hissiyatıyla karşılına çıkacak her türlü sorunun çözümünde grubun desteğini hissederler. Bu da toplumsal hayattaki istikrarı ve bu hayatın sürekliliğini sağlar (Aydın, 2009, s. 1).

Ritüeller, sosyo-kültürel yaşamda ortaya koydukları etkiler ile toplumsal yaşamın en temel konularından olmuştur. Ritüel, kişi ya da toplumlarla ilgili bazı değerlerin, öngörülen anlarda, sembolik ve hemen hemen değişmeyen birbirine bağlı davranış biçimleri ile tekrarlanmasıdır. Standartlaşmış ve tekrarlanan sembolik davranış biçimi olan ritüel, bireysellikten öte grup bilincini ve birlikteliğini ortaya koyan günümüzü de geleceğe bağlayan bir bağ olarak da tanımlanabilir (Karaman, 2010, s. 227-232).

Toplumsal uygulamalar, toplumsallığa ve toplumsallaşmaya fırsat tanıyan en önemli uygulamalardır. İnsanlar yalnız başlarına oldukları zaman kurallar oluşmaz. Topluluk halinde, belli kurallara ve değerlere bağlı olarak hayatlarını idame ettirirler. Bu değer ve kurallar toplumun iç tutunumunu sağlar, ona kimliğini verir. Bu kimlik ve tutunum, birlikteliği ve kendini tanımlamayı kolaylaştırır. Böylelikle insan belirli bir toplumda var olduğunu anlar. Kendisini yalnız görmez ve her türlü sorunun çözümünde bu toplumun türlü biçimlerdeki desteğini her zaman yanında hisseder. Bu durum toplumsal hayatın istikrarını ve toplumun sürekliliğini sağlar. Aksi takdirde çatışma ve

rekabet insanın huzurunu, yeniden keşfetmesini ve kendisini güçlü hissetmesini önleyen değer bozucu etkiler ortaya çıkarabilir. Böyle etkili bir işlevi olan toplumsal uygulamalar tören ve ritüelleri, çeşitli kutlamaları, ibadet, cemler vb. çeşitli halk inançlarını ve çeşitli alanlardaki halk bilgisini kapsamaktadır. Tören ve ritüeller geçiş törenlerini ve kutlamaları kapsamaktadır. Geçiş törenleri içinde başlıcaları doğum, diş hediği, sünnet, nişan, düğün, askere gitme, gurbete çıkma, hacca gitme ve ölümdür. Bunların tümü insanın hayatındaki en önemli, en önde gelen aşamalar arasındaki geçiş noktalarını içermektedir. İnsan yaşamının kültür tarafından belirlenmiş alanları arasındaki sınırlar ancak bu tören ve ritüellerle geçilebilmektedir. Adı geçen tören ve ritüeller, aynı zamanda belirli bir kültürün özgünlüğünün de simgesidir. Bayramlar, dayanışmanın doruk noktaya çıktığı durumdur. İster dinî, ister millî, isterse mevsimsel olsun bütün bayramlar, bayramlarla birlikte yıl dönümleri ve anma günleri geçmişte ait olunan ortaklığın güncel olarak canlandırılmasını sağlar ve geleceğe inancı diri tutar. Dinî bayramlar, dinî günler, toplumun toplumsal hayatın önemli bir parçası olan din etrafında toplanma zamanları ve arınma günleridir. Bayramların yanında ticarî yönünü ve eğlence yönünü de yüklenmiş olan panayırılar ve festivaller bu yüzden çifte işlev görür. Namaz, sema, semah, zikir gibi ibadet ve ayinler de toplumsal tutunumun önemli parçalarıdır.

Toplumsal uygulamalar, ritüeller, sözlü kültür ürünleri, doğa ile ilgili bilgi ve birikimler genellikle geleneksel aktarımla yapılmaktadır. Gerek doğum, gerek evlenmede göz aydınlığı vermek, baş sağlığı temennisinde bulunmak gibi toplum hayatının önemli aşamalarıyla ilgili birçok bilgi ve tecrübe aile büyükleri tarafından genç nesillere aktarılmaktadır. Bu aktarım süreci anne ve babanın çocuklarına birebir anlatmasıyla değil, yaparak yaşayarak öğrenme yoluyla gerçekleştirilir (Altunsabak, 2016, s. 62).

Yukarıda bahsi geçen durumlar neticesinde sosyal hayatta bulunan toplumsal kutlamalar; ritüeller ve şölenler içerisinde Tokat geçiş dönemleri, doğum, sünnet, askere gönderme, evlenme, ölüm, dinî gelenekler, hacca gitme, toplumlarda bir arınma ritüelleri ve umut olan tekke, türbe ve yatırırlar, doğa ve evrenle ilgili inanışlar, halk takvimi ve hava tahmini, mevsimlik bayramlar, yaylacılık ve yağmur duası faaliyetleridir. Aynı zamanda bu mevsimlik bayramlar, yaylacılık, ticari faaliyetler ve

eğlenceyi de içine alan panayır ve festivaller toplumsal gruplar için geçim kaynağı olarak da görülmüştür.

1.1. Tokat Geçiş Törenleri

İnsan ömründe çok önemli dönemeçler vardır. Bu dönemeçler içerisinde toplumlar, insan yaşamının önemli aşamalarını işaret etmek ve anlamlandırmak için çeşitli geçiş törenleri düzenlerler. Bu törenler, bireylerin yaşam yolculuğundaki farklı evreleri vurgular ve toplumsal bağları güçlendirir. Hangi dönemde ve zamanda yaşarsan yaşa insan hayatı doğum, evlenme ve ölüm üzerine kuruludur. Doğum, yeni bir yaşamın başlangıcıdır. Aileler için büyük bir mutluluk kaynağıdır ve yeni bir aile üyesinin gelişiyi beraber sevinç ve umutla dolu bir zamanı temsil eder. Bu tören, bebeğin dünyaya geldiği andan itibaren ailenin ve yakın çevrenin coşkusunu yansıtır. Sünnet, toplum içinde erkekliğe adım atmanın sembolik bir göstergesidir. Sünnet töreni, aile ve toplumun değerlerini ve geleneğini yansıtarak genç erkeğin toplumsal rolünü kabul ettiği bir geçiş anıdır. Evlenme, bireylerin romantik ilişkilerini resmi olarak taçlandığı bir dönemdir. İki aile arasında bağlar kurulurken, bireyler kendi ailelerini kurarlar. Evlilik töreni, sevginin ve bağlılığın sembolik olarak ifade edildiği ve iki kişinin birleşerek yeni bir aile oluşturduğu bir geçiştir. Askerlik, zorunlu askerlik hizmeti, bazı toplumlarda genç erkeklerin ülkenin savunmasına katkıda bulunduğu bir dönemdir. Askerlik, bireyin sorumluluklarını ve vatanseverliğini gösterir. Askerlik hizmeti tamamlandığında, birey artık sivil hayata geri döner ve toplumsal rolünü devam ettirir. Ölüm, hayatın kaçınılmaz bir sonudur. Ölüm, bir insanın yaşamının sona erdiği ve ardında anıları bıraktığı bir dönemdir. Farklı kültürlerde ölüm anlayışı ve bu anın nasıl kutlanacağı büyük ölçüde farklılık gösterir. Ölüm törenleri, aile ve toplumun desteğiyle kayıpların yaslandığı ve hatıraların paylaşıldığı anlamlı etkinliklerdir.

Bu geçiş törenleri, toplumun değerlerini, geleneklerini ve bireylerin yaşam yolculuğundaki rollerini yansıtan önemli anlardır. Her biri, insan yaşamının farklı evrelerini temsil ederek toplumsal birliği güçlendirir.

Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılan bu önemli aşamaların çevresinde; birçok inanç, tekke ve türbeler, âdet, töre, tören bulunmaktadır.

Bu kavramlar, toplumların kültürel, dini ve sosyal yapılarını derinlemesine

etkiler. İnançlar, adetler, töreler, törenler, tekke ve türbeler, toplumların kimliklerini, değerlerini ve manevi ihtiyaçlarını yansıtan temel unsurlardır.

1.1.1. Doğum Gelenekleri

Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopunu da sevindirir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların, soyun sopun sayısını artırmaktadır; sayı artışı ise gücün, dayanışmanın artması demektir. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler, nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan “çocuk ailede ocağı tütürür.” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa çıkarmaktadır (Örnek, 2016, 184). Bir bebeğin dünyaya gelmesiyle aileye yeni bir üye katılmakta, ailenin ve soyun devamı sağlanmaktadır. Türkiye’nin tüm bölgelerinde kültürel kimliğin bir parçası olarak görülen çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme süreci çeşitli gelenek, görenek ve inançları da beraberinde getirmektedir (Taş, 2002, s. 575). Doğum, dünyaya gelen bebek için düşünüldüğünde insanoğlunun yaşadığı ilk geçiş dönemi, anne için öncesi ve sonrasında hayatını yeniden dizayn eden bir değişim sürecidir. Doğum kadına biyolojik ve psikolojik olarak yoğun bir yenilenme sağlamanın yanında, sosyo kültürel açıdan da sembolik ve işlevsel uygulamalarla dolu bir süreç yükler (Özkan, 2015, s. 133). İnsan, hangi toplumda yaşarsa yaşasın hayatının bazı dönemlerinde hem kişisel hem de toplum içindeki yerinin ve konumunun değiştiği bazı dönemlerden geçer. Bu dönemlerde toplumdan topluma değişmekle birlikte amacın ve özün aynı kaldığı bazı tören ve kutlamalar yapılır. Birey için bir toplumdan diğerine geçişin sembolü ya da sınavı olan geçiş dönemi törenleri içlerinde birçok kültürel unsuru ve inancı barındırır (Yeşil, 2014, s. 118). İnsanoğlunun hayatı üç ana evreden meydana gelmektedir. Bunlardan ilki olan ve asla kaçınamayacağımız aksi bir durum olmadıkça kaderine boyun eğeceğimiz hayatın başlangıç evresi olan doğum, önemli bir geçiş dönemidir.

Doğum, anne karnına düşmekle başlayan ve anne karnından çıkışla dünya âlemine var oluşa adım atılan kutsiyet mahiyeti yüksek olan önemli bir geçiş dönemidir. Doğum, her toplumda içinde yaşanan kültüre göre farklı inanışlar ve ritüellerle kendine has şeklini kazanır.

Geçiş dönemleri içerisinde yer alan doğum üç farklı başlık altında ele

alınmaktadır: Doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası. Topluma ve kültüre özgü inanışları bu üç başlık altında değerlendirmek mümkündür. İnsan anne karnına düştüğü andan öleceği “an”a kadar birçok önemli aşamadan geçmektedir. Bu geçişler yaşanırken içine doğduğu andan itibaren kültürün desenleri, motifleri ve inanışları da kimliğin ortaya çıkmasını sağlar.

Doğum, insanın yaşam sırrına tutunduğu ilk andır da diyebiliriz. Bütün toplumlarda bir sevinç kaynağı olarak karşılanan doğum, aileyi, çevreyi, akraba ve yakınları mutluluğa boğan harikulade bir olay olarak karşılanmıştır (Tozlu, 2022). Anadolu kültüründe var olan inanca göre her can bu dünyaya gelirken kendi nasibiyle gelmektedir. İnsan denen canlı ise dünya bedeninde Yaradan’ın ona sunduğu nefesin sırrına ermek için var oluşunu yaşamaktadır. Yaşanan bu var oluşlarda önemli olan doğum ile ilgili evreler aşağıdaki şekildedir:

Doğum öncesi: Gebe kalma, kısırlık, hamilelik, istenmeyen gebeliğin sonlandırılması, gebelik döneminde hamile kadının sakınması gereken durumlar, aşerme, çocuğun cinsiyet tayini, doğuma hazırlık gibi alt ana başlıkları içerisinde barındıran doğum anına kadar devam eden süreçtir.

Doğum anı: Doğum hazırlığı, göbek kesme, eş kesme, yıkama, tuzlama...

Doğum sonrası: Lohusa bakımı, kırk basması, al basması, kırklama, ad koyma, yürüyemeyen, konuşamayan çocuk, ilk saç, ilk tırnak, ilk diş, sünnet şeklindedir.

Bizim saha araştırmamız sırasında yöremizde de doğum öncesinde, doğum esnasında ve doğum sonrasında bazı geleneklerin, inanış ve uygulamaların devam ettirildiği gözlenmiştir.

1.1.1.1. Doğum Öncesi:

Kısaca doğum öncesi dönem, çocuk sahibi olmak için uygulanan âdetler ve pratikler ile hamile kaldıktan sonra çocuğun sağlıklı bir biçimde doğması için uygulanan âdet ve pratiklerden doğuma kadar geçen süreci içermektedir (Kırmızı, 2016, s. 29).

1.1.1.1.1. Gebe Kalma

Evlü bir kadının gebe kalması veya anne olması toplum tarafından kabul edilen en geçerli durumdur. Gençlerden evlendikten kısa bir zaman sonra aileleri ve yakınları

tarafından çocuk sahibi olmaları beklenmektedir. Evlilik üremenin başlangıcıdır. Anadolu kültüründe çocuk, kurulan yuvanın asıl ana yeşerticisi, soyun devamını sağlayacak ana kişisi olarak kabul edilmektedir. Halk kültürü içerisinde beddualar içerisinde dahi “Soyun kurusun, dölün tutmaz olsun.” gibi beddualar çocuğun bir aile için ne kadar önemli bir değer olduğunu göstermektedir.

Çocuk aynı zamanda kadının da annelik kimliği edinmesi ile toplumdaki yerini, konumunu kuvvetli kılmasına katkı sağlamaktadır. Anadolu kültüründe kadın, doğurganlığı ile gelin olarak gittiği aile de asıl bağlarını güçlendirir. Bazı toplumlarda kadının sosyal hayattaki değeri çocuk sahibi olabilmesine bağlanmaktadır. Çocuk sahibi olamama toplumda “verimsizlik” olarak algılanan “kısırlık” şeklinde adlandırılmakta, bu durumdan özellikle kadınlar sorumlu tutulmaktadır.

Çocuğu olmayan kadın kusurlu, eksik, ayıplı olarak görülmekte ve çoğu zaman toplumdan dışlanmaktadır. Çocuk sahibi olamayan çiftin duygusal, sosyal, cinsel yaşamları etkilenmekte ve evlilik ilişkileri bozulabilmektedir. Bu denli sosyal ve psikolojik yük altına giren kadın gebe kalmak için çeşitli yollara başvurmakta ve bunlar arasında geleneksel yöntemler de olmaktadır. Fakat çoğu ehil olmayan ellerde ve steril olmayan şartlarda uygulanan bu yöntemlerle kadının vücudu zarar görmekte, kalıcı sakatlıklar ve hasarlar oluşabilmektedir. Hatta kadın bir daha çocuk sahibi olamamaktadır (Kılıç vd., 2011, s. 109-115, Yanikkerem vd., 2008, s. 112-121). Bu sebeplerden dolayı gebe kalamayan, gebe kalmakta zorlanan kadınlar da çocuk sahibi olmak için farklı çareler aramaktadır. Gebe kalmak için kadınlar bir tıp merkezine gidilmesi gerektiğini bilmelerine rağmen geleneksel uygulamalara da başvurmaktadır. Genellikle gebe kalmanın anlaşılması ise regl döneminin aksaması ve gerçekleşmemiş olması ile anlaşılmaktadır. Ayrıca gebelik durumu doğum anına kadar saklı tutulmaya çalışılmaktadır. Gebeliğin ulu orta söylenmesi ayıp karşılanmaktadır. Bunu anladığında ilk olarak eşine haber verir. Daha sonra birinci derece akrabalarına, kayınvalide, görümce gibi kişilere söylenir. Bunlardan sonra da kız tarafına haber verilir. Hamilelik kadında meydana gelen birtakım değişikliklerle anlaşılır. Âdet gününün geçmesi, mide bulantısı, bazı yiyeceklere karşı aşırı istek, bazı yiyeceklere duyulan tiksinti hamilelik belirtilerindendir.

Gebe kadın stresten oldukça uzakta kalır, hasta evi ve cenaze evi ziyaret

edilmez.

Hamilelik döneminde çocuk, sevilmeyen insanlara benzemesin diye onlara bakmamaya, yan yana gelmemeye, onlarla sohbet etmemeye çalışılır (K.K.20).

Eskiden gebelik söylenmezdi. Hamile kalan kadının karnını göstermesi ayıp sayıldığı için göbeğini saklardı (K.K.5), (K.K.10), (K.K11).

Gebeliğini saklayacak kıyafetler giyerdi (K.K.5).

İnançsal olarak ele alındığında ise doğacak çocuğun anne karnına düşüşünün saklı tutulması çocuğun rızkını ve nasibini de artıracığına dair bir inacın varlığına da işaret etmektedir (K.K.5).

Gebe kalan kadın için “hamile, gebe, yüklü, gümenli” gibi kavramlar kullanılmaktadır (K.K.5), (K.K.10), (K.K11).

Gebe kalan kadının idrarı bulanık, gebe değilse idrarı dupduru olur. Sabah idrarına bakılır (K.K.23), (K.K.10), (K.K11).

Gebe kadına hamileliği süresince uygulaması için bazı öneriler de verilmektedir. Bu öneriler evladının hayırlı bir evlat olması için verilir (K.K.5), (K.K.10).

Hamile kalınca karnındaki çocukla Allah’ından peygamberinden konuş. Haram süt emzirme. Allah diye büyüt. Allah hayırlı evladını sana verir zaten (K.K.45).

Eskiden bizim buralarda gebe kadınlar, doğum oluncaya kadar hayvan otlatmak, hayvanın sütünü sağlamak, tarlada çalışmak gibi ağır işlerde çalışırlardı; fakat şimdilerde doğum oluncaya kadar, kadına bu işler pek gördürülmez (K.K.45).

Gebe kalmak için tekkeye gidilir (K.K.45).

“Rüyamda Erkilet’teki evliya’yı gördüm. Oraya açık açık elma koyarlardı. (Elmanın önemi çok büyüktür. Elma Hz. Ali’ye tercüman gelmiştir. Deyişlerde bile ‘Ali’ye tercüman gelen elmalar diye geçmektedir.’ Ya dişini ya tırnağını batırırdı mübarek. Eğer çocuğun olacaksa o elmaya bir işaret vurur. Gittim ziyaret ettim. Oradan geldim Dimota’da bir ebe varmış. Bu kızı oraya götürün bu gelinin çocuğu olur, dediler. Bunun rahmi yukarı sıçramış, şışı inmeyince çocuğu olmaz, dediler. Zeytinyağı ile karnını ovalayın, zeytinyağı içirin, dediler. Ramazan ayına girdik diye bu gelini Ramazan’dan sonra getirin dediler. Benim de onun da orucu zayi olmasın, dedi ebe

kadın. Dediklerimi de uygulayın, dedi. Otlardan da ilaç verdi, onları da içtim. Ramazan sonu götüreceklerdi beni oraya Ramazan çıktı ben çocuğa kaldım. Kaynatam sevincinden elbiselik alıp ebeyi görmeye gitti (K.K.52).

Erkek çocuğu olursa hamile kadının önü kesilmez. Erkeğin uğuru kesilmez, nasibi kısmeti bağlanmasın diye (K.K.29).

Gelin olunan sene meyvenin bol verdiği zamana denk gelirse çocuğunda bol olacağına inanılır (K.K.13).

1.1.1.1.2. Kısırlık

Gebe kalamayan kadınlar genellikle halk arasında kısır olarak adlandırılmaktadır. Biyolojik anneliği engelleyen infertilite kısır bireyler üzerinde özellikle de kadınlar üzerinde sosyal baskı yaratmaktadır. Bu sosyal baskı, söz konusu kadınların psikolojik veya sosyal sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle, biyolojik bir sorun, birtakım kültürel sorunlara neden olmaktadır (Koçyiğit, 2012, s. 1). Çocuk sahibi olamamakta kusur çoğunlukla kadında aranmaktadır. Kısırlık erkekte dahi olsa erkeğe toplum içinde bu yakıştırma yapılmamaktadır. Gebe kalamayan birçok kadın, yuvasına sahip çıkabilmek adına üzerine alınacak olan ikinci eşi kabul etmektedir. Bununla birlikte bu aşamaya varmadan önce gebe kalabilmek adına farklı inanış, uygulama ve yöntemlere de başvurulmaktadır. Kadınlar; Tekke, türbe ve yatırlarda dualar etme ve adak adama, rahim çekme, buğuya oturma, otacıardan faydalanma, bitkisel kürler hazırlama, hamaylı (muska) taşıma gibi uygulamalarla dertlerine çare aramaktadırlar.

Zile’de kısır kadının beline kireç, yumurta karışımıyla yakı konulur; ayrıca baharat, kıyılmış et, maydanoz, süt karışımından bir ilaç yapılır (Yılmaz, 2005, s. 18). Anadolu kültüründe evlenen her çiftin bir süre sonra çocuk sahibi olması beklenir. Kız evinden çıkmadan gelin kıza en son yumurta yedirilmesi, oğlan evine geldiği ilk gün kucağına bir çocuk verilmesi, gelin yatağı hazırlanırken yatakta bir erkek çocuk yuvarlatılması gelinin çocuk doğurmasının aile içindeki önemini belirten davranışlardır (Arı, 2016, s. 142).

Çocuk sahibi olamayan kadınlar;

Ebeye baktırılır (K.K.5), (K.K.10).

Rahim eğriliği varsa köy ebelerine rahim doğrultulur. Rahim eğri ise kişi çocuk sahibi olamaz (K.K.5).

Kadında soğuklama varsa çocuğu olmaz. Soğukluğu geçsin diye gebe kalmak isteyen kadını buğuya oturturlar. Hamama götürürler (K.K.6).

Çocuğu olmayan kadınlar tekkeye gidip ittihat düzerler. “Çöreğibüyük Tekkesi’ne gidersin. Özünü birlersin. Adağını adarsın. Cenabı Allah da vakit saati dolunca ona göre sana bir evlat verir. Çocuk doğduktan sonra da oraya mutlaka kurbanını verirsin ittihat bu yani” (K.K.55).

Çocuk sahibi olamayan kadınlar Hubyar’a Sersem Tekkesi’ne giderler, oraya varınca “Sersem sürsem, bir evlat versen de sevsem.” derler. Çeşmesi var orda. Orda suyu akar. O sudan ne çıkarsa onu yuttururlardı (K.K.55).

Gelinimin çocuğu olmuyordu. Şeyh Ahmet (Çörmük) Tekkesi’nden su getirttim. O suyu içirttim gelinime. Rüyasına girip “Çocuğun geliyor adını Ahmet koyacan.” demişler. Ondan sonra erkek torunum oldu. Adını Ahmet koyduk. “Özünü birle oğlun olur Çöreğibüyük’ten” (K.K.55).

Köy ilaçları, koca karı ilaçları kullanırlardı. (K.K.25), (K.K.29).

Dinar’a tekkeye giderlerdi. Tekke, çocuğu karnında durmayanlar ve çocuğu huysuz olanlar tarafından ziyaret edilir (K.K.34).

Sivas ilinde Ahmet Duran Türbesi’ne gidilir. Çocuğu olmayanlar, çocuğu durmayanlar tarafından bu türbe ziyaret edilir. Oraya gittikten sonra oğlan çocuğu olanlar çocuğunun adını Ahmet DURAN koyarlar, oranın niyetiyle olduğu için. Adak da verdi ise kişi dileği olduktan sonra adağını kesmeye gider. Dua eden kişi “Allah’ım bana bu evladı verirsen burada yatan zatın ruhuna bir adak keseceğim.” diye niyetlenir (K.K.55).

“Benim annemin dört tane çocuğu olmuş. Dört tane çocuk olduktan sonra bir zaman olmamış, düşmüş. Benim annem oraya hususi gitmiş. Orada yaşlı bir ulu ağaç varmış. Hiç kimse ellemezmiş. Mezarının başındaymış. Annem bir salıncak yapmış. Salıncağı bir kere sallayıp bırakmış. Çocuk düşecekse o salıncağın içindeki bebek de yan yatarmış. O düşerse kadın çocuğu düşük yaparmış. O devamlı sallanırsa hiç ağlenmeden (durmadan) çocuk olurmuş. Sallanmış sallanmış ondan sonra ben kalmışım,

düşmemişim.” Adak olarak da koyun, kuzu kesilir. Adaktan kesen hane yemez. Komşulara, garibanlara dağıtılır (K.K.5).

Eskiden çocuğu olmayanlar için “iltihaplı olabilir.” derlerdi. Bu düşünce ile çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar buğuya oturtulurdu (K.K.10).

Çamaşır yıkanan küller bir kazana konur. Üzerine kaynar su eklenir. Kadın, onun buharına oturtulur. İçimiz bir yumuşardı. O bizim iltihabımızı dökerdi (K.K.11).

Ebeler tarafından rahim düşük ise rahim kaldırma yapılır (K.K.34).

Karacakız yakısı vurulur. Karacakız bir beze serilir. Ateşte kızdırılan eyişle (demir araç) eritilir. Karacakız eyiş ile bezin her tarafına yayılır. Belin ağrıyan yerine yapıştırılır. Yapıştırılan yerde bir hafta durur. O kısma su değdirilmez. “Ben bunu yaptıktan on beş gün sonra hamile kaldım (K.K.5).

Rahimde iltihap varsa Çerkez kabağının içi oyulup kaynatılır. İltihabın akması için onun buharının üstüne oturulur (K.K.10).

İltihabı söktürmek için rahme ağırşak sokulur, fitil gibi (K.K.10).

Tokat’ın Pazar ilçesinin Erkilet Mahallesi’nde bulunan Şeyh Mahmut Tekkesi hem mahalle sakinleri hem de dışarıdan gelen ve daha çok çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaret edildiği zaman akşam saatlerinde cami içerisine bir elma bırakılmaktadır. İnanişâ göre bırakılan elmada sabah gelindiği zaman bir tırnak izi meydana gelmişse bu izin Şeyh Mahmut’un tırnak izi olduğu düşünülür ve niyetlerinin kabul olduğuna bu nedenle de çocuklarının olacağına inanılır (K.K.58).

Yine aynı türbenin yanında iki taş bulunmaktadır. Bu taşlardan yusyuvarlak olanı, boynunu tutamayan çocuğun başı üzerinde döndürülürse çocuğun boynunu tutacağına inanılmaktadır (K.K.57).

Tokat’ın Pazar ilçesinde Dürdane Mezarlığı’nda bulunan “Dürdane Türbesi” ni çocuğu olmayan kadınlar ziyaret etmekte dileklerinin kabul olması için kurbanlar adamaktadır (K.K.59).

Tokat’ın Erbaa ilçesinin Canbolat köyünde “Kesiğin-i Hüseyin” Türbesi bulunmaktadır. Bu türbeye çocuğu olmayan kadınlar ziyarete gelmekte ve türbenin yanında bulunan çam ağacının altına çocukları olması için dua ederek boş beşik

bırakmaktadırlar (K.K.61).

Erbaa'nın Tanoba kasabasında bulunan “Çanakçı Baba” Türbesi özellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmekte ve türbede dualar edilerek dileklerde bulunulmaktadır (K.K.61), (K.K.2).

Başçiftlik'in Erikbelen köyü Alicik Mahallesi'nde kayanın yanında sahihsiz bir mezar bulunmaktadır. “Sağır Kaya” diye anılan mezar, buraya kutsiyet atfeden kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle de çocuğu olmayan kadınlar burayı ziyaret etmekte ve buraya çaputlar bağlamaktadırlar. Dilekleri yerine geldiği zaman da kurbanlarını kesmektedirler (K.K.62).

Artova Tanyeli köyünde bulunan “Seyran Evliya” Türbesi ve yine aynı ilçenin Sağlıca köyünde bulunan bir kaya, çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir (K.K.53).

Reşadiye'nin Cimatekke kasabasında bulunan “Cimi Dede” Türbesi özellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Bilhassa cumartesi günlerinde ziyaret edilen türbenin yanbaşıda akan suyla banyo yapan kadınların çocuğu olacağı inancı hâkimdir. Bu ritüel gerçekleştikten sonra çocuğu olan kadınlar, burada kurbanlarını keserek niyetlerini tamamlamış olurlar (K.K.33), (K.K.63).

Yine Reşadiye'nin Çavuşbeyli köyünde bulunan “Nuri Can Baba” Tekkesi çocuğu olamayan kadınlar tarafından dualar edilerek ziyaret edilmekte, tekkede niyetlerde bulunulmaktadır (K.K.34).

Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı Malum Seyit Ömer köyünde bulunan “Malum Seyit Ömer Tekkesi” çocuğu olmayan kadınlar tarafından çokça ziyaret edilir. Burayı ziyaret eden çocuğu olmayan kadınlar türbeye bir çatal iğne bırakırlar. Eğer bıraktıkları bu iğne paslanırsa ettikleri duaların, dileklerin kabul olacağına inanılır ve dilek Kabul olunca tekke bir kez daha ziyaret edilir, türbede kurbanlarını keserek minnetlerini sunarlar (K.K.53).

Tokat'ın Turhal ilçe merkezinde bulunan “Şeyh Mustafa Efendi” Türbesi her türlü ağrı, sızı için ziyaret edilmenin yanısıra çocuğu olmayan kadınlar tarafından da ziyaret edilir. Türbe içerisinde dualar edilir. Dileklerin kabul olmayacağını anlaşılmaması yine türbe içerisinde bulunan siyah taşın havaya kaldırılması ile olur. Çocuğu olmayan

kadınlar tarafından kaldırılan bu taş havaya kalkarsa yapılan dileklerin ve edilen duaların kabul olacağına işarettir (K.K.64).

Turhal'da bulunan “Şeyh Şehabettin Türbesi” nde bulunan siyah beyaz taşların niyet taşı olduğu söylenmekte ve çocuğu olmayan kadınların niyetlerinin kabul olması durumunda bu taşları kolay bir şekilde kaldırdıklarına inanılmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar, ziyaretin etrafında dua ederek üç kez dönmektedir. Her ne kadar adı geçen ilçede türbe üzerine atlet, gömlek, çamaşır konulması yasaklansa da ziyaretçiler bunları ziyaretgâhın üzerine koymakta ve özellikle de çocuğu olmayan kadınlar bir zaman sonra bunları alarak giymekte bu sayede dileklerinin kabul olacağına inanmaktadırlar (K.K.65).

Yine Turhal'ın Karkın köyünde bulunan “Aziz Baba” Türbesi, çocuğu olmayan kadınlar tarafından sıkça ziyaret edilir ve türbede dualar edilerek dileklerde bulunulur (K.K.16).

Turhal'ın Sarıkaya köyünde bulunan “Gazi Baba” Türbesi, özellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Adaklar adanır. Hatta adak yerine gelirse denilir ki; sadece çocuğu olup da adak kesen kişiler ağaçlık olan alandan “Bağırdak” adı verilen, aynı zamanda çocuğun beşiğine bez ile bağlanan ağaç parçasının alınmasına adı geçen zatın müsaade ettiğine inanılır (K.K.76).

Tokat'ın Yeşilyurt ilçesinin Karacaören köyünde bir kaya bilhassa erkek çocuk isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Sonuçta erkek çocuğu doğan aileler çocuklarının adını “Kaya” koymaktadırlar (K.K.53).

Yine aynı ilçenin Sivri köyünde bulunan “Kabak Abdal” Türbesi, özellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmekte türbe etrafındaki ağaçlara çaput bağlanarak dileklerde bulunulmaktadır (K.K.53).

Yeşilyurt'un Çıkrık kasabasında bulunan “Çıkrık Evliya” Türbesi, askere giden gençler tarafından ziyaret edilerek dua edilmekte ve buradan alınan taş vesilesiyle kazasız belasız vatani görevlerini yerine getireceklerine inanılmaktadır (K.K.89).

Zile'ye giderken Turhal yolu mevkiinde “Sarısalı Evliya” Türbesi vardır. Çocuğu olmayan kadınlar bu türbenin içerisinde bulunan sarı taşla sarılarak çocuklarının olması yönünde dua ve dileklerde bulunurlar (K.K.82).

Zile'nin Çakırçalı köyünde bulunan “Koca Beden” Türbesi, çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmekte, dilekleri ve duaları kabul gördüğünde de kadınlar türbede kurbanlarını kesmektedirler (K.K.76).

Yine aynı ilçenin Çapak köyünde “Pevri Baba” ve “Yılanlı” adında iki türbe vardır. Bu türbeyi çocuğu olmayan kadınlar ziyaret eder ve dileklerde bulunurlardı (K.K.33).

Yine günlerden bir gün çocuk sahibi olmak isteyen biri Armutalan kasabasına gelir ve Hamza Abdal Türbesi'nin yerini sorar. O esnada tarlada çalışan kişiler eliyle türbenin olduğu tarafı işaret eder. Türbenin yerine varmadan önce kişinin önüne koca bir taş çıkar. Taşa niyaz ederek duasını eder. Bunu gören köylü şaşkınlıkla izler. Gel zaman git zaman adam yeniden köye gelir. Duaları can bulmuş ve adağını getirmiştir. Allah çok istedikleri evladı onlara bağışlamıştır. Yine aynı taşın üstünde adağını keserken köyden birileri bunu görür ve “Ne yapıyorsun sen burada?” diye sorarlar. Adam da “Hamza Abdal'ın yüzü suyu gözü hürmetine evladım oldu, ona adağımı teslim ediyorum,” der. Köylü de “Burası türbe değil ki aha da türbe şurası,” der. Adam bu kişinin söylediklerine cevaben şunları söyler: “Ben burada buldum yerini. Burasını işaret ettiler. Şifayı da burada buldum, o nedenle adağımı buraya sunacağım,” (K.K.76).

Bu anlatılan rivayetten yola çıktığımızda tekkeler ve türbeler etrafında edilen niyetlerin mekâna bağlılıktan ziyade halis niyetlerle can bulduğuna, inancın da kuvvetli olduğuna dair bir inanç mevcuttur. Mekânlar çoğu kez semboliktir. Mekânlara değer katan asıl iki ana unsur kalpten gelen halis niyazlar ve kökleşmiş uhrevi inaçların manevi kuvvetidir.

1.1.1.1.3. Aşerme

Hamile olan kadının canı vakitli vakitsiz yiyecek şeyler ister. Buna “aşerme dönemi” denmektedir (Artun, 2005, s. 141). Halk arasında aşerme doğum öncesinde hamileliğin en önemli aşamalarındandır. Deyimin aslı “aş yeme” olup “yiyecek şeylerden tiksime” demektir. Deyim zamanla anlam değiştirerek “yükli” kadının kimi yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmak istemekten kendini alamaması” durumuna gelmiştir (Boratav, 2016, 178). Gebeliğin bu döneminde gebe kadına canının her istediği mümkün olduğu müddetçe vermeye çalışılır. Aksi bir durumda doğacak olan çocukta ya da doğumu yapacak olan annede bir eksiklik, bir aksilik olacağına inanılır.

Aslında gebe kadınlarda bu durum fizyolojik olarak da anlamlı bir gerçekliktir. Çünkü kadınlar doğal olarak vucütlerinde olağanüstü bir geçiş dönemi yaşadıkları için bazı yiyeceklere aşırı istek duyarken, bazı yiyeceklerden de aşırı tiksinimektedir.

Aşeren kadına “yerüklü” derler (K.K.55).

Aşeren kadın üç dört ay istifra eder. Bir şey yiyemez (K.K.66).

Aşeren kadına istediğini vermek çok sevaptır (K.K.32).

Babaannem anlatırdı: Bir kadının canı o kadar et istemiş aşermiş ki burnuna et kokmuş. Kadının da et alacak durumu da heç yokmuş. Tutmuş ki kediyi kesmek için. O sırada kediyi kesmeye çalışırken komşusu görmüş. Komşusu, “Ne edecen bu kediyi?” diye sormuş. Canım çok et istiyor da yiyeceğim, demiş. Komşusu da “Bu haram.” demiş. “Sen yersen karnındaki cana da haram olur. Yenmez. Senin doğacak çocuğun karnında iken ne konuştuğunu bile anlar. Ben sana et getiririm.” demiş. Komşu kadın evine gitmiş, eti pişirmiş ve aşeren kadına getirmiş. O kadın ne olmuş biliyon mu? Cennetlik olmuş. Rabbim o kadını cennetine almış. O kadar sevabı varmış yani. O çocuğa o eti yedirmiş olsa haram yedirecekti. Çocukta haramla büyüyecekti (K.K.32).

Aşeren kadına istediği şey yedirilmez ya da kişi kendi yemez ise doğacak çocuğun gözü eğri olur, derler (K.K.34).

Hamileliğin ilk zamanlarında hamile bir kadının canı ekşi isterse doğacak çocuğun kız, tatlı veya hiçbir şey istemezse erkek olacağına inanılır.

Hamilelik boyunca hamile olan kadın, çok güzelleşmişse ve cildi çok parlaklaşmışsa doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır (K.K.55).

Anne adayı olan hamile kadının aşerdiği her şeyi yemesi gerektiğine inanılır, yoksa doğacak çocuğun vücudunda lekeler çıkacağı düşünülür (K.K.26).

1.1.1.1.4. Çocuğun Cinsiyet Tayini

Teknik imkânlarla çocuğun cinsiyetinin tespit edilemediği dönemlerde çocuğun cinsiyetinin anlaşılması ancak bazı uygulamalar neticesinde gerçekleşebiliyordu (Yeşil, 2014, s. 76). Çocuğun cinsiyeti; hamile kadının vücudunun şekli, canının çektiği yiyecekler, tavır ve davranışlara bakılarak belirlenmeye çalışılırdı (Altun, 2004, s. 120).

Çok eskiden yaşlı insanlarımız, çeşitli uygulamalar sonucu çocuğun cinsiyetini

tespit etmeye çalışıyor olsalar da şimdilerde anne karnındaki çocukların cinsiyeti teknolojinin ve tıbbın gelişmesiyle beraber daha çok ultrason aleti yardımıyla tespit edilmeye çalışılmaktadır. Mesela, hamile olan kadın eve ilk girdiği zaman yere iki tane minder koyarlar. Hamile olan kadından habersiz konulan minderlerden birinin altına makas, diğer minderin altına bıçak koyarlar. Hamile olan kadın makasın olduğu minderin üstüne oturursa doğacak çocuğun kız, bıçağın olduğu minderin üstüne oturursa doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır (K.K. 13).

Tokat'ta hamile kadın ekşi yerse kızının, tatlı yerse oğlunun olacağına inanılır. Bu inanış, bütünüyle Anadolu'da rastlanılması mümkün olan bir durumdur (Yardımcı, 1993, 260). Geçmiş zamanlarda günümüzdeki tıbbi imkânlar ve ekipmanlar olmadığı için gebe kalan kişinin doğacak çocuğunun cinsiyeti gözlemsel, deneyimsel ve inanışsal pratikler ile tahmin edilmeye çalışılmaktaydı. Halkın deneyimi, yaşamla bütünleştikçe ve tutarlılık sağladıkça kültürel inanış ve işleyişler haline gelmektedir.

Çocuğun cinsiyeti ve doğarken çocukta olması ya da olmaması gereken durumlar için yapılan ritüeller halk arasında şu durumlar üzerinden tahmin edilmeye çalışılmaktadır:

Bazı hayvanlara bakılmaz. Mesela çocuk kesik dudaklı olmasın diye tavşana bakılmaz. Balık ağızlı olmasın diye, balıklara bakılmaz. Asabi, sinirli olmasın diye köpeğe bakılmaz.

Gebelik döneminde bazı yiyeceklerden kaçınılır; uykusu kısa olmasın diye tavuk yedirilir. Doğacak çocuk tüylü olmasın diye şeftali yedirilmez. Ben etkisini gördüm (K.K.13).

Çocuk esmer olmasın diye patlıcan yememeye çalışılır.

Çok bağırtkan, çığırktan olmasın diye kaz eti yedirilmez.

Hem dişleri seyrek hem de iri olmasın diye yarma (aşurelik buğday) yedirilmez (K.K.10), (K.K.55), (K.K.13).

Marttan aralığa kadar devam ettiği için tüm mevsim meyveleri yenilir. Özellikle ayva daha çok yenilen meyveler arasındadır çünkü doğacak çocuk güzel ve iyi huylu olsun diye. Keklik yedirilir, doğacak çocuk keklik gibi olsun güzel olsun diye. Dişleri düzgün olsun diye nar ve mısır yedirilir. Elma yanaklı, kırmızı yanaklı olsun diye elma

çok yedirilir. Kansızlık için dalak, iyi kalpli, iyi yürekli olsun diye yürek yedirilir (K.K.13).

Cicikleri (göğüsleri) iri olanın kızı olur (K.K.34).

Kalçası büyük olanın oğlu olur (K.K.23).

Kızı olacak kişinin yüzü lekelenir (K.K.23), (K.K.34).

Oğlan çocuğunda gebe kadının canı et çeker (K.K.23).

Kız çocuğunda turşuya aşerir (K.K.34).

“Garip Dede’den rüyamda elma aldım. Elma lokmadır. Kız çocuk demektir. Elma alırsan kızın, armut alırsan oğlun olur” (K.K.55).

Çöreğibüyükte su vardı. Rüyamda oradan para aldım. Dediler ki “Oğlun olur.” Hakkatten de oğlum oldu (K.K.66).

Kız solda, erkek sağda kıpraşır (K.K.67).

İkiz bebek çift taraflı oynar (K.K.67).

Kalçalar şişmanlarsa bebek kız doğar (K.K.72).

Karın top gibi olursa oğlandır (K.K.76).

Oğlan çocuğunda kadının yüzü çok namlanır (benlenir) (K.K.76).

Kız olacak kadının yüzü güzelleşir. Nasıl bir elma güzel o da öyle olur (K.K.76). Karnı sivri ise oğlan, kalça enli ise kız olur (K.K.34).

Oğlan çocuğu olacak kadının yüzü güzelleşir (K.K.34).

Kız çocuğu olacak kadının yüzü çillenir (K.K.26).

Oğlan çocuğu ise sancı belden, kız çocuğu ise sancı kasıktan gelir (K.K.36).

İkiz bebekler karında ikiye ayrılır (K.K.29).

Benim kökümde ekiz var. Kökte ekiz varsa kişinin ekizi olabilir (K.K.45).

Hamile kadının yanına, görmeyeceği bir yere tuz koyulur. Kadın ilk önce burnuna elini götürürse çocuğun oğlan ağzına götürürse kız olacağına inanılır (K.K.67).

Hamile kadının karnında çocuk aşağı dönükse kız yukarı dönükse oğlan olacağı

düşünülür (K.K.67).

Kızı olan annenin kız bebeğinin kaşı arasında kızarıklık varsa sonraki çocuğunun oğlan olacağına inanılır. Buna “oğlan nişanı” denir (K.K.13).

İlk çocuğunu kız doğuran anne sonrasında oğlan doğursun diye yatağına kıl çul serilip bir gün o kıl çulun üzerinde yatırılmış (K.K.13).

Zor doğum yapan kadına bir daha ki doğumu kolay olsun diye kolay doğum yapan bir kadının elini batırdığı su, yedi yudumda içirilir. Buna “el geçme” denir (K.K.13).

Anadolu’da özellikle soyum sürsün diye erkek çocuk tercihi ön plandadır. Erkek bebek istenmesinin en önemli nedenleri ise baba ocağının tüttürülmesi, erkek çocuğun yaşlılıkta anne ve babaya bakacağına inanılması, çiftçilik uğraşlarında kendilerine yardımcı olması, kız çocuğun evlenince başka bir aileye gitmesi gibi nedenlerdir (Yalçın, Koçak, 2013, s. 13). Erkek olsun istenirse doğan kız çocuğun adını Havva koyarlar ki daha sonraki çocuk Adem olsun (K.K.13).

Hamile kadının yeni doğan çocuklarından sürekli erkek olan ölüyorsa çocuğa “Duran, Dursun”, hep kız çocuk ölüyorsa “Dursuniye” adını koyarlar. İster kız ister erkek olsun çocuk yaşamadığında doğan çocuğa “Yaşar” adı koyulur (K.K.13).

Gebe kaldığını öğrendiğinde hangi cinsiyette çocuk olması istenirse evin içinde ya da meydanda hamile kadına doğru o cinsiyette çocuk koştururlar (K.K.13).

Hamile kadının başından aşağı tuz dökülür, fakat bu ritüel hamile kadının haberi olmadan yapılır. Kadın, başını kaşırsa kız; vücudunu kaşırsa oğlan olacağına inanılır (K.K.13).

Küçükbaş hayvanın kellesi kırılır. Beyin ile yanakları arasındaki bölge saçlı ise kız, saçsız ise çocuğun erkek olacağına inanılır. Bu ritüele “kelle kırma” denir (K.K.13).

Hamilelikte bebeğin hareketlerini anne adayını erken hissederse erkek, geç hissederse kız olacağına inanılır (K.K.13).

Hamile kadın yatırılır, ipe takılan düz bir alyans hamile kadının göbeğinde sallandırılır. Yüzük ileri-geri ya da sağa-sola giderse erkek, dairesel dönerse kız

olacağına inanılır (K.K.13).

Hamile kadının karın şekli eğer sivri ise erkek, yayvan ise kız olacağına inanılır (K.K.13).

Yeni doğan çocuğun poposunun üzerinde morluk varsa sonraki doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır (K.K.13).

1.1.1.1.5. İstenmeyen Gebeliği Sonlandırma

Her toplumda gebe kalmak, çocuk doğurmak için gayret gösteren kadınların var olması gibi gebelikten kurtulmak, istediği zaman çocuk sahibi olmak isteyen kadınlarda vardır. Bunlar bazı zaman ekonomik, bazı zaman da sosyal ve psikolojik nedenlerle gebe kalmak istemezler. Eğer gebe kalmış ise istemediği bu çocuğu doğurmak istemez ve bu nedenle doğurmamak için türlü yollara başvurur (Baştançelik, 2009, s. 49). Anadolu halk kültürü içerisinde gebelik sonlandırma hoş karşılanmamaktadır. Bu durum tamamen inaçsaldır. Allah'ın verdiği can, kul tarafından alınmaz; günahıdır inancı hâkimdir. Lakin hayat koşulları, ekonomik zorluklar ve bazı çaresizlikler, gebe kadını gebeliği sonlandırmaya yönlendirmektedir.

İnsanlar eski dönemlerde, evlendikten kısa bir süre sonra gerek kendi istekleri gerekse de yakın akrabaların baskısı sonucu çocuk sahibi olmak arzusundayken günümüzde ise evlendikten sonra en az bir, iki yıl gezelim daha sonra çocuk sahibi oluruz düşüncesine sahiptir. Yine günümüzde istenmeyen gebeliğe son vermek için modern tıbbın doğum kontrol kuralları uygulanırken yakın zamanlara kadar doğum için yapılan hastane masraflarının artması gibi etkenler nedeniyle doğadan toplanan bazı bitkilerin kaynatılarak suyunun içildiği, bunun ile el yüz yıkandığı, ağır yük kaldırıldığı ya da gebe olan kadının yüksek yerden atladığına şahit olunmuştur.

Doğum kontrolü sağlamak ve istenmeyen gebeliği sonlandırmak için Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Tokat'ta da gebeliği sonlandırmaya yönelik yöntem ve uygulamalar şu şekilde ifade edilmiştir:

Çok önceden küçük dozda da olsa ilaç içilirdi (K.K.13).

Kına kaynatılır, suyu içilir (K.K.5), (K.K.23).

Bulgur kaynatılır, suyu içilir (K.K.34).

Sabundan fitil yapıp rahme sokulur (K.K.23), (K.K.34).

Soğan kabuğu kaynatılıp içilir (K.K.23), (K.K.34).

Kurutulmuş kömeç otu kökü ile rahim kazınır (K.K.23), (K.K.34).

Doğuran kadın bir daha çocuk sahibi olmak istemiyor ise doğum bitince ebe tarafından rahmi eğilir (K.K.46).

Kadın yükseğe bir yere çıkar ve oradan atlar (K.K.46).

İstenmeyen bebeğin ölmesi için kolonya dökülmüş pamuk anne rahmine konur (K.K.5).

Küçük parçalar halinde sabun hamile kadının rahmine konursa kadının çocuğunu düşüreceğine inanılır (K.K.26).

Hamile kadın çocuğunu doğurmak istemezse ağır yükler taşır ya da ağır işlerde çalışır (K.K.7).

1.1.1.2. Doğum Anı

Doğum; Türk toplumunda ailenin ve soyun sayısının artması, beraberlik ve dayanışmanın daha da çoğalması açısından hem kutsal bir olay hem de geçmişten günümüze kadar gelen çeşitli âdet ve inanışlarıyla yaşamımızın ilk geçiş dönemidir (Saygı, 2017, s. 275).

1.1.1.2.1. Doğuma Hazırlık ve Doğum

Doğum insan ömrünün başlangıcını oluşturan ilk geçiş dönemi olarak, daha çok toplumun kadın üyeleri tarafından gelenekleri ve inanışları oluşturulmuş ve onlar tarafından yaşatılmıştır (Yüksel, 2007, s. 16).

Yaşamın her bir safhasında her zaman bir değişim süreci içinde olan insanoğlunun, dünyaya geliş ritüeli doğumla başlar. Doğum, geçiş dönemlerinin ilki olarak toplum adına çok önemli bir özellik ve kutsiyet taşır. Çünkü doğum bir bilinmezlikten aydınlığa geçiştir. Doğumu içerisine alan inanışlar, insanın tabiatla yaşıyan tüm canlılarda olduğu gibi çoğalma istek, mecburiyet ve ihtiyacının bir sonucu olarak çocuğun dünyaya gelmesi için yapılan ritüellerle başlar. Anne karnındaki bebeğin korunması ve sorunsuz bir vaziyette dünyaya gelmesi için uygulanan çeşitli pratiklerle devam eder. Doğum meydana geldikten sonra ise bireyin yaşadığı topluma

kabul edilmesi için yine toplumun ortak bilinç ve kabulle gerçekleştirdiği törenler vardır. Tüm bu pratikler bebeğin, birey olma yolunda attığı ilk ve en önemli adımlarıdır.

Bebek dünyaya gelmeden önce bebeğin ilk ihtiyaçlarının hazırlanıp karşılandığı dönemdir. Doğum anı da gebe kadının sancısının tutmasının ardından suyunun patlamasıyla başlar. Doğuma birinci dereceden, o da istenirse, ya annesi ya da bir yakını girer. Bundan başka genellikle ebe ve yardımcısı dışında doğuma başkaları kabul edilmez.

Ankara’da, Sivas’ta, Tokat’ta Havva Ana, Fadime veya Meryem Ana adı verilen bir bitkinin suyu, hamile kadına içirilir. Bu bitkinin verilmesi, doğumu kolaylaştırmak içindir. Bu bitki bir çalı bitkisidir. Kuru iken büzülmüş ve kıvrılmıştır. Suyu alınca genişler; bitki açıldıkça doğumun da kolaylaşacağına; hacet kapılarının açılacağına inanılır (Başçetinçelik, 2009, s. 68). İnsanoğlu diğer canlılarda olduğu gibi üreyerek neslini devam ettiren bir varlıktır. Bir kadın ve erkeğin beraberliği sonucunda bir yavrunun dünyaya getirilmesi “doğum” olarak adlandırılır. Eski Türkler, çocuk sahibi olmak için ata mezarlarını, evliya türbelerini ziyaret ederek adaklar adarlardı. Tanrı’nın rızasını kazanmak için açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir ve ağzı kutlu kişilerin duası alınır. Eski Türklerde çocukları koruma görevinin ve üremeyi sağlama işinin “umay”a verildiğine inanılırdı. Bu inanç; İslamiyet’in kabülüyle “Fadime Ana” inancına dönüşmüştür (Kalafat, 1999, s. 82).

Doğum kolay olsun diye “Meryem Ana otu” ya da “Fatma Ana otu” da denilen ot suya atılır. Çocuğu yıkayacak kadın dualar eder ve Meryem, felak, nas surelerini okur. Ebe de “Bu el benim elim değil, Fatma Ana’mızın eli, şafi ismi ile şifa ver.” diye dua eder. Suyu atılan ot açıldıkça rahmin açılıp doğumun kolay yapılacağına inanılır. Bu Meryem Ana otunu hacılar getirirmiş. Bunun yanısıra hamile kalamayan kadınlara kısırlığı alması için kurutulmuş deve eti getirirlermiş (K.K.13).

Halk kültüründe doğum âdetleri ile ilgili pratiklerden bazıları bilimsel ve teknolojik gelişmelerden dolayı uygulanmamış, hatta bazıları da unutulmaya yüz tutmuştur; ama hastanenin doğum esnasında ulaşılamayacak durumda olması veya ulaşılacak olsa bile doğumu yaptıracak hemşire ya da doktorun olmadığı durumlarda, insanlar halk hekimliği tedavi yöntemlerine başvurmuşlardır (Saygı, 2017, s. 266).

Bebeğin beşiği annesi tarafından alınır. Kundağı, yatağı hazırlanır (K.K.13).

Beşik kızın annesi tarafından alınır. Annesi beşiği ile birlikte yatağı, yorganı vb. her şeyini yapar. Doğumdan sonra da akrabalarını beşik görmeye getirir. Buna “beşik görme” denir. Bununla birlikte çocuğa ve anneye hediyeler getirilir. Bu ritüelde Mevlit okutulur ve çocuk görmeye gelen misafirlere yemek verilir (K.K.13).

Doğum başlayacağı zaman Allah tarafından bir inilti gelirdi (K.K.45).

Doğum işlemi, eskiden daha çok evlerde yapılmasına rağmen son yıllarda genellikle hastaneler tercih edilmektedir. Evlerde gerçekleştirilen doğum genellikle yörenin tecrübeli ve yaşlı kadınları tarafından yaptırılır (Irmak, 2015, s. 117).

Doğumu köy ebesi yaptırırdı. Ölüm de çok yoktu. Yemeden mi içmeden mi şimdi hastalık da ölüm de çok (K.K.29).

Rahat doğum için ters doğum yapan kadının karnındaki bebek sabunlu su ile karında döndürülür. Kadın, ardından sırtta silkelendir (K.K.107).

Doğum ters geliyorsa çul koyup sallarlar (K.K.45).

Doğum yapan kadına günahlardan arındın, günahların döküldü, derler (K.K.45).

Doğumun olacağı evin önünde kadın korksun da daha kolay doğum yapsın diye gürültü çıkartılır (K.K.107).

Bilhassa Anadolu’da, toplumun en küçük fakat en sağlam çekirdeğini aile oluşturmakta, ailenin varlığı ve devamlılığının doğumla sağlandığına inanılmaktadır. Bundan ötürü, doğum ve çoğalmaya dair bazı olumsuzlukların önüne geçmek için, inanca dayalı olarak uyulması gereken birtakım kurallar bulunmaktadır. Günümüzde de bu inanç ve uygulamalar, ya aynı şekilde ya da değişik şekillerde ortaya çıkarak farklı bölgelerde yaşama imkânı bulmaktadır. Doğum öncesine ait uygulamalar; doğacak çocuğun fiziki yapısına, cinsiyetine, huyuna, kişiliğine ve karakterine doğrudan tesir edeceğine inanılan ve bundan dolayı yerine getirilen uygulamalardır. Örneğin; anne adayı, hamileliği döneminde, renkli gözlü ve güzel çocuklara veya huyu, ahlakı, kişiliği toplum tarafından beğenilen kişilere baktırılır, ayrıca aya bakarsa, ayva yerse, doğacak çocuğun bu özellikteki kişiye ve varlıkların özelliklerine sahip olacağına inanılmaktadır (Araz, 1995, s. 92).

Manda yoğurdu yenilirse doğumun geç olacağına inanılır. Çünkü manda geç doğum yapmasıyla bilinen bir hayvandır (K.K.13).

Doğumda doğum yaptıracak belli kadınlar vardır. Eskiden daha çok eli açık, yumuşak huylu, eli, yüzü düzgün olan kişilerin doğum yaptırmaları tercih edilirdi.

Hamile kalamayan ya da doğumda zorlanan kadınların başvurdukları yöntemlerin başında, hocalara giderek dua ettirme gelmektedir. Kadınlar, bazen hocaların yanlarına giderek doğrudan kendileri dua ederken bazen de yanlarında belli yiyecekleri (elma, nar vb.) götürerek bunlara dua ettirip üfleterek yemektedirler (Öger, 2012, s. 1680).

Hocaya ya da ermiş bir kişiye okutulan su kadına içirilir (K.K.11).

Kadın yüksekçe bir araca bindirilir; taşlı, çukurlu yollarda götürülür ki araç sallandıkça doğumu daha kolay olsun (K.K.11).

Kolay doğum için adak adanır (K.K.11).

Çok sıcak suyla bölge ovulur (K.K.10), (K.K.11).

Hamile kadının koltuğunun altına girerek silkelenir (K.K.26), (K.K.29).

Hamile kadının mide bulantısı bitsin diye kadının kendi yaptığı ekmek, kayınvalide tarafından it çanağına sürülüp yedirilirmiş (K.K.108).

1.1.1.2.2. Göbek Kesme, Eş Kesme, Yıkama

Yeni doğmuş olan çocuğun kesilen göbeği çevresindeki inanış ve uygulamalar,

çoğunlukla çocuğun gelecekteki durumunu tespit etmek veya geleceği hakkında bazı dileklerde bulunmak gayesiyle gerçekleştirilmektedir. Kader tayini biçiminde de adlandırılabilir bu durumda, insanların çocuklarından beklentilerinin yine çocuklarına ait bir parça ile özdeşleştirilmesi büyük bir hareket olarak dikkat çekmektedir (Aça, 2005, s. 43).

Göbek içine kaçmasın diye eşin ucu kesilince düğümlenir (K.K.10).

Göbek, el ölçüsü yordamıyla iki parmak alınarak kesilir.

Göbek, ne kısa ne uzun kesilir (K.K.10).

Eş, kefen gibi temiz beze sarılıp hemen gömülür (K.K.10), (K.K.66).

Eş, yüreğine sıçramasın diye altına ağırlık takılır. Doğum yapan kadının karnı sıvazlanır (K.K.15).

Göbek, düşünce saklanır. Kız çocuğun göbeği evde saklanır. Evcimen olsun, evine bağlı olsun diye (K.K.15).

Biri doğum yapıp çocuğu olduğunda bize, “Hastaneden getirdik sudan tuttuk.” derlerdi. Çocuklara bebek nasıl oldu sorusuna: Bizde çocuğu ırmaktan tuttuk, derdik (K.K.66).

Çocuğun sırtı çimdirilirdi. Sırtının dikenini çıksın, derlerdi. O çıkardı neyse. İçinden pislik çıkardı Boyu uzun olsun diye yıkanırken “Sular aşağı çocuk (adı yazılır) yukarı.” diye söylenir (K.K.13).

Çocuk günlük yıkanırsa çabuk serpilir, büyür (K.K.15).

Eğer mevsim uygunsa kırk çıkana kadar çocuğun her gün yıkanması makbuldür. Nedeni, çocuğun anne karnındaki suyu anımsaması ve dünyaya daha kolay adapte olmasını sağlamaktır. Ayrıca yıkandıktan sonra havluya sarılan bebek, bu şekilde uyutulur. Anne karnını hatırlayarak daha çabuk büyümesi beklenir. Bebeğe bundan sonra giyilecek kıyafetler için hiç giymediği yeni kıyafetler tercih edilir (K.K.13).

Doğduktan sonra ilk yirminci gün “kırk yarısı” olarak adlandırılır. Banyo hazırlanır. Yıkanma suyuna yirmi tane fındık atılır. Yıkanırken de “Topla burnunu fındık gibi ol.” diye seslenilir (K.K.13).

Fotoğraf 1. 1: Yeni Doğan Bebeğin “Kırk Yarısı” Banyosu

Fotoğraf 1. 2: Yeni Doğan Bebeğin Kırk Banyosu

Bebeğin kırkı için banyo yaptıracak kişi (bu anne değil) taş gibi sağlıklı olsun diye gelirken kırk tane küçük çakıl taşı, alır. Bunun devamında “güzel olsun” diye kırk tane mevsim çiçeği, geleceği “ay gibi parlak olsun” diye gümüş, altın, para, pırlanta, “daha iyi işi olsun” diye altın bilezik, “okusun” diye kalem ve kâğıt, “hatırlı gönüllü olsun” diye kahve, “verimli ve üretken olsun” diye yumurta, buğday, un, “yumuşak huylu olsun” diye yastığının altına pamuk konur. “Sevilen biri olsun”, “her kapıyı açsın diye” (gönül kapılarını) anahtarlık, “dinine bağlı olsun” diye kuran ve tespih atılır, etrafına konur. Daha sonra yıkayacak kişi abdestini alır ve dualar eşliğinde yıkamaya başlar. Kırk tas su dökerek ki dökme esnasında “Su gibi ömrün olsun, sular aşağı, adı söylenerek yukarı.” denir, banyosu yaptırılır. Ardından aynı ürünlerin olduğu suyla anneye de kırk tas dökülerek lohusalık çıkarılır (K.K.13).

Kesen kişi çocuğa göbek adını koyar (K.K.66), (K.K.55).

Bazı inançların temelinde de anne ve babanın çocuğuna yönelik iyi beklentiler ve temenni ettikleri istek ve arzular vardır. Anadolu'nun çoğu bölgesinde “yeni doğan bebeğin eline iyi huylu olsun ve iyi okusun diye kalem tutturulur.” ve “çocuk evcil olsun” diye göbek bağı dolap ya da sandık içine saklanır, çocuğun akıllı olması için de bu bağ okul bahçesine gömülür. Aynı zamanda doğumun akabinde “Bebeğin göbeği

düştükten sonra okul bahçesine gömülürse çocuğun okumuş, cami bahçesine gömülürse imanlı olacağına, evin bahçesine gömülürse evcil olacağına inanılır (Başal, 2006, s. 66).

Çocuğun göbeği (eşi) sıradan bir yere atılmayıp dilek ve temennilerde bulunularak ya bir cami dibine, ya okul bahçesine atılırdı. Okusun, dinine bağlı olsun diye. Ya da temiz suya atılır ki temiz huylu olsun diye (K.K.66), (K.K.55).

1.1.1.2.3. Tuzlama

Doğan çocuğun vücudunda bulunabilecek hastalıklardan arındırılması, büyüdüğü zaman terinin kokmaması, derisinin sırmı gibi sağlam olması, gelecekte oluşabilecek yaraların hızla iyileşmesi vb. amaçlar doğrultusunda çocuğa bal ve pekmez sürülmektedir (Sever, 2016, s. 81). Çocuğun göbeği kesildikten sonra yıkanması ve aynı zamanda da tuzlanması çok önemlidir. Yıkandıktan sonra boynu, koltuk altları, bacak arası pişmesin; çocuğun teri kokmasın diye tuzlanır. Yeni doğan çocuk, ancak bir gün sonra yıkanır (K.K.13).

Çocuk, doğduktan sonra iğne ucu kadar dahi boş kalmayacak şekilde vücudunun tamamı tuzlanır (K.K.66).

Çocuk, birkaç hafta geçtikten sonra köy ebesi tarafından tuzlanır (K.K.66), (K.K.55).

Köy ebesi tarafından yapılacak olan tuzlama çocuk yıkandıktan sonra yapılır (K.K.66), (K.K.55).

Çocuğun diline ve dudaklarına tuz sürülür (K.K.66).

Çocuk doğumundan kırk gün sonra banyo yaptırma işlemi yapılırken beraberinde çocuğun tüm vücuduna tuz sürülür. Daha sonra yıkama işlemi yapılır (K.K.19).

1.1.1.3. Doğum Sonrası

Doğum öncesi ve doğum sırasında gerçekleştirilen bazı uygulamalar doğum sonrasında da yapılmaktadır. Bu evrelerde annenin ve çocuğun sağlığına ve toparlanmasına azami derecede önem verilmektedir. Anne ve çocuk; bulaşıcı hastalıklardan, ruh sağlığını bozacak olumsuzluklardan, nazardan, kötü ruhlardan uzak tutulmaktadır. Doğum sonrasında alınan pek çok tedbir, uygulanan pratik; anne ve

çocuğun daha sağlıklı olması, doğumun en son bölümünü kazasız belasız atlatması adınadır. Bu nedenledir ki hastalığın kusursuz geçmesi, lohusalık, al basması, kırk basması için pek çok dinsel, büyüsel işlemler gerçekleştirilmektedir (Altun, 2004, s. 138).

1.1.1.3.1. Lohusalık

Doğum sonrası, en sorunlu geçebilecek dönem olarak görülmektedir. Doğumu daha yeni yapmış fakat kendinde yataktan kalkma mecalini gösteremeyen kadına “lohusa” denir. Lohusa kadına doğumu yaptığıının ilk haftası içerisinde çevresi gözyaydına gelir. Akabindeki haftalarda da hatır sormalarla bu temas devam eder. Bu dönemde gelen eş, dost ve akrabalar çeşitli hediyeler verir ve ziyaretçilere de lohusa şerbeti ikram edilerek bu anlamlı ziyaretler tatlı bir şekilde taçlandırılır.

Lohusalıkta hiç dışarı çıkmayan anne ve bebek lohusalık bitince sosyalleşmek için ev gezmelerine gitmeye başlar. İlk olarak üst katta bir eve gitmesi, evin üst katta olması tercih edilir. Nedeni ise bebeğin ilerde yüksek mevkilerde olması temennisi ve inancıdır. Yedi tane eve gezmeye gidilir. Giderken bebek ve anne hiç giymediği kıyafetler giyer, süslenir. Yedi evin de hepsinin üst katta olması yine önemli bir tercihtir. Eğer üst katta ev yoksa bir üst kata bebekle anne bir kere çıkar iner. Gidilen evlerde ev sahibinden yarım bardak su istenir. Nedeni ise annenin sütünün artması temennisidir (K.K.13).

Lohusa kadında rahim üşümesin, doğum yapan kadının çocuğu üşümesin diye altına toprak (höllük) serilir. Çocuklar höllükte büyürse hasta olmaz (K.K.10), (K.K.11).

Lohusa kadın ağır bir şey kaldırırsa “Dem gider.” derler. Yani kanama olur (K.K.55), (K.K.66).

Lohusa kadın akşamları bir şeylere karışır, uğrama olur, diye dışarı çıkarılmaz (K.K.10), (K.K.46), (K.K.55), (K.K.66).

Akşam mal, sığır köye girmeden çocuğun giysileri dışarıdan toplanır. Çocuğa bir şey karışmasın diye (K.K.66).

Çocuk doğduğunda lohusa kadına çorba ve kayısı, üzüm hoşafı içirilir sütü çok gelsin diye (K.K.10).

Bir kadın doğum yaptığıında melekler kırk gün yatak serermiş, şehit gelecek

diye. Kırk gün melekler yatak serip toplarlarmış. Bugün de gelmedi, derlermiş. Lohusa kadının kırk gün hiç günahı olmazmış. Cennetlik sayılırmış (K.K.10).

Lohusa kadının yastığının altına iğne saplanır (K.K.76)

Lohusa kadın, sütünün kesileceğine inandığından gelen misafiri yolcu etmez (K.K.76).

1.1.1.3.2. Al Basması, Kırk Basması, Kırklama, Emzirme

Lohusalık döneminde, doğumdan sonra geçen kırk gün içerisinde annenin ya da çocuğun hastalanmasına “kırk basması” denir. Lohusa ve yeni doğan bebeğe musallat olmasıyla bilinen “albastı”, kötü ruhlu dışı bir ruhtur (Töret, 2022, s. 677).

Anadolu’da alkarısı üzerine efsaneler de vardır. Çukurova’da bir alkarısı efsanesine göre, hanımı yeni doğum yapan adam, alkarısı karısının ciğerini sökerken onu iş üstünde yakalar, iğneyi göğsüne saplar. İnsan şekline dönen alkarısı, o aileye yedi yıl hizmet eder (Şimşek, 1990, s. 536). Alkarısı ve Albasması inancı Türk halk inanışlarında Şamanistik devirlerden günümüze kadar varlığını devam ettiren ve günümüzde de doğumla ilgili bir korku unsuru olarak tüm Türk dünyasında karşımıza çıkan bir olgudur. “Al, bütün Türk topluluklarının ortak malıdır. Akdeniz’den Çin Denizi’ne, Kuzey Denizi’nden, Hint Okyanusu’na kadar uzanan bölge içinde nerede Türk varsa orada Al ile ilişkili bir ize rastlamamak mümkün değildir. Yeryüzünde çok az folklor ürünü, Al kadar geniş ve kudretli bir yayılma kabiliyeti gösterebilmiştir” (Acıpayamlı, 1961, s. 171-172).

Tokat bağlamında yapmış olduğumuz saha ziyaretlerinde Al karısı ve Al basması inancı ve bu inanışla ilgili uygulamaların çok eskilerden varolduğunu söylemekle birlikte günümüzde bu durumun daha çok psikolojik olduğu malumdur. Hamile kadının doğumdan sonra olan lohusalık dönemlerinde yalnız kalmak ve yalnızlık korkusu gibi sebeplerden ötürü veya hijyenik olmayan ortamlarda gerçekleşen doğumlardan kapılan rahim enfeksiyonu nedeniyle vücut sıcaklığı kırk derecenin üstüne çıkabilir.

Yüksek ateş nedeniyle hallisinyasyonlar görülür. Yeni nesil, bu sebeplerden ötürü Al karısı, Al basması kavramlarına inanmamaktadırlar. Yani genç nesil bu durumu yaşamamaktadır. Bu durum daha çok eskilerde olmuş bir inanış ve eskilerden

dinlediklerinin aktarımı olarak ifade edilebilir. Bu konuyla ilgili ortaya çıkan bazı ifadeler ise şöyledir:

Al karısını ben gördüm, siyah saçlı, boyu yetmiş, seksen cm civarında, saçları yüzünün önüne gelmişti (K.K.77).

Anne ve çocuk kırk gün dışarı çıkartılmaz (K.K.23), (K.K.25).

Lohusalık bitince “çıktı kırkı, gitti korku” denir (K.K.23).

Al basması, Anadolu’nun bazı yörelerinde “Karakura” olarak da isimlendirilmekle birlikte bu isim “Karabasan” olarak bilinen ruha da verilmektedir (Balıkçı, 1998, s.66). Al basması kız çocuğuna daha çok gelirmiş. Erkek çocuğunun Al basması çok olmazmış. Erkekten korktuğu söylenir. O nedenle kız çocuğuna daha çok geldiğine inanılır. Lohusa kadın yalnız bırakılmaz. Baş ucunda Kur’an, makas, toplu iğne, süpürge bulundurulur (K.K.13).

“Babaannem amcama doğum etmiş. Al karısı gelmiş, babaannemi boğacakmış. Babaannem de babayığit bir kadın. Bir anda kendine çekip sarılmış Al karısı’na. Yorgan iğnesini de hemen saplamış ona. İğne saplanınca bir yere gidemezmiş Al karısı. Yalvarmış beni salın diye yemin etmiş de öyle salmışlar.” Bu nedenle lohusa döneminde ocaktan alınan çaput başucuna bağlanılır (K.K.83).

“Al karısı hamuru yoğurur yoğurur ekmeği pişirmiş. Onun ekmeği hiç tükenmezmiş. Öyle derdi ninem. Bizim köyde de Torunoğlugil yakalamış. En son Al karısı yalvarmış da bırakmışlar. Bizim köyümüzün içinden ırmak geçiyordu. Koşarak ırmağa gitmiş Al karısı. Kendini ırmağa atar atmaz derdi ninem ırmak oldu kıpkırmızı kan ki boğdular onu orada öldürdüler” (K.K.76).

Al karısı genellikle samanlık, toz-duman viranelik yerler, ahır, su kıyısı, ağaç dibi, su kaynakları çeşme vb. yerlerde görülmektedir (Örnek, 1977, s. 145).

Kırklı çocuklar denk gelirse iğne değiştirilir (K.K.76).

Kırk basan çocuk büyümez (K.K.76).

Kırk taş alınıp bir helkinin içine sayılır. Çocuk o suyla kırklanır (K.K.13).

Kırklı kadına nazarlık, maşallah gibi takılar hediye edilir (K.K.13).

Kırk basan cılız kalan çocuk mum ile okutulur. Bir tasa mum dökülür (K.K.76).

Çocuk yıkanmadan emzirilmez (K.K.11).

Çocuk da anne de yıkanır (K.K.11).

Çocuğu ilk kez emzirmek için bir ezan sesini duymak gerekir (K.K.34).

Anne, korkmasın diye yanında erkek çocuk da yatırılır.

Süt emzirmek gerek, süt emdikçe gelir. Soğan yedirilir, anneye şerbet içirilir (K.K.34).

Al karısı'ndan korunmak için Veli Baba'nın torunu Mehmet Baba'nın türbesinden taş alırlar. O taşı bir beze sarıp yastığın altına koyarlar. Anne ve çocuğun kırkı çıktıktan sonra taşı aldıkları yere geri koyarlar (K.K.77).

Kırkı çıkana kadar çocuk yıkanmaz. Sebebi anne ile bağının kopmaması. Sütün kesileceğine inanç vardır (K.K.46).

Kırkı çıkan annenin yakasına birden fazla çatal iğne takılır. Köyde aynı yıl içerisinde doğum yapmış annelerle bu iğneler değiştirilirmiş. Bu durum kötü ruhlar basmasın diye yapılmış (K.K.46).

Kırklanacak çocuğun kırk suyuna “nazar değmesin” diye nazar taşı, “bütün kapılar açılsın” diye anahtar, zengin olsun diye de altın konulur. Bu sırada anneye üzerlik (tohumlu bir ot) tütürür (K.K.46).

1.1.1.3.3. Ad Koyma

Bütün varlıklar adlarıyla tanınırlar. Varlıklara adları veren insan; sevdiği, hoşlandığı, hürmet ettiği, kutsadığı veya geleneksel olarak benimsediği isimleri, sıfatları kendi çocuğuna ad olarak vermiştir. Çok eski zamanlardan beri her toplumda ad koyma törenlerine rastlanır. Eski Türklerde buna çok önem verilirdi. Dede Korkut Hikâyesi eski Türklerdeki bu geleneği çok güzel bir şekilde anlatmaktadır. Türkler, Müslüman olduktan sonra, İslam kültürünün etkisiyle ad koyma törenlerinin bazı boyutları, İslamî özelliklere bürünmüştür. Bu geleneğin bazı boyutları da eskiden olduğu gibi geleneksel motifleri taşımayı günümüze kadar sürdürmüştür (Özbay, 2007, s. 209-210).

Ad koyma Anadolu'da önem verilen bir törendir. Çünkü çocuğa verilen adın onun kişiliğini ve ruh durumunu etkileyeceğine inanılır (Arı, 2016, s. 141-146).

Zile'de sala ile cuma namazı arası davet edilen hoca, çocuğun kulağına adını

söyler. Ezan okunmadan adı konan çocuğun, kabirde sorulan sorulara cevap veremeyeceğine inanılır. Ad konarken ya din büyüklerinin ya da aile büyüklerinin adı konulur (Diker, 1982, s. 119).

Hoca ya da saygı duydukları bir kişi abdest aldıktan sonra çocuğun kulağına ezan okuyarak adını verir (K.K.20).

Çocuğa genellikle ad verme büyükler (dede, nine, amca ya da ev ahalisi tarafından saygı duyulan bir kişi) tarafından verilmektedir (K.K.20).

Yeni doğan bebeğe verilecek isim çok önem arz etmektedir. Hayat boyunca ismiyle beraber yaşayacağından çocuğa verilecek ismin de güzel olması gereklidir. Çocuğa doğumdan sonra üç günden yedi güne kadar isim koyulabilir. İsim koymak için üç ezan vaktinin geçmesini bekleyenler olduğu gibi doğumdan hemen sonra koyanlar da vardır. Kaynatanın, kaynananın veya başka bir büyüğün adı ve din büyüklerinin adı, Kur'an'dan seçilen adlar koyulur. Bunların dışında da isim seçilebilir. Çocuğa ismi koyacak kişi de önemlidir. Aile büyüklerinden biri, hoca, bebeğin babası abdestli olarak ve bir ayağı içerde bir ayağı kapının eşliğinde olmak kaydıyla bebeğin kulağına ezan okuyarak adını koyar. Çocuğa isim seçmede değişik uygulamalara da rastlanmaktadır (Küçükbasmacı, 2003, s. 326). Çocuğa eskiden büyükleri tarafından koyulan adlar saygı ile karşılanır ve başka bir ad konmazdı. Fakat şimdilerde zamane gençleri büyüklerin koydukları adları göbek adı yaparak yeni bir ad koymaktadırlar. Büyüklerin koydukları ad sadece kimlik üzerinde kalmaktadır (K.K.20).

Bizim bu köyde büyüklerin adını yaşatma, ona saygı, sevgi duyma ve güzel bir şekilde hatırlayarak yad etmek adına vefat eden ve köyde sevilen kişilerin adları konur (K.K.19).

Günümüzde çocuğun adı özellikle şehirlerde anne ve babanın ortak kararıyla koyulmaktadır (K.K.15).

Salı günleri çocuklara ad verilmez inancı hâkimdir (K.K.15).

1.1.1.3.4. Doğan Çocukta Görülen İlklerle İlgili İnanışlar

Çocuk doğduğu zaman Türk âdet ve geleneklerinde ilk saç, ilk diş, ilk yürüme, ilk tırnağın kesilmesi, geç yürüme, geç konuşma, tören havasında yapılır. Bunun altında merak, beklenti ve kutlama vardır. Bu ilkler insan hayatında hep önemli olmuştur.

İstanbul, Adana, Mersin, Konya ve Zile’de ise yürüyemeyen çocuklara köstek kesme uygulanır. Bu, çocuğun yürümesini engelleyen bağın kesilmesine yönelik bir taklit büyüsidür (Başçetinçelik, 2009, s. 132).

Bu ilklerle ilgili yapılan inanma, âdet ve pratiklerden tespit edilenleri şunlardır:

İlk saçının kesimi bir yaşının dolmasında yapılır (K.K.28), (K.K.30), (K.K.41).

Çocuğun ilk saç kesilirken berber eve getirilir. Hatta ilk saç kesimi diye berbere ya daha fazla para verilir ya da çeşitli hediyeler takdim edilir (K.K.28), (K.K.30).

İlk kesilen saç saklanır. Çünkü saç dışarıya atılırsa kötü niyetli birileri tarafından okunacağına inanılır (K.K.28), (K.K.30).

İnanişımıza göre çocuğun ilk saç tartılarak altın karşılığında para yoksullara verilir (K.K.102).

Çocuğun ilk dişi eğer âlim olması isteniyorsa okula, dinî bütün biri olması isteniyorsa da camiye bırakılır (K.K.15), (K.K.28), (K.K.30).

Âdetlerimize göre çocuğun ilk dişi çıktığında buğdayın suda iyice haşlanmasıyla elde edilen ve “diş hediği” diye adlandırdığımız buğday bardaklara ya da küçük tabaklara konularak dağıtılır (K.K.79).

Dağıtılan diş hediği sonucu hediye verilmez. Çocuğun dişi sağlam olsun diye madeni para verilir (K.K.13).

Yürümesi gecikmiş çocuk, annesi ya da bir büyüğü tarafından ayağına ip bağlanarak cuma namazından ilk çıkan kişiye salavat getirtirilerek ipin kestirilir ve bu şekilde de çocuğun yürümesindeki engellerin kalkacağına inanılır (K.K.79).

Yukarıda geçen aynı uygulama, konuşamayanlar içinde vardır ancak bu sefer ip ayağına değil, boynuna bağlanmaktadır (K.K.79).

Dünyaya gelen çocuk boynunu tutamazsa ona tavuk boynu yedirilmektedir ki boynunu dik tutsun (K.K.14).

Tokat’ın Pazar ilçesinde “Tavukçu” diye anılan fakat kime ait olduğu bilinmeyen etrafı taşlarla çevrili bir kadın mezarı vardır. Özellikle boynunu tutamayan çocuklar bu mezara getirilerek burada bir tavuk kesilir. Kesilen tavuğun boynu o çocuğa yedirilirse boynunun düzeleceğine inanılmaktadır (K.K.23).

El ve ayak tırnakları aynı gün kesilince iyi, kötü gün anlamında birbirine karıştığına inanılır (K.K.15).

Çocuk okusun diye, çocuğun tırnağı okumuş, iyi bir meslek sahibi birine kestirilir (K.K.15).

Çocuğun ilk dişini gören hediye alır (K.K.15).

Tokat'ın Erbaa ilçesi Alcabal Yolu üzerinde bulunan “Dilsiz Tekke” daha çok çocuğu konuşamayan ya da geç konuşan çocuklar için ziyaret edilir. Maksat hasıl olduğunda da kurbanlar kesilir, kimsesiz ve yoksullara dağıtılır (K.K.61).

Artova Kunduz köyü mevkiinde “Sallama Tepesi” adıyla bir ziyaret yeri bulunmaktadır. Yürüyemeyen çocuklar buraya götürülerek bir beşik içinde sallandırılarak çocuğun yürümesi için dileklerde bulunup kurban kesilmektedir (K.K.53).

Tokat'ın Zile merkezinde caminin avlusunda yatan “Arap Dede” Türbesi'ne, inanışa göre yedi perşembe üst üste yürüyemeyen çocuklar sıklıkla getirilir. Türbenin etrafında döndürülür ve bu sayede çocukların yürümeye başladıkları düşünülür (K.K.14).

Yine ilçe Zile merkezde bulunan “Ayakbasan” adıyla anılan yatır çocukları yürüyemeyen ailelerin uğrak yeridir (K.K.7).

İlçede bulunan “Hüseyin Gazi” Türbesi de özellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir, dilekte bulunulur ve adak adanır. Eğer dileklerin kabul olması isteniyorsa adı geçen türbe üst üste yedi perşembe ziyaret edilir. Ancak yedi perşembenin sonunda yapılan duaların ve dileklerin kabul olacağına inanılır (K.K.14).

İlk tırnak kesiminden önce bebeğe annesi yardımıyla babasının ceketinin cebinden para aldırılır ki çocuğun eli uzun olmasın (K.K.80).

Erkek çocuğa boynu kalın olsun, yiğit olsun kastıyla horoz boynu yedirilir (K.K.80).

Sonuç olarak Anadolu'da evlenen çiftlerden evlendiklerinin ilk yılında çocuk sahibi olmaları, özellikle de erkek çocuk sahibi olmaları istenmektedir. Hatta bu durum biraz mahalle baskısına dönüşmektedir. Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler

neticesinde anlaşılmaktadır ki çocuk olmazsa bunun mümessilinin öncelikle kadın olduğu fikri hâkimdir. Bu nedenledir ki yapılan tedbir, uygulamalar öncelikle kadın üzerinde uygulanmaktadır. Yine tekke, türbe ve yatırlar bölümünde daha geniş kapsamlı göreceğimiz uygulamalardan çocuğu olmayan anne adaylarının başvurduğu yerler arasında kutsal sayılan kişilerin kabirlerinin ziyaret edilmesi ve adaklar adanması, dileklerde bulunulması önem arz etmektedir.

Aşerme durumunda hemen hemen bütün yörelerimizde olduğu gibi hamile kadının istediği bir şeye kavuşamaması durumunda doğacak çocuğu olumsuz yönde etkileyecek bir sonuç çıkması söz konusudur. Gebe kadının fizyolojik olarak değişmesi ya da yediği şeyler karşısında cinsiyetlerinin anlaşılması; (çirkinleşirse kızı olacağı, çok tatlı yerse oğlu olacağı) en güzel örnektir. Bunun en belirgin örneklerden birisi de kırkı çıkmamış iki kadının birbirleriyle görüşmemesi, kırk basacağı ve hastalanacaklarına olan inançtır.

Geçmişine sahip çıkma, soyunun devam etmesi anlamında yine nine ya da dedesinin adının doğan çocuğa verilmesi yaygın bir gelenektir. Aynı zamanda çocuğu olmayanın tekke, türbe, yatırlara gittiği gibi yürüyemeyen ya da zayıf kalan çocukların da iyilileşmeleri temennisiyle buralara götürülmesi, ziyaretler yapıp karşılığında adaklar adanması gelenek haline getirilmiştir.

1.1.2. Sünnet

Arapça bir kelime olan sünnet daha geniş manasıyla Tanrı'nın yolunu veya insanın gelenekselleştirdiği iyi ya da kötü davranışları anlatır. Türkiye'de çocukla ilgili dinsel ve geleneksel işlemlerin içinde en katı ve en yaygın olanı sünnettir. Türk toplumunda her anne ve baba bu yaygın, geçmişi çok eskilere dayanan bu geleneğin dışında kalmak istemez (Örnek, 1995, s. 170). Sünnet; doğumla başlayıp on iki yaşına kadar süren dinsel, geleneksel, töresel anlamda ön plana çıkan toplumumuzda yaygın olan ve bu kararlılıkla sürdürülen bir gelenektir. Sünnet, cinsel organın uç kısmındaki derinin çepeçevre kesilmesi anlamına gelir. Sünnet İslamiyet ve museviliğin dışında kalan toplum ve kültürlerde bizler kadar yaygın olmamakla beraber gerçekleştirilen ritüeldir.

Ülkemizde sünnet olmayanlara çok da hoş bakılmaz, sünnetsiz bir kişi kınanır, hor görülür. Aynı zamanda sünnet olan insan, sünnet olmayana karşı daha temiz olarak

karşılır. Sünnet olan kişi erkeklığe ilk adımı atmıştır, görüşü hâkimdir. Sünnet daha çok korku, acı ve psikolojik durumları önlemek için çocuk doğduğunda yaptırılır. Şunu da belirtmek gerekir ki sünnet olmayan toplumlarda bazen sağlık sorunları ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle de erken yaşta sünnet ettirilmesi gerekmektedir. Ne zaman ve ne şekilde olursa olsun bu ritual, geleneksel toplumlarda hala önemi büyük olan, saygınlığı artıran bir gelenektir.

Köylerde sünnet ettirilme zamanı; tarım, hayvancılık, hasat derken genelde sonbaharda yapılırken kentlerde okulların tatil zamanları seçilmektedir. Sünnet olduktan sonra artık eskisi gibi iyileşmesi için beklenilmemekte, çocuk birkaç gün içerisinde normal hayatına dönmektedir. Yalnız artık çoğu toplumlarda sünnet bir gelir kapısı gibi görülmekte gereği yerine getirildikten sonra yemek verilerek Mevrit okutulmaktadır. Davet edilen insanlar erkeklığe ilk adımı atan sünnet çocuğuna töre olarak para ve altın takmaktadırlar. Az da olsa bazı yörelerimizde yemek verilmekte fakat para kabul edilmemektedir. Peygamberimizin sünnetidir diye.

Kirve, sünnet olacak çocuğu kucağına aldığı anda babalık hakkı taşıyan kimsedir. Yakın olan iki insanın aralarındaki samimiyet ve arkadaşlığa dayanarak ikisinden birinin, diğerine akrabalık teklifinde bulunmasıdır ki yapılan bu teklif geleneğe göre reddedilemez. Kirve, genel olarak akrabalık bağı olmayan insanlardan seçilerek; teklif edilen kişi ile akrabalık bağı kurma amaçlanır. Bu bağı, o kadar ileri boyuta taşınır ki kirve, çocuğun manevi babasıdır ve o kişi ile kirve olunduktan sonra kız alıp vermek yasaktır. Bu durum, halkın dini inançlarından ziyade, aynı hüviyete bürünmüş geleneksel örf ve âdetlerinden kaynaklanmaktadır (Uysal, 2016, s. 1015). Tokat ve köylerinde inancımız gereği erkek çocuklarına yapılan sünnet ve sünnet ritüelinin yapılmasında da geleneksel olarak kirve önemli bir yere sahiptir. Çocuğun sünnet olması sayesinde kirve ile aile arasında can-ı gönülden dostluklar, ilişkiler yumağı oluşturulur. Yörede erkek çocuğunu sünnette tutan kirve, sünnet olan çocuğun manevi babası sayılır. Kirve, sünnet olan çocuğun babasının çok sevdiği yakın arkadaşı, dostu olabilir. Kirvelik çok önemli bir kavramdır.

Sünnet bizim buralarda çocuk hasta olmadığı zamanlarda olur. Eğer çocuklar servislerle köyden şehirdeki okullara gidiyorlarsa tatil zamanlarına denk getirilir (K.K.12), (K.K.42), (K.K.55), (K.K.69).

Artık günümüzde köylerde sünnet için çok büyük masraflar yapılmaz, tavuk döner kurulur yanında ayran ve helva dağıtılır (K.K.1), (K.K.15), (K.K.90).

Sünnet törenlerinde küskünlerin barışması, muhabbet ortamının daha yoğun olması için düğüne kalabalık topluluk çağırılır (K.K.42), (K.K.77), (K.K.79).

Şehir merkezlerinde yapılacak olan sünnet merasimleri ailenin maddi durumuna göre ya mahallede ya bir açık hava restaurantta ya da kır bahçesinde yapılır. Bu yerlerde yine ailenin anlayışı ve durumuna göre sünnet merasimi ya çalgılı ya da sadece ilahili Mevlit şeklinde yapılır (K.K.9), (K.K.12), (K.K.59).

Artık şehirlerde düğün organizasyonları olduğu gibi sünnet organizasyonları da mevcuttur. Sünnet çocuğunun oturacağı tahttan, semazen gösterilerin palyaçolara kadar her şeyi bu ekip ayarlamakta ve organize etmektedir (K.K.46) (K.K.52), (K.K.19).

Sünnet olacak çocuğa bir sünnet giysisi siparişi vermek geleneğin olmazsa olmazıdır. Üzerinde “Maşallah” yazısı olan bu giysi, bir sultan giysisi ya da bir takım olabilir. Eğer çocuk yeni sünnet olmuşsa çocuğa geniş bir elbise giydirilir. Ayrıca yara kanamasını önlemek için sünnet külodu giydirilir (K.K.42), (K.K.53), (K.K.62).

Çocuk sünnet olduktan sonra düğününün ya da mevlidinin yapılacağı gün ya bir fayton ya da süslenmiş araba ile konvoy yapılarak gezdirilir. Bu faytona ya da arabalara çocuklarda bindilir ve hep beraber şehir turu atılır (K.K.7), (K.K.20), (K.K.69), (K.K.72), (K.K.85), (K.K.82).

Fotoğraf 1. 3: Erkekliğe İlk Adım Atmanın Tebessümü (Sünnet)

Tokat ve köylerinde inancımız gereği erkek çocuklarına yapılan sünnet ve sünnet ritüelinin yapılmasında da geleneksel olarak kirve önemli bir yere sahiptir. Yörede erkek çocuğunu sünnette tutan kirve, çocuğun manevi babası sayılır. Kirve, sünnet geleneğinde en önemli görevi üstlenir. Kirve, çocuğun babasının sevdiği bir dostu, arkadaşı olabilir.

Bu teklif geleneğe göre reddedilmez. Kirvelik "Peygamber dostluğudur" derler. Bu nedenledir ki kirve olmak isteyenler, kendilerini artık sünnet çocuğu ailesiyle akraba sayarlar. Onların çocuklar da sünnet çocuğu varsa diğer çocuklarla kardeş sayılır. Bazı yöreler de ise çocuk, kirvenin kızıyla evlenemez. Bu âdetin temelinde çocuğun kanının kirvenin kucağına düşmesi yatar.

Sünnet; doğum anından sonraki bir haftalık dönemden on bir on iki yaşlarına kadar olan dönemde gerçekleştirilir. Düğüne çağırma günümüzde ya davet ya da cep telefonları vasıtasıyla mesaj yoluyla yapılır. Sünnet düğünleri çalgılı olabildiği gibi çalgısız da gerçekleştirilir.

Düğünler ilahili ve semazen gösterili de yapılmaktadır. Mevlid sünnet geleneğinin olmazlarından. Mutlaka okutulur. Düğüne davet edilenlere yemek verilmesi âdeti yaygındır. Artık bu işleri sünnet törenlerinde organizasyonlar yapmaktadır.

1.1.3. Asker Uğurlama Gelenekleri

Türklerin asırlardır süren kadim gelenekleri içerisinde askerliğin ve asker uğurlama geleneklerinin yeri Anadolu halk kültürleri içerisinde önemli kültürel unsurları beraberinde barındırmaktadır. Hayatı destan yazmakla geçen bir toplum olarak Türk milleti ata kültüründen bugüne vatan, millet, devlet, savaşçılık, savaş aletleri gibi kavramlara önem vermiştir. Vatanını ve milletini en zor şartlar altında bile koruyan, milletin refahını canından üstün tutan askerimize/Mehmetçiğimize minnettarız. Bir milletin dünya üzerinde var olabilmesi için savaşçılığının yanı sıra dil, din, tarih, kültür vb. değerlerine sahip çıkması gerekir (Şenocak, 2020, s. 50).

Göçebe ve atlı kültür anlayışına sahibi olan Türklerde savaşçılık en gelişmiş özelliklerdendir. Savaşçı kimlik yerleşik hayata geçtikten sonra da toprakların sınırını korumak için devam etmiştir. Uluslaşma ve ulus bilincinin oluşması esnasında da her ulus kendi millî kimlik öğelerini ortaya çıkarmak ve korumak, ulus sınırlarını belirlemek ve muhafaza etmek için askeri birliklerinden destek almıştır. Atatürk'ün “Vatan bir bütündür bölünemez.” sözü ile de vatanın bölünmezliğini korumak için askerleri ile dört koldan vatanın tek bir karış toprağını canla başla koruduğunu, toprak kavramının dahi altında yatan şehitlerle bütün olduğunu sözlü ve yazılı tarihimiz gözler önüne sermektedir.

Türk töresinde askerlik vatana, vatandan ziyade cihan hâkimiyeti mefkûresi doğrultusunda dünyaya adaleti yaymak adına Tanrı'ya ödenen bir borçtur (Çetin, 2018, s. 165). Dinî ve kültürel kimliğimizle bütünleşen şehitlik mertebesi ise askere giden erlerin, komutanların ve vatan uğruna cenge varanların Allah katında ulaşabilecekleri en yüksek mertebelerden biri olarak kültürel kodlarımıza işlenmiştir. Bu uhrevi şana ve makama erişmiş kişilerin de ruhlarının Allah katına yakın, duaları duyan ve edilen duaların karşılık bulması için Allah'ın izniyle aracı olabilme özelliği taşıdığına dair kuvvetli bir inanç gelişmiştir. “Şehitler ölmez.” sözüne istinaden birçok şehidin toprağa konmuş bedenlerinin dahi çürümediği, gömüldüğü şekli ile kaldığına dair halk arasında

anlatılan birçok sözlü anlatım da mevcuttur. Askerlik geleneği özellikle erkeklerin yaşamındaki en önemli geçiş dönemlerinden biridir. Erkeklerin gençliğe adım atması sünnetten geçerken adamlığa adım atma da askerlikten geçmektedir. O nedenledir ki adamlığa adım atma yolunda gençlerin hayatlarındaki en önemli dönüm noktalarından biri olan askerlik süreci gençleri ve toplumu birçok açıdan etkilemektedir. Bir yandan “Peygamber ocağı” olarak kabul edilen askerliğin kutsallığı, vatana ve millet uğruna gerçekleştirilen önemli bir hizmet, bir değer olarak görülmesi askere giden gençler ve çevreleri tarafından övünç kaynağı iken öte yandan “kapının ardı gurbet” diyen bir milletin aile fertlerinden birinin evden uzaklaşma düşüncesi hüznü ve ayrılık acısını da beraberinde getirmektedir (Deveci, 2019, s.133). Halk kültürü içerisinde askerlik dönemi erkekler için bir ömür unutamayacakları, hep hatırlayacakları gerek büyüklerine gerekse de evlendiklerinde çocuklarına gururla anlatacakları anılarla doludur. Aynı zamanda değişik huylarda türlü terbiye almış değişik yörelerin toplumlarının, beraber tuttıkları nöbetler, omuz omuza aldıkları eğitimler, şahit oldukları olaylar, uygulamalar, denetimler sürekli anlatılır, hatıralarda hep saklanır. Dolayısıyla askerlik erkeklerin yaşamlarının belki de en renkli ve samimi dönemini oluşturur (Kaya, 1976, s. 17-23).

Geleneksel boyutu ile değerlendirdiğimizde askerliğin bir erkeğin toplumsal konum kazanabilmesi adına önemli bir geçiş dönemi olduğu görülmektedir. Erkeklik geçmişten günümüze toplumun nezdinde öne çıkarılan veya erkeğin yapıp ettikleri ile öne çıkarması gerektiğine inanılan bir olgu olmuştur. Geçiş dönemleri bazında erkekliği ele aldığımızda erkeğin erkekliğe ilk geçiş adımı sünnet, ikinci adımı askerlik ve tüm bunların ardından gelen üçüncü adımı ise evlenme olmuştur. Bu geçiş dönemlerini yerine getirmeyen kişilere toplum sınırlayıcı ve öteleyici yaklaşımlarda bulunur. Anadolu halk kültüründe sünnetsiz kişiye ve askerliğini yapmamış kişiye kız vermezler. Evlenme geleneğinin içinde dahi askerliğin yapıp yapılmadığı sorgulanmakta ve askerliğini yapmayan kişinin aile kurması zorlaşmaktadır.

Toplum tarafından yüklenen anlamlar ve manalar neticesinde askere gidecek gençlere geleneksel ve törensel mahiyetli bazı uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği

olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar, pratikler zinciri oluşmuştur. (Artun, 2012, 41). Bu  rnekler yöreden yöreye göre değişebilmektedir. Tokat yöresinde askere gidecek olan gencin celp kâğıdı geldikten sonra bazı uğurlama hazırlıklarına başlanmaktadır. Askere gidecek genç askere gitme tarihi yaklaşınca evinde yemek yemez. Her gün yakınları, akrabaları, arkadaşları tarafından davet edilir. Herkes askeri kendi evinde ağırlamak ve lokmasını, nasibini onunla paylaşmak için can atar.

Yöre içerisinde çoğunlukla rastlanılan bir durum da asker düğünü geleneğidir. Askerlik vakti iyice yaklaştığında köy veya mahalle meydanlarında düğün çalgıcıları eşliğinde asker düğünü yapılmaktadır. Asker düğünü askere gidecek gencin moral ve motivasyonun yükseltilmesi, kutsiyet atfeden bir göreve şanıyla gitmesi için yapılmaktadır. Bu düğün esnasında da askere gidecek gence asker kınası yakılmaktadır. Kına askerin sağ elinin serçe parmağına yakılır. Yakılan kınanın koruyucu özelliklerine inanıldığı gibi anasının kınalı kuzusu sana emanet Allah'ım manası da taşımaktadır. Halk kültüründe kına yakılması yaygındır. Askere gidecek olanlara aynı gelin olacak kııda olduğu gibi yola çıkmadan bir gece öncesinde yapılan kına gecesinde kına yakılır ki, “vatana kurban olsun diye” (Göde, 2010, s. 164). Asker düğünü yöreye özgü müzikler eşliğinde halaylarla, türkülerle yapılır. Askerin yola çıkacağı gün tüm yakınlar bir meydanda toplanır. Askere gidecek gencin cebine uğur parası olsun diye herkes tarafından gönlünce ve imkanınca para konur. İmam veya ağzı dualı ehil kişilerce duası yapılır. Halk aynı bayram namazı çıkışında olduğu gibi saf tutar. Askere gidecek kişi o esnada orada olan herkesle sırayla helalleşir. Konvoylar eşliğinde asker terminale kadar uğurlanır.

Tokat yöresinde askere gönderme törenlerini incelediğimizde; tören yapılması, toplu yeme içmenin olması, kurban adanması, askere gidecek delikanlıya kına yakılması, Mevlit okutulması, kurban kesilmesi, uğurlama sırasında davul zurna eşliğinde toplu halde yörenin halk oyunlarının oynanması, askere giden delikanlıya uğur simgesi olarak koluna kırmızı kurdele bağlanması, kismetinin askerden delikanlıyı sağ salim getirmesi için ısırttırılan ekmeğin askerlik boyunca saklanması gibi asırlardır devam eden kültürel gelenekler hâlâ yaşanmaya ve yaşatılmaya devam etmektedir. Askere giden kişinin ardından söylenen manilerin, yakılan ağıtların, gidip de gelmeyen askerler için bestelenmiş türkülerin halk edebiyatı açısından önemli kültürel ögeler

olduğunu da önemle belirtmek gerekmektedir. Askerlik, geçmişten günümüze her daim millî, manevî, dinî ve kültürel değerlerimizle bütün bir şekile yaşanan yöreden harmanlanmış kültürel yansımalarla bugün de köklerine bağlı değerler ile önemini muhafaza etmektedir.

Tokat Turhal ilçesine bağlı Gürcü köyünde asker düğünü yapıldıktan üç gün sonra asker konvoyu olur. Asker uğurlandıktan sonra konu komşu askerin ailesine ziyarete gider. “Allah kavuştursun, sağ salim evladınıza kavuşmanız nasip olsun, hayırlı tezkereler alması nasip olsun, vatana hayırlı uğurlu evlat olsun.” gibi dualarla aileyi teselli edip birlik mesajı verilir. Askerlik görevi tamamlandıktan sonra askerden gelen kişiye çoğu yerde adaklar kesilir. Asker mevlidi yapılır. Mevlide katılan kişilere imkanları ölçüsünde yöresel yemekler ikram edilir. Genellikle asker yemeği olarak yarma çorbası, pilav, et kavurma ve helva ikram edilir.

Askerlik ile ilgili tüm uygulamalar son bulduktan sonra askerden dönen gençten ilk beklenen şey, geçimini sağlayacak bir işe tutunmasıdır. Ardından da hayırlı iş tez olur, inancıyla çok vakit kaybetmeden hayırlı bir evlilik yapıp kendi yuvasını kurması istenmektedir. Bir nevi eğitim yuvası görülen asker ocağında pişen gencin yeni aşamaya geçişi için de toplum tarafından yönlendirmeler yapılmaktadır.

1.1.3.1. Tokat’ta Asker Uğurlamaya Dair Uygulamalar ve İnanışlar

Asker adayı yola çıkmadan bir veya iki gün önce davetlilerle birlikte türbe ziyaretine gider. Bu ziyaretlere asker adayının götürülüş amacı, askerden sağ salim gelmesi için yardım dilemektir. Askere gidecek genç döneceği gün için kurban adar (Ketre, 1999, s. 456-465). Ölümsüzlük atfedilen şehitlerin yattığı mezarların çoğu ise zamanla tekke ve türbe mahiyetinde değerlendirilmiştir. Şifa arayan kişilerin eren, evliya mezarlarına gerçekleştirmiş oldukları ziyaretler gibi şehit mezarlarında da dilekler dilenmiş, dualar edilmiş, adaklar verilmiştir. Bu inanışın alt temelinde “Allah katında yeri olan kullar bizlerin dualarını tez duyacak ve niyetlerimizin halisliğini görüp bizlere yardımcı olacaklardır.” inanışı hâkimdir. Askere gidecek kişinin sağ salim gidip gelmesi için türbelere gidip adaklar adanır. Sağ salim gelirsem sana bir kurban vereceğim, diye dualarla niyet edilir.

Bu türbeler içerisinde Tokat’ın Almus ilçesine bağlı Armutalan kasabasında Hamza Abdal Türbesi asker uğurlama geleneği ile kökleşmiş önemli bir ziyaret alanıdır.

Hamza Abdal Türbesi etrafında gelişen uygulama ve pratikler ise şu şekilde can bulmaktadır.

Hamza Abdal Türbesi askere gidecek kişilerce ziyaret edilmektedir. Türbenin etrafında çeşmesi, kutsallık atfedilen ağacı, kurban kesme alanı, kurban pişirme ve yemek alanı bulunmaktadır (K.K.79) (K.K.80) (K.K.91).

Hamza Abdal Türbesi'nin yanında bir ağaç bulunmaktadır. Türbenin yanındaki bu ağaca askere gidecek kişilerce isimlerinin ve askere gidecek yerlerinin yazılı olduğu bir tahta çakılır. Gençler oradaki zatın yüzü suyu gözü hürmetine askere sağ salim gidip gelmeyi dilerler. Bu niyetle de adak adarlar. Eğer ki askere giden kişiler sağ salim gelirlerse o tahtayı çaktıkları yerden alıp kurban pişirecekleri kazanın altında odun olarak yakarlar ve kurbanlarını orada dağıtırlar.

Özellikle ziyaret edilen yerin herhangi bir günü bulunmamaktadır. Kaynak kişimiz, bu durumu ilk ağızdan şu şekilde dile getirmiştir: “Gözün, kalbin ne zaman ziyaret etmek isterse o zaman ziyarete gidersin. Orası her gün Allah'ın altıdır.”

Almus ilçesinin Karadere köyünde ekmeğin ortasından ip geçirip duvara asarlar. Askere gidecek gence yola çıkmadan önce bu ekmekten bir parça ısırtılır. Askere gidecek genç evden lokması ile nasibiyle uğurlanır. Bu ekmek, aynı zamanda bir nevi koruma kalkanı görevi görmektedir. Evde hala yiyecek lokmasının olması askerin yuvasına dönmesi için saklı tutulan rızkı sayılmaktadır. Halk inancında var olan dinî inanışta rızık bitmeden ömür bitmez inancı hâkimdir. Ayrıca duvarda asılı olan ekmeğin şekil değişikliğinden askerin görev başında olduğu yerde durumunun nasıl olduğuna dair bir takip de sağlanmaktadır. Şayet kişi askerde iken ekmekte çiçeklenme, bozulma olursa askerin başının belada olduğuna inanılmaktadır. Eğer bu ekmek hiç bozulmaz ise askerin evine sağ salim geri döneceğine inanılmaktadır.

Askere gidene “Peygamber ocağına gitti.” derler (K.K.10).

Askere gidecek genç askere gitme tarihi yaklaşıncı evinde yemek yemez.

Her gün yakınları, akrabaları ve arkadaşlarına davet edilir. Herkes askeri kendi evinde ağırlamak ve lokmasını, nasibini paylaşmak için can atar (K.K.16).

Çal Baba, Çal Tepe diye de bilinen yeri de askere giden gençler ziyaret ederek kurbanlarını keser, dualarını yaparlar (K.K.12).

Gençler yine Tokat'ın Almus ilçesine 17 km uzaklıktaki Çambulak köyü merkezinde bulunan Pir Mehmet Tekkesi'ne de askere gidecekleri zaman ziyaret ederek askerden sağ-salim dönmek niyetiyle türbeden taş alırlar ve bu taşı dönünceye kadar üzerlerinde saklarlar. Eğer sağ-salim dönerlerse bu taşı türbeden aldıkları yere koyarak kurbanlarını keser ve dağıtırlar (K.K.19).

Pir Mehmet Tekkesi'nde olduğu gibi Almus'a 6 km uzaklıkta bulunan Serince köyünde bulunan İmam Gazi Türbesi'ni de askere gidecek olan gençler ziyaret etmekte ve buradan almış oldukları taşı yanlarından hiç ayırmamaktadırlar. Eğer bu taşı askerlik bitene kadar yanlarında saklayabilirlerse gitikleri gün gibi yuvalarına sağ salim döneceklerine inanmaktadırlar (K.K.67).

Artova ilçe merkezinde “Tekke” isminde bir türbe bulunmaktadır. Yine askere gidecek gençler bu türbeden aldıkları taşı askerlik boyunca yanlarında muhafaza ederler ve şayet yuvaya dönerlerse tekkede kurban keserler (K.K.55).

1.1.3.2. Askere Ağıt Yakma Geleneği

Askere giden gencin ebeveynleri, sevenleri ve bazen de kendi tarafından kişilerce ağıt yakılır. Askerlik belki de bir gencin ilk defa uzunca bir zaman ailesinden, sevdiklerinden ayrı kalacağı zaman dilimini kapsamaktadır. Gitmek var belki de dönmek yok, düşüncesinin kalplere işlendiği geleneksel geçiş zamanıdır.

Benim ahım zalimlere kalmasın
Annem babam saçlarını yolmasın
Ağlama anam ağlama
Bu vatanım hainlere kalmasın (K.K.2).

Vatan uğruna sevdiklerinden uzak düşmeyi de askerliğin kutsiyetini de yaşıyor olmayı bu mısralar öne çıkarmaktadır.

Askerde bekçinin babasını vurmuşlar. Bir yerde plak çalıyordu. Bekçi hüngür hüngür ağlıyordu. Neden ağlıyon dedim. Bu vurulan adam benim babam dedi. Benim babam dedi (K.K.1).

Badeli Nahsen Türküsü

Suriye'den çıktım yola
Haber verdim jandarmaya polise

Garibim halimi bilmez hiç kimse
Vurma zalim ben badeli nahsenim
Zenginlerde bağlanacak aslanım
Sanma dünya bana batıl kalacak
Üç yavrum var halim ne olacak
Vurma zalim ben badeli nahsenim
Zenginlerde bağlanacak aslanım

Ağıt: İnsanoğlunun ölüm karsısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telas ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden söz ve türkülere Batı Türkçesinde umumiyetle “ ağıt ” adı verilir. (Elçin, 1993, s. 290).

Hey Onbeşli Ağıtı

Tokat'ın en sevilen türkülerinden biri olan "hey onbeşli" günümüzde oyun havası olarak algılansa da aslında bir ağıttır. 15 ile 19 yaşında olan gençlerin cepheye katılması üzerine yazılmıştır. Bir efsaneye göre de Tokatlı Halil'in Çanakkale Savaşı'na katılmasını anlatmaktadır.

Ağıtın yazarı Mustafa Arıkoğlu “hey 15’li” türküsünün oyun havası olmadığını söylemektedir. Bu ağıt aynı zamanda Çanakkale savaşının bir hüzn hikâyesinin dışı vurumudur (Hey On Beşli Hikayesi, 2023) .

1899 yılında doğan Tokatlı Halil evin en küçüğüdür. Yasa gereği her evde bir erkek ailesinin güvenliğini ve geçimini sağlamak için askere alınmıyordu. Ama buna rağmen Halil, gönüllü olarak Çanakkale’ye gider. Geride bıraktığı annesi, Rum çeteler tarafından öldürülür; sözlüsü Hediye’de kaçırlır. Hediye’nin bu andan itibaren hayatı kararır.

Hediye’yi uzun bir aradan sonra serbest bırakırlar. Halil’de köyüne döner. Hediye’nin başından geçenleri yanlış anlar ve kavuşmak ahirete kalır. Türkü bir ağızdan değil Halil ve Hediye’nin karşılıklı konuşması şeklinde söylenir.

Fotoğraf 1. 4: On Beşlilerin Torunları Askere Gidiyor Yemin Töreni

Fotoğraf 1. 5: Asker Kınası

Fotoğraf 1. 6: Asker Yemin Töreni

Mani: Az sözle çok anlam ifade edildiği, sevdâ, ayrılık, gurbet konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli müstakil dörtlüklerden oluşan anonym şiirdir (Kaya, 2010, s. 476). Türk toplumu için askerlik kutsal bir görevdir. Bu nedenle gerek asker ocağına yolcu edilen gerekse de teskeresini alıp ana ocağına dönen asker için söylenen türküler, dillendirilen maniler, yakılan ağıtlar geleneğe sahip geçiş döneminin ayrılmaz parçalarıdır.

Maniler, kim tarafından yazıldığı bilinmeyen, daha ziyade dört mısradan olusan, Türk edebiyatının içten, duygu yüklü, canlı anonim örnekleridir. Manilerin belli bir söyleyicisi olmadığı için herkes tarafından oluşturulabilir. Kısa olduğu için de kolayca ezberlenebilir ve unutulması zordur.

Asker Manileri

İnce eleğin unuyum
Ben Allah'ın kuluyum
Geri durun askerler
Ben yavrumu buluyum (K.K.22).
Kaleden indirdiler
Al yeşil giydirdiler
Dört aylık damat iken
Askere gönderdiler (K.K.36).
A kuşlar kara kuşlar
Askerler nerde kışlar
Askerlerin annesi
Ham toprak avuçlar (K.K.25).
Hu diye hu diye çıktım yurtlara
Yüzümü gözümü sürüdüm yeşil otlara
Yavrumu gapturdum yavuz kurtlara
Ana mı dayanır böyle zalim dertlere (K.K.15).
Ay garânluk bulamadım yolumu
Felek kırdı ganadımı kolumu
Ben bu dertten iflah olmaz ölürsem
Bekleyin yavrumu da gömmen ölümü (K.K.26).
Kara tren kayda gel

Askerleri say da gel
Orda benim yârim var
İncitmeden al da gel (K.K.31).
Potinimin bağlarını
Bağla sevdiğim bağla
Ben askere gidiyorum
Ağla sevdiğim ağla (K.K.29).
Tren yolu bayır mı ?
Yârim çantan ağır mı ?
Hiç izine gelmiyon
Başçavuşun gavur mu (K.K.35).

Tokat yöresinde askere gönderme törenlerini incelediğimizde; tören yapılması, toplu yeme içmenin olması, kurban adanması, askere gidecek delikanlıya kına yakılması, Mevlit okutulması, kurban kesme, uğurlama sırasında davul zurna eşliğinde toplu halde yörenin halk oyunlarının oynanması, askere giden delikanlıya uğur simgesi olarak koluna kırmızı kurdele bağlanması, kısmetinin askerden delikanlıyı sağ salim getirmesi için ısırttırılan ekmeğin askerlik boyunca saklanması gibi asırlardır devam eden kültürel geleneklerin hala yaşadığını ve yaşatılmaya devam edildiğini görmekteyiz.

Askere giden kişinin ardından söylenen manilerin, yakılan ağıtların, gidip gelemeyen askerler için bestelenmiş türkülerin halk edebiyatı açısından önemli kültürel unsurlar olduğunu da söyleyebiliriz. Askerlik geçmişten günümüze her daim millî, manevî, dinî ve kültürel değerlerimizle bütün bir şekilde yaşanan yöreden harmanlanmış kültürel yansımalarla bugün de köklere bağlı değerler ile önemini korumaktadır. Önemini koruyan bu kadar özel bir dönemin, erkeklerin ve etraflarındaki kişilerin hayatında önemli bir yer tutması olmazsa olmaz bir durumdur.

Askere uğurlama geleneği, Anadolu'da önem arz eden bir kültürel olgu olarak Türk toplumunun en güçlü geleneklerinden biridir. Bellek ve hatırlamanın öznesi her zaman için tek tek bireylerdir fakat onlar belli bir plana göre düzenleyen 'çerçeveye' bağımlıdırlar. (Asmann, 2001, s. 40). Bu çerçeveyi oluşturan ana hat ise kültürdür. Bireylerin bütünlüğünü sağlayan ise yine kültürün kendisidir.

1.1.4. Evlenme Gelenekleri

Geçiş dönemlerinin ikinci aşaması olan evlenme insan hayatında bekarlıktan aile kurmaya geçişin ilk adımıdır. İnsanoğlunun bu dünyaya gelmesinin ve dünyada var olmasının en baştaki amaçlarından biri üreyip soyunu devam ettirmektir. Evlilik kişinin aynı zamanda toplum içindeki yerini ve varlığını da resmileştirmektedir.

Sosyal ve kültürel bir canlı olan insan, evlilik çatısı altında hem kendi kurumsal aile yapısını kurar hem de geçmişten bugüne kendi soyundan, kendi köklerinden gelen gelenek ve görenekleri, inanışsal uygulamaları yaşatmaya devam eder. Kültür, nesilden nesile aktarımla varlığını hem korur, kollar hem de süreklilik yanını ortaya çıkarır. Evliliği dinî boyutuyla da değerlendirdiğimizde Yaradan'dan kullarına bir emirdir.

Her bir ana başlık ise kendi alt başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde evlenmenin kültürel, sembolik ve simgesel, ritüelsel ve geleneksel, aynı zamanda da inanışsal boyutlarını ortaya koymuştur.

Evrende çok güzel bir denge kuruludur. Gece-gündüz, sıcak-soğuk, acı- tatlı, büyük-küçük, kadın-erkek vb. her şey birbirinin tamamlayıcısıdır. Sonuç olarak Allah, Kur'an'ı Kerim'de "Ne yücedir o Allah ki, toprağın bitirdiklerinden, kendilerinden ve daha bilmedikleri nice şeylerden çift olarak yaratmıştır." (Kur'an'ı Kerim, Yasin suresi, ayet 36). Buradan yola çıkarak açıkça anlaşıyor ki Yaradan her şeyi çift yaratmıştır. Evren de hiçbir şey tek değildir. Aksi olsa kurulan denge bozulur, tek eksik kalır, işlev yerine gelemeydi. İnsanoğlu da aynıdır. Bir özden erkek ve dişiden yaratılmıştır (Kur'an'ı Kerim, Zümer suresi, ayet 6). Birbirlerini tamamlamalarının en güzel örneği hayatlarını birleştirmeleri, yani evlilik müessesesini kurmalarıdır. Bu müessese hayatın var oluşudur ve ilk insandan beri süregelmektedir. İnsan yaşamında çok önem teşkil etmektedir. Farklı inanış ve gelenekler birleşerek yine farklı ve renkli evrelerden geçerek yeni yeni kültürler oluşturan kutsal bir kurumdur, evlilik. Bu kurum daha sonra gelişen ve büyüyen aileyi oluşturur.

Evlenme, aile kurumunun temellerini atan çok özel bir ritüeldir. Evlenme vesilesiyle kadın-erkek bir araya gelerek toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi oluşturur. Bu yapı, çocuğun dünyaya gelmesini ve soyun türemesini sağlayacaktır. Evlenme, yetişkin bir erkek ile kadın arasında yasal geçerliliğe dayalı olarak her iki tarafa da belirli hak ve yükümlülükler getiren bir ilişkidir (Marshall, 2005, s. 223). İster

zengin ister fakir olsun herkes bu aile kavramının önemine sahip çıkar çiftler. Bu kavramla bir konum ve şan (itibar) kazanır. Çocuk sahibi olmak da bu şanın ödülüdür. Ancak toplumun geleceğini sağlam temellere oturtmak için evli olan çiftlerin de sağlam, birbirleriyle uyumlu olması gerekir. Ancak bu şekilde mutlu çocuk ve mutlu evlilik olur.

Türklerin konar-göçer bir toplum hayatı yaşamaları, göçtükleri yerlere kendi kültürlerini götürmelerine ve gittikleri yerlerdeki insanların kültürlerinden etkilenmelerini sağlamıştır. Bundan dolayı evlenme ile ilgili âdet ve inanmalar yöreden yöreye şeklen bir değişiklik gösterse de kendi bünyesinde bir bütündür (Kayabaşı, 2018, 70). İnsanoğlunun yaşamının üç evresinden ikincisi olan evlenme, gerek kızın gerek erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır.

Evlenmenin gerçekleşmesi için birtakım hazırlık ve aşamaların yapılması gerekir. Evlenme aşamaları da dinsel, büyüsel özlü işlemleri içermektedir. Her aşamada zengin töre, gelenek, görenek ve âdetlerin uygulanması zaruri duruma gelmiş, neredeyse evlenmeyi bunlar yönetir ve yönlendirir olmuştur. Eski çağlardan beri uygulanan ve zamanla kültürümüzün ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olan evlenme âdetlerinin batılılaşma süreci sonunda git gide değişime uğradığı inkâr edilemez bir gerçektir (Santur, 1997, s. 133).

İnsan her zaman kendi varlığını ortaya koymak için bütünleşmeye ihtiyaç duymuştur. En küçük görünen fakat en kuvvetli örgütlenmelerden biri olan aile, bir toplumun en temel yapı taşlarından birisidir. Geçiş dönemleri içerisinde evlilik ve evliliğe bağlı birçok uygulama, gelenek, ritüel ve pratiklere rastlanmaktadır. Yapılan halk kültürü alan araştırması neticesinde tüm aşamalar şu ana başlıklar altında incelenmiştir: Düğün öncesi, düğün sırası ve düğün sonrası.

1.1.4.1. Evlenme Öncesi:

1.1.4.1.1. Evlenme Çağı

Evlenme çağına gelmiş kız ve erkeğin, evliliğe fiziksel ve psikolojik yönden hazır olması, evlendirilebilmeleri için önem arz eder. Genç erkeğin maddi yönden bir imkana sahip olması, askerliğini yapmış olması gibi nedenler de evlilik çağına geldiğinin çok önemli bir göstergesi olarak ön planda tutulur (Demren, 2021, s. 23).

Geleneksel anlamda kız ve erkeğin evlenme çağına geldikleri buluş çağı ile

anlaşılır. Bu, evlilik çağının en belirleyici ölçüsüdür. Eski zamanlarda kız çocuklarında 15-16 yaş, erkeklerin ise 16-17 yaşında evlendirilmeleri normal sayılırken günümüzde özellikle yöremizde kızlar 18-19; erkekler ise -eğer köylerde yaşıyor ve okuma hedefi yoksa- askerlik dönüşü 22-25 yaşlarında evlendirilmektedirler. Bu durum şehirleşmenin hızlı bir hal aldığı merkez yerlerde değişiklik gösterebilmektedir. Bunun da en önemli sebebi eğitimin yaygınlaşmasıdır.

İnsanın neslini devam ettirme gereksiniminden ortaya çıkan aile kavramının oluşumu, Türk toplumunda önemli bir yer teşkil etmektedir. Türk toplumunda aile kurma, evlilik töresinin meydana gelmesi ile başlar. Bir erkekle bir kadın arasında Allah'ın koyduğu telkinler doğrultusunda gelişen evli olma hâli; toplumsal kuralların ve yasaların ortaya koyduğu şekilde erkek ve kadının yaşantılarını birleştirdikleri ilişkiler bütünü vb. anlamlar taşır (Şimşek, 2008, s. 231).

Dinimizce de uygun olanı evlenme çağı gelince bekletmeden kızı da oğlanı da evlendirmektir. Peygamber Efendimiz (sav) üç şeyde acele edin demiş: Bunlardan birincisi; ergenlik çağına gelen kızı ve erkeği evlendirin. İkincisi; hasatı acele kaldırın. Üçüncüsü de cenaze zuhur edince bekletmeyin kaldırın buyurmuştur.

Türklerin eski çağlarda konar-göçer bir toplum hayatı yaşamaları, gittikleri yerlere kendi kültürlerini götürmelerine ve etkileşimle başka kültürlerin de etkisi altında kalmalarına yol açmıştır. Bundan dolayıdır ki, evlenme ile ilgili gelenekler, yöreden yöreye biçim olarak değişiklik gösterse de kendi içerisinde bütünlük arz eder. Tokat genelinde de bu kültür ve kültürün kendi içerisinde koyduğu kuralllar hâkimdir (Kayabaşı, 2018, s. 70). Bu bağlam içerisinde yöremizde toplum artık her ne kadar köylerde geçmişin izlerini sürdürseler de şehirleşmeyle birlikte gelenekte zayıflamalar görülmektedir.

Evlenme yaşı genellikle 20 yaş öncesini kapsamaktadır. Yirmi yaşını geçmiş ve evlenmemiş gençler için aileler çocuklarının yuva kurması adına ayrı bir telaş içerisine girmektedir. Eğitim hayatını sürdüren gençlerin evlenme yaşı daha ileri yaşlara doğru sarmaktadır. Özellikle köylerde yaşayan ve eğitim hayatını uzatmamış kişiler daha kısa bir zaman içerisinde aileleri tarafından ivedilikle evliliğe yönlendirilmektedirler.

Evlenme yaşını geçirmiş kişiler kız olsun erkek olsun toplum tarafından “kalık, kaluk” gibi yakıştırmalara maruz kalmaktadırlar. Hiç evlenmemiş kızlar için ise yaşı kaç

olursa olsun “kız kurusu” tabiri kullanılmaktadır. Toplum yuva kuranı yüceltirken yuvadan uzak durup evlenmeyen kişilere de bu durumu hoş karşılamadıklarını belirten yakıştırma ve tabirleri sözlü olarak ifade etmektedir.

Halk ile yapılan sözlü görüşmelerde evlenme yaşına dair kültürel bilgiler ve toplumsal algılar şu şekilde belirtilmiştir:

Eski âdetlerde sandalyeye oturtulur eğer ayak yere değiyorsa kız verilirdi. Şimdi bu durum gezilen görülen, görüşülen hiçbir yerde görülmemiştir (K.K.50).

Eskiden sıra bekleme vardı, gerek kız gerek erkek olsun büyük olanın önce evlenmesi âdettendi. Şimdilerde ise eğer kızın kısmeti çıkmış ise erkeğin bir sevdiği varsa önünde büyüğünün olması fark etmiyor evlendirilmektedir (K.K.51).

Evlenmekte baş şart askerliktir. Ancak bizim buralarda askerliği gelmiş çocuğun sevdiği var ise ve onun da kaçırılma gibi durumu söz konusu ise “nikâhta keramet vardır” sözünden hareketle erkek askere gitmeden evlendirilir (K.K.54).

Evlenemeyen kızlara “evde kalmış”, “kalık” ya da “kartlaşmış” gibi toplum içerisinde küçük düşürücü lakaplar takılır (K.K.25).

Evde kalmış kızlara “kız kurusu” denir (K.K.49).

Erkek askere gidene kadar evlenirdi. Yoksa “kalık- kaluk” derlerdi (K.K.7).

1.1.4.1.2. Evlenme Biçimleri

1.1.4.1.2.1. Kız Kaçırma

“Kız kaçırma” ülkemizde görülen evlenme türleri içerisinde önem arz etmektedir. Genellikle kız ve erkeğin anlaşması sonucu bir yuva kurmak amacıyla gerçekleştirilen kız kaçırma olayı toplumsal bir hadisedir ve kimi zaman bihassa kızın rızası olmadan kaçırılması neticesinde istenmeyen durumlar çıkmaktadır (Şişman, 2017, s. 13). Günümüzde kızın rızası olmaksızın kaçırılması örneğine raslanılmaktadır. Ancak kızın ve erkeğin anlaşıp bir yer belirledikleri ve orada buluşarak kaçtıkları gerçeği ise az da olsa devam etmektedir. Yöremizde bu pek anlatılmak istenmese de ailenin durumunun iyi olmaması, yani ekonomik sebepler, kız başkalarının istemesi ancak kızın gönlünün başkasında olması vb. sebepler kaçmalarına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda bazı aileler özellikle kız tarafı bu durumu gurur ve namus meselesi

yaparak uzun bir süre kızlarıyla görüşmemektedirler. Bu durumun üzüntüsünü ve çilesini de anneler çekmektedir. Ne zaman ki torun olur, o zaman kız tarafı bu gururunu yenmeyi başarır. O zaman barışma gerçekleşir.

Günümüzde bu tür olayların, eğitim seviyesinin yükselmesi, insanların bilinçlenmesi gibi sebepler neticesinde yok denecek kadar azaldığı bilinen bir gerçektir.

1.1.4.1.2.2. Beşik Kertmesi

Birbirini çok seven eş-dost, konu-komşu, akrabaları, çocukları daha beşikteyken birbirlerine birer kertme (işaret) vurarak kız ve oğlanın haberi olmadan nişanı gerçekleştirirler (Sezen, 2005, s. 188).

Beşik kertmesi yoluyla evlilik türü günah olarak düşünüldüğü için bu yörelerde görülmemiştir.

1.1.4.1.2.3. Başlık Parası

Geçmiş yıllarda başlık parası alma geleneği var iken bu gelenek günümüzde kaybolmaya yüz tutmuştur. Halk kültürü saha araştırması süresince yöremizde başlık parası geleneğine rastlanmamıştır.

1.1.4.1.3. Eş Seçimi

Toplumda geleneksellik ön planda ise orada evlenme işine eş-dost, tanıdık, komşu çevresine bakılarak ve soruşturularak işe başlanır. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler eğer oğullarının düşündüğü bir kız yoksa komşu ve akrabaları, yakın cenahtan başlayarak kız aramaya koyulurlar. Saydığımız güruh bu konuda aileye yardımcı olur. Hatta bazı köylerde kızı oğlan seçmez. Baba, “Oğlum ben sana şunu alacağım”, dediğinde kimse ses çıkaramaz.

Evlenecek kız ve erkekte birtakım özellikler aranmaktadır. Bunlardan bazıları; yaş, fiziksel özellik, huy, beceri, eğitim durumu. Evlenilecek kız ve erkekte geçmiş aile yapısı, eğitim durumu, fiziksel özellikleri (yiğitlik), hamaratlık, beceri gibi türlü özellikler aranır. Eş seçerken dikkat edilen güzel, temiz, iyi huylu, ahlaklı ve saygılı olma özellikleri geçmişten günümüze kadar hep ön planda tutulmuştur (Altun, 2004, s. 238-239).

Eskiden annelerin ve babaların sözü ata sözü sayılırdı. Günümüzde gençler,

çoğunlukla eşlerini kendileri seçerken geçmişte ve bugün hâlâ köylerde görücü usulü evlilikler devam etmektedir. Genellikle gelin kızı oğlanın annesi ve yakın çevresi seçmektedir. Evlenilecek olan kızda ve kızın ailesinde kendi ailelerine yakışacak bazı özellikler aranmaktadır.

Kayınvalideler tarafından seçilecek olan kızlarda aranılan özellikler şu şekilde ifade edilmektedir:

Köyün içinde kız varsa çevreye kızın nasıl olduğu sorulur.

Anam o kız pek iyice. Senin evine yakışır.

Bir eve kız bakmaya gidince altına minder koyarlarsa akşam erkekler ve büyükler düne gider (K.K.14).

Gelin kızın ayağı şip olmalı (K.K.14).

İş bilmeli.

Gelinin eli şip olacak.

Kayınvalide duası: Allah, Allah'tan korkan, sabahtan erken kalkan, kuldan utanan gelin nasip eylesin (K.K.18).

Kayınvalideler kız bakmaya gittikleri yerde bazı denemeler yaparlar.

Hamama kız bakmaya giden kaynanalar çaktırmadan bekâr kızların ayağına doğru sabun atarlar. Eğer ki genç kız sabunu fark eder ve sahibine getirirse o kız hem atik hem uyanık hem de iş yapacak kızdır diye düşünülür (K.K.32).

Kız bakmaya gidilen evde kayınvalide aday, gelin almayı düşündüğü kızın ev hizmetlerinde nasıl olduğunu yoklar. Çayı nasıl ikram ettiğine ve çaydanlığının veya semaverinin temiz olup olmadığına bakar (K.K.44).

Bakılacak kıza şu mani de söylenmektedir;

Baktım bu evin kızına

Yazı yazdım aynasının tozuna

Gelin alınacak kızın temiz ve tertipli biri olması istenir.

Bizim buralarda gelinin koç kaldırması ile gelinin yiğitliğine bakılır. Bu köyde iki kadın kaldırmıştır. Biri annem, birisi de komşu kadın (K.K.77).

Geçmişte eş seçimini aile büyükleri bilhassa baba yaparken günümüzde bu durum tamamen değişmiştir. Hatta çok yakın zamanlara kadar görücü usulüyle evlenilirdi (K.K.67), (K.K.77), (K.K.81).

Önceden damat adayları evlenecek kızları görmek için geceleri gizli saklı yanlarına giderdi (K.K.67), (K.K.77).

Köyde iş çok olduğu için eskiden kızın ahlaklı, dürüst olmasının yanında çalışkanlığına, el çabukluğuna bakılırdı (K.K.65), (K.K.72), (K.K.14).

Aile kararıyla olur fakat akraba evliliği 1985'e kadar hep içten alma vardı. O tarihten sonra dışarıdan kız alıp vermeye başlandı (K.K.67), (K.K.77), (K.K.82).

Erkek yoldan geçerken erkeğin uğuru kesilmezdi (K.K.7), (K.K.77), (K.K.82).

1.1.4.1.4. Evlenme İsteğini Belirtme

Toplumların sosyal ve ekonomik durumları bireylerin evlenme yaşını ve zamanını etkilemektedir. Evlilik isteği çoğunlukla erkekten ve erkeğin ailesinden geldiği için erkek aktif, kadınsa pasif bir özellik gösterir (Örnek, 1977, s. 190).

Evlenilecek kişinin kim olacağı kararı çoğunlukla büyüklerde olsa da evlenmek isteyen gençler, sembolik olarak bazı uygulamalar ile bu durumu ailesine yansıtırlar.

Evlenmek isteyen erkek pılava kaşık saplar.

Evlenmek isteyen erkek cami minaresine çıkıp ezan okur.

Evlenmek isteyen kızlar babasının ayakkabısını ters çevirir. Ayakkabının birini saklar.

Evlenmek isteyen genç babasının ayakkabısının altına çivi çakar.

Evlenmek isteyen erkek annesine söyler. Söylediği akşam da eve gelmez (K.K.53), (K.K.20).

1.1.4.1.5. Birbirleri ile Evlenmesi Hoş Görülmeyen Durumlar

Kirve çocukları, süt kardeşler, kan kardeşleri birbirleriyle evlenemez (K.K.42), (K.K.53), (K.K.60).

Süt kardeşler birbirleri ile evlenemez (K.K.4).

Kan kardeşler birbirleriyle evlenemez (K.K.7).

Yağ soğan kokan yerden kız alınmaz. Birbirine çok yakın olan evlerden, komşulardan kız alınması hoş karşılanmaz (K.K.7).

1.1.4.1.6. Kısmet Açma

Evlenme çağı geçmiş olan kişiler için kısmeti kapalı olduğuna dair inanç vardır. Kısmetlerinin açılması adına farklı pratiklere, uygulamalara ve yöntemlere başvurulur.

Evlilik yaşı gelmesine rağmen evlenemeyen genç kızlar kısmetlerinin kapalı olduğuna inanırlar. Bu nedenle kısmetlerinin açılması için çeşitli uygulamalara başvurulur. Ziyaret yerlerine gitme, kısmet açmak için genç kızların en sık başvurduğu yöntemlerdendir. Ot kesme zamanı, evde kalmış kızlar Kızılöz köyündeki tekkeye ot kesmeye giderler. Kısmetlerinin açılıp evlenebilmeleri için ot kesip ardından tekkeye taş yapıştırırlar. “Bun Dede” Türbesi her türden hastalığı olanlar tarafından ziyaret edilmekle beraber en çok da evde kalmış kızlar tarafından ziyaret edilir. Türbenin dış tarafından sıradan rastgele alınan taşlar tek çift yapılmakta, şayet tek gelirse yapılan dileğin kabul olmayacağına, çift gelirse yapılan dileğin kabul olacağına işaretler. Dileği kabul olanlar türbe önünde kurbanlarını keserler (K.K.82)

Evlilik öncesinde kişilerde gizem uyandıran en önemli konu evlenilecek kişinin kim olduğudur. Evlenilecek kişinin rüyada görülmesi uygulanacak en önemli yöntemdir. Evleneceği kişiyi rüyasında görmek isteyen kişi, ister erkek ister kadın olsun bunun için türbe, yatır gibi kutsal mekânlarda bazı özel uygulamaları yapar ve gece rüyasında evleneceği kişiyi görmek için bir umutla uykuya dalar. Bu uygulamalardan birisinde kadın ya da erkek, ilk defa kalacağı bir evde oda anahtarını yastığının altına koyar ve uykuya geçer. Bu uygulamayı yapan kadın veya erkeğin rüyasında evleneceği kişiyi göreceğine inanılır.

Nasip açılsın diye Hubyar köyündeki Sersem Tekkesi’ne gidilir. Tekkenin suyundan bir avuç toprağı ile alınır ve içinden çıkan böcek yutulur.

Kısmeti açılması istenen kız hamamda yedi farklı kurnadan su alarak üzerinden yedi tas su dökünerek yıkanır.

Kısmeti açılması istenen genç kız bir kilit alır. Cuma namazı sonrası camiden çıkan ilk gördüğü erkeğe o kilidi üç kez açtırır.

Yedi çeşmeden su toplayarak o sularla yıkanır.

Tekkelere gidip dua ederek çaput bağlar.

Alim sayılan hocalara gidip kısmeti açılsın diye okutturulur ve hamaylı (muska) yaptırılır.

Kısmeti açılmasını isteyen kişi eşiklere oturmaz.

Hıdırellez zamanı dilek diler. Gül ağacına istediği şeyi sembolik olarak çizerek asar (K.K.7), (K.K.14), (K.K.20), (K.K.45), (K.K.79).

1.1.4.1.7. Görücü Gitme-Kız İsteme-Söz Kesme

Görücü gitme birçok yöredeki adıyla “dünür gitme”, daha çok kentsel yaşamın göreneği durumunda olup gün geçtikçe önemini yitirmektedir. Kırsal kesimde, görücülük ile kız isteme birbirine geçmiş haldedir. Birbirine yakın çevrede yaşayan gençlerin ve ailelerin birbirlerini görüp tanımalarından dolayı görücülüğe gerek kalmamakta doğrudan doğruya dünür olarak gidilmektedir (Kayabaşı, 2018, 74).

Bölgeden bölgeye değişmekle beraber çok eskilerde evlenecek kız ve erkeğin birbirlerini tanımaları çok da önem arz eden bir durum değildi. Anne ve baba, özellikle de baba, evlenecek kız ve oğlanın yerine kararını verirdi.

Tokat ve köylerinde oğlan tarafı, hem söz kesmek hem de kahve içmek için bir geceyi kız babasından belirlemesini isterler. Belirlenen gece oğlan tarafından baba, (kendilerince) hatırı sayılır kişiler ve imam ile birlikte kız evine gider. Şerbet içme merasiminde eve çok kişi çağrılmaz. Kız evinde yine kız tarafı, tanıdıkları ile birlikte onları karşılar. Hal, hatır ve hoş sohbetten sonra imam ya da içlerinden hatırı sayılır bir kişi sebebi ziyaretten bahseder. Kız babası da “Allah yazdıysa hayırlı olsun.” der. Orada bulunan topluluk “Allah mesut bahtiyar etsin, çoluk-çocuk sahibi olmayı nasip etsin.” dileğine hep bir ağızdan “Amin.” derler ver hazırlanmış olan şerbetin içilmesiyle merasim biter (Tozlu, 2019, s. 2227).

Eğer bir kıza karar verilirse kız evine görücü gönderilir. Görücüler oğlanın annesi, teyzesi, halası, yengesi ve komşu kadınlardır. Kız evi bu ziyaretin nedenini sezer. Gelin adayı kız gelenleri güler yüzle karşılar, teker teker ellerini öper. El öpme sırasında ve ziyaret boyunca kız belli edilmeden incelenir. Vücutça bir kusuru olup olmadığına dikkat edilir. Yürüyüşü, oturması, kalkması, konuşması, davranışları gözlenir. Evin temizlik ve düzenine bakılır. Kız beğenilmişse, görücülerden yaşlı bir

hanım kızı beğendiklerini, uygun görürlerse kararlaştırılacak bir günde erkeklerin kızı istemeye gelip gelemeyeceklerini sorar

Tokat ve köylerinde görücü gitme geleneği hala aktif bir şekilde yaşamaktadır. Görücü usulü evlenmelere sıklıkla rastlanılmaktadır. Hatta en iyi evlenme biçiminin bu evlilik biçimi olduğu iddia edilmektedir.

Dünür görmeye gidilirse el boş gidilmez.

Arabulucu kişi önder olarak dünürcü gider. Kabul ederse aile için gün belirlenir

Dünürcü, oğlan tarafına günü iletir.

Kız istemeye eli boş gidilmez.

Kız verilmeden önce kız verilecek yerin çevresi mutlaka öğrenilir.

Kız istemeye giderken sinilerle börek götürülür.

Eskiden kız istemeye gidildiğinde kız tarafının kızı vermeye gönülleri varsa kahve yapıp ikram ederlermiş.

Bir eve kız bakmaya gidince altına minder koyarlarsa akşam erkekler ve büyükler dünüre gider (K.K.4), (K.K.16), (K.K.19), (K.K.54).

Kız istemeye gitmenin belli bir günü olmamakla birlikte perşembe günü gitmek daha makbul görülmektedir. Bu güne “cuma akşamı” da denir. Kız istemeye erkeğin birinci derecede akrabası; annesi, babası, dayısı, halası veya küçük yerler ise o bölgede sözü geçen, ağırlığı olan kişi gider. İsteme de, “Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınızı, oğlumuzu istiyoruz.” denir. Cevaben kızın ailesi de “Allah’ın dediği olur.”, “Kısmetse olur.”, Bir araştırılm” gibi sözlerle erkek tarafından süre ister. Bu zaman zarfı içerisinde kız tarafı, erkek tarafını araştırmaya koyulur. En başta çocuğun bulunduğu mahalle muhtarına, sonrasında da mahalle sakinlerine, komşularına ve çalıştığı yere erkek tarafına belli etmeden sorarlar (K.K.16), (K.K.19), (K.K.54).

Kızı görmeye kadınlar, özellikle oğlan tarafının birinci derece akrabaları; anne, hala, teyze, yenge gibi akrabalar tavsiye üzerine fakat haber vermeden giderler. Burada kızın annesi her ne kadar haber verilmeden gidilse de bu kalabalığın isteğinin hayrolacağını anlayıp onları büyük odaya (misafir odası) alır (K.K.67), (K.K.77), (K.K.81).

Kız görmeye istemeye gidenlerden en büyüğü ya da en tecrübeli kişisi gelini görmek ister. Maksat gelin gelince odaya onu görüp ondan su ya da başka bir şey isteyerek onun hareketlerini ve endamını görmektir. Daha sonrası kız istenir. Eğer vermeyeceklerse “önünde büyükleri var vb.” mazeretlerle gelenleri gönderirler. Şayet kızı vereceklerse “büyüklerine danışalım ona göre hareket edelim.” derler (K.K.33), (K.K.48 K.K.49).

Söz kesileceği güne hazırlık olarak helva bulanır ve kömbe yapılır. Bu yemekleri oğlan evi yapar ve elinde bohça ile kız evine götürür. Buna “yüz açması” denir.

Sözün kesildiği gece “söz duası” olur. Sözden bir hafta sonra şerbet içilir. Günün belirlenmesi, kız evinin isteğine bağlıdır. Söz şerbeti kız evinden gelir, oğlan evinde içilir. Kızı görücüsüne ilk seferde sadece oğlanın anne, baba ve varsa ablası gider.

İlk seferde kız verilmez. Bu gidişler en az üç kez, en fazla beş kez olur. Kızın verilmesine karar verilen sefer kızın bir yazması, oğlanın annesine kızın annesi tarafından gizli verilmiştir. Bu bir daha ki sefere kalabalık bir şekilde istemeye gelin demekmiş. Bu yazma verilmesi durumu “Emanetimizi biz bugüne kadar sahip çıktık şimdi size emanet ediyoruz.” demekmiş. Bu yazma en son gelin eve geldiğinde kaynana tarafından gelin başına örtülürmüş (K.K.81).

Yazmadan sonraki asıl ve son istemeye oğlan tarafı kalabalık gider. Amca, dayı, teyze vs. yakın akrabalar tarafından gidilir. Bu istemede damat bulunmaz. Kızın verildiği haberi kız evinden bir çocuk tarafından damada duyurulup damattan bahşiş alır (K.K.81).

Bu gelenek zamanla değişmiş. Son zamanlarda istemeye damat da dahil olmuş ve kızın annesi tarafından verilen yazma damat adayının boynuna takılır olmuş (K.K.81).

İsteme faslında ilk seferde sadece çay ikram edilir. Ziyaret kısa tutulur. Her sefer ikramlar arttırılır ve ziyaret süresi uzar. Bu da kızı vermeye gönlümüz var, anlamı taşırmış (K.K.82).

Söz kesildikten sonra damat ve gelin açıktan hiçbir zaman görüşmez. Kızın akrabalarının birinin evinde gizlice kız, annesinin haberdar olduğu bir saatte ve yanına varsa küçük kız kardeş yoksa yakın akrabalarda bir kız çocuğu refakatinde gönderilir.

Sözlü geçirilen bu zaman zarfında aileler görüşmeye devam eder. Bu görüşme esnasında kız evi, ikram götürmez. Ancak oğlan evi her gitmesinde eli boş gitmez. O günün şartlarında tavuk, meyve, kuruyemiş yerine geçen “kavurga ve çedene” mutlaka götürülmüş. Zamanla bu kuruyemiş götürmeye dönmüştür (K.K.82).

Başlık kesiminde tüm köy büyükleri davet edilir. Akşam namazından sonra kız evinde buluşulur. Bu davete özellikle köy imamı ve öğretmen de çağrılır. Oğlanın babası baş köşeye kalın bir mindere oturtulur. Kayınpederden “başlık” denilen sözler alınır. Oradaki vatandaşlar da şahit olur. Oğlan babası ne kadar altın takacağını, neler yapacağını ilan eder. Kız tarafı verilen sözleri beğenmeyip sözlerin artırılmasını istedikçe kayınpederin sırtına, yanına durmadan yastık getirilir. (Bu, yastık getirmenin sonlandırılması başlığın yeterli görüldüğü anlamı taşır.) Sonrasında orada bulunanlara ikramlar yapılır. Bir kişi verilen sözleri ilan etmek için ortada bağırır. Sonrasında “Hayırlı Olsun”, “Allah Bir Yastıkta Kocatsın.” sözleriyle başlık bölümü bitirilir (K.K.82).

Tokat’ta Alevi Bektaşî vatandaşlarımız Ocakzade olmayandan kız alıp vermez. Bu düşkünlük sebebi sayılır (K.K.79).

Aynı zamanda Alevi vatandaşlarımızda kız isteme birinci kez gidilip istendikten sonra, ikinci de verme durumu kesinleşmiş ise eğer birinci derece akrabalar ve dede bir nevi evde yapılan kız isteme ritüelinde bulunur. Ritüel şu şekilde gerçekleşir;

Dede gelinin adını söyleyerek üç defa vardın mı, vardın mı, vardın mı, diye sorar. Gelin de “Vardım.” cevabını verince dede “Herkes duydu mu, Şahitlik eder misiniz?” diye sorar ve oradakiler “Ediyoruz.” cevabını verirler. Daha sonra dede, damada döner ve adını zikrederek Allah’ın emri ve Peygamber Efendimizin sünneti seniyesiyle şu isimli canımızı (gelini) kendine eş olarak nikâhlamak üzere üç defa “Aldın mı, aldın mı, aldın mı?” diye sorar ve her birinde damat “Aldım.” diyerek cevap verir. Dedenin “Herkes duydu mu, şahitlik eder misiniz?” sorusuna herkes hep bir ağızdan “Evet.” der. O anda herkes elini kalbinin üzerine koyar. Dede de bu sefer “O zaman diyelim cemi günahlarımızı Estağfirullah, Estağfirullah, Estağfirullah. Estağfirullah el azim el kerim ellezi la ilahe illa hüvel hayyel kayyume ve etûbu ileyh tevbete abdin.” diyerek bir nevi kız isteme ritüelinin başlangıcı yapılmış olur (K.K.91).

“Benim dayım köyden halamın kızını kaçırdı. Ona önderlik yapan kişiye cem de

ceza kestiler. Ocaklara ateşi yaktılar. Kurban pişirilir üzerinde. Bakır su bakraçlarına suyu doldurup omuzuna taktılar. O halde ateşin karşısına geçirdiler. Âşık on iki beyit söyleyene kadar da öylece beklettiler. Sen böyle bir şeye nasıl önderlik edersin diye.” Yüz kızartıcı bir şey yapana toplum içinde ceza verilir. Başkaları da onu örnek alıp böyle bir şey yapmasın diye (K.K.16).

Eskiden sevme sevilme yoktu. Anne baba rızası ile görücü usulü evlenilirdi. Nişanlıların birbirini görmesi ayıptı (K.K.25), (K.K.77).

1.1.4.2. Evlenme Anı

1.1.4.2.1. Düğüne Hazırlık

Hayatın en önemli aşamalarında ikincisi düğündür. Toplum olmanın en temel ögesi zeminidir. Buna hazırlık düğüne hazırlıktır. Düğüne hazırlık yuva sahibi olmaya, çocuk sahibi olmaya kısacası “boy boylamaya soy soylamaya” hazırlıktır.

Her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de aile, toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Türk sosyal hayatı akrabalık bağları üzerine kurulmuştur. Aile, kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında köprü vazifesi görmektedir. Bu açıdan bakıldığında aile, toplumun yetiştirilmesinde ve toplum düzenin sağlanmasında birincil vazifeli kurumdur. Ailenin oluşması için evlilik müessesesi ortaya çıkmış, zamanla bu da birtakım geleneklerin ve törenlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Başdin, 2017, s. 402). Düğün, iki gencin kaderlerini birleştirmeleri açısından, yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması yönüyle aileler arası ilişkileri, iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılımını içine alır. Türklerde evlenme ve düğün, toplum tarafından çok önem verilen sosyal bir olgudur (Demir-Topbaşoğlu, 2016: s. 15). Türklerde düğün, soyun devamı anlamına da geldiği için evlenecek çiftlere yeni bir ev açmasorumluluğu da verir. Bu nedenle aile kendi üzerinde olan bu kutsal sorumluluğu devretmiş, görevi yerine getirmiş olur.

Kültürel değerlerin önde gelen öğelerinden biri olan düğün, kişisel tercihlerin yanında, aynı toplumun bir üyesi olarak kederi ve mutluluğu paylaşma, manevi zevke ulaşma, sorumluluk üstlenme, problemler karşısında çözüm üretme, birlikteliğin kurallarına saygı gösterme gibi ortak değerlerin sentezi durumundadır. Düğünlerde görülen, o topluma ait olma vasfı kazandıran gelenek ve uygulamalar, aslında toplumdaki düzeni, paylaşmayı, birlikteliği sağlayan önemli kilit noktalarıdır (Altun,

2004, s. 279).

Düğüne bir hafta kala düğün ekmeği yapılır. Düğünde misafirlere ikram etmek ve düğün sahibine destek olmak için köyün genç kızları yufka ekmeği yaparlar. “Ekmekçi” denilen bu genç kızlar, düğün ekmeğini bitirdikten sonra gelenlere özel kıymalı, çökelikli, patatesli, katmer yapıp onlardan bahşiş alırlar. Bu ekmekçiler, gelenleri ekmek tahtasına oklava vurarak karşılarlar. Bu şekilde gelenleri karşılamış olurlar. Burada yapılanların malzemesini düğün evi karşılar. Burayı damat da ziyaret eder. Sadece damada “Bal ekmeği” denilen “ballı katmer” yapılır. Aynı ekmekten damat, geline de yaptırır. Karşılığında genç kızlara bahşiş verir.

Gelinin bal ekmeğini oradaki ekmekçilerden bir tanesi ile kız evine gönderir ve bahşiş alır (K.K.74).

Aynı zamanda düğüne hazırlık olarak oğlanın annesi sayesinde köy kadınları organize edilir. Düğünde kullanılacak süt, yumurta, yağ vb. malzemeler bir hafta öncesinden imece usulü düğün evinde toplanır. Bununla birlikte köyde düğün için kullanılacak kazanlar, kepçeler, masalar, sandalyeler kapı kapı dolanıp toplanır ve düğün evinde biriktirilir (K.K.74).

Düğün yemeği için kullanılacak hayvanlar, düğün öncesinde kesilir. Köyde bulunan gençler tarafından bu etler doğranır, satırla kıyma yapılır. Yemekler için önceden hazırlanır (K.K.82).

1.1.4.2.1.1. Danışık

Danışık kahvesi içilir. Evlilik gelenekleri içerisinde “danışıklık” adı verilen gelen misafirlerin komşularca ağırlandığı düğün geleneği hem sünni hem alevi hem çerkezlerde aynı isimle bilinmekte ve hâlâ devam etmektedir. Bu da paylaşmanın, yardımlaşmanın, birlikteliğin, imecenin en güzel örneğidir. Kınadan önce içilen kahveye de “danışıklık kahvesi” denir.

Düğünden önce danışık yemeği daveti olur. Danışığa okuyucu dolanır. Köylüyü danışığa davet eder. Akşam namazından sonra cami çıkışı imamla birlikte düğün sahibinin evine gidilir. Düğün sahibinin evinde yapılan danışıkta düğünün organizasyonu ve görev dağılımı yapılır. Düğün kâhyası, yiğitbaşı, kahveci seçilir. Çevre köylerden gelen misafirlerle ilgili planlama yapılır. Bu misafirlerin kimler

tarafından misafir edileceği hakkında görev dağılımı yapılır. Ayrıca düğünün özel kuralları varsa örneğin; silah atılmayacak, alkol alınmayacak vs. bunlar danışık yemeğinde düğün sahibi tarafından duyurulur. Bu toplantıda pratik olsun diye tavuklu pilav ve ayran ikram edilir (K.K.74).

“Danışıklık” bizim köyde düğün olmadan bir hafta önce yapılır. Bütün köy danışığa davet edilir. “Şu kişinin danışığı var.” diye. Düğün olacak kişinin evine herkes bir demlik çay alarak gelir. Hatta demlikler karışmasın diye renkli renkli ipler bağlanır. Burada gelecek olan misafirlerin nerede kalacağı, damadın hangi evde yıkanacağı, buna “damat çimdirmesi” denir. Bunlar gibi durumların nerede ve kimlerde yapılacağı kararlaştırılır.

Danışıktan bir hafta sonra kılınacak cuma namazından sonra düğün kurulur. O akşam genelde köydekiler ve yakın akrabalar gelir, mangallar yakılır. Cumartesi günü yemekler yapılmaya başlanır. Öğlen damat ve sağdıç köyün gençleri ile birlikte yıkanacağı eve oynayarak giderler. Giderken damadın giyeceği damatlık sele ile götürülür. Ardından damat yıkanır, damatlığını giyer. Yıkandığı evin önünden düğün evine oynaya oynaya gider. Aynı ritüel gelin evinde de yapılır. Fakat yıkanacak ve oynanacak yer yakın olarak seçilir (K.K.13).

1.1.4.2.1.2. Düğün Odunu

Yemekler, hazır düğün yemekleri başlamadan önce eskiden köylerde imece usulü yapıldı. Düğünler eski zamanlarda bir hafta kadar sürdüğü için o zaman zarfında ocak hiç sönmez, kazan sürekli kaynardı. Bunun için de odun çok büyük önem arz etmekteydi.

Damat evine, düğün yerine atlar ve eşeklerle elli altmış hayvan ile dağdan odun taşınırdı. O odunlar bir hafta boyunca sürecektir olan düğün yemeklerinin altında yakılırdı (K.K.26), (K.K.34).

Taşınan odunlar silahlardan çıkan mermilerin sesleriyle coşku içinde karşılanır ve yemek verilirdi. Ayrıca bu güne özel güreşler tertiplenir ve bu tertiplenen güreşi kazanan düğün sahibi hediye verirdi (K.K.77), (K.K.80).

Odunlar gelince “oduncu güreşi” yapıldı. Oduncu güreşi düğün başlamadan evvel yapıldı (K.K.26), (K.K.88).

Bu şekilde işbirliği düğün yapılırca da olurdu.

Odun düğününü perşembe günü oğlan tarafı yapar. Köyde ne kadar hayvan varsa onlarla dağdan odun getirilir. Dönüşte kim bayrağı ile önde gelirse o kişiye bahşiş verilirdi (K.K.20).

1.1.4.2.1.3. Urba Dizme

Düğüne yakın bir zamanda yapılır. Gelinin eksikleri ve çeyizi alınır. Gelinin yakınlarına şalvarlık, gömlek vs. alınır (K.K.72).

Nişandan önce oğlan tarafı ve kız tarafı eksik görmeye gider. Bu fasılda oğlan tarafında anne, baba, kardeş, yengeler olur; kız tarafından kızın annesi varsa bacıları olur. Kızın babası bulunmaz. Burada iki aileye de nazı geçen bir aracı kadın mutlaka bulunur. Bu esnada çıkacak olumsuzlukları bu kadın bertaraf eder (K.K.66), (K.K.11).

Eksik görmede herkesin manifaturacısı belli olduğu için oraya alışverişe gidilir. Oradan kıza, oğlana, oğlan tarafına ve kız tarafına hediyeler alınır. Kız ve oğlanın yakınlarından erkeklere gömlek, kadınlara entarilik kumaş alınır. Tüm köy hanesine de peşkir (havlu) alınır. Bu masrafları damat ve damadın yakın akrabalarına olanını kız tarafı, diğer tüm masrafları oğlan tarafı üstlenir. Bu alışverişte kayınpeder usulen kasada bekler, alışverişe dahil olmaz. İstekleri gelin annesine anne de oğlanın annesine iletir. Yani burada gelin istedikleini doğrudan istemez. Oğlanın annesi de kendi halledeceklerini halleder, halledemeyeceklerini kayınpedere iletir (K.K.50).

Eksik görmeye damat katılmaz, başka bir yerde bekler. Eksik işi bittikten sonra kız, oğlanla buluşur. Düğün fotoğrafı çekinirler. Başbaşa şehir turu atıp “kes” (et döner) yerler. Aynı zamanda eksiğe gelenlere de “kes” yedirilirdi (K.K.72), (K.K.82).

1.1.4.2.1.4. Çeyiz Asma

Çeyiz; gelin adayı kız için hazırlanan gelin gittiği eve götürdüğü ve yeni evinde kullanacağı türlü eşyalardır. Evlenmenin en önemli aşamalarından biri olarak hazırlanması, asılması, gösterilmesi, yazılması oğlan evine götürülmesi ve kullanılması yönünde kıymet arz eder (Üçer, 2020, s. 203).

Yatağa “kat” denir. Döşek, yorgan, yastık bir kattır. Mutlaka çeyizin içerisinde bir kat olur (K.K.25), (K.K.34).

Bir çocuk doğar doğmaz çeyizi hazırlanmaya başlanır.

Çeyizin içerisinde el işlemesi örtüler, nevresimler, kanaviçeler, el örgüsü çoraplar, yazmalar, iğne oyalı başörtüleri, dantelli havlular, hamam setleri, geleneksel kıyafetler, dokuma kilimler gibi tamamen el emeği göz nuru ürünler yer alır (K.K.25), (K.K.7).

Çeyiz bir hafta asılı kalır. Gelinin arkadaşları çeyizi asmaya yardım eder ve hazırlanan bu çeyiz tüm köye sergilenir. Eksik görmede geline alınan çeyizlikler özellikle sergilenir. Oğlan annesi de geline çeyizlik bohçasını gönderir. Onlar da ayrıca sergilenir. Tüm köy çeyiz görmeye gider. Gidenler hediye götürür. Bu genelde kap-kaçak ve paradır (K.K.25).

Kızın ve oğlanın yakın akrabaları “çeyiz sorma” yaparak hediye alır. Hediye, kız evine danışılarak tespit edilir ve bu hediye köylünün hediyelerinden daha ağır bir hediye olur. Çeyiz görmeye kaynana ve kayınpeder ayrıca gider. Onların hediyesi daha da ağırdır (K.K.76).

Çeyiz bir hafta asılı kaldıktan sonra dualarla toplanır. Düğün sandığına özel çeyizler konur. Düğüne hazırlık olarak bekletilir (K.K.76).

Fotoğraf 1. 7: Gelin'in Çeyizinden Görüntüler

1.1.4.2.1.5. Düğüne Çağırma- Okuntu

Türk toplumunda önemli bir geçiş ritüeli olan düğünün başlangıcını haber verme, düğüne davet etme anlamlarına gelen “okuntu” geleneği pek çok kültürel kodu içerisinde barındırır. Anadolu’da düğüne sözlü olarak davet etme işini yapan kişiye “okuyucu”, davet işlemi sırasında dağıtılan hediyeye veya davet etmek için yazılı kağıda “okuntu” adı verilir. (Gümüş, 2019, s. 1). Tokat yöresinde genelde bunlara “okuntu-okuyuntu” denilmektedir. Bunların yerini süslü davetiyeler almıştır. Hatta şimdilerde davetiye yerine düğün davetiyesinin watsap’tan görüntüsü atılarak düğüne çağrı yapılmaktadır.

Çeyiz asmadan önce kızevi okuyucu çıkarır. Okuyucu gelin hamamı gününü ve kına gecesini duyurarak davet’te bulunur. Okuyucu kişiye bahşiş ya da çeşitli hediyeler verilir (K.K.10), (K.K.11).

Bazı köylerde daveti okuyucular yapar. Okuyucu nişan ise kız evinden düğün ise oğlan evinden aldığı şekeri gittiği kapılara vererek okuyuculuğunu yapmış olur (K.K.10), (K.K.11).

Bizim köyümüzü oku yavrum. Al sana bir kalbur, derdik. Okuduğu kapının ev sahibi o kalbura ikramlık, hediye bırakır (K.K.76).

Düğüne çağrı için bizim yörede Cırcırın Cihan “okuyuntu” işini yapar. Okuyucu, oğlan evinden aldığı şekerleri kapı kapı dolanarak davetle birlikte dağıtır. Şeker, köylerde davetiye yerine geçer. Sözle bir davet olmasa bile köylü onun bir davete sebep dağıtıldığını bilir. Bu davette okuyucu düğün tarihini söyler. Aynı davet çevre köylere de yapılır. Okuyucuya bu iş için oğlanevi tarafından hediye verilir (K.K.76).

1.1.4.2.1.6. Düğün Bayrağı

Düğünün başladığını ve düğün evini belli etmek için evin damına, çatısına Türk bayrağı asılır.

Bayrağın ucuna bazı köylerde elma da konurdu. Bu elmayı vuran ödüllendirilirdi. Ödül ya sağdıç ya da damadın babasından alınırdı (K.K.8), (K.K.26).

Cuma günü ikindi namazından sonra namazdan çıkanlar düğün evine gider. Bu sırada gençler “bayraklık” denilen uzunca bir direğe bayrak asar. Bayraklık direğinin ucuna da elmalık denilen üç çatallı başka bir parça eklerler. Bu çatallardan ikisine elma

birine soğan takılır. Elma oğlan, soğan kız çocuğunun sembolü olarak görülür. Elmaların başına cesaretin sembolü siyah telek, soğanın başına iffetin sembolü beyaz telek takılır. Direk yeri eşilir. Direk orada bulunan ihtiyarlar ve gençlerle birlikte dikilir. Bayrak direği dikildikten sonra oğlanın annesi tarafından gençlere bayrak direğinin dibine kan akıtsınlar diye önceden koyun, şimdilerde horoz hediye edilir. Gençlerden birisi bu hediyein kanını bayrak direğinin dibine akıtır.

Bayrak dikildikten sonra davul ve zurnacı düğünü resmen başlatmak için “en bağlama” (Davulcu ve zurnacıya yiğitbaşı bahşiş mahiyetinde en bağlar. Bu “en” davulcu ve zurnacının eşi için elbiselik kumaştır.) ister. Bu “en”, davulcu ve zurnacıya omuzundan çaprazlama bağlanır. Damadın yakınları bu “en”e bahşiş takar. Bundan sonra davul ve zurna çalar. Resmen düğün başlamış olur (K.K.72).

Fotoğraf 1. 8: Düğün Bayrağı

1.1.4.2.1.7. Nişan-Şerbet

Tokat ve yöresinde nişan şerbetini ve nişan gününün duyurusunu yapmak için her iki tarafta davetiye yaptırır. Nişan merasiminde içilecek olan malzemeleri oğlan tarafı hazırlatır ve hazırlatılan bu malzemeleri hediyelerle beraber kız tarafına gönderir. Nişanda şerbet içme merasiminde damat adayı bulunmaz. Bu merasimden sonra bütün tanıdık, eş-dost, komşular gözyaydın'a ziyaretlere gelirler. Akabinde nişan yüzükleri için gelin ve damat adayının parmak ölçüleri alınarak nişan yüzükleri yaptırılır. Yüzükler de erkek tarafının yüzüğünü kız tarafı, kız tarafının yüzüklerini de erkek tarafı alır. Yüzüklerin içi kısımlarına gelin ve damadın adları yazdırılır. Alınan nişan yüzükleri ve hediyeler ile birlikte kız evine gidilir. Daha önceden hazırlıklı olan gelin adayını nişan elbisesini giyerek karşıladığı kayınvalidesinin elini öper. Damadın adının yazılı olduğu yüzük kıza takılır. Bunun yanında merasim için geline getirilmiş olan başka takılarda takıldıktan sonra eve gelen diğer büyüklerin eli öpülür. Kız tarafından gönderilen ve gelinin adının yazılı olduğu yüzük de erkeğe takılır. Bu ritüellerle nişan merasimi bitmiş ve resmi işlemler başlamıştır artık.

Nişanlılık döneminde evlenecek çiftler birbiri ile konuşturulmaz. Aynı tarlada çalıştırılmaz. Damat adayını bir tarlada gelin adayını başka bir tarlada çalıştırılır (K.K.90).

Nişan istenmezse ve yapılmazsa nişanın parası ödenir (K.K.90).

Nişanlı kıza evleninceye kadar kaç bayram geçmişse eğer o özel günlerde hediyeler ve süslü gelin koçu getirilir (K.K.90).

Nişanlılık döneminde pazarlık görme yapılır. Düğün için gerekli ihtiyaçların alınmasına "pazarlık görme" denir. Bu düğün hazırlığı görmedir (K.K.23), (K.K.45).

Nişan öncesi gelin için nişan alışverişi yapılır. Genelde kız evinden uygun olanın evinde daha sonraları okul bahçesinde nişan ya da şerbet yapılmaya başlanmıştır (K.K.72).

Nişana kesinlikle hiçbir erkek alınmaz. Tamamen kadınlar baş başa bu eğlenceyi yapar. O gece eğlenilir, şerbet dağıtılır, çeşitli ikramlarda bulunulur. Nişanda takılan takıları ve paraları sandalye üzerine çıkan bir kadın tek tek bağırır. (Buradaki maksat takılanları duyurmak, kayıt altına almak). Aynı zamanda bağırılan hediyeler başka biri tarafından da not edilir. Bu not, nişanı yapan tarafa teslim edilir (K.K.72).

1.1.4.2.1.8. Kına

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Bu gece buralıyam

Koynunda yatır aney

Bu türkü kızlarımızın gelin olduğu kına gecesi ritüellerinin gerçekleştiği gecelerde hemen hemen bütün Anadolu’da söylenir, anne ve kızın ciğerini dağlar. Duygusallığı en uç noktaya taşır. Nikâh, bir yandan yeni bir hayatın tohumlarını atmak bir yandan da sevdiklerinden ayrılmanın tatlı hüznü...

Yöremizde düğün âdetleri ve gelenekleri kendine münhasır özellikler içindedir. Tokat’ın kına geceleri, düğün yapılmadan önce uygulanan gelenek ve göreneklerinin zirve yaptığı yerlerdir. Kınanın yapılacağı sabah gelin ve onun yakın arkadaşları hep birlikte yörenin meşhur Türk hamamlarında “gelin hamamı” düzenlerler. Burada yapılan sazlı sözlü eğlenceler ve söylenen türkülerle gelini ağlatmaya çalışırlar. Âdet gereği bu hamam kapatılır ve kına yakılacak alan, kırmızı renklerle süslenir. Buraya sadece özel tutulan müzisyenler ve belli bölümüne erkek tarafından çeşitli hediyelerle kişiler gelir.

Ritüelin havasına uygun yiyecek meyve ve çerezler hazırlanır. Geline gecenin ruhuna uygun kırmızı bir bindallı kıyafet giydirilir. Bu kıyafet yöresel motiflerle işlenmiş şekilde, boncuk ve tüllerle zenginleştirilmiştir. Gelinin saçlarında kırmızı bir tül olur ve kına alanına girerken gelin bu tülü yüzüne kapatır. Ardından kına yakılma işlemine geçilir.

Yörede bu işlem organizasyon kontrolünde yapılır. Bu organizasyonlarda gelin ve damadın ailesinden kadınlar, ellerinde mumlarla birlikte gelinin etrafında yuvarlak bir halka çizecek şekilde dönmeye başlar. Çeşitli kına türkülerini söyleyerek dönme sırasında gelin ağlatılır. Akabinde kına tepsisi gelir ve damadın tarafından bir kişi geline kına yakar. Kına yakma işlemi yapılırken gelin yine âdet gereği elini açmaz ve geline bir altın hediye edilerek avucunu açması sağlanır. Kına yakıldıktan sonra kırmızı tülünden bir eldiven gelinin eline geçirilir ve gelin de diğer kadınlarla beraber yöresel türküler eşliğinde oynamaya başlar ve kına merasimi bu şekilde sonlandırılır.

Evvelden kadın kına gecesi, koyun ağıllarında yapılırdı. Sandalye yerine ağaç

konulurdu. Kadınlar ağaç üstüne oturlardı. İki kadın deflerle hem çalar, hem söyler, hem de oynatırlardı (K.K.10).

Kadının başına beyaz tel takılır. Duvak olarak gelinin başına kırmızı örtü örtülür. Kına el ve ayağa yakılır (K.K.34), (K.K.50).

Erkek kınasında damadın eli tutularak salavat getirilir ve kınası yakılır (K.K.4), (K.K.10), (K.K.10), (K.K.11).

Çiftleri birleştiresin, kötü şanstı korusun nazar değmesin diye kına yakılır. Cumartesi günü akşam kız evinde kız tarafı kına gecesi tertip eder. Kızın akrabaları ve arkadaşları çoğunlukta olmak üzere oğlanevi de buna iştirak eder.

Kınaya erkekeviden gönderilen “kına tepsi” ve malzemeleriyle başlanır. Oğlaneviden gönderilen büyükçe bakır tepsiye kına ve diğer malzemeler konulur. Oğlaneviden kadınlarla gönderilir. Bu tepsi kızevinde bahşişle karşılanır. Oğlan evi misafirleri ikramlarla ağırlanır. Bu sırada kına tepsi ortaya getirilir. Kına bu tepside karılır. Tepsiye kınanın ortasına bir altın ve yazma konulur. Sonrasında gelin diğer odadan getirilir. Geline kınacı tarafından kına yakılmaya başlanır. Gelin kına için avuçlarını açmaz. Kaynana gelinin bir avucuna tepsideki altını koyar. Bu sefer diğer avucunu açmaz. Diğer avucuna da ikinci altını koyar. Böylece gelin avuçlarını açar. Bu altınlar gelinin avucuna konulur. Altınların üzerine kına yakılır. Bu ritüel (altınların geldiği yerler kına tutmayacağı için “İki avucuma da altın konuldu.”) anlamına gelir.

Geline kına yakılırken kırmızı yazma örtülür. Sandalyeye oturtulur. Karılmış kınadan orada bulunan genç kızlar ve diğer kadınlar da yakar. Sonrasında maniler eşliğinde gelin ağlatılmaya çalışılır. Bu esnada gelinin ağlaması makbuldür. Baba evine düşkünlüğünü gösteren bir emaredir (K.K.72).

Başlangıçta damat kına merasimine dahil olmaz iken sonrasında damat da kına gecelerine katılmaya başlamıştır. Damat kınaevine girmeden önce kırılması zor budaklı bir kütük hazırlanır ve damadın bunu kırması istenir. Bu esnada gelin ve gelinin arkadaşları seyirci olarak izler. Damat bu kütüğü kıramazsa pazarlık usulü damattan gelinin arkadaşları bahşiş alır. Damat bu zor sınavdan geçince içeriye kabul edilir ve aynı şekilde damada da kına yakılır (K.K.72).

Gelinin arkadaşları kına gecesinden sonra gelinin evinde yatar, eğlenirler. Sabah

Çeyiz sayımı yapılır. Bu sayım oğlan evinden gelenlerle teyit edilir. Senet mahiyetinde yazılan kağıt kız evinde bırakılır. Boşanma da bu çeyiz geri istenir (K.K.90).

Fotoğraf 1. 9: Gelin Kınası Yakımı

Fotoğraf 1. 10: Cumartesi Akşamı Yakılan Damat Kınası

Fotoğraf 1. 11: Kına Gecesi Eğlencesi

1.1.4.2.2. Düğün

Bu geleneklerimiz; dünümüzü bugünümüze, bugünümüzü de yarınımıza taşıyacak olan değerlerdir (Aydemir, 2013, s. 646). Sosyal hayatımızı büyük ölçüde etkileyen geleneklerden biri düğündür. Düğün, insanın geçiş dönemi kabul edilen evlilik hareketinin getirdiği önemli bir geleneğin adıdır (Yakıcı, 1991, s.33). Evlilik bir erkek ve bir kadın arasındaki sosyal ve yasal bir sözleşmedir. Kadın ve erkeği, karı koca olarak yeni sosyal rollere sokarak adı geçen kişilerin hayatındaki en önemli ritüellerden biri olmaktadır. Evlilik aynı zamanda toplum yaşamında da önemli bir olaydır (Afzal vd., 1973, s. 48).

Düğün, aile olmak için atılacak ilk ve en önemli kutsal bir adımdır. Düğün eğlenceli olduğu gibi aile olmanın da başlangıcıdır. Bu nedenle Türk toplumunda çok önemlidir. Bu sebeple düğünlere yalnız bir eğlence gözüyle bakılmamıştır. Türk sosyal hayatı içerisinde önemli yer edinmiş olan düğünler, paylaşmanın ve sosyalleşmenin de önemine vurgu yapar. Sonuçta düğün törenlerinin geçmişten günümüze değin değişmeyen ya da çok fazla işlevini yitirmeyen en önemli yanı, insanları bir araya getirmesi ve dolayısıyla paylaşımın yaşandığı bir mekân olmasıdır (Berber, Oktay, 2009, s. 9).

Düğün başlamadan yani davul-zurna çalmadan önce düğün sahibi, yakın zamanda evinden cenaze çıkmış olan aile ya da aileleri ziyaret eder. Onlardan düğün

için usulen izin ister. Onların mutlaka gönlünü alır. Hatta okuyucu bu evlere davet götürmez. Daveti bizzat düğün sahibi kendisi yapar (K.K.72).

Köylerde düğün genellikle bayrak dikimi davul ve zurnacıya en bağlama ile bağlar; pazar günü oğleden önce gelin alma ile biter.

Cuma günü akėam davul ve zurnalı eğlence olsa da asıl eğlence cumartesi günü yapılır.      cumartesi günü düğün yemeği yenilir ve  evre köylerden misafirler bu gün gelir. Pazar günü ise gelin evinden çeyiz getirme ve devamında gelin alma yapılır. Cumartesi düğünün en eğlenceli günüdür.

Fotoğraf 1. 12: Davul Zurna Eğiliğinde Düğüne Gelenleri Karėılama

Fotoğraf 1. 13: Köylü Gençlerin Düğün Gecesi Oynadığı Topal Oyunu

Damat dolandırma, cumartesi günü öğleden sonra saat üç dört civarında gerçekleştirilir.

Damadı traktöre bindirirler. Traktör bu gelenek için önceden süslenmiştir. Damat, damatlığını giyip biner traktöre. Traktör ile bütün köyün etrafı dolandırılır. Damadı gezdiren kişi ise yiğitbaşısıdır. Geri döndüğünde ise indiği yerde töresi takılır. Damadın babasına sorarlar:

Babası ne veriyor oğluna?

Damat babadan töreyi almadan traktörden inmez.

Fotoğraf 1. 14: Damat Dolandırma

Fotoğraf 1. 15: Damat ve Sağdıcın Birlikte Oynaması

Fotoğraf 1. 16: Köyde Meydanda Oynanan Oyun

Fotoğraf 1. 17: Köyde Birlikte Çekilen Halay

Fotoğraf 1. 18: Köyde Topluluk Halde Oynanan Oyun

Yiğitbaşı cumartesi sabahı “seher gezdirme” denilen davul ve zurna eşliğinde köy gezmesi yapar. Bundaki maksat düğün yemeğini ve güveyi çıkarmayı ilan etmektir. Erkenden düğün yemeği hazırlıklarına başlanır. Büyük ateşler yakılır, kazanlar konulur. Her yemeğin başına o yemeği en iyi yapan kadınlar ya da erkekler geçer. Kimse kimsenin yemeğine karışmaz.

Yemeği yapanlar önce “helva gezdirme” yapar. Aşçı helvayı düğün kâhyasına verir. Kâhya da başta düğün sahibi olmak üzere yakın akrabalara tadına baktırır. Onlar da tepsiye bahşiş koyar.

Bir tarafta yemek pişerken ve davul çalarken diğer tarafta damat tıraşı yapılır. Önceden çağrılan berber, kalabalığın ortasında damadı tıraş eder. Bu esnada damadın arkadaşları çeşitli muziplikler (iğne batırma gibi) yaparlar.

Damat tıraşı bittikten ve berbere bahşiş verildikten sonra damat, sağdıcin eşliğinde sağdıçevine götürülür. Damat, burada damat elbisesini bekler. Yiğitbaşı davul zurna eşliğinde ve damadın arkadaşları ile beraber damat elbisesi almak için kızevine gider. Elbisenin burada pazarlığı başlar. Pazarlıklar sonunda damat elbisesi, oğlanın arkadaşları tarafından alınabilirse elbiseyi oğlan tarafı götürür. Alınamazsa kızevi damat

elbisesini kendileri davul zurna eşliğinde kalabalıkla birlikte götürür. Elbise damada bahşiş karşılığında verilir.

Elbise, damat odada iç çamaşırlarıyla hazır vaziyette beklerken damadın arkadaşları tarafından dualar eşliğinde giydirilir.

Öğlen namazından sonra camiden çıkanlar düğünevine geçerler. Bu esnada damat da sağdıç ve gençler tarafından evden çıkarılır. Davul zurna önde, damat ve sağdıç ortada, arkadaşları da onların yanlarında kol bağlar. Maksat zincir gibi birbirlerine kenetlenerek dostluklarını göstermektedir. Bu esnada gençler damada arkadan iğne batırırlar ve hep beraber şu maniyi okurlar:

Havada kartal

Kanadın tartar

Büyüğüm diye övünme

Küçük karnın yırtar

Manisinden sonra salavat getirerek ve bağırarak düğün meydanına girerler. Burada imam dua eder. Sonrasında damat duanın akabinde orada bulunan büyüklerin elini öper ve yemek yemeden sağdıcin evine gider. Damatla birlikte arkadaşları da sağdıcin evine gider. Burada onlara düğün yemeğini yapanlar bahşiş karşılığı yemek gönderir (K.K.72), (K.K.77), (K.K.82), (K.K.90), (K.K.91).

Düğünde düğün çorbası denilen ayran çorbası, et yahni, pilav, önceden hazırlanmış dolma, helva ve ayran ikram edilir. Sonrasında bu yemek daha pratik hale gelmiş ve ana yemek olarak yahninin yerini döner almıştır.

Fotoğraf 1. 19: Kuru Fasulye

Fotoğraf 1. 20: Pilav

Fotoğraf 1. 21: Helva

Fotoğraf 1. 22: Sonradan Düğünlerin Vazgeçilmezi Haline Gelen Döner

Yemek esnasında yemeğin organizasyonunu yiğitbaşı yapar. Önce çocuklar doyurulur. Sonrasında sırasıyla, misafirler, büyükler yemeğini yer. Kadınlar yemeği ayrı bir yerde ya da evde yer.

Eskiden pratik malzemeler yokken yemekler ortaya konulan büyük tepsilerle ikram edilirdi. Herkes evinden aldığı kaşığı cebine koyarak düğüne giderdi. Kaşık sadece misafirlere düğün evinden verilirdi. Bu kaşıklar karışmasın diye genellikle kaşıkların tutma yerine her ev kendine göre renkli boyalardan sürerdi.

Gençler sağdıçın evine damat görmeye gider. Bu esnada sağdıç damadın her şeyinden sorumludur. Damat bu esnada konuşmaz. Damat, damat görmeye gelenlerin hepsi için ayrı ayrı -küçük çocuk da- olsa ayağa kalkar. Minderde yüksekçe yerde bulunan damat, minderinden iner. Sağdıç eşliğinde gelen herkese sigara ve şeker ikram eder ve yine damat minderinde ayakta bekler. Misafir izin vermeden yerine oturamaz ve konuşamaz. Oturur ve konuşursa damada ağır cezalar verilir. Bu cezalar; maddi olabildiği gibi damadı merdivene bağlayıp suya basmak gibi manevi cezalar da olabilir. Damada verilen cezalarda hâkim seçilir, hâkimin vereceği ceza uygulanır. Hâkim, gençler arasında sözü geçen yaşça olgun birisi olur. Cezalar sonucunda yapılacak yemekler sağdıçın evinde pişirilir. Sağdıç, damadın yanında en yakın arkadaşı olan kişidir ve şu dörtlülle adlandırılır.

Sağ yanında sağdıç
Kınalı parmak ucu
Ver elini Peygamber canına
Salli Ali Muhammed

Düğünün en önemli ve en yoğun günü olan cumartesi akşamı çevre köylerden gelen misafirler kendi halaylarını çeker. Her köyün kendi genç gurubu küçük farklarda olsa kendi halaylarını çeker. Akşam kapı önünde yapılan bu eğlenceye damat, sağdıç eşliğinde belli bir süre katılır. Bu esnada sağdıç, damadın mendiline sahip çıkmak zorundadır. Bu esnada damat, mendilin çalındığını görse bile bir şey deme hakkına sahip değildir. Tüm sorumluluk sağdıca aittir. Mendili çaldırırsa damat ve sağdıca ceza verilir. Cumartesi günü yapılan bu eğlencede bu bölgede oynanılan kartal oyunu, simsim ve deve oyunu oynanır. Ayrıca köy gençleri köy seyirlik oyunları kapsamında küçük temsiller çıkarırlar.

Gece, bu oyunlarla bitmez, misafirler dağıldıktan sonra gençler sağdıcin evine gider. Orada sabaha kadar eğlenmeye devam ederler (K.K.72), (K.K.31), (K.K.77).

Tokat yöresinde Beydili Alevi Tükmenlerinin evlilik gelenekleri biraz farklı olduğu için ayrıca değinmek istedik.

Karısını sebepsiz yere boşayan dede, dede sayılmaz.

Dedenin şu şekilde nasihatleri vardır:

Döktüğün varsa doldur,
Ağlattığın varsa güldür,
Mürşidine karşı gelme,
Yıktığın varsa düzelt,
Vatan borcunu öde,
Haramdan uzak dur,
Atana iyi davran, kardeşlerinle iyi geçin.

Dışarıya evlilik yoktur. Soy inancına bağlı olarak soydan dışarı çıkılmaz. İki farklı düğünü vardır.

Kaçma düğünü biraz daha masrafsız olur. Anlaşan çift, gidip büyüklerinin elini öper. O gece de kız erkek kaçır öbür gün düğün olur. Kaçma düğünü olduğu zaman düğüne büyükler gelmez. Bu düğünü, kişiler maddi durumları olmadığı için yaparlar. O gece ayrı kalmak için gelin damat arkadaşının evine gider. Sabah âşık seher döver. Güneş doğarken âşığın sesi gelmeye başlar Böylelikle ahalinin düğünden haberi olur. Seher vaktinde hafif bir rüzgâr olur. Âşık, o rüzgâra sesini vererek köye sesini duyurur. O saatler köylünün yeni yeni kalkma saatidir. Âşığın sesiyle uyanırlar.

Görücü usulü tanışma pek yoktur. Sıraçların kültürel bayramları vardır. O bayramlarda genelde gençler rahat bırakılır. Ficek, Gılaban, Oruç Bayramı, Saya...

Gılaban Bayramı çiğdemler çıktığında olur.

Bir kız sahipli ise o kız yanında bir eşarp taşır. Konuştuğu erkeğin boynuna bağlar. Yüzük takma geleneği yoktur. Sıraçlar, takıya, altına karşıdır. Kız isteme de kısa bir cem olur. Âşık tutanlar da olur. Semah dönülür. Kahve veya yemek ikram edilir. Kız erkek kınası birdir. Ana kınası erkek tarafı gittikten sonra yakılır. Ayağa yakılır.

Semahlar yapılır, oyun yoktur. Kına erkeğin sağ küçük parmağına yakılır. Kız çıkan evde şöyle de ağıt yakılır:

Atlarını tepe tepe geldiler
Geldiler de avlumuza kondular
Gelin yavrum seni bizden aldılar
Ağla gelin bacım günündür bugün

Yöremizden kız çıkması öyle kolay değildir. Bir cenaze gibi çıkar. Çok ağlarlar. Bütün kına ağlar. Kınayı yuvası iyi olan bir kişi yakar. Kına da üç beş giyilir. Gelinlik ise kıyafetin tam takım giymiş halidir. Bir tarafı al bir tarafı yeşil duvak örtülür. Ağzında da yaşmak olur.

Düğünde davul zurna yoktur. Davul, bir canlının derisinden yapıldığı için çalınmaz. Saz ile olur düğünler. Gönüller semahı dönerler. Bacılar döner, erkekler sarar. Gönüller hoş olsun anlamında. Cemdeki “gözlekçi” kınada da düğünde de olur. Semahı o çıkarır. Kına da lokma verilir.

Kaçma düğününde semah olur. Normal düğünde ise düğün cemi olur. Baş eğlenceli başlar, sonu ibadetle biter.

Düğünde gelin güvey övme yapılır. Gelin bir tarafta damat bir tarafta olur. İlk olumsuz şeyler söylenir. Milleti güldürürler, daha sonra duaya geçerler.

Âşık

Sen bir sarı tosunsun
Boynun zelviye kısılsın
Kaynanan burnuna osursun
Kutlu olsun diyene kutlu olsun
Sonra misafirlere bir şey denir:
Sıra sıra bacalar
Birbirini heceler
Düğünümüze gelen bitli yengeler
Kutlu olsun diyene kutlu olsun
Sonra da duaya dönülür. Burada da Allah Allah denir.
Âşık erkeğe döner der ki:
Dağda koyunun kışlasın

Ovada çitin işlesin
Ah biriciğınızı Allah bağışlasın
Kutlu olsun diyene kutlu olsun
Sonra geline döner ve der ki:
Belinde şal kuşağın
Çok olsun oğlun uşağın
Yattığınız Ali sır döşeğidir
Kutlu olsun diyene kutlu olsun

Sonra tekrar duaya durulur. Orada bir dua alınır. Ondan sonra gelin semahı olur. Gelin, erkek evine gelmiş sayılır. Gelin semahında bütün büyükler semahı ağırlamaya çıkar.

Gelin semahından sonra düğüne özel bir saya oyunu oynanır. Oyunu Velican Bey şu şekilde anlatıyor:

Saya bayramında oynanan saya oyunu'nda on iki tilki olurken düğünde oynanan saya oyununda bir tilki vardır. Özbekistan'dan biri gelir. Buralardan bir yayla kiralamak ister. O köyün ağasını bulur. Karnında yastık, başında elek vardır. Yaylayı garantili kiralar. Yaylasında otlakta sorun yaşar. Hayvanları telef olur. Tilkiler hayvanlarını yer. O da orada tilkilerini öldürmeye çalışır. Kadın kılığına girmiş bir role bürünür. O esnada o da oracıkta doğum yapmaya başlar.

Bu oyun eski Türk inançlarıyla bağlantılıdır. Tilki gelmesin diye tilkiyi oyunlarda vururlar. Doğumun çok olması için kadın orada doğum yapar. Sürüyü de temsilen bir kişi deve olur. Üzerine cecim koyarlar. Aşık o deveyi oynatır:

Oyna da cerenim desinler

Eline de bahşış versinler.

Deve herkesin elini öper. Parayı aldıktan sonra ağzında saklı tutmuş olduğu iğneyi elini öptükleri kişilerin eline batırır.

Oyunda kadın çok gençtir. Kocası sakalı uzun ve çok yaşlıdır. O yaşta doğum yapması göze çarpar. Elinde kirmeni vardır. Yün eğirir. İnsanların üstüne düşer, bayılır.

Oynanan bu oyun eskiden hayvanlarının dölü çok olsun diye koç katımında oynanmış.

Düğün cemine düşkünler katılamaz. Cemin bazı hizmetleri yapılmaz. Kırklar semahı ve mihraçlama olmaz. Cem birleme yapılır. Semahlar ve dualarla düğün tamamlanır.

1.1.4.2.2.1. Nikâh

Gelin ilk olarak büyüklerin huzuruna çıkar. Bir rızalık alınır. Rızalık alındıktan sonra üç kere on iki imamları tekbirleyerek peşinden de bir duvaz imam okunur. Ardından duası verilir.

Nikâh kültürel bir şeydir. Ortada bir akit vardır. O sözü tamamlayabilirse nikâh olur. Bu da bir büyüğün karşısında yapılır. Ana, dede, sofı vs. iki şahit olur. Onlar da duaya dururlar. Mehir yoktur. Töre vardır. Bir poşet açılır ve herkes töresini bu poşetin içine atar. Kimin ne verdiği bilinmez. Eskiden elek gibi bir tepsi gelirdi, kimde ne varsa tepsinin içine onu koyardı. Önlük, püskül, eşarp vb. verirlerdi ve o tepsinin içine konulurdu.

1.1.4.2.2.2. Çeyiz

Cecim her çeyize konur.

Yüklük götürme vardır. Bir meydanda yapılır. Çeyizde ne varsa okunur, gösterilir. Bir manto, iki sandık vs.

Kapı açmama çok önemli bir âdettendir.

Yozucu; düğün evine kız tarafından gizlice bir kişi gönderilir. Erkek evine gizlice girip bir parça et atarsa kız evinden biri ona bahşış verir. Yozucu yakalanmamak için çok iyi saklanır. Yakalanırsa yozucuya işkence ederler. Yüzüne helle dökerler. Traktörün arkasına merdiven dayayıp yozucuyu ona bağlarlar ve havaya kaldırırılar. Kız evi bu sahneyi görürse “Aha bizim yozucu yakalanmış.” der.

Gelin eve girmeden önce küp kırar.

1.1.4.2.3. Evlilik Töreni Oyunları

Bu oyunlar, daha çok orta oyunlarını andırmaktadır. Oyunlar genellikle etrafı seyircilerle kaplı bir meydan içerisinde oynanır, yazılı bir metne dayanmaz. Daha çok içerisinde müzik, ateş, dans ve ezginin bulunduğu, sevgi dostluk, kardeşlik ve hoşgörünün amaçlandığı doğaçlama oyunlardır. Bu oyunlar hemen hemen tüm yörede özellikle köylerde düğünlerde oynanan oyunlardır.

1.1.4.2.3.1. Sinsin Oyunu

Oyun meydan okuma olarak da adlandırılmaktadır. Daha çok düğünlerde akşamları karanlık olduğunda oynanan bir oyundur. Düğün sahibi, evin bahçesinde (avlusunda) çok büyük bir ateş yakar. Gençler, ateşin üzerinden atlayarak maharetlerini gösterir. Oynayan kişi karşısında olan oyuncuyu aldatacak hamleler yapar. Eğer ateş etrafında dönen oyuncu oyunun yapılması gerekenlerini yapmazsa oynayanlar tarafından diskalifiye edilir. Kovalama yapan kişi, meydan okuyan kişiye saldırıyorsa yüzü dönük olmalıdır, arkadan saldırırsa yine oyun dışına atılır. Bu oyunda ateş hiç sönmez, meydan sadece ateşin ışığıyla aydınlatılır.

Sinsin oyunu, hemen hemen bütün köylerimizde oynanan dostluk ve kardeşliğin sembolü bir oyundur (K.K.14).

1.1.4.2.3.2. Kama Halayı

Üç dört erkek, kadın elbisesi giyer. Bir yandan türkü çağırırlar. Mehter vurur. Onlar teker teker çıkar oynarlar. Güzel oynayanlar oynar. Amaç düğünü şenlendirmektir (K.K.22).

1.1.4.2.3.3. Ayı Oyunu

Ayının sahibi olur. Onun başına leğen konur. Ayı hem oynar hem kişilere vurur (K.K.18).

1.1.4.2.3.4. Kaz Gütme

Beş altı kişi toplanır. Düğün sahibinin hısımları beş altı kişinin üstünü battaniye ile örter. Battaniye altındaki kişiler susar. Dışarıda olan kişi “culu culu” der. Battaniyenin altındakiler göbekten yukarı soyunur. Dışarıdaki kişi onların arasından geçmeye çalışır. O içeri girer girmez onu simsiyah eder çıkarlar. Düğünün akrabasını boyarlar. Kömür, kara yağ veya çamurla kişi kirletilir. Yapacakları şeyi de önceden sezdirmezler (K.K.21).

1.1.4.2.3.5. Deve Oyunu

Merdivenden deve yaparlar. Devenin sahibi deveyi yedekler. Böyle türkü söylerler:

Ağrı Dağı derler zala engini

Yaylaya çekilmiş fakiri zengini
O mor menekşesi vermez rengini
Kalık eyler beni orda bir zaman (K.K.31).

1.1.4.2.3.6. Tül Atlı Oyunu

İki kişi yatar, iki kişi ayakta durur. Biri de hâkim olur. Düğün sahibinin akrabasına verirler tokmağı (tokacı) da. Yatanları döverler. Hâkime çıkarlar. Hâkim der ki “Kim vurdu?” Şu vurdu, derler. O değil, derler. Yatanların gözleri bağlı olur. Hâkim kişiyi bilir ama kişinin tersi kişiyi söyler (K.K.31).

1.1.4.2.3.7. Keçili Oyunu

Beş altı kişi toplanır. Lakap takarlar. On keçili versin. Yok yok yirmi keçili versin, denir. Şaşırtma yaparak oyuna çekmeye çalışırlar. Maksat şaşırana ceza vermektir. Ebe kişileri şaşırtmaya çalışır (K.K.54).

1.1.4.2.3.8. Sınır Taşı Oyunu

Bu oyunu oynarken zamanın birinde bir adamın kolunu kırdılar. Bir adam sırta alınır. Sırta alınan adamın elleri ayakları bağlı olur. Sırta alan kişi düğün sahibinin yakınlarından biri olur. O adam dayak yer. Yüzüne gözüne tükürürler. Oyunda palaska ile vurma da vardır (K.K.28).

1.1.4.2.3.9. Tartı Oyunu

İki kişi ile oynanan bir oyundur. İki kişi oldukça kalın bir sopanın ucundan karşılıklı tutup kaldırırlar. Çok kalın bir ip sopanın orta yerinden asılır, o ipte tartılmak isteyen kişi ipi yakalar. Diğer taraftaki ucundan da ayağını geçirmeye çalışır. Eğer bu mahareti düşmeden başarırsa oyunu kazanmış olur (K.K.28).

1.1.4.2.3.10. Oyun Çıkarma

Kadınlar, erkek elbisesi giyip kadın kaçıırırlar. Kadının biri çıkrık olur. Saçını açıp saçını tararlar.

Ala çıkırığım ala
Başıma bela
Ben evde kaldım
Kızın da evde kala

O kız gelir. Ben evde mi kaldım, der. Anasının saçını yolar. Yün tarar. Dünürçüler gelir kız milletin terliğini toplar. Kızı “Ana dñnürçülerin geldi kapıyı açayım mı?” der. Anası da “Aç orospu, aç.” der. Sen şuraya tuvalete otur denip dñnürçüler getirilir. Kız isteme faslı gerçekleştirilir. Alın gidin de gözüm görmesin bu orospuyu, derler. Eksiklerini görürler. Kız ya çıkırğa binecektir ya anasına. Ben anama binirim, der. Kafasını gözünü elbiseyle sarar. Anasının üstüne biner “At gitmiyor.” der. En sonunda anne, “Dñnürçü olarak bana bunları mı getirdin?” der. Kız üstlerine atlar, alır gelir misafirleri. Ben kabul ediyom sen kabul etmesen de, der (K.K.14).

1.1.4.2.3.11. Vız Oyunu

Üç kişi ile oynanan bir oyundur. Bir kişi ortada durur, iki kişi de ortada duranın sağına ve soluna geçer. Ortada duran kişi bu iki kişinin ayağına basarak vız vız diye arı sesi çıkarır. Bu arada ortadaki kişi tek eliyle ağzına vurarak vız vız sesini çıkarırken diğeri eliyle de yanındaki arkadaşlarının ensesine vurmaya çalışır. Kişi ensesine vurulduğunda ona vuranın şapkasını vurarak düşürmeye çalışır. Eğer şapkayı düşürürse düşüren kişi ortaya geçer, yoksa oyun şapka düşene kadar devam eder (K.K.28).

1.1.4.2.3.12. Kim Vurdu Oyunu

Beş kişi ile oynanan bir oyundur. Kulaklarını kapatan iki kişi önde durur. Geriye kalan üç kişi öndeki kişilere arkadan hızlı bir şekilde vurur. Her bir vurma sonunda hakem vurulana “Kim vurdu?” diye sorar vurulan kişiler cevap verirler. Eğer cevaplar doğru ise vuran kişi bilenine yerine geçer ve oyun bu şekilde devam eder (K.K.28).

1.1.4.2.3.13. Tokaç Oyunu

Sekiz kişi ile oynanan oyunda bir yönetici, bir ebe ve altı kişi de oyuncu olur. Öncelikle ebe olan kişi sırtı havaya yüzü yere gelecek şekilde yatırılır. Baş tarafta yönetici olmak kaydıyla, üç oyuncu sağda, üç oyuncu solda olur. Yerde yüzüstü bir şekilde yatan ebenin üzerine kalın muşambadan bir örtü örtülür. Tokaç ebeye vurulmaya başlar. Yönetici kimin vurduğunu sorar. Eğer kim olduğunu bilirse o kişi ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder (K.K.28).

1.1.4.2.3.14. Top Ateş Oyunu

Sekiz kişi kadar kalabalık bir grupta oynanan bir oyundur. Oyunda ortada

eğilmiş vaziyette bir kişi durur. Üçer kişi de eğilmiş olan kişinin sağına ve soluna geçer. Sağdakilere sağdan çavuş, sağdan onbaşı ve sağdan er denir. Soldakilere de soldan çavuş, soldan onbaşı ve soldan er şeklinde isim koyar. Yönetici olan kişi hangisinin adını söylerse o kişi sırtına vurarak ateş eder. Yanlış yapanın oyuna geçmesi ile oyun bu düzende devam eder (K.K.27).

1.1.4.2.3.15. Kartal Oyunu

Düğünde en sık oynanan oyunlardan birisidir. Oyun, en başta kartal denilen kişinin önde, oynayacak kişilerin onun arkadaşında sıralanmasıyla başlar. Oyuncular kartal denilen bu kişinin arkasında birbirlerinin bellerinden tutarak dizilirler. Kartalın elinde uzun bir değnek olur. Bu arada davul ve zurnacı kartal havası çalar. Kartal önde hangi hareketi ya da eylemi yaparsa arkadaki oyuncular da onu yapmak zorundadır. Oyuncular kartalın yaptıklarını yapamazsa kartal, elindeki değnekle oyunculara çalar. Örnek verecek olursak; kartal, tek ayaküstünde zıplayarak giderse arkasından gelenler de tek ayak üstünde zıplamalıdır. Bir çocuğu kucağına aldıysa diğerleri de çocuğu kucağına alırlar (K.K.20).

1.1.4.2.4. Gelin Alma ve Gelin İndirme

Gelin almaya gitmeden önce arabalar hazırlanır. Gelin getirilecek araba güzelce süslenir. Diğer arabaların aynalarına ya ipekli kumaş ya havlu ya da Tokat yazması bağlanır. Bu ritüele “gelin konvoyu” “düğün konvoyu” adı verilir. Gelin konvoyuna katılacak olan tüm misafirlere geldikten sonra gelini baba evinden almak için konvoy halinde ve kornalar eşliğinde yola çıkılır. Kız evine gelindiğinde gelin, kimseye gösterilmeden gelin arabasına alınır. Bu arada bahşiş almak için gelin arabasının önüne engel konur. Erkek tarafı bahşişi verdikten sonra konvoyun hareketi yine aynı seromoni ile damat evine doğru hareket eder.

Fotoğraf 1. 23: Gelin Alma

Gelin arabadan indikten sonra yumurta pişirilir, gelinin doğurgan olması için yedirilir.

Yatağına erkek çocuk yuvarlanır, kucağına erkek çocuk verilir.

Fotoğraf 1. 24: Gelin Eve Geldiği Zaman Kucağına Erkek Çocuk Verme

Ateş gibi olsun hızlı olsun diye gelinin geçtiği eşığe köz konur.

Gelin eve ilk vardığı an damat sağdıcm yanından gelemmez. Damadın kardeşi veya amcaoğlu eline bıçak alır. Gelin duvaklı iken bıçağı gelinin ağız kısmına sürer. Senin dilini keseceğim, der. Gelin ise sadece başını sallar. Duvağı kaldırır takısını takar (K.K.25).

Eve gelin gelince kucağına bebek, ağzına şerbet verilir. Altına post serilir. Gelin post üstünde sorutturulur. Gelin nazlı olsun ve koyun gibi suskun olsun diye yapılır (K.K.25).

Gelini eve indirmeden tekkeye salınır. Hemen çocuk sahibi olmaları için. Ben gelini Gözderesi'ne saldı, torunum tez geldi (K.K.25), (K.K.55).

Pazar günü sabah yiğitbaşı davul ve zurna eşliğinde gelin evine gider. Onlara eşlik eden oğlan evinden kişilerle birlikte ve eşyaları getirecek traktörle gelin evine gidilir (K.K.82).

Oğlan evinden götürülen eskiden küçükbaş hayvan, sonraları kümes hayvanı gelin evinin haberi olmadan kümese bırakılır. Buradaki maksat canlı çıkan eve sembolik anlamda yeni bir canlı bırakmak. Bu esnada yiğitbaşı ayıp karşılandığı için oyun havası çaldırmaz. Daha ağır havalar çalınır. Kız evinden alınacak eşyalar, traktöre yüklenir. En sona çeyiz sandığı bırakılır. Çeyiz sandığını almak için yiğitbaşı kendi içeri girer. Sandığın üzerine kız evinden varsa kızın kardeşi, yoksa akrabalarından birisi oturur. Sandık için yiğitbaşı ile pazarlık eder ve uygun bahşış verildikten sonra sandık da eşyaların yanına yüklenir. Kızın hazırladığı damat yastığı için oğlanevinden gelenler pazarlık eder. Genellikle bu yastık oğlan evine verilmez. Kız tarafının akrabalarından bir genç tarafından damada götürülür ve bahşış alınır. Bu yastık kesinlikle gelinin kardeşi tarafından götürülmez. Bu durum ayıp karşılanır. Ayrıca bu yastığı, oğlan tarafından gençler çalmaya çalışır. Götüren kişi, yastığı çaldırmadan temkinli, gizli gizli götürür. Sonrasında yiğitbaşı eşyaları davul zurna eşliğinde götürmeden önce kız babasından izin ister ve eğer isterlerse kızevinde de oyun havası çalınır, çalınan bu oyun havası ile kızevinin gençleri oynar. Oyun bittikten sonra yiğitbaşı önde davul zurna arkada ve onların arkasında traktör müzik eşliğinde oğlanevine gider. Bu sırada gelin arabası süslenir. Eskiden seçilen arabanın süslemesi oğlanevinin önünde, bu işte maharetli kişiler tarafından yapılır. Arabanın önüne (kaputa) gelinlik giydirilmiş bir

bebek mutlaka konulurdu. Zamanla bu süsleme daha ehil ellerde ve değişik şekillerde yapılmaya başlamıştır (K.K.56).

Gelin almadan önce geline gelinin arkadaşları “gelin giydirme” yaparlar. En son “gardaş kuşağı” denilen kırmızı kurdelayı varsa kızın erkek kardeşi bağlar. Yoksa amca, o da yoksa veya izin veriyorsa dayı bağlar.

Gelinin eşyaları indirildikten ve çeyiz sandığı gerdek odasına alındıktan sonra gelin alma için hazırlanan araçlara yazma bağlanır. Toplanan misafirlerle birlikte araçlarla davul zurna da bu konvoyu katılarak ağır ağır kız evine gidilir. Bu sırada gelin aracı konvoyun en önünde yer alır ve arabada eskiden önde şoför, onun yanında da düğün kâhyası bulunurdu. Düğün kâhyası önceden hazırlanmış zarflara konulmuş paraları aracın önünü kesenlere dağıtırdı. Gelin almaya önceleri damat götürülmezken sonrasında bu aracın içerisine damat da dahil olmaya başlamıştır. Hep beraber gelin evine gidilir (K.K.56).

Kızevinden içeriye önce düğün kâhyası girer. Kızın babasından izin ve helallik ister. Gelinin sağdıçı geline önceleri arabaya kadar eşlik ederdi. Sonraları damadın da gelin almaya dahil olmasından sonra gelinin evden çıkarılması rolünü damat üstlenmiştir. Usulen kızevini bu duygusal süreçte daha da üzmemek için gelin alma merasimi olabildiğince hızlıca yapılır (K.K.28).

Yine bu hassasiyet gözetilmek kaydıyla izin alınarak kısa bir oynama gerçekleştirilir. Sonrasında gelin konvoyu, gelin arabası aynı şekilde önde, kornalar eşliğinde gelinevinden çıkar. Gelin arabasında düğün kâhyası şoförün yanında, arkada gelin ve gelinin sağdıçı, sonrasında damat da dahil olunca toplamda üç kişi arkada oturur. Konvoyun önünü usulen köy gençleri ve çocukları keser. “gelin haracı” denilen bahşişler istenir. Düğün kâhyası da önceden zarflanan paraları yol kesen gençlere ve çocuklara dağıtır. Konvoy önceden belirlenmiş güzergâh boyunca ilerler. Köyün dışında düğünler için her zaman bilindik bir yerde konvoy durur. Orada gelinevinde usulen yapılamayan oynama yapılır. Gençler halay tutar. Burada gelini aldık getiriyoruz anlamında damatevine haber maksatlı havaya ateş açılır. Arkasından konvoy ağır ağır yeniden hareket ederek düğünevine ulaşılır. Gelin arabası düğün meydanına tek başına girer. Gelinin kapısını açmak için şoför araba hakkı denilen kapıyı tutar ve bahşiş ister.

Düğün kâhyası ya da damat gelinin kapısını açmak için bahşişi öder. Gelini arabadan indirir (K.K.56).

Gelin arabadan inince bazı ritüeller yapılır. Gelin ve damadın başından eskiden evlerinde bereket olsun diye bir avuç buğday serpilir. Sonraları bu gelenek leblebi serpmeye dönüşmüştür. Gelin eve girmeden önce içi şeker dolu küp testi kırılır. Gelinin kapı eşiğine çivi çakması için eline keser verilir. Gelinin bu çiviye eşiğe çakması “Ben bu evde kalıcıyım, beni bu evden ölüm çıkarır.” anlamı içermektedir. Küpün kırılmasının anlamı da “Varsa kötü huyun kırılsın” anlamındadır. Gelin eşikten atlarken besmele ile sağ ayağını atarak girer ve girme esnasında geline ekmek öptürülür. İçeri girince kaynana tarafından eline küçük bir tane ayna verilir. Sebebi de nazar değmesin, varsa çıksın, diyerdir. Gelin, gelin odasına hemen alınmaz. Evin misafir kadınlarının da olduğu en geniş odasına alınır. Gelin için hazırlanmış sandalyeye oturtulur. Bu esnada gelinin sağdıcı yanında olur. “gelin süzme” denilen ritüel yerine getirilir. Gelin ve damat orada bulanarlara el öpme yapar. Sonrasında damat, sağdıcın evine gider. Gelin ve gelin sağdıcı sonrasında gelin odasına alınır. Usulen gelinin kucağına küçük oğlan ve kız çocuğı oturtulur. Bu oda da geline oğlanın annesi ya da bacısı tarafından yapılan “gaygana” (tereyağda yumurta) yedirilir. Bu ritüeldeki amaç doğurganlığın artırılmasıdır. Gelin gerdek akşamına kadar bu odada beklemeye başlar. İkinci namazından sonra gelinin sağdıcının işi biter (K.K.56).

1.1.4.2.5. Gerdek Gecesi

Gerdek, nikâhtan sonra evliliğe geçişteki iki önemli aşamadan biridir. Bu nedenle de gerdek gecesi ile ilgili bazı inanışlar mevcuttur. Bunlardan biri de gelin ve damadın bir araya gelmesini engelleyen “bağlama büyüü” inancıdır. Bu tür büyüler genellikle makası, bıçağı ve kilidi bağlamak şeklindedir. Büyüyü bertaraf etmek için de kapalı olan kilitler, makaslar ve bıçaklar açılır ve büyüünün yapıldığı nesne bulunup yok edilir (Eroğlu, 2017, s. 275). Düğünden önce gelin ve damat için yeni bir oda hazırlanır. Hazırlanan bu yeni oda temiz ve ütülenmiş bir şekilde serilmiş yeni çarşafklar ile oda süslenir. Odaya kuruyemiş, tatlı, meyve konulur (K.K.76).

Damat, sağdıcın evinde hava kararınca kadar (genellikle yatsı sonu) bekler. Damat sağdıc ve arkadaşlarıyla birlikte düğünevine gider. Damat düğünevine girmeden önce gençler tarafından “damat yolu” denilen yol oluşturulur. Gençler karşılıklı

geçerler. Damadın kulağını çekerler ve damadın sırtına vururlar. Bu sırada sağdıç, damadı korumaya çalışır. Damat içeri girer. Gelin odasına geçer. Gelin varsa yengesi, yoksa yenge konumunda olan birisi tarafından getirilen yemekten tadar. Bu yemek; kızevinde hazırlanmış kızarmış tavuk, pilav ve helvadan oluşur. Yenge bu yemeği akşam üzeri gelinin odasına getirir, kaynanadan bahşişini alır ve gider. Damat usulen kızarmış tavuktan tadar. Sonrasında sağdıç ve arkadaşları dışarıda taşkınlık yaparlar. Kapıya vururlar, bağırırlar. Damat ve gelinin tadına baktığı kızarmış tavuk sağdıca verilir ve sağdıcin sağdıçlığı düşer.

Damat, odada gelinin duvağını bir takı karşılığında açar. Buna “yüz görümlüğü” denir. Gelin bu hediye evlilik boyunca saklar. Bu ritüelden sonra baş başa kalarak sohbet ederler. Gelin ve damada bu esnada “kahve tepsisi” hazırlanır. İlerleyen saatlerde gelin ve damat iki rekât namaz kılarak gerdeğe girerler (K.K.56), (K.K.60).

1.1.4.3. Evlenme Sonrası

1.1.4.3.1. El Öpme

Gelin indikten bir hafta sonra el öpme olur. Gelin kaynana ve kaynata ile akrabaları gezer. Damat da kendi akrabalarını gezer (K.K.28).

Gelin, eve geldikten bir hafta sonra el öpmeye gidilir. Kızıevi bu uygulama olmadan önce oğlanevine gelebilirsiniz anlamında tatlı gönderir. Kaynata bu merasime katılmaz. Ufak bir hediye ile gidilir. Kız tarafı da damat ile geline hediye verir. Damat orada yemek yemez. Katık yok, der. Kız tarafı da damada sana bir dana verdim, şu kadar para verdim vs. vereceklerini söyler. Damat sonra yemek yemeye başlar. Verilen söz yerine getirilir (K.K.10), (K.K.25), (K.K.28).

Kız tarafından erkek tarafında bulunan birinci derece akrabalara ayrı ayrı bohça hazırlanır (K.K.22).

1.1.4.3.2. Akraba Daveti

Düğünden sonra ilk cuma kaynana düğüne gelemeyenler için yemek hazırlar ve bu yemeğe düğüne gelemeyen kişiler davet edilir. Bu esnada misafirler yemek yer ve gelin görme yaparlar. Sonraki haftalarda kız ve oğlanın yakın akrabaları, gelin ve damadı evlerinde misafir eder ve onların onuruna yemek verirler. Bu yakın akraba ziyaretlerinde gelin ve damada para ve hediyeler verilir (K.K.25).

1.1.4.3.3. Gelinlik Etme

Evin büyüğü kayınpeder avluda oturur. Gelin sırtında havlu, elinde ibrikle kayınpederinin abdest suyunu döker. Bu işlemi yaparken gelin hiç konuşmaz (K.K.76).

Gelin aile büyüklerinin yanında sesli bir şekilde konuşamaz. Bu süreç evin büyüğü olan kayınpederi tarafından maddi durumuna göre geline vereceği bir hediye sona erer (K.K.76).

1.1.4.3.4. Düğün Âdetleri ve Evlenmeyle İlgili Ritüeller, İnanışlar

Üç gün Hızır orucu tutulur. Evleneceği kişiyi önceden bilmek isteyen kız gün boyunca tuzlu çörek yer ve üç gün su içmez. Rüyasında kim ona su verirse evleneceği kişi o olur (K.K.16).

Misafir olarak ilk kez gittiğin evde yastığın altına anahtar koyarsan evleneceğin kişiyi görürsün, derler (K.K.19), (K.K.20).

Sonuç olarak söyleyecek olursak evlenme, aile unsurunun ve aile ile ilgili ilk temellerin atıldığı çok önemli bir gelenektir. Evlenme geleneklerini eskilerden günümüze kadar getirip bir kıyaslama yaptığımız zaman değişikliklerin çok belirgin bir şekilde ortaya çıktığını görmekteyiz. Evlenme birkaç yerde ve Sıraçlarda katı bir şekilde devam ederken bu gelenek çoğu köylerimizde ve merkezde zamana yenilerek değişime uğramıştır.

Eskiden akraba evliliği ya da aynı köyün dışında bir yere kız verilmezken şimdi artık şehirleşmenin artması, ticaret, eğitim düzeyi, kültürel birleşme neticelerinde değil aynı şehir farklı illerden kız alınıp verilmektedir. Aile dışından kişilerin birbirlerini beğenip evlenmesiyle eşin seçilmesinde aranan özellikler, görücü gitme, kız kaçırma âdetlerini temsili bir hale getirmiştir. Evlilik yaşı da yukarıda belirtmiş olduğumuz şehirleşme, okuma-yazma oranındaki artışa paralel olarak yükseliş göstermiştir.

Düğünde gerçekleştirilen köy seyirlik oyunları, tarafların birbirine yaptığı şakalar, verilen cezalar, geleneksel eğlenceler şehirlerde yapılan modern düğünler sayesinde unutulmaya başlanmıştır. Çok somut bir örnek olarak çok yakın bir zamana kadar köyde gelin kızlarımız at üstünde giderken şimdi bunun yerini motorlu taşıtlar almıştır.

Eskilerde yedi gün yedi gece süren düğünler ve eğlenceler iki güne inmiştir.

Düğünlerde davetiyeler okuyucular, okuntular tarafından yapılırken günümüzde yerini e-davetiye'ye bırakmıştır. Fakat teknolojinin gelişmesi her ne kadar bazı gelenekleri basitleştirip kolaylaştırdıysa da yöre olarak Tokat gelenek ve göreneklerine bağlı kalmış, yıllar geçmiş olsa da örf ve âdetlerini ellerinden geldiğince korumaya ve yaşatmaya devam etmiştir.

1.1.5. Ölüm Gelenekleri

Geçiş dönemlerinden olan ölüm, belki de yaşamın kaçınılmaz en gerçek kısmıdır. Halk arasında bu gerçeklik şu şekilde kendini gösterir: “Gelin girmedik ev olur ama ölüm çıkmadık ev olmaz.”

İnsanoğlu ve diğer tüm canlılar Yaradan'ın “Her canlı bir gün ölümü tadacaktır.” (bk. Âl-i İmran, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebut, 29/57) hükmü ile vakit geldiği an da ölüm gerçekliği ile karşı karşıya gelmektedir. Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, büyük bir sevinç ile karşılanırken geçiş dönemlerinin son aşaması olan ölüm, içerisinde yas denilen acı bir süreci barındırmaktadır. Doğum ve ölüm, yaşamın karşılıklı iki ucudur. Toplumlar da sevinçler birbirinden çok farklılıklar gösterebilir ama acının yansımaları birçok toplumda benzerdir. Ölüm, dünyanın her neresine giderseniz gidin, her kişi için kaçınılmaz bir sonudur. O nedenledir ki, geleneksel ve kültürel bakımdan değişik yapıdaki toplumların inanç, âdet ve uygulama açısından benzerlikler göstermesi kaçınılmazdır. Dünyaya ilk geldiği andan itibaren ölüm gerçeği ile de yüzleşen insanın ölüme dair algıları, inanışları ve ölüm perspektifinde gelenekleri, uygulamaları ve pratikleri ortaya çıkmıştır.

Varoluşun iki uç noktası olan yaşam ve ölümün sırrına cevap arayışı, bütün toplumların mitlerinde ve dinsel inanışlarında ortak paydayı oluşturur. İnsanoğlunun yaratılıştan itibaren üzerinde sürekli düşündüğü, egzistansiyel değer taşıyan ilk ve en önemli konulardan biri, ruh anlayışı ve ölümden sonraki hayat düşüncesidir. Ölümü hem doğal bir son olarak kabullenip hem de ölümsüz olmayı arzulamak, kişiler için belki de varoluşun en büyük paradoksudur. İnsanların evrensel anlamda ölüm olgusuna yaklaşımları kültürler, sosyal koşullar ve hatta tarihî dönemler arasında bazı değişikliklere uğramış olsa da ne kadar basit düzeyde organize edilmiş olursa olsun yeryüzünde ruh düşüncesine, ölüm olgusuna ve ölüm ötesine değinmeyen hemen hemen hiçbir din, hiçbir inanış yoktur.

Ruh ve ölüm düşüncesinin, insanlık tarihiyle çağdaş olduğu bir gerçektir. Bugün ölüm karşısında edindiğimiz tecrübelerin ya da toplum tarafından kabul görmüş inanış ve uygulamaların temelinde ise mitolojik tasavvurların izleri yatmaktadır. İlkel insanın kendine özgü zihin yapısı, etrafındaki nesneleri ya da olayları kendisi gibi yaşayan ve bir ruha sahip olan varlıklar olarak algılaması esasına dayanmaktadır. Kadim dönemlerde tabiat, ilkel insan için en büyük merak ve korku kaynağıdır. Bundan dolayı olacak ki insanoğlu, evrenin sürekli döngüsünü, değişmez bir şekilde sistematik tertipli bir şekilde tekrarlanışını keşfederek kendi kendini doğayla özdeşleştirmiştir. Bir toplumun kültürünü, düşünüş biçimini, toplumsal yapının temellerini ve toplumun uğradığı değişimleri özümsemek adına ölüm ve ölümün çevresinde geliştirilen ritüeller önemli değerlerdir. Bu ritüellere bakılarak toplumun kültürel birikimlerinin kaynakları en iyi şekilde anlaşılabilir (Demir, 2022, s. 225).

Ölümle ilgili bağlantılar sadece kültürün ürünü değildir. Aynı zamanda yaşanan coğrafyanın da etkisiyle kültürü doğuran bütünsel izler taşır. İnsan yaşadığı coğrafyanın içinde şekil kazanır. Bu şekil insanın fiziki görünümünü, ruhsal tasarımlarını, yaşama ve yaşamı anlama biçimlerini, ruha ve ruh ötesine dair tüm algılarını ve daha geniş manasıyla kültürel desen ve çizgilerini belirler. Ölü gömme pratiklerinde dahi coğrafya çok büyük bir önem arz etmektedir.

Dağınık ve yüksek bir coğrafyada yaşayan insanlar, ölümlerini rahatziyaret edebilmeyi de düşünerek kendilerini en yakın alanlara gömmüşlerdir. Karadeniz'in yüksek kesimlerinde mezarlıklar çoğunlukla ya evlerin bahçelerinde ya da evlere en yakın gömü alanlarındadır. Tokat coğrafyası çoğunlukla ovalık bir alana sahip olduğu için mezarlıklar toplumun ortak kullandığı toplu mezar alanlarındadır. Yüksek kesimlerde olan tek ve dağınık mezarlar ise zamanında yörede yaşamış erenler, evliyalara ve Âlim zatlara ait olduğu inanılan yatır mahiyetinde görülen mezarlardır.

Ölüm gelenekleri çerçevesinde ele alınan konular ölümün ana konuları ve alt konu başlıkları altında değerlendirmeye alınmıştır. Ölümle ilgili üç ana başlık vardır: Ölüm öncesi, Ölüm sırası ve Ölüm sonrası. Ölüm ansızın gelen bir son olarak görünse de seyri ve süreci olan bir olgudur. Ölüm olgusu insanın sevdiklerinden ayrılma aşamasını, uğurlama aşamasını kapsadığı gibi yüreğe düşen odun sönme aşamalarını da kapsar. Ölüm Hak'tan gelmese ve insanoğlu bir yaratıcı kavramına inanmasa ölümü

kolayca kabullenip kendi yaşamsal varlığına devam edebilmekte çok zorlanırdı. Ölümü kabullenmek de inançla bütün bir şeydir.

Ölüm geleneklerinin bölümleri şu şekilde ele alınmaktadır:

1.1.5.1. Ölüm Öncesi

1.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Tokat ilinde ölümü düşündüren ön belirtiler fiziksel durumların takibi, rüyaların yorumlanması, hayvanların sesleri ve davranışları, kişinin hal ve hareketleri üzerinden yorumlanmaktadır. Başlıca örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Sabah ezanında köpek uluması iyi değildir. Ölüm getirir (K.K.84).

Döşekte yatan hasta anlaşılır. Hırıltılı nefes alışverişi olur (K.K.28).

Ermış adam öleceğini de bilir kalacağını da. Bizler bilemeyiz. Bilmediğimiz de iyi (K.K.87).

Midenin üzerindeki kemik dışarı çıkar (K.K.96).

Ölüm benzine düşmüş denir (K.K.96).

Bir insanın kulakları sararırsa öleceği bellidir (K.K.84).

Ölecek kişinin rengi sararmaya başlar (K.K.10).

Ölümü yakın olan kişinin burnu aşağıya doğru düşmeye başlar (K.K.10).

Ölüm benzine düşmüş denir (K.K.10).

Çoğu kez hayvanların hal ve hareketleri ölüm habercisidir. Bu durumu görüşme yapılan kişi, kendi yaşam kesitinden ifadelerle şu şekilde aktarmıştır:

Envelden attan ölçüm yaparlardı. Amcam bir gün oduna gitmiş. Çocuk atı elinden kaçırmış. At da eve gelmiş. Amcam da peşinden eve varmış. Amcam atı tutup dövecekken babam elinden almış. Babam demiş ki oğlum at hamaylı. At başına bela geleceğini bilir. Bu işte bir iş var. Atı elleme de oduna da götürme, demiş. Amcam babamı dinlememiş. Atı alıp yine oduna gitmiş. At bir daha eve gelmemiş. Odunlarla beraber dereye yuvarlanmış.(K.K.77).

Baykuş, evin bir büyüğünü, sevdiğini götürürmüş (K.K.14), (K.K.15).

Baykuş hem hayra hem hayırsızlığa yorulan bir hayvandır. Baykuş ötüşü ölüm getirmedi ise köye bereket getirileceğine inanılır (K.K.14).

Rüyada saç dökülmesi, ayakkabı kaybı ölüm habercisidir (K.K.25).

Ölecek olan kişinin gözleri çekilir (K.K.85).

Ölümü yakın olan kişinin kulakları beyazlaşır (K.K.85).

Bir kişinin ölümü zor gerçekleşiyorsa başında Yasin veya duvaz imam okunur. Ruhunu rahat teslim edebilmesi için dualar okunur (K.K.96).

Karga sakırdaması kötü veya iyi haber getirir (K.K.20).

Davar köpekleri boş boş ulursa biri ölecektir (K.K.19).

1.1.5.1.2. Ölümle İlgili Kaçınmalar

Ölenin ardından ölü evindeki ve çevre evlerindeki sular boşaltılır. Azrail, suya kılıcını çalmıştır inancı vardır. Ölenin ardından evden başka ölü çıkmaması için buna dikkat edilir.

Ölü, evden çıkar çıkmaz yatağı toplanır.

Ölü yıkandıktan sonra kazanı ters çevrilir.

Ölü evlerinden çıkanlar ellerini yüzünü yıkamadan kendi evlerine girmezler.

Ölümün ağırlığından sakınırlar.

Cenaze evinden çıkınca başka eve gezmeye gidilmez.

Cenaze gömülürken kazma kürek elden ele verilmez.

Merhum kişinin gömülme işlemleri tamamlandıktan sonra mezarlıktan çıkanlar ardına bakmadan doğru evlerine yönelirler (K.K.77).

1.1.5.2. Ölüm Sırası

1.1.5.2.1. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölüm gerçekleşikten sonra ölüm olayının duyurulması ivedilikle yapılması gereken işlerden birisidir. Ölüm duyurusu eskiden “nidacı” adı verilen kişilerce yapılırmış. Nidacılar, kapı kapı gezerek merhum kişinin ölüm duyurusunu yapan kişilerdir. Öncelikle haber birinci derece akrabalara, komşulara ve eş-dosta verilirdi.

Günümüzde bu haberler daha farklı ve teknolojik imkânlar kullanılarak yapılmakta ve muhtarlıklardan, belediyelerden anons ile ya da telefonla duyurulmaktadır. Camilerden de selalar okunmaktadır.

Cenaze haberini alan kişi, ister yakın ister uzak olsun en erken zamanda cenaze evine ulaşmak için gayret gösterir ki cenaze de bekletilmeden en kısa sürede kaldırılınsın ve sevdikleri, eş-dost, onu seven herkes son görevlerini yerine getirsin (K.K.85).

1.1.5.2.2. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

Ölümünden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken kimilerinde de hijyenik düşünceler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır (Örnek, 1971, s. 44).

Ölen kişinin ardından şu işlemler yapılmaktadır:

Ölenin gözleri kapatılır. Merhumun gözleri açık gitti ise sevdiklerine dair bir hasreti olduğu veya gözünün ardında kaldığı düşünülür. Aynı zamanda ölen kişinin gözünün geride kalmaması istenir. Öldükten sonra ise gözü açık kalırsa mezarda gözüne toprak kaçmaması için bu işlem yapılır.

Ölenin içine şeytan kaçmasın ve kabirde ağzına toprak dolmasın diye ölenin çenesi bağlanır. Ölen kişi rahat döşegine alınır.

Ölen kişinin bedeninin şişmemesi için üzerine demirden aletler veya toprak konur. Kadın ise makas, erkek ise bıçak konulur.

Ölenin başucunda Kur'an okunur.

Evin ışıkları açık bırakılır.

Tüm ev havalanacak şekilde pencereler açılır.

Cenazenin ayağı kaldırılıp altına un konur. “Umduğun bu olsun.” denir (K.K.65).

Sıraçlarda ölen erkeğin ağzına havlu sarılır. Ölen kadın ise kadının ağzına al yeşil sarılır. Kadının başına da boncuklu örtü sarılır (K.K.87).

Sıraçlar ölüsüne kıyafet giydirirler. Öyle güzel giydirirler ki sanki merhum değil gelin kişi. Sanki oradan kalkıp ata binecek. Çorabını, tumanını, işlemeli göyneğini, entarisini, çuhasını her şeyini giydirirler. Ondan sonra kefenlerler (K.K.96).

Ölenin ardından helva yapılır. Kur'an okunur (K.K.91).

Cenaze ruhunu teslim ettikten sonra rahatına koyma vardır. Önce kişinin kıyafetleri çıkarılır. Seyran suyu ile ön temizliği yapılır. Temiz çarşaf üstüne koyulup çenesi bağlanır. Evden çıkarmadan, morga koymadan önce duvaz imam okunur (K.K.79).

Cenaze çıkınca yattığı döşek yıkanır (K.K.96).

1.1.5.2.3. Ölü'nün Gömülmeye Hazırlanışı

Gurbette adam olursa onun gelme zamanının çok uzun bir süre olmaması kaydıyla beklenir. Eğer böyle bekleme durumu yoksa ölen kişi hemen defnedilirdi (K.K.84).

Cenazeyi bekletmek hata olur. Defin namazdan sonra yapılır. Gece cenaze gömülmez. Akşam ezanı olmadan defin gerçekleştirilir (K.K.84).

Cenaze toprak altına konunca üzerine tahta kalaslardan perdesi konur. Üzerine toprağı atılır (K.K.84).

1.1.5.2.4. Yıkama

Ölen, özel bir durum yoksa en kısa bir zaman zarfında yıkanır, kefenlenerek defnedilir.

Herkes evinin önünde yıkardı cenazesini (K.K.84).

Merhum kişi köye gelen cenaze aracında yıkanır (K.K.53).

Ölü yıkamaya eskiden dışarıdan hocalar gelirdi. Ölenin saçları ve tırnaklarının kesilmemesi gerekir (K.K.47).

Eskiden çarşaf gerilip meydanda yıkanır cenaze (K.K.96).

Cenaze yıkayan kişinin de mutlaka abdestli olması gerekir (K.K.97).

Ölüyü incitmemek gerekir (K.K.97).

Kadını kadın, erkeği erkek yıkar. Kadının ellerine mendil şeklinde bez bağlanır.

Saçı uzunsa iman tahtası kapatılır. Saçı göğsüne dolanır. Annemin saçını gelini kesti. Günlerce ağladı. Saçım yok ya ölürsem öbür dünyada hölük geliyor diyecekler derdi (K.K.97).

Cenaze evinin kapısının önünde üç gün ateş yanar. Kazanın içinde su kaynar. Bu kazan yıkanma suyunun ısıtıldığı yerde olur. Her akşam yakılır (K.K.97).

Erkek mevtayı erkeğin, kadın mevtayı da kadının yıkaması gerekir. Hanımı erkekten önce ölmüşse kesinlikle onu erkek yıkayamaz. Ters bir durumda aynısını kadın da yapamaz. Bu yıkama işlemini yaparken de niyet edilmeli ve yıkamaya besmele ile başlanmalıdır. Ölen kişi temiz bir yerde ve ayakları kıbleye gelecek durumda yatırılmalı bol, temiz, ılık su ve sabun ile yıkanmalıdır. Mevtaya hoş kokular saçan sıvılardan dökülmelidir (K.K.20).

1.1.5.2.5. Kefenleme

Cecime sarılır merhum. Seccade. On iki hizmette de o kullanılır. Kabristana gidene kadar onda sarılı olur. Ölen kişi kefenle gömülür. Seccadeyi eve getirince de ölünün ruhu üzerinde kalmasın diye üzerine su serperler (K.K.13).

Ölen ister erkek ister kadın olsun Müslümanlar için mevtanın bedeninin her yerini örtecek şekilde temiz bir bez ile kefenlemesi farz-ı kifayedir (K.K.88).

Erkek mevtalar üç parça kefen bezi ile kefenlenir. Kadınlarda ise baş örtüsü ve göğüs örtüsü de vardır. Birinci parça ölünün boyun kısmından ayak kısmına uzanacak kadar şekilde olur. Bu parçada yaka bulunmaz, düzdür. İkinci parça ise eteklik şeklindedir. Fakat mevtanın vücudunu ayak ucuna kadar kapsayacak şekilde uzun biçilir. Üçüncü ve son parça ise, mevtanın vücudundan fazlaca uzun ve bütün vücudu örtecek şekilde olur. Sonuç olarak mevtanın vücudu birinci ve ikinci parçalarla kapatıldıktan sonra üçüncü parça ile iyice sarılır ve baş ile ayak bölümünden de düğümlenir (K.K.88).

Kefen parası, eğer mevtadan geriye kalan parası varsa o paradan ödenir. Şayet ödeyecek kefen parası yoksa bakmakla yükümlü olduğu kişilerce ödenir. Ancak bu durumda mümkün olmazsa, mevta sahipsiz ise çevresinde onu tanıyan müslümanlarca ya da belediye tarafından ödenmesi gerekir. Kadınların kefen parasını ise kocası öder (K.K.88).

Kefenin beyaz patiska bezden yapılması uygun olanıdır, fakat beyazdan başka renkte ve başka bezden de olabilir (K.K.88).

Sıraç toplumunda geleneksel kıyafetin içerisine giyilen göynekler yakası kesik olması sebebi ile kefene benzetilmektedir. “Biz zaten doğar doğmaz bu kefenin içerisine gireriz. Öldüğümüzde de kıyafetlerimiz giydirilir, ardından kefenleme işlemi yapılır.” diye ifade edilmektedir (K.K.77).

1.1.5.2.6. Cenaze Namazı

Cenaze namazının ne zaman kılınacağı vakit ile ilgili bir kıstas olmamakla birlikte vakit cami cemaati de dikkate alınarak vakit namazlarının özellikle de öğle ve ikindi namazlarından sonra ardından cenaze namazı kılınması âdet haline gelmiştir. Cenaze namazına katılımın çok olması ölünün ruhuna saygının göstergesi olacağı inancından dolayı cenaze namazına tevazu çoktur. Toplum bu konuda çok duyarlılık göstermektedir. Bu ölünün ruhunun rahat etmesi yanında ölen merhuma bu dünya hayatında yapılacak son görev inancıda ağır basmaktadır.

Cenaze namazı tüm Müslamanlarca ölen kişi için yapılan bir dua ritüeli, son görevdir.

Zile'nin Sıraçları cenazeleri duvaz imamlarla gönderir. Çok eskiden sazla uğurlanmış. Sıraçlar davul çaldırmazdı. Evimize şeytan doluyor, derlerdi (K.K.91).

Cenaze namazı illa ki şu vakitte kılınacaktır diye bir kural yoktur fakat yine de hazır olan mevta özel bir durum yoksa bekletilmeden cenaze namazı kılınıp gömülür.

1.1.5.2.7. Tabuta Konma, Tabutun Taşınması ve Tabutla İlgili İnanışlar

Cenaze giderken kırklı çocuk cenaze basmasın diye havaya kaldırılır (K.K.67).

Tabut taşınırken cenaze ağır olur ise “günahı çokmuş.” derler (K.K.68).

Tabut elden ele taşınır. Arabayla cenaze götürmezler. İnsanlar mezarlığa kadar ip gibi sıra olur. Sırası gelen yeniden arkaya sıralanarak tabut mezarlığa varana kadar elden ele taşınır (K.K.17).

Sıraçlarda tabut kullanılmaz. Örneğin; teknoloji gelişmiş tabut gelmiş. Ama demişler ki biz geleneği bırakıp ölümüzü tabuta koyarsak bir yerden ödün veririz ve inancımızı, kültürümüzü kaybederiz. Hala şu an birçok köyümüzde tabut yoktur. Kişi

şehir dışında öldü ise İstanbul'dan tabutla gelir. Köye girmeden önce de o tabutu atarlar. Ölmüş olan kişiyi cecime sararak köye çıkarırlar (K.K.77).

1.1.5.2.8. Devir ve Iskat

Ölüm gerçekleşmiştir ve onu sevenler onun arkasından onu rahatlatacak davranış ve uygulamalar için gayret gösterirler. Bu gayret ve uygulamalardan bir tanesi de devir ve ıskattır. Ölen kişinin yaşarken yapmakla yükümlü olduğu fakat yapamadığı ibadetler, onun adına bir borç olarak düşünülmemekte ve bu borç gerek para gerekse de altın karşılığı hesap edilerek ihtiyaç sahibine ölenin adına bağışlanmaktadır.

Hayattayken inancı gereği yerine getiremediği her ne varsa (kaza namazı, oruç, kurban, kefareti ve borçları) ödemediği ölmüş bir kimseyi bunlardan kurtarmak için fakire bedelini vermeye “ıskat” denir. Ancak bunu fakire vermeyip, kesin olarak belirlenmiş bir miktarı fakire hibe etmek, daha sonradan hibe yoluyla bunu fakirden geri almak ve borcu bitirinceye kadar bu işleme devam etmeye “devir” denir.

Bunlar yapılarak bahsi geçen borçlardan ölenin kurtulacağına, ruhunun da huzura kavuşacağına inanılır.

Ölenin kefareti Kur'an kurslarına verilir. Fakirlere verilir (K.K.89).

1.1.5.2.9. Ruhla İlgili İnanışlar

Öbür dünyada ateş yok. Herkes odununu ateşini bu dünyadan götürür. Gönlünle birine bir yemek yedirdiysen bir tek o lokma vardır, senin öbür dünyaya yanında götürdüğün. Her şeyini bu dünyada bırakır yanında sadece amel defterini götürürsün (K.K.48).

Ablamın kayınpederi öldü. Yedisini yaptık. Bacalık dediğimiz yerden eve bir kuş girdi. Dolandı dolandı evin içinde her yeri gezdi. Kendi çıktı gitti sonra. Ruh beden gitmiş olsa da bir yere verilir. Amelin iyi ise, hayır işi yaptın ise iyi bir insana verilir. Hayır işi yapmadıysan, devamlı şere koştıysan o ruh hayvana verilirmiş. Adamın biri bir adama sürekli “Ölmüş baban filanca ağacın dibinde yatıyor.” diyormuş. Diğer adamda varmış bakmış ki ağacın dibine orada bir hayvan yatıyor (K.K.94).

Benim dedem vardı Ahraz. Sağır hiç konuşamıyordu. Bizim sülaleye sağırğiller derler. Yıllar sonra rüyasında oğluna görünmüş. Demiştir ki: “ Oğlum gel. Benim böğrümde bir şey batıyor. Gel bunu çıkar. Yahu ne batacak. Yaba, kazma, kürek alıp

gidiyor mezarın başına. Mezarı açıp bakıyor ki kefenin bir yeri sararmış ve babasının böğrüne bir ağaç kökü gelmiş. Babası ise mezara nasıl koydular ise hiç çürümeden öylece duruyormuş (K.K.94).

Köyde vefat etmiş bir demirci vardı. Vefatından sonra bile evinde takır takır demir dövme sesleri gelirdi. Gece örs çekiç sesleri gelirdi (K.K.84).

1.1.5.3. Ölüm Sonrası

1.1.5.3.1. Mezarlıklar, Mezar Taşları ve Mezarlıklarla İlgili İnanışlar

İnsanlara ölümü hatırlatan ve bu dünyanın geçici olduğunu düşündüren en gerçekçi yerler mezarlıklardır. Mezarlıklar, toplum için çok önemli olup her zaman en güzel yerler mezarlık olarak seçilmiştir. Bu da bir toplumun, kendi cenazelerine ne denli sahip çıktığını gösteren en önemli kanıttır (Uysal, 2008, s. 161).

Definden bir gün sonra ölen kişinin yakınları mezar ziyareti yapar. Buna “telkin verme” denir (K.K.6), (K.K.24), (K.K.26).

Kırk suyu şişeye doldurulur. Kırk suyuna 40 Yasin okunur. Kırkında mezarın üzerine dökülür (K.K.41) (K.K.68).

Bütçeye göre mezar taşı yaptırılır. Durumu olmayan taş diker (K.K.6) (K.K.12).

Mezarın çökene makbuldür. Çöken mezarlık hayırlıdır. Cenneti görecen, derler (K.K.24) (K.K.18) (K.K.28).

Cenaze olduğunda Turhal’da bulunan Çenesiz Tuğla Fabrikası cenaze sahibine tuğla gönderir (K.K.17) (K.K.28).

Gece mezarlık etrafından geçilmez. “İnsanlar şeytanlaşınca cinler, periler kalmadı” (K.K.44) (K.K.48)

Mezar üstünden geçilmez (K.K.5) (K.K.35) (K.K.38).

1.1.5.3.2. Ölünün Belirli Günleri

Ölenin ardından cumalığı, 40 ve 52’ si okunur.

Kardeşler ve yakın akrabalar yedi gün boyunca cenaze evini bekler. Kendi evlerine gitmezler. Yedisi okunduktan sonra kendi evlerine geçerler (K.K.22) (K.K.26) (K.K.33) (K.K.58).

1.1.5.3.3. Yas Tutma Geleneği

Ölen kişinin arkasından özellikle birinci derece yakın akrabaları, ölmüş olan kişiye karşı hissettikleri üzüntüyü ortaya koymak için belli başlı davranışlar gösterirler. Göstermiş oldukları bu davranışlar “yas” olarak adlandırılmaktadır. Yas; ölen kişiye karşı sevgi, saygı ve hürmetlerini gösteren içsel davranışlardır. Bu davranışları göstermeyen kişiler toplum nezdinde kınanır, ayıplanır, eleştiriye maruz kalır. Toplum nazarında hiç hoş karşılanmaz.

Eski Türklerde var olan ve yakın geçmişe kadar büyük ölçüde halk arasında devam eden yas uygulamalarının, İslamiyet’te bu şekliyle var olmadığı bilinmektedir. Cahiliye devrinde kocası ölen kadın bir yıl boyunca bir kulübeye kapatılır, kimse ile görüştürülmez, yıkanmaz, saçlarını taramaz, tırnaklarını kesmezdi. Bundan ötürü yas tutmayı Peygamber Efendimiz (sav) yasaklamış, ancak ölen kişinin anısına saygıdan birinci derece akraba için üç gün kocası için dört ay on gün kadar yas tutmayı uygun görmüştür (Kara, 2009, s. 151). Yas geleneği toplum nezdinde kesin bir zaman dilimi olmamakla beraber yedi gün, kırk ile elli iki, bir yıl olmakla birlikte bir yıl sonraya denk gelen bayram olursa ilk bayram denilerek matem devam edebilmektedir. Bu yas dönemlerinde özellikle bir hafta ya da on beş gün temizlik olmaz ve tıraş yapılmaz. Birinci derece akrabalarda düğün, nişan gibi özel eğlence gerektiren günler en az kırk gün ertelenir.

Düğün geleneklerinde de belirttiğimiz gibi köyde veya mahallede eğer düğün ve nişan yapılacaksa cenaze sahiplerinden mutlaka icazet alınır ve o icazet neticesinde kutlamalar yapılır. Bu bir saygıdır. Bu saygı gösterilmezse toplum tarafından da cenaze sahipleri tarafından da eleştirilir, kınanırlar.

Erkekler on beş yirmi gün tıraş olmaz. Yas, tüm mahalle içindir. Cenaze çıktığında köyde üç ay düğün yapılmazdı. Düğün yapmak isteyenler cenaze sahibinden müsaade isterdi (K.K.31).

1.1.5.3.4. Ölü Yemeği

Ölü yemeği, Anadolu’nun her yöresinde olduğu gibi Tokat ve köylerinde de ölü evi için komşular tarafından cenaze defin işlemi tamamlandıktan hemen sonra başlayarak yedi gün devam eder. Bu durum toplum nezdinde dayanışmanın, komşular arasında hoşgörüyü, acıyı ve üzüntüyü bölüşmenin en somut ve en güzel örneğidir.

Çünkü cenaze evinde acı ve üzüntüden dolayı yemek yapılmaz. Bu durumu komşular gerek sıraya koyarlar gerekse de doğal akışında cenaze evine götürürler. Bu yemek getirme veya gelenlere yemek verme işlemi kaynak kişilerin aktarımına göre elli ikisinde Mevlit ve yemek ile bitirilir (K.K.59).

Ölü gömüldükten sonra mezarlıktan ölü evine gelen kişilere kazma kürek ekmeği verilir (K.K.66).

Cenazeyi defin ettikten sonra kabir kurbanı kesilir. Dar kurbanı kesilir. Dar çekilir. Bir hafta sonra cumalığı verilir. Yemek verilir. On iki kişi musahipliler dara durur. Altı kadın altı erkek abdest alırlar. Hoca sorutur. Dar'ın duasını yaparlar.

Dar kurbanının kemikleri dahi atılmaz. Gömülür.

Kurbanı ise sadece dara duranlar yer.

Hoca sorar üç kere kimin darına durdunuz diye. Şunun darına durduk, diye de cevaplarlar. Dar kitabından hoca dualar okur (K.K.91).

Ölenin ardından üçüncü gün yemeği verilir (K.K.89).

Elli ikisinde yemek verilir. Mevlit okutulur (K.K.16).

Köyde bulunan maden şirketi köyde cenaze olduğunda cenaze sahibi olan haneye yedi gün yemek gönderir. Pide ve ayran olur bu yemek (K.K.20).

1.1.5.3.5. Ölümle İlgili Ağıtlar, Atasözleri, Deyimler, Anlatılar

Ağıtlar, toplumun ortak acısını diri şekilde anlatan edebî metinlerdir. Ağıt, ölüm üzerine belli bir geleneğe bağlı kalarak yapılan törenlerde yakılmış ve söylenmiş aynı zamanda ölüm törenlerinde yakıldığı halde sonradan anılarda yaşayan türkü olarak iki anlama gelir (Boratav, 1982, s. 471).

Ağıt; ölen kimsenin, gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, geride bıraktıklarının acılarını veya olağanüstü felâketlerin üzüntü verici etkilerini dillendiren söz veya etkidir. Ağıt, insanoğlunun ölüm karşısında hissettiği korku ve çaresizliğin dilden dökülüştür. Ağıt'ın yakılmasına neden olan duygular toplum nezdinde evrensel olduğundan, tüm eski kültürlerde yaygın bir gelenek olduğu gibi günümüz toplumlarında da varlığını korumaktadır. Ağıt yakmanın Türk toplumunda çok eski bir geçmişi vardır. Eski Türklerin önem verdiği üç töreni vardır. Bu törenler sığır, şölen ve

yuğdur. İslâmiyet'ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve yuğ adı verilen dinsel yas törenlerinde “sagu” denen şiirler söylenirdi. Bu şiirlerde ölünün iyilikleri, yaşarken yaptığı güzel işler anlatılırdı (Artun, 2000, s. 87).

Sultan Süleyman'a kalmayan dünya
Şu dağlar yerinden ayrılır bir gün
Nice bin cesetler, çürüyen canlar
Hakkın emriyle dirilir bir gün
Şu dünyada Ademoğluyum dersin
Helali harama katar sen yersin
Yeme el malını er geç verirsin
İğneden ipliğe sorulur bir gün (K.K.89).

Onun için gülüm nereye bastığımı bilecen. Büyük ol küçük ol bu dünya fani.”

Hiç ölmeyecek gibi çalışacan. Çünkü insan yaşamayı tercih etmez. Ölmeyecek gibi de çalışacan bu dünyada. Bu dünya havası olmasa insan yaşayamaz. Hiç ölmeyecek gibi çalışacaksın. Yarın ölecek gibi de ibadet edeceksin (K.K.89).

Ölmeden emmimin yanına gittim. Oğlum dedi, gezdiğiniz yerlerde Allah deyin. Oturduğunuz yerlerde Allah deyin. Cenab-ı Allah unutulmaz dedi. Böyle öldü (K.K.89).

Hepimiz Ademoğluyuz
Sen altın da ben tunç muyum?
Hepimiz kardeşiz
Sen gümüş de ben hiç miyim?
Ölüm her canadır (K.K.89).

Ağıt çok olur. Çile anadan gelmişler demişler ki biz bunları parayla tutak. Bunlar çok güzel ağıt yakıyor. Güzel ağlıyor demişler. Cihet köyünden dört kadın getirmişler ağlamaya. Onlar da demişler ki:

Ne diyek de ağlayak
Ölü bizim olmayınca
Birer birer çökeriz
Onar onar ölmeyince (K.K.66).
Biz de bu ellerin nesine geldik

Bir garip ölmüş yasına geldik (K.K.66).

Dağda harman olur mu

Dibi orman olur mu

Yaktın bizi kül ettin

Külde derman olur mu? (K.K.66).

Acı adama söyletiyor. Benim küçük kardeşim öldü. 31 yaşında toprağa girdi. ikiz çocukları vardı. O kadar söylemişim ki şimdi diyorum ben nasıl söyledim onları. Acı söyletiyor işte.

Genç idin gardaş

Ciğerimi yaktın gardaş

Daha yavruların vardı gardaş

İki tane yavrunu ortada bıraktın gardaş

Yavrularını kime emanet ettin gardaş

Gelin yârin ortada kaldı gardaş

Kime emanet ettin gardaş

Daha genç idin gardaş

Kaynanası ölülere giderdi. Bir demeler derdi bir demeler. Ağlamayan kimse kalmazdı. Amcasının oğlu öldü Yeşilyurt'ta. Arabaya bindi gidiyorlar. Karşı dağ Dimorta Dağı. Ölen kişinin adı Mehmet'ti. O dağdan bu köye geldi ağdının sesi (K.K.2).

Ben üç aylık gelindim. Eltim doğum üstüne öldü. Ona da çok ağıt yaktık. O eltinin acısı yaktı da yaktı. Yer yerinden oynadı. Şehit gibiydi. Eltimin doğumu yaklaşmış. Kaynım evde yokmuş. Ansızın doğumu başlamış. Durumu ağırlaşınca yukarı ev sahibine bağırılmış. O kadın da eltimin kocasını çağırana kadar eş yukarı sıçramış. Kan kaybından öldü. Çok dem gitmiş. Doktora da götürmüşler ama doktor benim yapacak birşeyim kalmadı demiş.

Söğüdün yaprağı da donuk duruyor Rahman

Dökülmüş yaprağı da dibine

Soluk duruyor yavrum Rahman

Senin körpe yavruların da

Boynu eğik benzi soluk duruyor yavrum Rahman

Kime bıraktın bunları

Kime emanet ettin yavrum
Kızı kocaya kaçmış bir ananın ağdı:
Yüce dağ başından indiremedim yavrum seni
Yönünü yönüme de döndüremedim yavrum seni
Bir elim kalem bir elimde divit
Senin şu kötü aklını da kendime kandıramadım yavrum (K.K.107).

Sonuç olarak şair;

Neylersin ölüm herkesin başında
Uyudun uyanamadın olacak
Kimbilir nerde nasıl kaç yaşında
Bir namazlık saltanatın olacak
Taht misali o musalla taşında.

Derken Cahit Sıtkı herhalde kırk altı yaşında öleceğini bilemezdi. İnsan ömrünün geçiş dönemlerinden olan başlangıç doğum, sonuç ölüm. Hiçbir canlının elinde değildir, olmamıştır, olamayacaktır da. Bu iki geçiş döneminden kaçış yoktur. Dünya'ya gelen her insan ölümü de tadacaktır.

Ölüm, geçiş dönemleri içerisinde yaşamın fiziksel boyutunun son bulduğu kısımdır. Anadolu halk inançlarında asıl manasıyla ölüm aslında son değildir. Son bulma kısmı bedene aittir. Bu inancın yansımalarını ise ölümden sonra ölünün ardından yapılan işlemlerde ve ölüm sonrasına var olan inanç boyutlarında görmekteyiz.

Ölüm âdetlerinde anlatılar dinî temellere dayanmasından ötürü çok fazla bir değişikliğe gidilmemiş ve hemen hemen Anadolu'nun çoğu kesiminde ölüm gelenekleri aynı seyirde devam etmiştir. Ölüm bir anlamda yok oluş, bir anlamda yeniden diriliştir. Bu anlamda bakılacak olursa ölüm doğumun bir parçası olup döngünün tamamlanması, çarkın dönderilmesi ve bu dünyadaki görevlerin bitirilerek gerçek âleme ulaşmaktır. Ama yine de insanoğlu varolduğunda bu günü yani ölümü pek kabullenememiş ve bu kavram adı geçen kişiye kişilere ağır gelmiştir. Çünkü insanlar hayatta bir gaye için varlardır. Doğarlar, gelişirler, evlenirler, çocuk sahibi olurlar, maddi ve manevi gereksinimlerini yerine getirerek yerlerini bir sonrakine devrederler. Ancak dünyanın döngüsü bu şekilde devam eder.

Netice itibariyle her ne kadar ölüm yaşayanlar için zor olsa da anlatılan ölüm

geleneklerinde de olduğu gibi insanoğlu bu gerçeği kabul etmiş, var olan dini değerler ölçüsünde sahip çıkarak geleneklerini yaşatmış ve yaşatmaya devam etmektedir. Ölüm kavramı hemen her toplumda ritüelleri farklı olsa da Allah'ın bir takdiri olarak görölmüştür. Ölen kişiye karşı duyulan saygı, bununla beraber ölüm de gösterilmiştir. Yani ölüm ne bir sondur ne de bir başlangıç. Ölüm insanın bir durumdan başka bir duruma geçişidir.

Birinci bölümün sonucunda geçiş dönemleri incelenmiştir. Birinci bölümde insan hayatının içerisinde üç önemli safhasından doğum-evlenme- ölüm incelenmiştir. Bu önemli üç safha etrafında birçok gelenek, görenek, âdet, töre ve tören oluşturulmuştur. Bu gelenek, görenek, âdet, töre ve törenleri ayrıntılı bir şekilde ele alarak irdelemeye çalıştık. Anlaşılmaktadır ki, bu gelenekler teknolojinin ve şehirleşmenin de etkisiyle beraber önemini korumaya, halk kültürünü, geleneğini korumaya devam etmektedir. Erkek çocuğuna verilen önem ve sünnet yine eskisi kadar önem arz etmektedir. Evlenme âdetleri de modernleşme ile beraber kırsal kesim ve köylerde yaşatılmaya devam etmektedir. Tüm bu anlatılardan yola çıkılarak anlaşıyor ki, insanoğlu doğar, yaşar ve ölür. O nedenle bu araştırmada da ölüm kavramı tezimizin ilgili bölümlerinde derlediklerimizi yazıya geçirme doğrultusunda birçok inanç, âdet ve pratiklerin gelişmiş olduğunu görmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

DİNÎ GELENEKLER

2.1. Ramazan

Merhaba ey sevgili mah-ı mübarek merhaba

Merhaba ey âlemin feyz ü neşatı merhaba

Sensin ol âlemi nurunla münevver eyleyen

Merhaba ey bâis-i fahr-i mübâhat merhaba

Sözleriyle başlayan Ramazan Müslümanlar tarafından ahenkli ve nağmeli merhabalarla karşılanır ve bu durum camilerde cemaat tarafından aynı coşku, sevinç ve manevi atmosferde bir ay sürer.

Ramazan, ay takviminin dokuzuncu ayı. Üç aylar adı verilen recep, şaban ve ramazan aylarının sonuncusu. Oruç tutulan ay. (Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, s. 1844).

Ramazan, Kamerî ayların dokuzuncusudur. Bu arada oruç tutmak farzdır. Hilâlin görünmesiyle başlar ve otuz gün devam eder. Kur’ân-ı Kerîm, bu ay içinde indirilmeye başlanmıştır (Pala, 1998, s. 374).

Ramazan ayı, İslam dinine göre ulvi ve mukaddes olarak görülen mübarek ve manevi anlamda kazanç getirecek bir aydır. Mukaddesliği ve maneviyattaki yüksekliği Kur’an ve sünnet ile sabitlenmiş olan Ramazan ayı, aynı zamanda “on bir ayın sultanı” anlamına gelmektedir.

Rahmet, bolluk-bereket ve oruç ayı olan Ramazan; sevgi, dostluk ve kardeşlik bağlarının güçlü hale geldiği, manevi duyguların ve inançların doruğa ulaştığı, ruhların manevi öğüt ve telkinlere doyduğu, yine bu duyguların diri tutulduğu, birlik ve beraberliğimizin daha da güçlendiği kutsal ve bereketli bir aydır.

Mübarek bir ay olan Ramazan ayı içerisinde âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'e, dünyanın son bulacağı güne kadar (kıyamet günü) insanlığa ışık tutacak olan Kur'an-ı Kerim indirilmeye başlanmıştır. Kur'an, Allah tarafından insanlara öğüt vermek ve yol göstermek için gönderilmiştir. Bu nedenledir ki Kur'an insan için hayati önem arz etmektedir. Peygamberimiz Allah'ın bildirdiği görev ve sorumluluklarımızı sıkça hatırlamamız için Kur'an'ı çok okumayı teşvik etmiştir. Kur'an okumayı bir ibadetten saymıştır. Müslümanlar, ramazan ayı geldiğinde Kur'an okumaya her zamankinden daha çok özen gösterirler. Bu nedenle gerek evlerde veya gerek camilerde bireysel ya da bir araya gelerek, her gün Kur'an okurlar.

Ramazan ayının sonuna gelindiğinde ise Kur'an'ı baştan sona bir kez okumuş olurlar. Bu okumayı bu ay boyunca iki kez yapanlar da vardır. Bu okumaya “hatim” denir. Hatim inildikten sonra hatim duası yapılır. Yapılan hatimlerin genellikle Kadir Gecesi'nde duaları yapılır. Müslümanlar yüzyıllar boyu bu geleneği devam ettirmektedir.

Cümle âlem mesrur olur,
Hep günahlar mağfur olur,
Cümle yer gök pür nur olur
Mübarek Kadir Gecesi.

Sözleriyle anılan bu kutsal ay içerisinde insanlık için bin aydan daha hayırlı olarak adledilen Kadir Gecesi de bu ayda idrak edilmektedir.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Ramazan ayı, evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu ise cehennem ateşinden kurtuluş ayıdır, diye buyurmuştur. Her kim ki, Ramazan ayı içerisinde yoksulları gözetir, himayesi altında olan kişilerin iş yükünü hafifletirse, Allah onu affeder ve onu cehennem azabından kurtarır.

Bu ay içerisinde sonu bayramla taçlandırılarak ödülle bitirilen hikmetlerle dolu olan oruç idrak edilir. Oruç ibadeti insanın, bir takım nefsi isteklerine karşı sabırlı olmasını, onunla mücadele etmesini sağlar. Aynı zamanda bu şekilde insanın beden ve ruhen olgunlaşması sağlanır.

Ramazanda, sabırlı olmak, insanı olgunlaştırır ve bu kontrollü tutum, ramazandan sonraki hayatına da yansır. Bütün bunlar insanı hayata hazırlar ve insan olgunlaşmış olur. Ramazan ayı, âlemlere rahmet olarak gönderilen son elçi Hz.

Muhammed (sav) peygamberlik görevinin verildiği bir aydır. 610 yılı Ramazan ayının yirmi yedinci gecesinin sabahında Cebrail tarafından ilk vahiy “Oku” emriyle kendisine bildirilmiştir.

Aynı zamanda bu ayda, Ebu Cehil’in önderlik ettiği Kureyş ordularına ve Kureyşli Paganlara karşı verilen mücadele sonucu İslam’ın kazandığı kutlu zafer bu ayda kazanılmıştır. Bununla beraber bu ay Allah’ın yardımıyla Mekke’nin fethedildiği ve insanların akın akın Allah’ın dinine girmeye başladığı büyük bir değişime şahit olunan bir aydır.

Bakara Suresi 185. ayet Allah şöyle buyuruyor:

Ramazana ayı öyle bir aydır ki onda Kur’an indirildi. Kur’an ki insanlara yol göstericidir. Doğruyu eğriden, hakkı batıldan ayıran delillerin kaynağıdır. Kim o ayda bulunursa onu oruçla geçirsün. Kim de hasta yahut yolcu olursa başka günlerde sayısınca tutsun. Allah sizin için kolaylık ister. Zorluk istemez.

Bu nedenle, Ramazan ayı oruç, ibadet ve sabır ayıdır. Bu nedendir ki Ramazan orucu sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlar.

Zengin, bu ayda yoksul ve fakiri daha çok gözetir. Allah’ın rahmet ve bağış kapılarının açıldığı aydır. Sevgili Peygamberimiz, ramazan ayında içtenlikle yapılan dua, ibadet ve iyiliklerin Allah katında daha değerli olacağını bildirmiştir. Ramazan ayının son on beş gününde de “Elveda” ilahileriyle Müslümanları bir hüznün kaplar.

Elveda bizden sana ey şehir-i rahmet elveda
Sen gidesin ille bizi yaktı hasret elveda
Nur ile zeyn oldu âlem, cümle mescitler tamam
Zikr u teşbih u teravih gitti bunlar elveda.

2.1.1. Teravih Namazı

Teravih, Ramazan ayı boyunca, yatsı namazından sonra cemaatle kılınan yirmi rekatlık namazdır (Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, s. 2195).

Terâvîh, “tervîha” kelimesinin çoğuludur. Tervîha, “teslîme” vezninde bir kelime olup ıstılâhî manada ramazan gecelerine mahsus olan namazın her dört rekâtına isim olmuştur. İki selam verme arasında bir miktar istirahat edildiğinden böyle isimlendirilmiştir. Tervîha aslında iki selamdan sonraki oturuşun ismidir. Her dört

rekâta mecâzen tervîha denilmiştir. Bu suretle tervîha şer‘î ıstılahlar arasına girmiştir. Ramazan ayına mahsus olan Teravih namazı bir gece namazıdır. Resul-i Ekrem (sav) tarafından bu gece ibadetine ‘‘Kıyâm-ı Ramazân’’ adı verilmiştir. ‘‘Terâvîh namazı’’ tabirinin sahabe zamanından beri kullanıldığı İbn Abbâs'ın bir hadisinde sabittir (Köse, 2011, s. 482).

Bu tanımdan yola çıkarak diyebiliriz ki Teravih namazı; şehrimizde, ülkemizde ve hatta Müslümanların yaşadığı bölgelerde Ramazan orucu kadar heyecanla beklenen çokca ilgi gösterilen oruca niyet edilecek gece kılınan, cemaatle olduğu gibi evde yalnız başına da kılınan bir ibadettir. Bu ibadeti heyecanlı kılan ise cemaatle kılınmasıdır.

Teravih namazını hak olduğuna inanarak ve sevabını umarak, riya karıştırmadan Allah rızası için kılan kimsenin geçmiş günahlarının bağışlanacağı ve annesinden doğduğu gün gibi günahlarından arınmış olacağı bildirilmektedir. Buhari (öl.256/870). Teravih namazının sevabıyla ilgili bu hadisi, ‘‘Nafile olarak teravih namazı kılmak imandandır’’ başlığı altında vermek suretiyle önem ve faziletine vurgu yapmaktadır. Peygamber Efendimiz (sav)’ın, Ramazan orucunu Allah’ın farz kıldığını, kendisinin de Ramazan gecelerinde namaz kılmayı sünnet saydığını söylediği belirtilmektedir. Hadis kitaplarında genellikle oruç konularından sonra ve fıkıh kitaplarının bazılarında da nafile namaz konuları içerisinde ele alınan teravih namazı, âlimlerin çoğunun yorumuna göre sünnet-i müekkeke veya en azından müstehab ya da mendub kabul edilmektedir. Hanefi fıkıh âlimlerine göre, Ramazan gecelerinde cemaatin yatsı namazından sonra toplanarak beş terviha kılmaları (yirmi rekat) -ki, her terviha dört rekattır- ve ikişer rekatte bir selam vermeleri efdal kabul edilmistir. Her dört rekattan sonra bir o kadar da oturulur. Teravih bitince yine bir ara verilir ve sonra imam, cemaate vitir namazı kıldırır. Vitir namazı sadece Ramazan ayında cemaatle kılınır. Teravih namazı dışında cemaat bağımsız olarak kılar. Teravihin vakti, yatsıdan imsak vaktine kadardır. Teravih namazı bazı camilerde hatim ile kıldırır. Bu nedenle yani bütün ramazanda ve teravihlerde bir defa Kur’an hatmetmek sünnet sayılmıştır. Cemaatle kılan kişiler hatim ile kıldıran camilerde namazlarını kılarak sünneti yerine getirirler. Eğer sadece kendisi Ramazan da hatim inmek isterse bu ay içinde bu ibadetlerini yerine getirir. Sonuç olarak indirilen hatimlerin duası genellikle Kadir Gecesi yapılır.

2.1.2. Kadir Gecesi

Ramazan ayının son on gününde gizli olduğuna inanılan, ancak yaygın kanaate göre Ramazan ayının 27. gecesine tekabül eden gece olup Kur'ân-ı Kerîm'in indiği gece olarak kabul edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu isimde bir de sure olup, bu gece için 'Bin aydan daha hayırlıdır' (Kadir 97/3) tasviri kullanılmaktadır (Özervarlı, 2001, s. 125). Surenin son ayetinde gecenin fazileti açıkça beyan edilmektedir: "O gece melekler, Rablerinin izniyle ilâhî bir esin taşıyarak, bölük bölük inerler; (insanı) her türlü kötülükten emin kılar bu (gece) ta şafak vaktine kadar" (Kadir 97/4-5).

Sonuç itibariyle toplumda genel geçerliliği olan ve dinî gelenekler içerisinde çoğunlukla, özellikle de Anadolu'nun çoğu bölgesinde yaşlılık zamanında gidilen ve ziyaret edilen geçiş dönemi aşaması hacdır.

Hac İslam'ın beş şartından bir tanesidir. Geleneksel toplumlarda inanç aşamasında çok önem arz eder. Bu önemli aşamalar yukarıda bahsi geçen aşamalardan geçerek dinî bir vecibe, dinî bir görev olarak yerine getirilir. İnancımıza göre olgunluk ya da yaşlılık dönemlerinde yerine getirilen dinî ritüel hacı olan kişiler için birtakım kıstaslar getirir. Hacı olmak yalan söylememeyi, kul hakkı yememeyi, iftira atmamayı, dedikodu-gıybet yapmamayı, ticaretle uğraşan için işine-aşına hile katmamayı, küçükleri kırmamayı, büyüklere hürmet etmeyi gerektirir. Tabi bu sayılanlar dinimiz ya da her ne olursa olsun tüm toplum için olmazsa olmaz dürüstlük, ahlak, özde doğruluğu gerektirir. Yani bunları yapmamak için illa ki hacı olmak gerekmez.

Bütün bunların sonucu olarak hacı olmak bütün bu saydıklarımızı kötü anlamda yapmamak için kıstas getiriyor. Bu yolda olanların önünde bir set oluşturuyor. Hacı olan kişi artık dünyalık değil ahiret işlerine daha çok kendini vermeli, kimseyle küs olmamalı, hayır işleriyle uğraşmalı; hatta küs, dargın olanların arasına girip onların arasında arbuluculuk yapmalı ve her türlü kötü işlerde olanlar, kötülük düşünenlere hakemlik, önderlik etmelidir.

Hac farızasının yanısıra Ramazan da Müslümanlar için sabır, ibadet, rahmet, mağfiret ve bereket ayı olarak kabul edilmektedir. Büyük bir coşku ve heyecanla kutlanan Ramazan ayı içerisinde Kur'ân-ı Kerîm indirilmiş, hatta bu gece idrak edilen Kadir gecesinde indirilmiştir. Aynı zamanda İslam'ın beş şartından biri olan oruç bu ayda tutulur. Bu ay içerisinde Müslümanlar eğer inanarak ve sevabını Yüce

Yaradan'dan bekleyerek namazlarını kılsa geçmiş günahlarının da bağışlanacağına inanılır. Yine Ramazan ayında zenginlerin fakirlere karşı vermesi sevap olan fitrenin de bu ayın sonunda bayramdan önce ödenmesinin daha sevap ve faziletli olduğuna inanılmaktadır.

Bu ayda yapılan umre ibadetinin hac sevabı kadar mükafatlandırılacağı bildirilmektedir ve yine bu ayda yapılan ibadet ve amellere diğery aylara göre daha fazla sevap alacağı sonucuna varılmaktadır. Bununla birlikte bu ay Kur'an ayıdır. Bu ayda Kur'anlar okunup hatimler inilerek, Ramazan sonuna doğru Kadir gecesi duası yapılmaktadır. Teravih namazları yine bu ayda kılınır, kandiller ise üç ayların başlangıcı olan Recep ayı ile başlamakta ve idrak edilmekte, sonucunda sevap ile kullar ödüllendirilmektedir.

2.1.3. Ramazan Bayramı

Ramazan bayramı tüm İslam alemi için sevinç, mutluluk, birlik, beraberlik, sosyalleşme, bir ay boyunca tutulan oruçların mükafatını alma günüdür. Bayram insanları kaynaştırıp bir araya getiren en güzel vesilelerden biridir. Manevi duyguların coştığı, sevgi, saygı, hislerin zirveye ulaştığı güzel günlerden biridir. Adı geçen günde yardımlaşma, dayanışma ve kaynaşma dolup taşar. Bu günün vesilesiyle kaynaşan Müslümanlar toplum olmanın, birlik ve beraberliğin hazzına varır. Hazza varan bu Müslüman toplum günün anlam ve önemini sadece diriler için değil ölümler için de idrak eder. Bu nedenle bu dünyadan göçüp gidenlere, mekanlarında bir Fatıha, bir Yasin ve Kur'an okuyarak bir nevi onları da bu bayramın bereketinden bereketlendirirler, onları sevindirirler. Ramazan Bayramı Müslümanlar için ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Çünkü adı geçen bayram, her gün tutulan orucun iftar vaktindeki sevinç gibi, tutulan bir aylık orucun toplu bir iftar sevincini ifade eder. Çünkü bayramlar, birlikte yeme içme ve ikramda bulunma günleridir. Bu günlerde orucun sonunda Allah'ın mükafatı olarak nitelediğimiz ziyafet günleri önem arz etmektedir.

Ramazan bayramı adı altında bu günler üç gün sürmektedir. Tutulması emrolunan orucun bayram günlerinde de yasaklanması bu mükafatı tüm İslam alemi birlikte aynı duygu ve coşku içerisinde kutlamasının gerekliliğindedir. Bu durum bir ay boyunca tutulan oruç neticesinde genel bir iftar ziyafeti mahiyetindedir. Ramazan boyunca tutulan oruçlarla Müslümanlar hem bedenini hem de ruhunu arındırmış olur. O

nedenledir ki gerçek bir mümin aç insanların halini anlar, onlara yardım eder ve destek oldukları insanlarla beraber bayram sevincini yaşarlar. Bayram ile taçlanan bu sevinç neticesinde dargınların gönlü alınır, küsler barıştırılır, büyük ve yaşlılar ziyaret edilir, çocuklar hediyeler ve bayram harçlıklarıyla sevindirilir. Bayramlar akrabalık ve dostluk bağlarını kuvvetlendirdiği için toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Çünkü bayramlar toplum olarak bir ve beraberce kutlandığı zaman anlam bütünlüğü sağlar.

2.2. Hacı Uğurlama ve Hacı Karşılama

“Hac” kelimesi, sözlükte “yönelmek, kastetmek, ziyaret etmek ve bir yere gitmek” anlamına gelir. Terim olarak ise, din tarafından kutsal kabul edilen mekânları, belirli zaman dilimlerinde ziyaret ederek, orada sembolik bazı ibadetleri gerçekleştirmektir. Genel olarak “hac” kavramı, dinlerin kullanımında, kutsal mekânları ziyaret etmenin özel adı olmuştur.

Yani hac madde ile mananın beden ile ruhun birleştiği bir ibadettir. Şüphesiz hac ibadeti, Allah’ın yasaklarından uzaklaşma ve O’nun emirleri doğrultusunda hareket etmektir. Bunun sonucunda da hac, Allah ile kul arasındaki yakınlaşmayı sağlar.

İnanan insanların hayatlarında din olgusu, ibadetler önemli merhaleleri beraberinde getirir. Yapılan ibadetler, kişinin inancıyla bütünleşmesine katkıda bulunmakta, bu bütünleşme sonucunda ortaya çıkacak olan dinî emir ve yasaklara göre ibadetlerini düzenlemesine ve sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

Hac ibadetinin, bünyesinde taşıdığı ve diğer ibadetlerden farklılaşmasını sağlayan bazı özellikleri sebebiyle bireyi dinî açıdan daha güçlü bir şekilde etkilediği öne sürülebilir. Mâlî ve bedenî gereklilikleri bir arada bulundurması, ömürde bir defa yapılıyor olması ve diğer ibadetlere nispetle daha az sıklıkta ama daha yoğun bir manevî atmosferde tecrübe edilmesi bu açıdan değerlendirilebilir. (Geçioğlu, 2019, s. 244). Dinlere bakıldığında, hac ibadetinin yaygın bir pratik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte hacda gerçekleştirilen uygulamalar dinlere göre farklılaşmaktadır (Dransart, 2004, s. 327-331). Routledge uygulamada her ne kadar farklılık olsa da bütün dinlerdeki hac ibadetinin temelinde kutsal zaman ve kutsal mekân unsurlarının, kutsala daha yakın hissetme isteğinin yer aldığı söylenebilir (Erbaş, 2002, s. 100-101). Ayrıca bu ibadette birtakım isteklerin dile getirildiği, geçmişte yapılmış ve pişmanlık duyulan davranışlardan ötürü affedilme ve bağışlanma duygusunun arandığı, fiziksel ve ruhsal

bir iyileşmenin beklendiği ifade edilebilir (Gesler, 1996, s. 95-96).

Tokat'ta hac uğurlama geleneği eskiden Dabakhane Camisinden çıkan hac alaylarınca yapıldı. Hacca gidecek kafilenin Dabakhane Camisindeki Sancak-ı Şerifi oradan çıkartıp Ahi Sancağı birlikteliğinde Şeyh-i Şirvani'ye kadar yol aldıkları ve o kutsal mekânda dualarını ettikten sonra hac vazifelerini yerine getirmek için uğurlandıkları eski zamanların vazgeçilmez hacı uğurlama geleneği içerisinde olduğu zikredilmektedir. Günümüzden biraz öncesine gelindiğinde ise 1985'lere kadar olan zamanda hacılar çok eski zamanlarda yapılmış olan (XV. yy.) tarihi Meydan Cami ve bir o kadar eski kimliğe sahip olan (XVI. yy.) Ali Paşa Camisinin önünden ilahiler ve dualarla beraber uğurlanırdı.

Günümüze gelindiğinde ise hacı karşılamada uğurlamada terminallerden ya da havalanlarından yapılmaktadır. Hacı olan kişi şayet otobüs ile dönüş gerçekleştiriyorsa onları karşılayacak arabalara Türk bayrağı takarak yoldan alınır. Yine tekbir, dua ve ilahilerle karşılanan hacı konvoy eşliğinde evine getirilir.

Tokat ve yöresinde hacca gidecek kişinin duası meydanda yapılır. Tüm köy meydanda toplanır. Hacca gidenler genellikle cuma günü yola çıkarlar. Duası edildikten sonra hacı uğurlanır. Hacı olan kişi giderken ona hediye vermiş olan herkese hacdan hediye getirir (K.K.10).

Tokat merkezde hacca gidenler Şeyh-i Şirvani tekkesine giderek dualarda bulunur ve ondan sonra hacca yolculuk başlardı (K.K.28).

Hacca gidecek olan kişi veya kişiler bu kutsal mekânlara gitmeden önce eş-dost, akraba ve komşuları tarafından ziyaret edilir. Hacca gidecek olana ziyarete gelen kişiler tarafından madden küçük ama manen büyük hediyeler (havlu, çamaşır vb.) alırlar.

Terminalden yolcu edilen hacılar da vardır. Hacca gidenin arkasından şu mani sıklıkla okunur:

Hacdan gelir hacılar
Çoktur yürekte acılar
Evdeki çifte bacılar
Kardeş der de ağlarlar (K.K.92).

Hacca gidenler yemek verir. Yemekler yendikten sonra helalleşmeye gidenler tarafından hacı adaylarına çorap, iç çamaşırı, havlu alınıp hediye edilir (K.K.10).

Hacdan gelince açık alanda yemek verilir. Hatta durumu iyi olanlar kurban keserler ve ziyarete gelenlere dağıtılır. Ayrıca gelenlere de hurma, hacı yağı ve zemzem ikram edilir. Gelen hacılar hacılıktan aldıkları hediyeleri gelenlere dağıtırlar. Bunlar genellikle tespih, yüzük, seccade gibi hacdan getirmiş olduğu hediyeler ziyaretçilere sunulur (K.K.22).

Bazı yerlerde hacdan dönenin evine bayrak asılır ve evinin kapısı da yeşile boyanır. Hatta bu renge de “Hac yeşili” denmektedir. Bu kapı boyamak hacdan gelen hacıları karşılamak demektir (K.K.11).

Başçiftlik yöresinde hacılar ilçenin girişinde ekabir toplum en önde olmak şartıyla tek sıra halinde dizilir. Sırayla gelen hacıların ellerinin içi (avuç içi) öpülür ve alınlarına koyarlar. Hacerü'l Esved'e, Kabe-i Muazzam'a değdi diye. Daha sonra toluluk halinde köy meydanına yürüyerek gidilir. Merkez camiinin önünde toplanılır. Cami imamı dua eder. Duadan sonra hacılar evlerine dağılır. Yaklaşık bir hafta her hacının evine konu komşu, akraba, mahalleli hoşgeldin ziyaretleri yapar. Misafirlere hurma, hacı yağı, zemzem suyu ikram edilir. Gelen misafirler zemzem suyunu kibleye dönerek ve üç yudumda içerler (K.K.43).

Hacdan dönüş mahallenin çocukları, yakın çocuklarına ve varsa torunlarına hacdan getirilen oyuncaklar verilir (K.K.43).

Fotoğraf 2. 1: Hacdan Dönüş

2.3. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, Arabi takvime göre Zilhicce ayının onunda başlayıp dört gün süren ve bu süre içinde yoksullara dağıtılmak için kurban kesilen dini bayram. (Türkçe Sözlük, TDK Yay.).

Kurban, dinin bir buyruğunun veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan. (Türkçe Sözlük, TDK Yay.).

Kurban Bayramı, insanların Allah rızası için kurban kestikleri bayramdır. Etkisi ve önemi sebebiyle, Ramazan Bayramı'na nispetle daha büyük olduğundan, “Büyük Bayram” olarak da bilinmektedir. Kurban Bayramı'nda erkekler, topluca bayram namazı kılmakta, kurban kesme ibadetine katılmakta, kesilen kurban etleri fakirlere dağıtılarak, onların da sevinmeleri sağlanmaktadır (Baykara, 2000, s. 880)

Bizlerde Kurban Bayramı'ndan bir hafta önce hazırlıklar yapılmaya başlar. Kurban pazarlarına gidilir, bayramda kesilecek kurbanlar seçilir. Alınan kurbanlar bayramdan birkaç gün önce alındığı için satın alınan kişinin muhafazasında kalır ve bayram sabahı alan kişinin adresine teslim eder (K.K.105)

Kurban Bayramı sabahı büyük bir heyecan ile bayram namazına gidilir, namaz çıkışı toplu bayramlaşma yapılır. Camide bulunan büyükler başta olmak üzere sıraya girilir ve böylece büyükten küçüğe doğru bayramlaşma yapılır (K.K.98)

Camide topluca bayram namazı kılındıktan sonra kurban kesimi için evleri müsait olanlar kendileri ya da tuttukları kasap, uzman kişi yardımı ile kurban kesilir, böyle imkanı olmayanlar için ise toplu kesim yerlerinde kesim yapılır (K.K.35,76)

Bizim yöremizde genellikle kurban kesildikten sonra kurban eti ile sabah bir nevi oruç açılmış olur (K.K.85)

Kurban Bayramı'nda kurban kesildikten ve kurban eti ile kahvaltı yapıldıktan sonra büyüklerden ve yaşlılardan başlayarak akraba, eş dost ziyaretleri yapılır, birlik ve beraberliğin tesisi ve devam etmesi bununla sağlanır. Bu durum tüm Müslümanları diğer toplumlardan farklı kılar. Bizleri de birbirimize yakınlaştırır, akrabalık ve dostluk bağlarını güçlendirir. Kurban ibadeti ve Kurban Bayramı bu nedenledir ki, bütünleştirici toplumsal ve kültürel bir olgudur. Bayramlar, dinî ve kültürel olmakla beraber, sosyal dayanışmayla yardımlaşmayı sağlayan ve toplumun geneli tarafından kabul gören önemli günlerdir. Bayramlar, toplumsal yaşamın ana unsurlarının ortaya konulması hususunda, verimli bir inceleme alanı olması sebebiyle toplumsal çalışmalarda önemli bir yere sahiptir (Kamacı, 2016: 80). Dolayısıyla Türk ve İslam kültüründeki bayramlar, kurban ibadeti, kutsal kavramı ve toplumsal birlik-dayanışma-yardımlaşma unsurlarıyla birlikte idame edilmektedir (Özen, 2020, s. 55).

Sonuç olarak İslam dininde iki dinî bayram vardır: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı. Kurban Bayramı, hac görevinin yerine getirildiği Hicrî yılın sonlarına doğru, Zilhicce ayının 10, 11, 12 ve 13. günlerine denk gelerek, geçimini karşılayacak kadar parası olanların, Allah rızasını kazanmak için kurban kestikleri ve bunu en başta kesemeyen yakınlarına, fakirlere pay ettikleri dinî, millî ve geleneksel bir dönem olması bakımından önem taşır (Arslan ve vd., 2018: 20). Kurban, Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerde kesilmesi emredilmiş olması bakımından (<http://kurban.diyaret.gov.tr/>, Erişim tarihi: 20.01.2023) Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Kurban kesmenin buyruğu Kur'ân-ı Kerîm'de Hac Suresi'nin 28-33-34- 36'ncı ayetlerinde, Sâfât Suresi'nin 102-111. ayetlerinde, Kevser Suresi'nin 2. ayetinde, Fetih Suresi'nin 25.

ayetinde ve Mâide Suresi'nin 27-95-97. ayetlerinde geçmektedir (Karaman ve vd., 2011: 335, 449, 602, 513, 11; 123).

2.4. Kandil Günleri

Arap ve Türk edebiyatlarında Hz. Muhammed'in (sav) doğumu başta olmak üzere, hayatı, mucizeleri, gazaları, ahlâkı, vefatı ve hilyesini övgü ile anlatılır.

Özel olarak kutlanan (özel ibadetler ifa edilen) beş mübarek geceye kandil denilmiştir. Bu özel gecelerde camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakıldığı için mübarek olarak görülen bu geceler (Hicrî takvimdeki sırasıyla; Mevlid, Regâib, Mi'rac, Berat, Kadir) "Kandil geceleri" diye de adlandırılmaktadır (Bozkurt, 2001, s. 301).

2.4.1. Mevlid Kandili

Mevlid, doğum zamanı anlamına gelmektedir. Mevlid gecesı, Rebiul-evvel ayının 11. ve 12. günleri arasındaki gecedir. Hz. Muhammed'in (sav) doğum günü, tüm Müslümanların bayramıdır.

Hicrî takvimde Rebiü'l-evvel ayının on birinci gününü on ikinci güne bağlayan gece olup, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) dünyaya geldiği gecedir. 'Mevlid' kelimesi doğum anlamında kullanılmıştır. Bu gecede türlü mucizelerin gerçekleştiği ifade edilse de asıl önemli olan, Allahu Teâlâ'nın kendisini âlemlere rahmet olarak gönderdiğini ifade ettiği Muhammed'in dünyaya gelişinin dinamikliğini güvende tutmak ve bu özel durumu hatırlamak ve hatırlatmaktır. Bu çok önemli anma merasimlerinde Hz. Muhammed'e salât ve selamlar getirilir, O'nun örnek şahsiyetinden, davranışlarından vs. bahsedilir (Özel, 2004, s. 477). Türkiye'de Osmanlı Devleti padişahı II. Selim'den itibaren bu özel gün ve gecelerinde, kutlamalarda minarelerde kandil yakılmasıyla birlikte kandil adını almıştır. Mevlid 1910 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde resmî bayram ilan edilmiş olsada Cumhuriyet'in ilanından sonra kaldırılmıştır. Günümüzde Suudi Arabistan hariç, Kuzey Afrika'dan Endonezya'ya kadar İslam ülkelerinin bazılarında resmî bazılarında gayrı resmî olarak yaygın şekilde kutlanmaktadır. Türkiye'de yalnız Ramazan ve Kurban Bayramları resmî olarak kutlanmakta, diğer mübarek gün ve geceler gibi Mevlid-i Nebi de camilerde ve evlerde tamamen bir ibadet adabı içinde Kur'an-ı Kerim, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi ve ilahiler okunarak icra edilmektedir. Son yıllarda Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın ortaklaşa düzenlemesiyle de Hz. Peygamber'in Mevlidi

“Kutlu Doğum Haftası” adıyla çok yönlü etkinliklerle kutlanmaktadır. Süleyman Çelebi’nin Mevlidi Türkiye’de ve Balkanlarda yalnız kandil gecelerinde değil sünnet, nikah, ölüm vb. münasebetlerle de okunur (Özel, 2002, s. 242). Camide okunan mevlidlerden sonra gül suyu, şeker, çikolata, lokum ikramı, bununla beraber evlerde okunan mevlidlerden sonra da yemek, tatlı veya meşrubat ikramı âdettir.

2.4.2. Regâib Kandili

Kamerî aylardan, üç aylar olarak tabir edilen Recep-Şaban-Ramazan aylarından ilki olan Recep ayının ilk cuma gecesidir. Tabiatıyla bu birinci günün gecesine denk gelebileceği gibi yedinci günün gecesine de denk gelebilir, aralarında herhangi bir fark söz konusu değildir. Bu gece ise anlamını, Hz. Muhammed’in anne rahmine düştüğüne inanılmasından almaktadır. Yine Mevlid kandilinde olduğu gibi, Peygambere salât ve selamlar getirilir, onun ümmetinden olunduğu için Allah’a şükredilir (Sami, 1900, s. 667).

2.4.3. Mi’raç Kandili

Recep ayının yirmi yedinci gecesini kutlanmaktadır. Bu gecede Hz. Muhammed’in yaşadığı İsrâ ve Mirac mucizesinin gerçekleştiği ve beş vakit namazın da bu gecede (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 259; Müslim, “İman”, 279) farz kılındığı, Allah’ın rahmetinin genişliğinin müjdelendiğine inanılmaktadır (Yavuz, 2005, s. 133).

Kur’ân-ı Kerîm’de İsrâ suresinde “Kulu Muhammed’i bir gece Mescid-i Haram’dan, kendisine bir kısım ayetlerimizi göstermek için, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Doğrusu O, işitir ve görür.” (İsra, 17/1). buyrulmaktadır.

2.4.4. Berat Kandili

Üç aylardan ikincisi Şaban ayının on dördüncü gününü on beşinci güne bağlayan gecede kutlanmaktadır. Bu gecede Müslümanlarca af, mağfiret ve bağışlanmanın sonsuz olduğuna inanılmaktadır. Bu gece ayrıca kaderlerin çizildiğine inanıldığı için, yapılan ibadetlerden sonra dualarda güzel dileklerde bulunulur. Bu geceye işaret ettiğine inanılan (Ünal, 1992, 477) ayet-i kerimede “Ha, Mîm, apaçık olan kitaba and olsun ki, biz O’nu mübarek bir gecede indirdik. Doğrusu biz insanları uyarmaktayız. Katımızdan

bir buyrukla her hikmetli işe o gecede hükmedilir. Doğrusu biz öteden beri peygamberler göndermekteyiz” (Duhân 44/1-5). buyrulmaktadır.

2.5. Tekke, Türbe ve Yatırlarla İlgili İnanışlar

İnancın izleri

Derindir gizleri

Ararsan manayı

Giz anlatının içinde gizli.

Her er diyen erdi mi

Ermiş olan sırrını verdi mi

Sırrından keramet doğdu mu

Sır orda ve onda gizli.

Erenler ve evliyalar şehri olarak bilinen Tokat geçmişten günümüze kadar birçok evliya ve erenin yaşamış olduğu bir şehirdir. Alimlere yuva olmuş ve dinî kimliklerinin gelişip öne çıkmasında bir nevi okul vazifesi görmüştür. Dinî ve manevi olarak görevini yerine getirmeye çalışan kişilerin piştiği yer olarak da coğrafi, kültürel, manevi, uhrevi bir mekân olmuştur. İnsan ve mekân çizgisi, eksenî bağlamında Tokat’ı ele aldığımızda bu uhrevi kişilerin ve onlara dair anlatıların ve onlar ekseninde gelişen inanç ve uygulamaların günümüzde hala geçmişin izlerini, kodlarını ve inanç boyutlarını bugün de yaşatmaya katkı sağladığını görmekteyiz. Evliya Çelebi, “Alimler ve şairler şehri” der (Alkan, 2018, s. 9). Kültürün çok boyutlu anlam ve manalarını içerisinde sır gibi saklayan, sırrı açılan kapıda aralayan ve manayı yaşam içerisinde insanların deneyimleri ile haklı ve var kılan ritüeller deneme ve yanılma yöntemi ile hâlâ varlıklarını devam ettirmektedir.

Tekke, türbe ve yatırlar, olağanüstü güç ve kuvvete haiz olduğu düşüncesiyle kutsallık atfedilen, anlatılan menkıbelerle bunu ortaya koyan mekânlardır. Eren, sağlığında gösterdiği kerametlerin yanı sıra özellikle öldükten sonra anlatılan kerametlerle insanlar üzerinde koruyucu ve kollayıcı özelliğini devam ettirir. Bu etkiyi devam ettirmede hiç kuşkusuz tarihi şahsiyetlerinden çok menkıbevi şahsiyetleri önemlidir (Aday, 2013, s. 769).

Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde bulunan, aynı zamanda çeşitli inanç ve dinlere ev sahipliği yapan, birçok dinin ve kutsal sayılan değerlerin, birbirinden farklı

kültürlerin yüzyıllarca harmanlandığı, insanlık tarihinin en renkli ve en önemli topraklarındandır. Anadolu'nun hemen hemen her köşesinde rastlanmasa mümkün olan türbelerin ve onların etrafında oluşturulan inançların sahip olduğu uzun geçmiş ve gelişim süreci de bunun bir kanıtı gibidir. Farklı din, inanç ve kültürün ağırlandığı topraklarda bunlarla iç içe olan dinî inanç ve ibadetler de bundan nasibini almakta, insanlar birbirlerinden etkilenmektedir. Hemen herkesin yakından bildiği ve Türkiye'de de yoğun bir şekilde ziyaretçi ağırlayan türbeler, halk dindarlığının önemli ve bir o kadar da vazgeçilmez öğelerinden biri olarak görülmektedir. İslam dininin kabir ziyareti konusundaki öğütlerini esas alarak türbelerin batıl inanç uygulamalarına ortam oluşturması, tevhid inancına uymaması nedeniyle mesafeli duruş sergileyen resmi kurumlara rağmen türbeler ve onların yanında yaşamaya devam eden inanış ve ritüeller varlıklarını sürdürmektedir (Göcen, 2011, s. 274).

Yaşamın kendisi kör bir kuyu gibidir. Bu dipsiz bucaksız kuyunun içerisinde herkes kendi görgüsü ile bakracını doldurmaya ve nasibini almaya çalışmaktadır. Kendini darda, çaresiz, dermansız hissedene, denediği birçok yolla derdine çare bulamayan, yaşadıklarına mana veremeyen kişiler genellikle tekke, türbe, yatır vb. ziyaret alanlarında dermanlarını aramaktadırlar. Bu mekânlar uhrevîyatın güçlü hissedildiği veya güçlü kılınmaya da davet edildiği mekânlardır. Bu kutsal, bir mekân ve o mekâna ait eşyalar, simgelerdir. Bu kapsamda görülen mekânlar yalnızca türbeler değil, kendisine kutsallık atfedilen tüm mekânlardır. Bu mekân bir taş, bir ağaç, bir çeşme, bir kaynak, göl ve dağ olabilmektedir (Günay vd., 2001, s. 9-10).

Yaradan'a daha yakın olduğuna inanılan kişilerin edilen dualara aracı olması istenmekte ve Allah'ın o kişiler aracılığı ile kendi dualarını daha net duyacağına ve o insanların yüzü suyu gözü hürmetine Yaradan'ın kendini darda ve çaresiz bırakmayacağına inanılmaktadır. Örneğin, çocuğunun olmasını isteyen bir anne-baba, tekke, türbe ve yatır vs. giderek çeşitli uygulamalar gerçekleştirir. Askere yeni gidecek olan gençler tüm türbeleri gezerek dualar eder.

Sünnet olan ya da olacak olan çocuk kimi ziyaret yerlerine götürülür ve belli başlı uygulamalara tâbi tutulur. Kısmet bulamayan erkek ya da kadın ziyaret yerlerinde çeşitli ritüelleri uygulayarak evleneceğine inanır. Tüm bunların ziyaret yerlerinde gerçekleştirilme sebebi, orada yatan kişinin veya o mekânın, eşyanın ve simgenin kutsal

olduğu düşüncesidir. Buradan hareketle tüm geçiş dönemlerinin ziyaret fenomeniyle ilişki içinde olduğunu söylemek mümkündür (Bolat, Kuşdemir, 2019, s. 66).

Toplum modern hayatla beraber kutsal olanla temaslarını yitirdikleri ancak kutsala olan ihtiyaç azalmadığı görülmektedir. Azalmayan bu ihtiyaç inananlar tarafından türbelerde bulunmakta ve kutsallık ile gidermektedirler. Türbelerin insanlar için en önemli özelliği, kutsalla bir bağ kurularak, çeşitli sorunlara çare veya şifa bulunacağı düşünülen yerler olmalarıdır (Ayten, Ali. s. 14-24).

İnanç denilen kavram kökleri çok dallı ve gücünü geçmişten, o köklerden alan bir kavramdır. İnançla ilgili bağlantılar köktenci gelişmektedir. Bir inancın yaşamda yer kazanabilmesi ve süregelen olabilmesi için köklerinin kuvvetli ve o köklerden gelen yansımaların yaşam içerisinde etkilerinin hissedilebilir ve deneyimlenebilir olması gerekmektedir. Bazı inanç ve uygulamalar toplum içerisinde batıl gözüktse de o uygulamaları yapan kişilerce asıl olan gerçekliği manevi bünyelerinde barındırmaktadır.

2.5.1. Tekke, Türbe, Yatır, Atalar Kültü, Eren, Evliya, Ermiş, Baba, Dede, Düvaz Kavramlarının Anlamları

Tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh.

Türbe: Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı. Cenazelerin gömüldüğü yerlere “kabir” denir. Türkçe’de ziyaret edilen yer anlamına gelen “mezar” kelimesi, ayrıca makber ve makbere kelimesi de kabir anlamında kullanılmaktadır (Paçacı, 2006, s.351). Günümüzde mübarek olarak adlandırılan ya da toplum tarafından saygı duyulan kişilerin mezarlarına ise “türbe” denilmektedir. Toplumumuzda mezarların yanı sıra özellikle türbelerin ziyareti yaygın hale gelmiştir (Altun, 2008, s. 180). Bunlar içerisinde bulunan dede, eren, ermiş, evliya, efendi, zat vb. isimler toplum tarafından gösterilen hürmet, sevgi, saygı sonucunda oluşan kavramlardır. Fakat türbelerde Allah’ın emir ve yasaklarına uyan, dünyadaki davranışlarıyla Allah’ın sevgili kulu olmayı dünyadaki kerametleriyle ispatlamış kişilerin yattığına inanılmakta ve bu mekânlar bir anlamda kutsal mekân olarak adledilmektedir.

Yatır: Doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan kimsenin mezarı.

Atalar Kültü: Yerel özellikler taşıyan dinî törenler. Genel olarak ecdadın kutsanmasına dayanan “atalar kültü”, atanın öldükten sonra üstün birtakım güçlerle donandığı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancından doğan, koku ve saygının şekillendirdiği bir anlayıştan kaynaklanmaktadır. Atanın ruhunu memnun etmek için kurban adanması; eşya ve mezarının kutsal sayılması, mezarının ziyaret edilmesi ve önemli zamanlarda ayin yapılması gibi uygulamalar saygı ve korkunun işaretidir (Ocak, 1997, s. 12).

Eren: Ermiş. Allah’a ermiş kimse (Dilçin, 2018, s. 96).

Evliya: Ermiş.

Ermiş: Dinî inançlara göre kendisinde olağanüstü manevi güç bulunan kişi, eren, evliya, velî.

Baba: Ahmet Yesevî’nin Horasan diyarından Anadolu’ya gelen müritlerine ve Bektaşilik, Haydarîlik, Kalenderîlikte önder kişilere verilen ad’dır (Kaya, 2010, s. 131).

Dede: Mahalî bir alevi ocağının başında bulunan kişidir (Kaya, 2010, s. 210).

Türbelerde yatan kişilerin insanlara yardım edebildikleri, olağanüstü güçleri olduğu ve daha da önemlisi sıradan birer ölü değil, olağanüstü güçlere sahip, canlı, yaşayan, hatta yer yer dilediklerine gözüken kimseler olduklarına inanılmaktadır. Bu nedenle türbeleri diğerlerinden ayıran da asıl onların bu işlevleridir. Netice itibarıyla halk dindarlığının en önemli ritüelleri arasında tekke, türbe ve yatır ziyaretlerinin ön sıralarda olması bu sebeptir (Karacoşkun, 2012, s.72). Bir anlamda bu yapılanlar inancın bir gereğidir. İnanışlar, insan hayatının her aşamasında olabileceği gibi bazı dönemlerde daha fazla ağırlık gösterir. İnsanın kutsala duyduğu ihtiyaç kendisini en güçsüz hissettiği zamanda ortaya çıkar (Bolat, Kuşdemir, 2019, s. 65).

Düvaz: Alevi-Bektaşilerle Mevleviliğin Şems koluna bağlı şâirlerin on iki imamı ad ve özellikleriyle sayan şiirleridir. Övgü için yazılan bu şiirlere “düvezdeh imam”, halk deyişiyle “düvezman” ya da yalnızca “düvaz” denir (Artun, 2002, s. 105).

2.5.2. Tokat Ziyaret Yerleri Etrafında Gerçekleştirilen Uygulamalar

Tokat'ın ziyaret yerleri etrafında gerçekleştirilen uygulamalar şehrin zengin kültürel mirasını yansıtan önemli unsurlardır. Geleneksel mezar ziyaretleri, dualar ve ibadetler, tekke ve türbelerde yapılan ziyaretler, sembolik hediyeler sunma gibi

uygulamalar, Tokat'ın dinî ve kültürel dokusunu zenginleştirir. Bu ritüeller, ziyaretçilere Tokat'ın tarihi ve kültürel derinliklerini keşfetme fırsatı sunar ve toplumun inançlarına ve değerlerine saygıyı temsil eder. Ziyaret yerlerinde gerçekleştirilen uygulamalar aşağıda açıklanmıştır:

2.5.2.1. Çaput Bağlama

Türbelerde çaput bağlama gerçekten bir gelenek mi yoksa hurafe mi, dinimizde bunun yeri var mıdır? Bunlar sorulması gereken sorulardır. Çaput bağlama inancının kökeninin Şamanizm'e kadar dayandığı bilinmektedir. Şamanist Türk inancına göre her bir dağın, kutsanmış bir suyun, gölün, dağ başında bir pınarın, bir ağacın, bir kayanın mutlak bir sahibi vardır. Eski inanışa göre bu yerlerin sahipleri kendileri için birer kurban istemektedirler. Çünkü buralarda ruhlar yaşamakta ve bu ruhlar buraların koruyucusu olarak görülmektedir.

İşte bu durumlarda inanış gereği buralara çaputlar bağlanır, kurbanlar kesilir. Bir nevi bu “iz”lerin sahiplerine olduğu düşünülen borçlarını yerine getirilmiş olur. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar, evde kocası ile arası açık olan kimseler, çocuğunun sağlık sorunları olanlar, kendi sağlık sorunları olanlar bunlara adaklar adar ve kendileri için değerli olan bez parçaları ya da başka materyalleri bu uğurda verir. Buralarda kurban kesmeyenler inanışlarına göre zarar görmektedir. Ancak burada önemli olanın çok büyük çapta bir şey olması değildir. Önemli olan kendilerinden bir şeyler sunmalarıdır. Yani bir çaput, bir tutam saç, ya da bir taş...

Türkler Müslüman olduktan sonra da tümüyle eski Şaman inancı olan bu inançları bırakmamışlar hatta aksine evliya, ermiş saydıkları ulu zatların türbelerine, o yörede yetişen ağaçlara, türbenin etrafında bulunan toprağa, taşlara çaput bağlamak suretiyle Müslümanlıklarının geleneklerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Özellikle Tokat'ın Kat kasabasında bulunan ziyaret yerine çocuğu olmayan, sağlık sorunları olan, bedensel özürlü bulunan kişiler buraya gelip kutsal saydıkları ağaca çaput, kendilerinden değerli şeyleri buraya asmak suretiyle dua eder ve adı geçen rahatsızlıkların iyileşmesi neticesinde adadıkları kurbanlarını keserler.

Yapmış olduğumuz saha araştırmasında “tekke, türbe ve yatırırlarla” ilgili bölümde de değindiğimiz gibi birçok türbede bu ritüeller gerçekleşmektedir.

Fotoğraf 2. 2: Kat Kasabası Ziyaret Yeri

2.5.2.2. Kilit Açma

Türkçede kismet açmak, kismet beklemek, kismet çıkmak, kismet kapısı, kismet olursa, kismet açık, kismet ayağına gelmek, kismet bağlanmak, kismetine mani olmak, kismet ayağı ile tepmek, kismetini bağlamak, kismetinde ne varsa kaşığına çıkmak gibi söyleyişleri bulunan “kismet” sözcüğü, dilimize Arapça’dan girmiştir. Talih, kader, nasip, baht, şans karşılıklarıyla, “Tanrı’nın her insana uygun gördüğü varsayılan şey, yaşama durumu” anlamındadır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Kismet mad., 13.cilt).

2.5.2.3. Dilek Taşı Yapıştırma, Taş Çiftleme ve Ellerin Kavuşturulması

Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde (Türkçe Sözlük, TDK Yay.). Sözlükte taş bu şekilde ifade edilmektedir.

Kiminin inancında, kiminin evinde, kiminin vitrininde, kiminin sonrasında. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yani evrende hayat devam ettikçe taşlar, en kalıcı somut belgelerdir. Çünkü taşlar biçimlendirilerek oluşturulan eserler ve insan eli ile üzerine işlenen izler, tarihe ışık tutan geçmişten geleceğe uzanan sağlam köprülerdir. Anadolu’nun çeşitli kültürlerindeki taşla ilgili inançlar incelendiğinde tarih öncesi

devirlerdeki ateri denilen kültür devrinde, taşın önemli bir yeri vardır (Yardımcı, 1993; 1).

Eski Türkler, birtakım dağların, göllerin, pınarların, ağaçların, taşların (kayaların) veya tepelerin de ruhu olduklarına inanmakta ve bunlara "yer su" demektelerdi. Nitekim, eski Türklerde yüksek dağlar, tanrıların yolu kabul edilmektedir (Ögel, 1997, s. 129). (İnan, 1995, s. 49). Sonuçta eski Türkler’de zirve sayılan yüksek dağlar, tanrıların izi gibi görüldüğü için ataların mezar yerleri dağın zirvelerinde yapılmaktaydı.

Türk mitolojisindeki yaygın bir inanca göre büyük Türk tanrısı, ilk Türk hakanına yada adı verilen, istenildiğinde kendisiyle yağmur, kar, fırtına ve dolu yağdıran bir taştan bahsetmiştir (Şeşen, 1978, s. 87-88, 92).

Bizim araştırmamızda da Tokat’ın Armutalan köyünde türbelere ait şifalı olduğuna inanılan taşların şifa bulmak için vücutta gezdirilmesi, taş etrafında ellerin kavuşturulması (dilek kabul olacaksa teller taş etrafında birleşir), dileklerin kabulü için duvara taş yapıştırılması inanç bağlamında bilinen bir gelenektir.

Fotoğraf 2. 3: Şifa Bulmak İçin Vücutta Taş Gezdirilmesi

Zile’de bulunan türbede bulunan “Bekimiş Dede” adında zat yürekleri yumuşattığı, korkulardan uzaklaştırdığı için insanlar buraya onu ziyarete gelirler. Ziyarete gelenler burada bulunan dilek taşını kucaklarlar. Kucakladıklarında eğer elleri

birbirine kavuşursa dileklerin kabul olacağına, kavuşmazsa dileklerinin kabul olmayacağına inanış hâkimdir.

Fotoğraf 2. 4: Dileklerin Kabulü İçin Taş Etrafında Ellerin Kavuşması

“Bun Dede” Türbesi her türden hastalığı olanlar tarafından ziyaret edilmekle beraber en çok da evde kalmış kızlar tarafından ziyaret edilir. Türbenin dış tarafından rastgele alınan taşlar tek çift yapılmakta, şayet tek gelirse yapılan dileğin kabul olacağına, çift gelirse yapılan dileğin kabul olmayacağına işarettir. Dileği kabul olanlar kurbanlarını keserler (K.K.82).

Fotoğraf 2. 5: Dileğin Kabul Olması İçin Taş Çiftleme

Ali Dede mezarına gelenler genellikle türlü hastalıkların yanında yağmur duasına çıkarlar. Kurbanlar keserler. Ayrıca mezarın başında dileklerin kabul olması için taş çiftlenir.

2.5.2.4. Cövher Alma

Cövher âlimlerin türbelerinden kutsal saydıkları ve şifa umdukları topraktır. Bölgede bu konuda örnek alınacak çok türbe bulunmaktadır. Fakat bu başlık altında örnek teşkil etme anlamında örnek kısıtlı tutulacak, diğer türbeler alt başlıklarda ele alınacaktır.

Fotoğraf 2. 6: Şifa İçin Cövher Toprağı Alma

Tokat'ın Almus ilçesi Armutalan Köyü “Hamza Abdal” Türbesi pek çok ziyaretçinin akınına uğramakta ve türbenin toprağı kutsal görüldüğü için alınan toprak suyla karıştırılarak içilmektedir (K.K.23).

Erbaa'da bulunan “Keseğin-i Hüseyin” Türbesi sadece insanlar için değil hayvan hastalıkları için de şifa kaynağı olduğu söylenen bir yerdir. Burada her türlü hayvan hastalıkları -özellikle karın ağrısı- için ziyaret edilmekte türbeden alına toprak (cövher) ağılara serpilmektedir (K.K.46).

Niksar'ın Yazıcık beldesinde bulunan “Laldız Tekkesi” nden alınan cövher şifa niyetiyle yenilmektedir (K.K.67).

Reşadiye'de bulunan “Şeyh Yakup” Türbesinde bulunan zatın ayak kısmından alınan cövher toprağını yemek suretiyle şifa ummaktadırlar (K.K.82).

Yine adı geçen ilçenin Çavuşbeyli köyünde bulunan “Nuri Can Baba” Tekkesinden alına cövher toprağı alınıp yutularak şifa beklenmektedir.

Turhal'ın Erikli Tekke köyünde bulunan “Kirman Baba” ve “Erikli Baba” adında yatırlardan alınan cövher toprağı suyla karıştırılarak içilmektedir.

2.5.2.5. Elbise Bırakma

Tekke, türbe ve yatır ziyaretleri yapılarak buralardan çaresizliklerine çare arayarak türbe üzerlerine –her ne kadar bu durum yasak olsa da- elbise, gömlek, atlet vs. bırakılmakta belli bir müddet sonra alıp giyerek dua ve dileklerinin yerine gelmesini temenni etmektedirler. Saha çalışmamızdan yapmış olduğumuz derlemelerde şu tespitler önem arz etmiştir.

Fotoğraf 2. 7: Türbelere Atlet, Gömlek, Elbise Bırakılması

Tokat merkezde bulunan “Diken Baba” ismiyle anılan zatın mezarına göz ağrılarının geçmesi için bez, çaput bağlanmaktadır (K.K.23).

Tokat merkez Kat kasabasında bulunan “Kat Ziyaret” yerinde insanlar bu dileklerinin yerine gelmesi mekânda ağaçlara bez, çaput bağlamaktadırlar (K.K.26).

Almus ilçesi Armutalan köyünde bulunan “Hamza Abdal” Türbesinde bulunan çam ağaçlarına atlet ve çaputlar bağlayarak dualar etmektedirler (K.K.91).

Başçiftlik ilçesinin Erikbelen köyünde bulunan “Sağır Kaya” adlı büyükçe bir kaya ve kayanın yanında kime ait olduğu bilinmeyen bir mezar vardır. Buraya gelen insanlar bu mezar etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlamakta ve üzerine atlet bırakmaktadırlar (K.K.82).

Erbaa’da bulunan “Keseğin-i Hüseyin” adında türbenin yanında bulunan ağaca çivi çakılarak bez, atlet, çaput bağlanmakta ve dualar edilmekte, dileklerde bulunmaktadırlar (K.K.23).

Niksar’ın Kuyucak beldesinde bulunan “Dolaşı Tekkesi” etrafındaki ağaçlara çivi çakılarak bez bağlanmaktadır (K.K.26).

Yine aynı ilçenin Yazıcık beldesinde “Laldız Tekkesi” etrafında bulunan ağaçlara bez, atlet, çaput bağlanmaktadır (K.K.53).

2.5.2.6. Mum Yakma

Anadolu’da türbe etrafında tütsünün ya da mumun kullanılması, İslamiyet öncesi ateş inancının devamı niteliğindedir. Ateş dokunduğu her şeyi ortadan kaldırması ile arınmanın sembolüdür. Bundan dolayıdır ki; birçok millette olduğu gibi Türkler tarafından da kutsal bir varlık olarak görülmüş ve ateşe saygı duyulmuştur. Anadolu’nun birçok yerinde kutsal olduğu düşünülen ve saygı gösterilen ateşi su ile söndürmek, üzerine tükürmek, bir çubuk yardımıyla ateşi karıştırmak hoş görülmeyen tutum ve hareketlerdir (Bütüner, 2022, s. 81).

Fotoğraf 2. 8: Türbe Etrafında Mum Yakma

Tokat merkez Kat kasabasında bulunan “Kat Ziyaret” yerinde insanlar dua etmekte ve dileklerinin yerine gelmesi için mum yakmaktadırlar (K.K.43).

Almus ilçesi Armutalan köyünde bulunan “Hamza Abdal” Türbesinde mumlar yakarak dualar etmekte dilekler dileyip adaklar adamaktadırlar (K.K.23).

Tekke ve türbe etrafında mum yakma, Tokat'ın mistik atmosferini oluşturan önemli bir ritüeldir. Ziyaretçiler, dualarını ve niyetlerini ifade etmek amacıyla ziyaret ettikleri tekke ve türbe çevresinde mumlar yakmaktadır. Mumların ışığı, manevi bir atmosfer oluştururken inanç ve huzur duygusunu pekiştirir. Bu ritüel, geçmişten gelen geleneksel bir uygulama olup, ziyaretçilerin ruhsal bir deneyim yaşamasını sağlar ve bu sayede mekânlarda yatan zat ile manevi bağın güçlendiğine inanılır.

2.5.2.7. Tekke ve Türbe Gibi Ziyaretlerin Uygulamayı Gerçekleştiren Kişilerce Ziyaret Etme Nedenleri

Türbeler genellikle dinî ve manevi amaçlarla ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretler sonucunda insanlar tekke, türbe ve yatır ziyaretlerinden manevi bir sonuç beklemekte ve aradıkları çarelere dinî sonuçlar ve tedaviler bulmaktadır. Çünkü toplum nezdinde buraları ziyaret eden ve karşılığında kurbanlar, adaklar adayan yardım dileyen birçok insanın manevi rahatlaması gerçekleşmekte ve psikolojileri düzelmektedir.

Halk kültürünün temel dinamikleri arasında yer alan tekke, türbe ve yatır inançları, Türk kültür geleneği bağlamında hayli önemli bir yere sahiptir. Her bölgenin sosyo-ekonomik yapısına, gelenek ve göreneklerine göre değişim gösteren inançlar, özü gereği aynı insanî ihtiyaçlara cevap veren ve insanları bir arada tutan önemli bir özelliğe de sahiptir (Altun, 2008, s.174). Yöre halkının kutsal saydığı bu ziyaretlere gitmesinde genel olarak yardım beklentisi vardır. Yardımın niteliğine ve beklentilerin çeşitliliğine uygun olarak ziyaret seçimi yapılır. Ayrıca bu ziyaretlerin bir kısmında çevre düzenlemeleri yapılmış, buralar piknik ve dinlenme mekânları hâline getirilmiştir. Ziyaretlerde; kendine özgü bazı ritüellerin yanında (etrafında yedi kere dönmek, gece kutsal mekânda yatmak gibi) dualar edilir, adak kurbanları kesilir ve ziyafetler verilir (Tozlu, 2011, s. 131).

Sonuç itibarıyla bu tür yerlere yapılan ziyaretler toplumun geçmişi, tarihi kültürü ve dinî ile olan bağlarının sağlamlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

2.5.3. Ziyaret Yerleri ve Mekânları (Hubyar Sultan Örneği)

Hubyar Sultan'a ait ziyaret yerleri, Tokat'ın önemli dinî ve kültürel mekânlarıdır. Hubyar Sultan Türbesi, ziyaretçilerin ruhsal deneyim yaşadığı kutsal bir noktadır. Bu mekânlar, ziyaretçilere manevi bir atmosfer sunar. Ziyaretçiler burada dua eder, huzur bulur. Hubyar Sultan'ın manevi öğretileri bu mekânlarda aktarılır. Kültürel bir merkez olarak kabul edilen bu yerler, inanç ve değerlere saygıyı simgeler. Ziyaretçiler, bu kutsal mekânlarda geçmişin izlerini hisseder ve manevi bir deneyim yaşar. Hubyar Sultan'ın mirası, bu ziyaret yerlerinde canlı bir şekilde yaşamaya devam etmektedir.

2.5.3.1. Hubyar Sultan Ocağı

Hubyar Sultan'da bulunan Sıraçlara göre “Ocak” kutsaldır. Ocak çığlerin piştiği yerdir. Dergahtaki ocağın ateşi hiç sönmez. Dumanı hiç durmaz. Bir kazan kaynar. Kendini eğitir. Onun için çığlerin piştiği yerdir diye ocak bizde kutsal sayılmıştır.

Ocağın iki köşesi olur. Ocağın sol köşesi şeriat kısmını, sağ köşesi tarikat kısmını simgeler. Sağ tarafına tarikat ehilleri oturur. Sol tarafına şeriat ehli oturur. Bütün sorunlarını cem dışı da olsa orada konuşurlar. Türklerin kurultay kurup sorunları çözmesi gibi köyün inançsal ve diğer dünyevi işleri ile uğraşan kişileri ayırmışlardır. Muhtar-aza şeriat, baba-dede-sofular-eciler tarikat. Eci, sofuların eşine denir. Bizde eşsiz giremezler. Bir erkek sadece inanç önderi olamaz. Eşiyle beraber oturur. Kırklar semahını eciler yapabilir. Musahiplik kapısına da onlar girerler.

O Ocakta murat dileği, dilek direği diye iki direk vardır. Niyaz ederler. Çatıya kırlangıç tavanı denir. 7 kat yeri, 7 kat göğü temsil eder. O iki sütun ise evreni tutan iki direk.

Dünyanın üzerinde kurulu direk
Emek zayi olmayınca sızlar mı yürek
Bu düzeni kim kurmuş bizler de bilek
Öyle sofı söyle dinlesin canlar
Ocağa koymuşlar köşe taşını
Hak onasın gerçeklerin işini
Bir gün ağrıtırlar senin başını
Söyle sofı söyle dinlesin canlar

İmam Rıza soyundan gelen Hûbyâr Ocağı'nın, Anadolu Aleviliğinin en yaygın

kollarından birini oluşturduğunu ve Bektaşilerde tek ocak mevcutken, Alevilerde bunun miktarının yüzün üzerinde olduğu belirtilmektedir. Hûbyâr Ocağı da bu ocaklardan biri olarak gösterilmektedir (Türkdoğan, 1995, s. 483-484). Orta-Asya'daki ilk Alevi ocağı diyebileceğimiz teşkilatlı ocak “Hoca Ahmet Yesevi Ocağı”dır. Anadolu’da ilk ocak sayısı 12 olarak kabul edilir ki on iki imamlara izafeten böyle kabullenilmiştir. Anadolu’daki ilk ocak kurucuları 4. İmam Zeynel Abidin’in oğlu Zeyd soylularıdır.

Bunlar; Battal Gazi Ocağı, Mineyik ve Ebül Vefa Ocağı, Ağuçan ve Veli Baba Ocaklarıdır. 13.yy. sonlarına doğru Ocak sayısı giderek artar. Dede Gargın, Sinemil, Baba İshak, Baba İlyas, Şeyh Hasan, Şeyh Ahmed Dede, Şih Bahşiş, Kureyşan (Seyyid Mahmud Hayrani), Bamasor (Baba Mansur), Düzgün Baba (Şah Haydar), Sultan Hıdır (Üryan Hızır), Munzur Baba, Ağucan, Şih Delili Ber-Hecan, Sarı Saltuk (Sarı İsmail), Seyyid Koca Süleyman, Seyyid Gabani, Şih Hüsamettin Aseli ve Derviş Cemal, Saru Saltuk, Battal Gazi, Hubyâr Sultan, Piri Baba, Dur Hasan Baba, Ahı Mahmud-i Veli Keçeci Baba, vb. ocakzade soylular gittikleri yörelere yerleşerek ana ocakları bölünerek çoğalır ve yeni yeni ocaklar kurarlar. 1240-1273’lü yıllarda ocak sayısı 12’den 40’a ulaşır.

Ocaklar; var olan kültürün dinî, manevi, uhrevi boyutlarını ve ocaklara bağlı bulunan toplumun kültürel özelliklerini devam ettiren, devamlı kılan asıl ana yerlerdir. O ocağın dumanı tüttüğü sürece kültürel kökten gelen varlığını devam ettirmektedir.

Daha sonraki yıllarda nüfusun çoğalmasıyla ocak sayısı 120’ye çıkar. Alevi ocakları 1250- 1527/8 yılları arası “Velayet-Serçeşme-Mürşid-i Kâmil Makamı” olarak Hacı Bektaş-ı Veli Ocağı-Dergahı’na, Mürşid Ocağı-Pir Ocağı-Rehber Ocağı hiyerarşisiyle bağlıdır. 1551 yılında Osmanlı yönetimi “Bektaşî tarikatı Dedebaba”lık makamını ihdas ederek Pirevi’ne oturtmuş, ocakları bölüp parçalayarak yönetmiştir. Böylece ocakların örgütlenme yapısı da bozulmuştur. Pirevi Postnişini Hacı Bektaş soylu Çelebiler zaman zaman yeniden ocak sistemini düzene koymaya çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Birlik, bazı dede ocaklarının çıkarlarına aykırı olduğundan, bu ocaktan dedeler Osmanlı yönetimiyle işbirliğine gitmişlerdir. Ocak sistemindeki bu bozulma Cumhuriyete kadar gelmiştir (Şimşek, 2002, s. 34-36).

2.5.3.1.1. Hubyar Sultan ve İkinci Hubyar

Tarihsel veriler ışığında iki Hubyâr'dan söz edilebilir. I. Hubyâr Sultan'ın 13. yy. da yaşadığı düşünülmektedir. Sözlü geleneğe göre Horasan'dan geldiği söylenen doksan bin erenden biridir. Dergâhını bugünkü Tokat ili Almus ilçesi Hubyâr köyüne kuran Hubyâr Sultan ile ilgili elimizde kesin bilgiler yoktur. Ancak eldeki ferman ve beratlardan yerleştiği yörenin Hubyâr Sultan'a vakfedildiği bilinmektedir.

I. Hubyâr Sultan'ın torunlarından 16. yy. da yaşamış ve Hubyâr Abdal olarak adlandırılmıştır. Hubyâr Sultan ile Hubyâr Abdal, Hubyâr geleneği içinde tek isimde var olmuştur. Bu ocağa bağlı talipler Hubyâr talipleri olarak bilinmektedir (Alevilik Araştırmaları Dergisi, 2016 / Yıl: 6 Sayı: 11).

13. yy. Alevi Bektaşî geleneği için önem arz etmekle beraber özellikle bu zaman zarfında Horasan coğrafyasından Anadolu topraklarına gelerek Anadolu'da gelişen tasavvuf öğretisinin kurulmasını ve Anadolu topraklarında yayılmasını sağlayan Hoca Ahmet Yesevî, 13. yy. için çok önemli bir zattır. Mutasarrıflığının yanı sıra Anadolu'nun Türkleşmesi için de çok çaba sarfetmiştir. Tasavvuf öğretisinin izlerini güçlü bir şekilde içinde barındıran Alevi-Bektaşî geleneği, yüzyıllardan beri tartışılabilen bir konu olmuştur.

Zahirden çok batına, içsel olana önem vermesi sebebiyle de bu tartışmalar bir sonuca ulaşmamıştır. Çünkü bu gelenek; tasavvuf öğretisinin de gerektirdiği gibi gönül güzelliğine, kalp güzelliğine, hürmete, saygı ve sevgiye; en kıymetlisi de Yaradan'dan ötürü yaradılanı kıymetli kılmayı en ön safhada tutmuştur. Gönül; aşkın, sırların, hikmetin merkezidir. Tasavvuf düşüncesinde marifetin meydana geldiği yer olan gönül, kalp, Allah'ın nazargâhı ve bütün bâtinî faaliyetlerin meydana geldiği yerdir. Güzelliğin, sevginin ve Tanrı'nın algılandığı merkezdir. Can gözü, kalp gözü gönülde açılır (Tozlu, 2020, s. 316). “Hubyâr” Sultan-Abdal'ın yaşamı üzerine tarihsel veriler incelendiğinde, iki Hûbyâr'dan söz etmek mümkündür. İlki 13. yüzyılda yaşayan Hûbyâr Sultan, Pir Ahmet Yesevî Dergâhı'nda Lokman Parende'nin öğrencisi olarak yetişmiş ve Hacı Bektaş-ı Veli ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir. İkinci Hûbyâr ise, resmî kayıtlarda da Hûbyâr Abdal olarak geçen kişidir. 1500'lü yıllarda yaşayan Hûbyâr Abdal'ın türbesi Tokat Almus Hûbyâr köyündedir. Halk arasında Hûbyâr, Hûbyâr Sultan, Hûbyâr Devletlü, Hızır Hûbyâr, Hûbyâr Baba, Hûbyâr Derviş olarak

adlandırılmaktadır. Her iki Hûbyâr da bu türbe üzerinde toplum nezdince birleştirilmiş türbeyi ziyarete gelen kişiler türbeyi hem Hûbyâr Sultan hem de Hûbyâr Abdal niyetine ziyaret etmektedirler.

Hubyar dedelerinden Velican Çelebi “Hubyar Ocağı” ile ilgili şu anlatıları yapmaktadır:

Hubyar Sultan Seyyid Ahmet olarak bilinir. Adı Ahmedi Sultan olarak bilinir. Biz kendi kültürümüzde salavatların peşinde Seyyid Ahmet deriz. Şeyh Ahmet de denir. Hacı Bektaş-i Veli'nin çağdaşı fakat ondan beş veya on sene önce Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu eri ve Türkmen aşiretinin önderidir. Daha önceden Anadolu'ya göç etmiş Türkmenleri de bir araya getirmiş bir kişidir.

20 yıl önceki dedelerimiz “Hubyar Ocağı'na bizim ocağımız Hoca Ahmet Yesevi Ocağı.” derdi.

İki tane Hubyar Ocağı var:

- 1. Hubyar Hacı Bektaş-i Veli'nin isim verdiği (Ahmet Yesevi)*
- 2. Hubyar Sultan Murat zamanında yaşamış*

İlk Hubyar'ın Ahmet Yesevi'nin dergahından gelmiş olduğu kesin bilgidir.

Hubyar Sultan Anadolu'ya gelirken ilk olarak Antalya yöresine yerleşmiştir. Hacı Bektaş-i Veli Horasan'dan Karacahöyük'e gelince bütün Anadolu ve Rum erenlerini bir toplantıya almıştır. O toplantıda her ere bir nasip dağıtmıştır. Herkesi bölge bölge taksim etmiştir. Kimilerini Yugoslavya'ya, kimini Ege'ye yollamıştır. Hubyar Sultan'ı da göndereceği yeri belirlemek için ocak altında yanan bir odunu alıp atmıştır. Hubyar Sultan'a bunun yerini söylememiştir. Git bunu bul senin yerin onu bulduğun yerdir, demiştir. O ökse odunu Karacahöyük'ten atınca Tekeli Dağı'nın altında Sersem diye bilinen yere düşer. O odunun düştüğü yerde ağaç biter. Olduğu gibi de üstü hala yanıktır ağacın. Yanlardan sürgün verir. Boyu asla uzamaz. Asırlık çam ağacıdır.

Hubyar Sultan ilk olarak Tokat'ın Pazar ilçesindeki Erkilet köyüne ulaşır. Orada dergâhını kurar. Dergâh hizmetini başlatır. 10-12 sene kadar orada 20-25 talebe yetiştirir. Şu an o köy Tekke köyü olarak bilinir. Orada yaşadığı baskılar ve zulümler sonrasında Hubyar Sultan Tekeli Dağı'nı bulur. Hızır Sersem ile kavuşur. Tekeli Dağı İslam öncesi dönemde de kutsal sayılmış bir dağdır. Orada bu bahsedilen dönemde putlar durmaktadır. Putların kaldığı

yerdir o dağ. Putperestler oraya puta tapınmaya ve bayram kutlamaya gelmektedir. Hubyar Sultan o boşlukta oraya yerleşir. Deli divane gibi köyde bir hizmetçi gibi rol alır. Tekeli dağında tek ağaç yoktur.

Değeryer köyünün üzerinde ormanlık alan vardır. O ormandan odunlarını edininip Tekeli yaylasına yığar. Kimse ona deli diye bir şey demez. Bir gün herkesi Tekeli Dağına toplayarak putları yakmaya karar verir. Kendisine çok tepki gösterirler. Kendisine faydası olmayanın size de faydası olmaz diyerek orada büyük bir hareket başlatır. Odun ederek açtığı yere Gürgen Çukuru'na dergâhını kurar ve nasıl oldu ise bütün Tozanlı nahiyesinden başlayarak hepsi Hubyar'a biat etmiştir. Kerametleri gören Değeryer köyü Hubyar Sultan'a inanmamış, Hubyar Sultan'ı oradan kovmayı, başına işler açmayı düşünmüşlerdir.

Tozanlı'da 40-45 köyün dört köyü hariç hepsi Hubyar Sultan'ın hizmetini yürütmüş.

Hacı Bektaş-i Veli taksim yaparken "Sen benim Hub Yarımsın, can kardeşim yoldaşımsın." demiştir.

Ahmet Yesevi dergâhında büyük ihtimal birlikteydiler. Aynı yerden, aynı çeşmeden su içtiler.

II.Hubyar, Hubyar'ın dördüncü torunudur. Dergâh kapatıldıktan sonra tekrar canlandıran kişidir. Don değiştirmeye göre aynı kişi II. Hubyar'dır.

1500'lü yıllarda II. Murat zamanı yaşamış. Sultan Murat İran Savaşı'na giderken Hubyar Sultan'ı ziyaret etmiş. Osmanlı'nın o dönemlerde Alevilerle ve Türkmenlerle arası iyi imiş. I. Hubyar'ın ilk kerameti Kad Babadır. Orda türbe yoktur. Hubyar Sultan ve Sivas'taki Müsahibi Büyük Ali Baba orada muhabbet etmişler.

Kat kat muhabbet oldu

Burda bir nişangah bırakalım

Derdine derman olan

Burdan alabilirse bulsun

Diyerek nazar etmişler. Burası bir nazargâhtır.

O zamanki kültüre göre bir kadının ulu orta yerde erkeklere hizmet etmesi ailesi ve çevresi tarafından hoş görülmez. Orada Hubyar ve musaibine günlerce

hizmet etmiş olan genç bir gelin vardır. O hizmetten dolayı Kazova'da gelinin adı kötüye çıkar. Gelin der ki: O kadar hizmetinizi ettim. Beni daha buralarda koymazlar. Beni de yanınızda götürün, der. Hubyar Sultan da "Seni götüremeyiz de seni buraya sır ederiz." der. Onlar giderken gelin kız da orada Hakk'a yürür.

Belediye on yıl önce oraya tadilat yaptı. O zamana kadar Hubyar Sultan ve Musaibi Sivaslı Ali Baba'nın oturduğu yerler belliydi. O yerlere de niyazgâh denir.

Eskiden inanç merkezlerini fotoğraflamaktan çekindiğimiz için resmi elimizde yok. Mezar yeri sırlıdır. Mezarı belli edilmemiştir (K.K. 18).

Kad köyü önceden Hubyar ocağına bağlıydı.

1. Hubyarın ilk nişangâhı Kat
2. Hubyar Hubyar Sultan'ın 4. Göbekten torunu

Gönül Ana ile evleniyor. Gönül Ana'nın babasının da ocağı var. 7 kızı,2 oğlu oluyor. Belli bir kitlesi var, dergaha destek var, söz sahibi bu sebeplerle daha etkin oluyor. Daha çok kitleye ulaşabilmiş.

Hubyar Sultan'ı sihirbazlık, insanı islamdan uzaklaştırma gibi şeylerle İstanbul'a şikayet etmişler.

Keçeciler Hubyar Sultan'ın 1000'li yıllarda geldiğine inanır.

İstabil'a giderken Hubyar'ın yanında Sivaslı Ali Baba ve Keçeci Baba'nın olduğunu biliyoruz biz. II. Hubyar İstanbul'a çağrılıyor. Gönül Ana gitmesine razı olmuyor. Gitme, sırrımızı sır etme diyor. Kendini gösterme diyor. Hubyar Sultan eşini dinlemeden yola revan oluyor. Yolda önüne büyük bir kara taş çıkıyor. Gürgen Çukuru denilen bölgede. Bu taş Hubyar Sultan'a geçit vermiyor. Kara taşı itmeye çalışıyor. Üstünden geçiyor karşısına başka bir taş daha çıkıyor. Oturup da bunun cevabını, manasını arıyor. Bizde ayağına taş da dolaşsa özünü yokla inancı vardır. Hubyar Sultan özünü yoklayınca Gönül Ana ile helalleşmeden bir iş yaptığına kanaat getiriyor. Tekrar köye dönüyor. Gönül Ana ile helalleşiyor. Eşinden rızalık alıyor. Tekrar gidince bakıyor ki taş yine orada. Müminlerin, münkirlerin kalbi kara taştır diyerek tahta kılıcını iki üç kere taşa değdirdiğinde taş yarıyor ve kendisine yol açıyor. O taş hâlâ yolun kenarında " Kılıçkesen" olarak biliniyor. Üzerinde hala kılıç izleri var.

Herkes oraya ziyarete gider. Lokma götürür. Yoluna devam ederken her gittiği yerde kerametini gösterir Hubyar Sultan.

Tokat'ta Yarahmet Mahallesi'nde mezarı olan zatın Hubyar'dan geldiği savunulur.

Kazova'nın sığağında üçü beraber Çaylı köyüne giderler. Çaylı köyünün berisinde bir kaya vardır. O kayada nefeslenirler. Oraya yakın bir evden de su isterler. Su isteyince ev sahibi kadın der ki “Bizim burada hiç suyumuz yok. Suyu ırmaktan alıyoruz. Kaplar ırmağa götürüldü. Gelsinler suyunuzu veririm.”

Hubyar Sultan bütün köyü topluyor. Eğer ikrar verirlerse bir su çıkaracağını söylüyor. Tam yamaçta Çaylı. Hiç su yok köyde. Orada asasını vurarak bir su çıkardığını söylerler. Bu su öyle bir suymuş ki dere oluşturabilecek konumdaymış. İstanbul'dan gelirken dönüp bakıyor ki köylüler suyun değerini bilmemişler. Bu su size çok fazla geldi. Ben bir aşı yaptım ama tutmadı, diyor Hubyar Sultan. Eskiler o köye Aşu Çayı derdi.

Siz ikrarınızda tam duramadınız. Suyun kıymetini bilemediniz. “Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin suyunuz diyor.” Artık su kuyudan emekle çıkarılabiliyor.

Hubyar Sultan öyle deyince su kendini azaltıyor. Kuyudan çekilebilecek su haline geliyor. O dere de hala duruyor.

Kocaeli İzmit bölgesinde bir köprü var. Yaklaşık 3-4 km köprü. Hubyar Sultan ve yoldaşlarını bu köprüden geçirmek istemiyorlar. O zamanın eşkıyaları harç alıyormuş. O köprü'nün altından Sakarya Nehri geçiyor. Sakarya Nehri de çok geniş bir alandan akıyor. Bunlar da derviş paraları yok. Oradaki halk da bu eşkıyaların yaptıklarından çok dert yanıyor. Napalım burda kalalım diyor dervişler. Tekrar adamlara rica ediyorlar ama bakıyorlar ki karşılarındaki adamlar kötü niyetli geçmelerine izin vermezler. Hubyar Sultan oturup İsmi Azam duasını okuyarak eline bir avuç toprak alıp Sakarya Nehri'ne attığında nehir çok kısa sürede yerini değiştirip köprü'nün ardından akmaya başlamış. Böylelikle köprüden geçebilmişler. Köprü'nün her yeri şu an tarla. Oranın halkı da hâlâ zamanında buraya bir derviş gelmiş diye köprü'nün hikâyesini anlatmaktadır.

Hubyar Sultan ve yoldaşları Boğaz Köprüsü'nün olduğu yere gelince boğazı

geçmekte sıkıntı yaşamışlar. Seccadesini denize atarak o cecimin üzerinde boğazı geçtiği anlatılır.

Hubyar saraya şikâyetle geldiği için saraya varınca Hubyar Sultan'ı denemek isterler. Saray kapısının eşiğinin altın Kur'an koyarlar. Eğer ki bu adam Allah'ın kerametli piri eri ise er olan burdan geçmez derler. Hubyar Sultan ve musahibi geldiğinde derler ki: Önce eşiğin altındakini kaldırın biz geçeceğiz ondan sonra derler. Öylelikle dönemin padişahı ile görüşmeye giderler. Görüşmeden sonra onları bir denemeye daha alırlar. Keramet sahibi iseniz, Allah yoluna hizmet ediyorsanız alın da şu zehri için derler. Eğer ki kerametiniz varsa zehir size fayda etmez, derler. Hubyar Sultan zehri içer içmez padişahın burnundan zehrin aktığı rivayet edilir. Kimileri de zehir parmağından aktı der. Hubyar Sultan'a inanıyorlar ama bir şikâyet var ortada kişinin bazı kaidelerden, bazı sınavlardan geçirilmesi gerekiyor. Bu defa Hubyar Sultan'ın önüne bir cenaze getirilir. Tabutu önüne koyarlar. Hadi derviş derler kaldır bu cenazeyi. O da der ki: “ Ölü niyetine mi kaldırayım, diri niyetine mi kaldırayım?” Ölü niyetine kaldır derler. Tekbir alıp Allahuekber deyince açıp bakıyorlar ki tabutun içinde diri olan kişi ölmüş.

Bunun üzerine bir deyiş bile var:

Allahuekber dedi aldı canını

İh demeden uyuşturdu kanını

Değme yoksul kalsın münkirin yeri

Sağ adamı ölü kıldı Hubyar

Ama ne olursa olsun saray ahalisinin hala şüpheleri var. Bu defa da Hubyar Sultan ve yoldaşı Ali Baba'yı fırına atmaya karar veriyorlar. Onları orada diri diri yakmak istiyorlar. O fırın kapıkule zindanlarının orda hâlâ duruyor. Ziyarete de açık. Yedi gün yedi gece fırının külhanını yakıyorlar. Yanmış fırına atılırken Hubyar Sultan ve yoldaşı ansızın padişahın oğlunu da kolundan tutup fırının içine çekiyorlar. Padişah bunu öğrenince hemen fırını açtırmak istiyor ama fırının kapandığı ve yasaların buna karşı olduğunu düşünüyor.

Fırının açılma zamanı geldiğinde açıp bakıyorlar ki Hubyar Sultan'ın sakalı buz tutmuş. Padişahın çocuğu da kucığında. Çocuğun elinde de bir demet çiçek var. Şok oluyorlar. Onlara sormadıkları için çocuğa soruyorlar. Neredeydiniz, nereye gittiniz?

Çocuk da diyor ki: “Ulu bir yaylaya gittik. Karlar vardı. Karlar yeni eriyordu. Onlar muhabbet etti. Ben de oradan çiçek topladım.”

Padişah Hubyar’ı kabul eder. Ne isterseniz verelim, der. Bunun üzerine Hubyar Sultan: Bana sırda duran Tekeli yeter der. Ali Baba ise Sivas’tan Tekeli Yaylası’nı dibindeki Bağtaşı’na kadar köyleri ister. Ali Baba’nın üzerine geçirilir o topraklar. Hafık’ten Tozanlı’ya kadar Ali Baba Vakfı’na aittir. Hubyar’a Tokat’tan da yer verilir. Padişah der ki sen ilk olarak Kazova’ya geldin. Orayı sana verelim. O da der ki: Orada talip dünya malına tapar. Bize sırda duran Tekeli yeter. Bana sırtı heybelilerim, dervişlerim yeter ve taksimde dağıtılan malı almaz. Ali Baba ise dağıtılan malı alır. Bundan dolayı aralarında gönül kırgınlığı olduğu söylenir. Hubyar’ın 580 köyü var şimdi, Ali Baba’nın ise 70-80 köyü var.

Tokat Meydan, Yarahmet Bölgesi yani eski meydan çarşısı evvelden Hubyar Çarşısı olarak bilinirmiş. Yarahmet, savaş zamanı yolları açmıştır. Sancaktar ve Hubyar Sultan köyüne geri döner.

İki Hubyar’ın da aynı yere sır edildiği rivayet edilir. İkinci Hubyar’ın kabri vardır. Daha sonraki zamanlarda Hubyar’ın Hüseyin Abdal, Velibaba olarak da geldiğini savunanlar var.

Gönül Ana ise Sivas’ın Yalıncak köyünden Yalıncak Sultan’ın kızıdır. Hacıkbektaş erenlerindendir.

“Hûbyâr”, birleşik bir kelime olmakla birlikte şu anlama gelmektedir. (TDK Türkçe sözlükte Şemseddin Sâmî. Ferit Devellioğlu); 1. Sevgili. 2. esk. Dost, tanıdık. 3. Yardımcı. “Allah’tan başka yârim yoktur.”

2.5.3.1.2. Hubyar Köyü’nde Hubyar Sultan Ocağına Bağlı Ziyaret Yerleri ve Kutsal Mekânlar

- Ağ Cövherliği
- Ağca Dede
- Asa Pınarı
- Bek Dede
- Çermik

- Çetirez
- Derma Dede
- Dokuzlar Dağı Zirvesi
- Göz Cevherliği
- Hubyar Abdal Bekdede Cemevi
- Hubyar Abdal Birlik Cem Evi
- Hubyar Çamı
- Hubyar Sultan'ın Atının Ayak İzi
- Hubyar Sultan'ın Değirmeni
- Hubyar Sultan'ın Kazanı
- Hubyar Sultan Sokusu
- Hubyar Sultan'ın Yedi Kızı
- Hubyar Türbesi
- Kılıçkesen
- Kurbancının Mezarı
- Mıhlı
- Öksürük Dede
- Sersem Tekkesi
- Tutca Çiçeği
- Yedi Koyunun Sığıdığı Yer
- Zortaşı

Şimdi yukarıda verilen Hubyar Sultan Ocağına bağlı ziyaret yerleri ve kutsal mekânları kaynak kişi olan Velican Çelebi Bey ile yerinde inceleyerek açıklamaları ile alabildiklerimi fotoğraflandırmaya çalışacağım:

2.5.3.1.2.1. Ağ Cövherliği

Beyaz toprak çıkan bir yerdir.

2.5.3.1.2.2. Ağca Dede

Hubyar Sultan'ın torunlarındandır. Hubyar'da Kapılıkaya'yı geçtikten sonra yaylaya çıkan yerde ziyareti vardır. Eskiden taşlarla çevrili yuvarlak bir yerdi. İki tane kabir yaptılar. Evvelden yaylaya çıkılırken gidilirmiş. Niyazlar edilir sonrasında yaylaya çıkılırmış.

Fotoğraf 2. 9: Ağca Dede

2.5.3.1.2.3. Asa Pınarı

Asa Pınarı Tekeli Dağı'nın zirvesinin hemen altından akmaktadır. Akan suyun nerde, nasıl ortaya çıktığına ve etrafında gelişen anlatılara dair bilgiler ve rivayetler şu şekilde ifade edilmiştir:

“ Hubyar'ın en zirvesinde yer alan, çok muhteşem akan soğuk bir sudur. Bu su 2600 rakımda akar. Dokunulmuyor bile suya o kadar soğuk. Birçok araştırmacı o seviyede o suyun çıkacağına inanmıyor bile. Asa Pınarı'nın suyunu Hızır Aleyhisselam'ın asasını vurup çıkardığı rivayet edilmektedir. Asa Pınarı verdiği suyu geri alır. Su ordan başka bir yere akmaz. Akan su üç metre ileriden geri gelir. Suyunu asla zayi vermez (K.K.18).

“Asa Pınarı’nın teknesinde suyun içinde taşlar vardır. Bir dilek dilersen. 40 tane taşı elini sudan çekmeden suyun içinde kırklar aşkına sayabilirsen dileğinin kabul olacağına inanılır. Sonrasında ise oradan da yanında götürmek üzere bir taş alınır. Dilek kabul olup gerçekleşince o taşın yerine bırakılması gerekir. Kişi şayet ki o taşı yerine bırakmazsa işleri ters gider.

Asa Pınarının suyu asla kötü amaçla kullanılamayacağına ve kötü amaçlı kullanılır ise kullanan kişilerin başına çok büyük felaketler geleceğine inanılmaktadır.

Fotoğraf 2. 10: Asa Pınarı

2.5.3.1.2.4. Bek Dede

Hubyar Sultan’ın Bekülü’de Bek Dede ile oturup sohbet ettiği yer olarak bilinir.

Fotoğraf 2. 11: Bek Dede

2.5.3.1.2.5. Çermik

Halk arasında Karasu adıyla bilinmektedir. Çermiğin suyu kışın ılık, yazın soğuk çıkmaktadır. Bazı insanlar bu suyun hastalıklarına iyi geldiğine inanmıştır.

2.5.3.1.2.6. Çetirez

Hubyar Sultan'ın bir nevi vakıf arazisinin başladığı yerdir. Derede bir yerdir. Evliya toprağının başladığı yerdir. Bir giriş kısmıdır. Ziyaret yeridir. Çetirez'den aşağı hiç evliyalar yoktur. “ Çetirez'den yukarısı evliya.” söylemi vardır. Ağaçlardan dolayı o isim verilmiş derler.

Fotoğraf 2. 12: Çetirez

2.5.3.1.2.7. Derma Dede

Derma Dede bir nazargâhtır. Kabristanı yoktur. Derma hastalarına iyi gelir. Adak adanır. “ Bir lokma edicem.” derler. Lokma olarak horoz, çörek veya kömbe verilir.

2.5.3.1.2.8. Dokuzlar Dağı Zirvesi

Dokuzlar dağı zirvesi üzerinde dokuz tane ocak bulunmaktadır. Dokuzlar dağı da adını bu ocakların varlığından almaktadır. Ocakların ortaya çıkışı ile ilgili anlatı ise şu şekilde belirtilmiştir:

“Kim lokmasını Tekeli’nin zirvesine çıkarabilirse ona bir ocak yakacaz denmiştir. Hubyar köyü vakıf arazisi olduğu için Hubyar köyünde oturanlar askerlik yapmamış, vergi sıkıntısı yaşamamıştır. Öyle de olunca köye çok giren çıkan olmaya başlamış ve eşini dostunu köy nüfusuna kaydettirmeye başlayanlar olmuş. Bu durum da zamanla bozulma getirmiş. Dede olmadan dede olduklarını savunanlar ortaya çıkmaya başlamış. Bunu çözmek için o zirveye çıkana ocak verecez denmiş. Sadece dokuz kişi çıkabilmiş zirveye. Oraya da dokuz tane taş dizmişler.”

Fotoğraf 2. 13: Dokuzlar Dağı Zirvesi

2.5.3.1.2.9. Göz Cevherliği

Taşlarla çevrili bir alandır. Belirli bir kabir yoktur. Şifa bulmak isteyenler tarafından suyundan ve toprağından alınır. Yeri ise Hubyar’ın aşağısındadır.

Fotoğraf 2. 14: Göz Cevherliği

Fotoğraf 2. 15: Dedelerin Fermanları

Fotoğraf 2. 16: Oğuzlar'ın Beydili Tamgası

2.5.3.1.2.10. Hubyar Abdal Bekdede Cemevi

İçerisinde topluca ibadet edilen, herhangi bir yerde veya kutsal kabul edilen bir yerde yapılmış yapı şeklinde tanımı yapılabilen mabed ya da kutsal yerdir (Yıldırım, 2012, s. 157).

Fotoğraf 2. 17: Bek Dede Cemevi

2.5.3.1.2.11. Hubyar Abdal Birlik Cem Evi

Hubyar Abdal Birlik Cem Evi Hıdır Şeyh tarafından yaptırılmıştır. Velibaba zamanı 1860'larda yaptırılmıştır. Yeri türbenin yanındadır. Hubyar Sultan'ın evi değildir.

Fotoğraf 2. 18: Dedelerden Hıdır Şeyhin Evi

2.5.3.1.2.12. Hubyar Çamı

Hubyar çamını Hubyar Sultan'ın diktiğine inanılmaktadır. Yaşı tam olarak belli olmayan, kalın gövdeye sahip ve başında yedi kalınca dala sahip heybetli bir çamdır. Yaklaşık olarak yetmiş metrekare bir alana sahiptir. Ziyaretine gidilir. Lokma götürülür.

Fotoğraf 2. 19: Hubyar Çamı

2.5.3.1.2.13. Hubyar Sultan'ın Atının Ayak İzi

Tekkeye giden yolun solunda bir taş vardır. Türbenin ön kısmında yer alır bu taş. Hubyar Sultan'a inanmadıklarında Hubyar Sultan buraya bir nişangâh bırakıyorum diyerek nazargâh etmiştir. Taşın üzerinde atının ayak izleri vardır. Bu izler atın ön ayağının bilekle birleşmiş olduğu eklem yerinin tıpkı halidir. Hubyarlılarca çok kutsal sayılmaktadır.

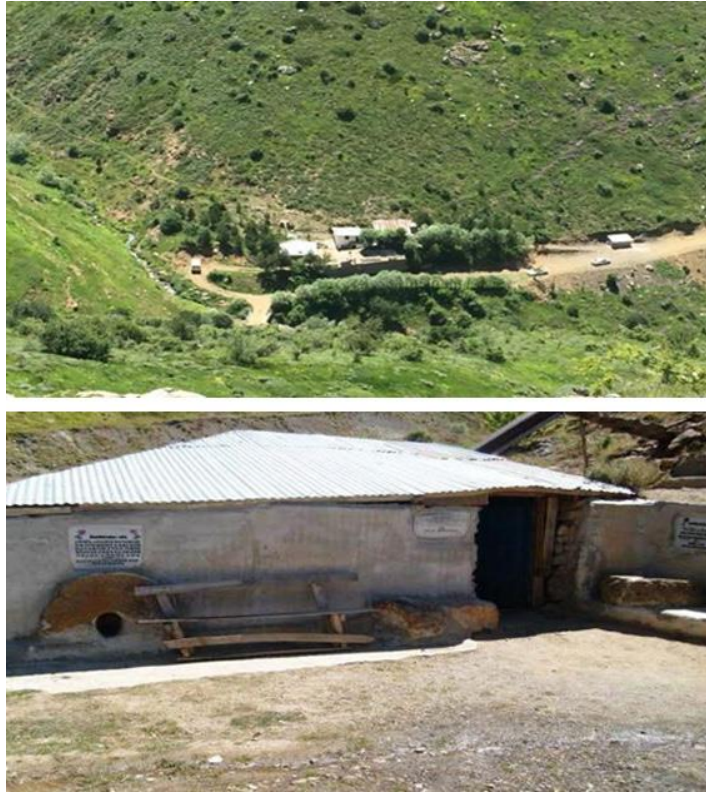
Fotoğraf 2. 20: Hubyar Sultan'ın Atının Ayak İzi

2.5.3.1.2.14. Hubyar Sultan'ın Değirmeni

Hubyar Sultan'ın kendisi tarafından yapıldığı ve yedi koyununun sütüyle çalıştırıldığı rivayet edilen Hubyar değirmeni dere yatağında bulunmaktadır.

Fotoğraf 2. 21: Hubyar Sultan'ın Değirmeni

2.5.3.1.2.15. Hubyar Sultan'ın Kazanı

Hubyar Sultan'ın kazanının koca bir orduyu doyurduğuna dair halk arasında anlatılan rivayetler vardır.

“ Sultan II. Murat, İran Seferi'ne kırk bin ordu ile çıkar. Hubyar coğrafyasından geçer ve oradan geçerken korkar. Coğrafya çok serttir. Yüksek, meyve yoktur. Sadece alıç, dağ armudu ve erik yetişir. Tarla, bağ, bostan yoktur. Ordusunun aç kalmasından korkar. Hubyar Sultan'ın yanına gelir. Hubyar Sultan sokusunda buğdayını döver. Küçük bir kazanı vardır. İki elinin içine sığacak boyutta. Kazandan yedi türlü yemek çıkarıp kırk bin kişilik orduyu doyurur. II. Murat Hubyar Sultan'dan helallik alıp ordusu ile sefere çıkar. Sefere gidiyoruz sen himmet eyle, derler. Orada hayır dua kıldı Hubyar Derviş.”

Bu rivayetle ilgili Hubyar Derviş'in kerametini anlatan deyiş de vardır:

“ Bu yaylada durunca

Bu kadar orduya nasip verince

Biz sefere gidiyoruz sen himmet eyle

Orda hayır dua kıldı Hubyar Derviş.”

Soku durmasına rağmen Hubyar'ın kazanı günümüzde kayıptır.

2.5.3.1.2.16. Hubyar Sultan Sokusu

Hubyar Sultan Sokusu, ortası boş bir taşdır. Bu sokudan köy sınırlarında iki âdet bulunmaktadır. Birisi köy meydanında birisi de yayladadır. Bir avuç buğday ile kırk bin ordu doyurmuştur.

Hubyar Sultan fırının içinde iken Gönül Ana her gün sokunun içine bir avuç su serpmiştir. Ateşin harını azaltmıştır.

Fotoğraf 2. 22: Hubyar Sultan Sokusu

2.5.3.1.2.17. Hubyar Sultan'ın Yedi Kızı

Hubyar Sultan'ın kızları hiç evlenmemiştir. Hubyar Sultan kızlarından bu inaç doğrultunda hizmet etmelerini beklemiştir. Beklediği sonucu alamamıştır. Hubyar Sultan hepsini bir kazan suda yıkamıştır. Yedisi birden aynı anda vefat etmiştir. Yedisini de aynı yere koymuşlardır. Mezarları mezarlığın içindedir. Hubyar Sultan'ın kızları evlenmeden, dünyalığına girmeden bu dünyadan göçüp gitmişlerdir. Rivayete göre Hubyar Sultan: Beni ziyaret eden, yedi kızımı ziyaret etmeden gitmesin demiştir.

Fotoğraf 2. 23: Hubyar Sultan'ın Yedi Kızı

2.5.3.1.2.18. Hubyar Türbesi

Her ne şartlarda olunursa olunsun Hızır orucunun biteceği gün gidilir ve oruç orda açılır. İki günde Hızır Bayramı olur. Hubyar Sultan dergâhında beş kere yıkım olmuş. Yeniden yapılmış dergâh. Şu şekilde Hubyar tevhidi söylenir:

Dokuz Evliyası vardır başında
80.000 şehidi yatar peşinde
Düldül gezmiş izi vardır taşında
Ellez dedem gelir bizim ellere
Hızır dedem gelir bizim ellere

Fotoğraf 2. 24: Hubyar Sultan Türbesi

2.5.3.1.2.19. Kılıçkesen

Hûbyâr Sultan'ın İstanbul'a gidişi: Sultan Murat, Hûbyâr Sultan'ın kendisine yaptığı hürmetler'e memnun kaldığı için Tatar (günümüzde jandarma) süvariler gönderiyor. Süvariler gelmeden süvarilerin geleceği Hûbyâr'a malum oluyor. Eşine dostuna, talibine, muhitine: "Bize çağrı geliyor. İstanbul'a yol görünüyor herhâlde. Bize elçi veya ulak zaptiye gelse gerektir" diyor. Toplum bir araya geliyor, tarikatlar (cem) yapıyorlar. Kurbanlar kesiliyor, gülbenkler (Alevi ibadetlerinden önce ve sonra yapılan bir çeşit dua) çekiliyor, on iki hizmet yürütülüyor. Bütün canlarla vedalaşıyorlar. Dalgınlığı yüzünden Sultan, eşi Gönül Ana ile vedalaşamıyor. Gürgen çukuruna varırken orada bir büyük taş, münkirin göğnü Karataş olsun, deyip elindeki kılıcı vuruyor. Kılıç taşı kesme benzeri yarıyor ancak taşı kesmiyor. O zaman Hûbyâr Derviş, gönülleri bir edemedim deyip geri dönüyor. Evine dönüyor, Gönül Ana ile vedalaşıyor. Hayır himmet deyip geri taşın yanına varıyor. Taş elma dilimi gibi ikiye ayrılıyor. O zaman gönlü şad oluyor. Şimdi hala o taş, kesildiği gibi duruyor. O taşın ismi "Kılıç Kesen" olarak bir nişangâhtır. Gelen geçen Kılıç Kesen'e bakar ve onu ziyaret eder. (Alevilik Araştırmaları Dergisi,2016 / Yıl: 6 Sayı: 11 257(2016 / Yıl: 6 Sayı: 11 247))

Fotoğraf 2. 25: Kılıç Kesen, Hubyar'ın Tahta Kılıcıyla Kestiği Yer

2.5.3.1.2.20. Kurbancının Mezarı

Hubyar Sultan'ın kurbancısına ait olduğu rivayet edilen bir mezardır. On iki hizmetten biri kurban, Fatma anamızın hizmeti kurban hizmetidir. Kurbanın da zahiri ve

batınisi vardır. Bir kişi ilk önce kendini yola kurban eder. Elestü Bezmindeki ikrarını tazeler. Özünü tamam eder. Dünyadaki nefsanîyetinden kendini kurtarır ve helallik, rızalık alır ve tekrar dirilir. Ölmeden önce ölünür. Bu kişinin kestiği kurbandır. Bu kişi görünmedi ise, ikrar vermedi ise onun kurbanı yenmez. Hatta onu yolumuz şöyle buyurur:

“ Canı kurban olmayanın

Malı kurban olmaz.”

Zile Acısu köyünde büyükler ilk olarak kurban sahibini ortaya çeker. Görüldükten bu zamana kadar eline, diline, beline sahip oldun mu? Orucunu tuttun mu? Bir kişiye garez ettin mi? Kurbanın parasına haram bir şey kattın mı? diye sorarlar. Üzerine yemin isterler. Kişi yemini verirse onun lokmasını yerler. Vermezse yeminini o kurban öylece kalır. Herkes kalkar gider.

Görgü ceminde kurban kesilebilir.

Oruç bayramında birlik kurbanı kesilir.

Güller açmadan önce Abdal Musa Birlik Kurbanı kesilir.

Kurban hizmetini yapan kişiler özel insanlardır. Halkın içinde kabul görmüş, dünya nefsinden, dünyalığından uzak durmuş kişilerdir. Neredeyse dedeye, pire yakın insanlardır.

2.5.3.1.2.21. Mıhlı

Gürgen Çukuru’na çıkarken Yenimahalle’yi geçtikten sonra sağ tarafta bir taşır. Hubyar Sultan’ın taşı olduğuna inanılır. Bir işi sağlamlaştırmak isteyen o kayaya işim pek olsun, sağlam olsun, isteğim dileğim unutulmasın diye mih çakar. Niyetimi buraya koydum inancı vardır.

Fotoğraf 2. 26: Mıh, Sağlamlık, Bir İşi Pekiştirmek İçin

2.5.3.1.2.22. Öksürük Dede

Öksürük Dede bir nazargahtır. Suyu ve toprağı şifa için alınmaktadır. Suyunun ve toprağının akciğer hastalıklarına iyi geldiği rivayet edilmektedir. Öksürüğü geçmeyen kişilerce de ziyaret edilmekte ve ziyaretin ardından öksürüklerinin kesildiği dile getirilmektedir.

Fotoğraf 2. 27: Öksürük Dede Nazargâhı

2.5.3.1.2.23. Sersem Suyu Tekkesi

Sersem Tekke'sine köyün altında yer alan çetin bir yoldan gidilir. Toprağın içinden yukarı bir su kaynar. Bu suyun içinde farklı böcekler yaşar. Dilek dileyen kişi bir avuç toprak alır suyun içinden ve içinden ne çıkarsa onu yutar. Herkese de denk gelmez o böcek. Çocuk sahibi olmak isteyen kişilerce bu uygulama yapılır. Böceği yutan kişilerin evlat sahibi olacağına inanılmaktadır ve birçok kişi tarafından da bu uygulama sonrası çocuk sahibi oldukları dile getirilmiştir. Hatta bu ziyaret sonrasında çocuğu olan sunni inancında olan kişiler erkek çocukları olursa “Hubyar” kız çocukları olursa “Sersem” adını koyarlardı. Alevi inancına göre bu isimlerin kutsallığı vardır, bu nedenle çocuklarına bu adları koymazlar.

Fotoğraf 2. 28: Sersem Suyu

2.5.3.1.2.24. Tutca Çiçeği

“Tutça Çiçeği” sadece Tekeli Yaylasında yetişir. Tescilli çiçektir. Yayladan toplayıp Tokat’a gelene kadar çiçeğin rengi değişerek farklı bir çiçeğe döner. Bahar zamanı karlar erirken açar.

O ateş onları yakmıyor. Hubyar’ın soğuşunda muhabbete dalıyorlar ve o çiçek oradan solmadan geliyor.

Fotoğraf 2. 29: Hubyar Tekkesi Tekeli Yaylasında Toplanan Tutca Çiçeği

2.5.3.1.2.25. Yedi Koyunun Sığıldığı Yer

Hubyar Sultan'ın mesleği değirmenciliktir. Kendi değirmeni vardır. Yedi tane de koyunu vardır. Bu koyunlar ne artar ne azalır. Tekeli dağına giderken Kapılıkaya denilen çetin kayayı geçince Tekeli karşınıza çıkar. O kayanın kovuğuna yedi koyununu sığdırmıştır Hubyar Sultan. Orada sır olmuşlardır. Koyunları almak isteyenlerin karşısında bu olay olmuştur. Yedi koyunu kayalara oyulmuş küçük bir yere sığdırmıştır. Bu yerin büyüklüğü yaklaşık bir metrekare civarında bir yerdir. Göçebe bir topluluk olan Sıraçlarda sembol olarak, sürüyü koruyan yedi koyunun saklandığı oyukda kutlu sayılmaktadır.

Hubyar Sultan bu yedi koyunun sütü ile değirmenini döndürürmüş. Değirmenin üzerinde Çermik denilen koyunların sütlerinin aktığı yer birleşiyor. Değirmen hâlâ durmaktadır. O koyunların sütlerinin değdiği yerlerden de su gözeleri çıkmıştır. Bir metre aralıklarla çeşmeler akmaktadır.

Hubyar Sultan “Beni arayan değirmende bulsun.” demiştir. Ermiş iken dünya malına tamah etmemiştir. Dünyalığını çalışarak kazanmıştır ve kendini orada sırlamıştır.

Onun değirmi “*ham adamları öğütüp un etmekti derdi.*” dedem. Şariat ve tarikat manası bunlar. Kişi oradan kendine ders alabilir.

Fotoğraf 2. 30: Hubyar Sultanın Yedi Koyununu Sakladığı Yer

2.5.3.1.2.26. Zor Taşı

Gürgen Çukuru’na çıkarken yolun kenarındadır. Hubyar Sultan’a zorluk, engel çıkarmış olan taştır. Hubyar Sultan onu oraya bir nişangâh olarak yerleştirmiştir.

Zor bir işi olan, içinden çıkamadığı durumlar yaşayan kişiler zor taşı ziyaret ederler. Yanından geçerken de “ Zor taşı zorluk gösterme.” diye yalvarırlar. (K.K.79)

Fotoğraf 2. 31: Zor Taşı

2.5.4. Tokat ve İlçelerinde Ele Alınan Ziyaret Yerleri

Kültürümüzün dinamiklerinden olan veli mertebesindeki bu şahsiyetler hiçbir grup, mezhep ve tarikat farkı göstermeksizin toplumun üzerinde birleştiği manevî kaynaklardır (Tozlu, 2012, s. 170). Her türden dilek, istek, adak ve arzusunun yerine gelmesi için gidilen bu ziyaret merkezleri belli alanlarda kendini göstermektedir. Bunun sonucu olarak da halk ya bireysel ya da toplumsal isteklerini bu mekânlara sunarlar. Bu tekke, türbe ve yatırlara insanlar genellikle çocuk sahibi olmak, hastalıklarına şifa bulmak, askere giden gençlerin askerden sağ salim dönmesi için dilekte bulunmak, hayvanlarının hastalıklarının geçmesi temennisinde bulunmak ve yağmur duası vb. için giderler. Tokat merkez ve ilçelerinde bulunan bu ziyaret yerlerini alfabetik sıraya göre düzenledik:

2.5.4.1. Almus

Tokat'ın Almus ilçesinde çalışmamız sırasında yedi türbe incelemeye alınmıştır.

Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.1.1. Atlayan Su

Atlayan suyun olduğu yerde adamın birinin evi varmış. O suyu ark ile buraya indirmiş. Kadının biri doğum yaptıktan sonra kendinin ve bebeğinin kirli bezlerini o suda yıkamış. Bunu yapar yapmaz o su birden arktan kesilmiş ve kaybolmuş. O sülalede ise bir erkek çocuktan başka çocuk olmuyormuş. Erkek soyu azalmış.

Oradaki ceviz ağacının cevizleri eve götürülmez. Orada istediğin kadar yenilebilir.

Ama alıp evine veya başka bir yere götürürsen ya malına ya canına zarar verir. Benim amcam var. O cevizin başına gitmiş. Cevize çıkıp sılıkla cevizi dökmüş. Bir iki kere vurunca solunda sincap belirmiş. Sırığa yapışmış ve amcam daha da kaldıramamış sıırığı. Bu olaydan sonra amcamın suratı şişti. Kurban falan kesti de oraya, sonra iyi oldu.

Köyden biri yine oraya ceviz dökmeye gidiyor. Köylüler de gitme çoluğun çocuğun var sana zarar açar diyorlar. Ölürsen ölsün üç tane çocuğum var diyor. Biri ölse biri kalır diyor. Üçü de aynı anda ölüyor çocuklarının.

Cevizin altında asası ile gezen çocuk görenler oluyor. O çocuk için ölen çocuğun ruhu diyorlar.

Eskiden üst mezarlıktaki Ali Derviş'in mezarı başında her cuma kendiliğinden yanan bir ateş belirirdi.

İnsanlar şeytanlaştıkça bir şey göremiyorlar. Şeytan olduk da ondan göremiyoruz.

Atlayan suyun suyu sadece orada kullanılır. Dışarıya çıkarılmaz.

Bir kadın gelmiş buraya. Yıllarca çocuk sahibi olamamış. Çocuğum olunca sana kurbanla gelicem demiş. Çocuğu olmuş ve buraya kurbanını getirmiş.

Her ne niyetle olursa olsun duaya gelirler. Akan suyun başında dua ederler (K.K. 98).

2.5.4.1.2. Delikli Kaya Tekkesi

Almus Akarçay kasabasında bulunan “Delikli Kaya” büyükçe delikli bir kayadır. Özellikle çocuğu olmayan kişiler tekkede bir gece yattıkları zaman dertlerine derman olacağına inanmaktadırlar. Buraya gelerek adak adamaktadırlar ve kurbanlarını kesmektedirler (K.K.96).

2.5.4.1.3. Garip Dede Mezarı

Mezarın yanındaki taşlar ağrıyan yerlere çalınır. Aynı zamanda dileklerin kabul olması için taş çiftlenir. Niyetin kabul olacaksa eline rastgele aldığı taşların sayıları çift gelir. Mezarın başında dilek mumları yakılır. Buradan alına cövher toprağı suya konulup içilir.

2.5.4.1.4. Hamza Abdal Türbesi

Almus ilçesi Armutalan köyündedir. Buraya köyden, çevresinden ve şehir dışından birçok vatandaş gelip ziyaret ederek dualar etmekte, dilekler dileyip adaklar adamaktadır. Türbenin içerisinde bulunan mezar taşında mumlar yakılmakta, dışındaki ağaçlara bez, çaput bağlanmaktadır. Birçok vatandaş türbenin toprağından alarak suyla karıştırıp şifa niyetine içmektedir. Aynı zamanda askere giden bu muhitin köyünden gençler askere gitmeden önce, sağ salim dönmek maksadıyla tahta parçasının üzerlerine isimlerini yazarak mezarın başucunda bulunan ağaca asarlar ve buradan aldıkları taşları

da yanlarında götürürler. Eğer dönerlerse aldıkları ve yanlarında geri getirdikleri taşları koyar, ağaçtan isimleri yazılı tahtayı geri indirerek dilekleri yerine geldiği için kurbanlarını keserler. Kurban ateşinde de isimleri yazılı olan tahtayı yakarlar (K.K.96).

Fotoğraf 2. 32: Hamza Abdal Türbesi

Fotoğraf 2. 33: Askere Giden Gençlerin İsimlerini Yazdıkları Ağaç

2.5.4.1.5. Kul Himmet Türbesi

Kul Himmet'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber zatın nefeslerine, şiilerine ve yörenin tarihi anlatımına göre kıyas yapmak daha uygundur. Kul Himmet'in yaşadığı Görümlü köyü 500 yıllık bir köydür. Burada toplum

babasından, atasından duyduklarına göre anlatım ve yorumlamalar yaparlar. Bu yorumlamalara göre de Kul Himmet'in 1550 yıllarında doğduğu 1620 yıllarında da bu dünyadan göç ettiği rivayet edilmektedir. Rivayete göre Sivas'ta asılan Pir Sultan yerine bu ocağı Kul Himmet devralıyor. O dönemlerde köyün adı Kul Himmet köyü idi. 1570 yılında yayınlanan bir fermanla köy dağıtılınca, burada vardır manasına gelen "Varzıl" koyulmuştur. Daha sonra da bu köyde yaşayan halk tarafından çok iyi, çok görümlü manasına gelen "Görümlü" kullanılmıştır. Tüm bu anlatılanlarda ve aşağıda geçen dörtlüklerden ötürü anlaşılmaktadır ki Kul Himmet bu köyde, doğup, yaşayıp vefat etmiştir.

Aslımı sorarsanız be hey Sofular!
Aslımız on iki imama çıkar
Aslımı neslimi diyeyim sana
Neslimiz Ahmedî Muhtar'a çıkar.
Hüseyindir ceddîm, cennet celalîm,
Anneden gelme ummana çıkar,
Ondan İmam Zeynel'i imama çıkar.
Soyumuz bizim zindana çıkar.
Musa Kâzım Hüseyin için çok ağladı
Oğlu Hamzayı Abul Kasım'a çıkar.
Hamza'dan geldi Abu Muhammed,
Onun oğlu İsmail'den çıkar.
İsmail oğludur ol Cafer,
Cafer oğlu Muhammed'e çıkar.
Muhammed oğlu Hüseyin'den gelmişem
Hüseyin oğlu Feyruz Şaha çıkar.
Muhammed Hafız ondan geldi,
Biliniz imamlar yolu ikrara çıkar.
Hafızın oğlu, Saadittin bilin.
Evliya oğlu Kudbettin'e çıkar.
Kettettinden geldi Şeyh Salih,
Şeyh safının dedesi Salih'e çıkar,
Emanettinin adıdır Cebrail,
İşte Şeyh Safî gibi imama çıkar.

Şu dünyada bozulunca aslımız,
Ol zaman rumuzu evliyaya çıkar,
Azmi Rahi Ruma kılmışam,
Ceddi pahim Erdebil'e çıkar.
Erdebil'den gelince Ruma,
Sözümüz daim didara çıkar.
Şeyh Saf'ı buyruğunu eyledim kabul,
Sözümüz İmam'ı Cafer'e çıkar.
Evladımın adını koymuşam Şahin
Hakk'a dğru yol bunlara çıkar,
Rum diyarına destimi attım,
Ali sırrı şahı Erbil'e çıkar.
Şahin'ime yolumu eyledim teslim,
Aslımız bizim Erdebil'e çıkar,
Adımı annem Hüseyin koydu,
Babam Muhyettin'dir imama çıkar.
Bana Himmet eyledi Şah Hatai,
Buna inanmayan Mervan'a çıkar,
Bundan sonar adım oldu Kul Himmet,
Evliya yolu kırklara çıkar.
Sofu bana sırrım ayan ettirdin,
Sırrı faş edenler şeytana çıkar.
Buna göre Kul Himmet adını eyledim kabul,
Onun için adım Himmet'e çıkar.

Burada “Ben kulum Hatai ise Şahımdır”ın anlamı Kul Himmet'tir. Daha sonra yazdığı dörtlükte şu dizeleri söyler:

Aslımı sorarsan Ali Muhammed
Hakdan ola bize Avni inayet
Binbir adı vardır bir adı Himmet,
Onun için Benim adım Kul Himmet.

Diye söylediği dörtlükte kendi soyunun Muhammed Ali soyundan geldiğini, adının Kul Himmet olduğunu beyan etmiştir.

Bu tekkeye gelenler her türlü dertlerine derman ararlar dua ve niyazlarda bulunurlar. Ayrıca alevi vatandaşlarımız tarafından cem ve yağmur duası yapılır. Kurbanlar kesilir. Dileklerin kabulünde lokma olarak kömbe dökülür.

Hay kurban olduğum Allah'ım
Sen yetiş bize yardım et
Diye başında dualar edilir (K.K.94).

Yanında Yel Tekkesi var. Kışlarımız sızılı olunca gideriz. Toprağımızı kışlarımıza süreriz (K.K.94).

Fotoğraf 2. 34: Kul Himmet Türbesi Dış ve İç Görünüşü

2.5.4.1.6. Ürfet Çermiği

Ürfet çermiği Arısu yakınında bir alanda bulunmaktadır. Daha çok oranın suyu yaralar için şifalıdır. Suyu ile yıkanan yaralar iyileşir. Oraya bir yumurta gömülür. Bir de ekmek götürülür (K.K.18).

2.5.4.1.7. Yel Tekkesi

Kul Himmet Türbesi'nin hemen yanında olan tekkeye gelen ziyaretçiler genellikle kışları sızladığında gelirler. Buradan aldıkları toprağı kışlarına sürdüklerinde sızının geçtiğini söylemektedirler (K.K.94).

2.5.4.2. Artova

Tokat'ın Artova ilçesinde çalışmamız sırasında üç türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.2.1. Ahmed Danişmend Türbesi

Artova ilçesindedir. Danişmendliler Dönemi'nden olduğu rivayet edilmektedir. Hatta beş kardeş oldukları ve en çok da buna danıştıkları için bu zata “Danişman” diye hitap edildiği söylenmektedir. Haftanın en çok da perşembe günleri ziyaret edilmekte, türbe etrafında mum yakılarak çevresindeki ağaçlara bez bağlandığı ve dualar edilerek dileklerde bulunulduğu anlatılmaktadır. Askere giden bu yöre gençleri buradan aldıkları taşları yanlarında götürmektedirler, dönerlerse taşları aldıkları yere koyarak şükür anlamında kurbanlarını kesmektedirler (K.K.105).

2.5.4.2.2. Gazi Baba Türbesi

Evlidere köyündedir. Çocuğu olmayan kişiler burayı ziyaret etmekte mum yakıp kurbanlar adamaktadırlar. Eğer dilekler yerine gelirse türbenin bulunduğu yerde kurban kesilmektedir. Yağmur duası yapılacağı zaman köy halkı bu türbe etrafında dua ederler (K.K.53).

2.5.4.2.3. Tekke Türbesi

Artova ilçesi Kızılca mahallesindedir. Türbe haftanın en çok da pazar ile perşembe günlerinde ziyaret edilir. Ziyaret edenler genellikle çocuğu olmayanlar, felçliler ve baş ağrısı şikâyeti olanlardır. Bu ziyaretlerin kabulü inanca göre anılan günlerde üçer kez geldiklerinde kabul olmaktadır. Türbe içerisinde mumlar yakılmakta, baş ağrılarınin geçmesi için kendisine ait olan bir bez, gömlek, örtü, iç çamaşırı mezara bırakılmaktadır. Aynı zamanda mezardan cövher toprağı alınmakta yutulduğunda bu temenni ve dileklerin yerine geleceğine inanılmaktadır (K.K.53).

2.5.4.3. Başçiftlik

Tokat'ın Başçiftlik ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili iki türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.3.1. Kara Abdal Tekkesi

Erikbelen köyünde olduğu bilinmekle birlikte tekkede bulunan mezarın kime ait olduğu tam bilinmemektedir. Hastalığı olanlar ve çeşitli dilek, istekte bulunanlar tarafından ziyaret edilen bir tekkedir. Bu dileklerinin sembolü olarak türbenin baş tarafında bulunan ağaca çaputlar bağlanmakta, mum yakılmaktadır. Dileklerin yerine gelmesi neticesinde buraya tekrar gelerek dualar eşliğinde kurbanlarını kesmektedirler.

2.5.4.3.2. Sağır Kaya

Aynı ilçenin yine aynı mahallesinde bulunan büyük bir kayadır. Bu kayanın yanında bir mezar daha bulunmakta ve bu mezarın kime ait olduğu bilinmemektedir. Genellikle çocuğu olmayan, evlenemeyen kadınlar tarafından ziyaret edilmekte, dilekler dilenerek adaklar adanmakta, mezara çaputlar bağlanmakta ve istekleri yerine gelince de buraya gelerek kurbanlarını kesmektedirler (K.K.95).

2.5.4.4. Erbaa

Tokat'ın Erbaa ilçesinde çalışmamız sırasında on bir türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.4.1. Ayak Bastı Türbesi

Bu türbeyi çocuğu yürüyemeyen insanlar ve bir de hayvanı huysuzluk yapan kişiler ziyaret eder. Türbede dua ederler ve adaklarını adarlar (K.K.61).

2.5.4.4.2. Aydın Baba Türbesi

Erbaa ilçesinin Aydınsofu köyünde bulunan türbeye gelen insanlar genellikle huysuz olan, uykusu olmayan ve durmadan ağlayan çocuklarını getirirler. Hafta sonlarında getirdikleri çocuklarının burada ağlamalarını sağlarlar. Çünkü çocuk buraya getirildiğinde ağlatılırsa iyileşeceğine inanılmaktadır (K.K.61).

2.5.4.4.3. Aziz Baba

Aziz Baba'nın Keçeci Baba'nın kardeşi olduğu rivayet edilmektedir. Benim çocuğum hastalanıyordu. Aziz Baba'ya koç kurban adadım. Çocuğum iyileşti. Sonra kurbanını götürdüm. Baygınlığı çok oluyordu. Hiç hastalanmadı ondan sonra. Gelinin çocuğu olmuyordu. Oraya kurban adadık. Oğlu oldu. Çocuğu olunca da hemen alıp götürülen (K.K.102).

2.5.4.4.4. Bun Dede Türbesi

Türbe her türden hastalığı olanlar tarafından ziyaret edilmekle beraber en çok da evde kalmış kızlar tarafından ziyaret edilir. Türbenin dış tarafından sıradan rastgele alınan taşlar tek çift yapılmakta, şayet tek gelirse yapılan dileğin kabul olacağına, çift gelirse yapılan dileğin kabul olmayacağına işarettir. Dileği kabul olanlar kurbanlarını keserler (K.K.104).

2.5.4.4.5. Çanakçı Baba

İlçenin Tanoba kasabasındadır. Şahsiyeti hakkında çok bir bilgi olmamakla beraber günün birinde onun yanına gelen bir bölük askere bir çanak çorba ikram eder. Askerler de ona bunun yetmeyeceğini belirtirler. Fakat askerlere verilen bir çanak çorbayı askerlerin bitiremediği rivayeti dilden dile dolaşmakta ve bunun üzerine de kendisine bu adın verildiği söylenmektedir. Kutsallık atfedilen bu türbeye genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve belli uzuvları hasta olan kişiler ziyaret ederek dilek ve istekte bulunur, kurbanlarını adarlar. Dilekleri yerine geldiğinde de yine türbe başında kurbanlarını keserler (K.K.102).

2.5.4.4.6. Demirtaş Tekkesi

Erbaa'nın Demirtaş köyünde bulunan "Demirtaş Tekkesi"ni egzamaya benzeyen bir çeşit cilt hastalığı olanlar ziyaret eder. Tekkenin bulunduğu yerden alınan cövher toprağı çamur haline getirilerek ciltte bulunan yara kısma sürülür (K.K.104).

2.5.4.4.7. Gözderesi

Gözdere'nin olduğu köy Rum köyüymüş. Bir gün Keçeci Baba ordan geçerken Rumların yağmur yağsın diye putlara taptığını görmüş. Ne yapıyorsunuz diye sormuş. Yağmur istiyoruz demişler. Kimden istiyorsunuz yağmuru diye sormuş. Bunlardan, demişler. El ile yapma şeylerden size yağmur yağar mı, siz bu dinî bırakacaksınız, demiş. Bunlara tapmayacaksınız. Muhammet dinine inanacaksınız. O zaman Allah size rahmetini sunar. Eğer ki siz dinî, İslâm'ı kabul ederseniz, demiş. Allah'ın izni ile ben size dua ederim. Siz de elinizi açarsınız. Allah'ın izni ile Allah size rahmet verir. Bizim canımız çıkıyor. Sen bize su ver de tek sizin dine dönelim demişler. Taştan mı vereyim, topraktan mı, diye sormuş Keçeci Baba. Bize su ver de nerden verirsen ver diye karşılık vermişler. Vereyim öyleyse demiş. Bastonunu vurduğu gibi yerden su çıkmıştır. Çıkarır çıkarmaz da münacaat duasına başlar. İki değirmeni döndürecek su çıkarmış. Böylelikle ordaki insanlar da puta tapmayı bırakmış. Şimdi ise Gözderesi inançları kuvvetli bir yerdir.

Kazova'nın Fırat köyünde bir taşta Keçeci Baba'nın işareti varmış. Atıyla o köye gelmiş. Atını bağlamaya yer bulamamış. Yarenleri ile sohbet etmek için orada duracakmış. Taşa elini atmasıyla eli taşın arka tarafından çıkmış. Taş birden halka şeklinde olmuş. O da atının üzengisini oraya takmış.

2.5.4.4.8. Revak Baba

Erbaa ilçesinde adının verildiği köyde üstü açık bir mezarda yatmaktadır. Akli dengesi yerinde olmayan, felç geçiren, bel ağrısı olan kişiler için ziyaret edilerek, mezarının başında bulunan ağaca çaputlar bağlanarak dua edilmekte ve dileklerde bulunmaktadır.

2.5.4.4.9. Keçeci Baba İsminin Hikâyesi ve Keçeci Baba'nın Anadolu'ya Gelişi Esnasında Göstermiş Olduğu Kerametler Üzerine Ortaya Çıkan Menkıbeler

Tokat'ın Erbaa ilçesinde bulunan Keçeci Baba Türbesi, manevi bir merkezdir. Keçeci Baba'ya adanmış bu türbe, ziyaretçilerin huzur bulduğu ve dua ettiği kutsal bir noktadır. Keçeci Baba'nın izleri, bu türbede yaşar ve onun manevi etkisi hala hissedilir. Keçeci Baba'nın ismi ve Anadolu'ya gelişiyle ilgili hikâyesi, mistik bir aura içerir. Menkıbelerde anlatılan kerametler, Keçeci Baba'nın manevi gücünü ve etkisini gösterir. Bu menkıbeler, Keçeci Baba'nın doğaüstü olaylarına tanık olan insanların kerametlerine olan inancını pekiştirir. Keçeci Baba'nın hikâyesi, Anadolu'nun mistik atmosferini yansıtır ve inananlara manevi bir rehberlik sunar.

Keçeci Baba, XIII. yy'da Nişabur'dan Anadolu'ya gelmiştir. Horasan erenlerinden olan Keçeci Baba Anadolu'ya geldikten sonra Tokat Erbaa ilçesine bağlı günümüzde kendisinin adıyla tanınan köye yerleşmiştir. Köye yerleştikten sonra da kendi ocağını kurmuştur. Uhrevî, dinî ve manevi kişiliği ile ön plana çıkan Keçeci Baba zamanın büyük ahi liderlerindendir. Keçecilik ocağının en büyük Ahi lideri olmuştur. Bu sebeple Ahilik ocağındaki meslek grubunun adı ile de anılmıştır.

Ocakların bir diğer özelliği tanınmış erenlerin adlarıyla anılmalarıdır. Keçeci Baba bunlardan yalnızca biridir. Ocak uluları ile ilgili menkıbevi ve tarihsel veriler incelendiğinde; soy, keramet ve hizmet kaynaklı faktörlerin biri ya da birkaçının ocak kurucusunu bu konuma getirdiği görülmektedir. Ocaklar zaman içerisinde, bu kutsal kişilerin soylarından gelenlerce kurumsal hâle getirilmiş, bu soylardan gelenlere ocakzâde denmiş, dedelik görevinin ocakzâde dedeler (seyyidler) tarafından yerine getirilmesi bir gelenek halini almıştır. Bu ulu kişiler aynı zamanda İslam Peygamberi'nin ve Ehl-i Beytinin soyuna dayanmaktadır. “Hak-Muhammed-Ali Yolu” olarak adlandırılan ve kutsanan bu yol, Ehl-i Beyte dayanan dede aileleri yani ocaklar

aracılığıyla yüzyıllardır süregelmiştir. Keçeci Baba Hz. Ali'nin Hz. Fatma'nın soyundan gelen 8. İmam Rıza'nın torunudur (Maden, 2014, s. 147-169).

Asıl ismi ise Ahi Mahmud Veli'dir. Ahi ocağı içerisinde de kerametleri zamanın padişahlarının dahi kulağına gitmiştir. Buna göre Bursa'daki Osmanlı padişahı Keçeci Baba'yı sarayına davet etmiş ve ona, “Ekmeği bildin kaldırdın, çiğnemedin. Kur'an'ı çiğnemedin. Zehiri içtin bal ettin. Fırına atıldın, gül bahçesi, cennet sarayına çevirdin. Amma da Gül Ahi Baba'yımışsın. Son olarak senden bir isteğim var. Koca bir sarayım var, buraya senden bir işaret isterim.” demiş. Bunun üzerine Keçeci Baba cebinden keçe çıkarmaya başlayıp (başka bir varyanta göre elindeki kirmenle ip çözmeye başlamış) bir oda dolusu keçe çıkarmış, bu keçelerle sultanın sarayı donatılmış, bu yüzden Keçeci Baba lakabıyla anılmıştır (Keskin, 2000, s. 215).

Keçeci Baba'nın Nişabur'dan Anadolu'ya geliş hikayesi Keçeci Ocağının dedesi tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

Keçeci Baba Nişabur'da doğmuş ve öğrenimini orada görmüştür. Kendisi bir hekimdir. Sara ve akıl hastalarına şifa vermiştir. Mezun olana kadar tüm hastalar ona yığılmış. O zamanın doktorları, şifacıları be sebepten dolayı onu şikâyet etmiş. Tüm hastalar Mahmut'a gidiyor eğer ki bu böyle devam ederse bize burada kismet yok, demişler. Başka tarafa alın bizi diye de söylemişler. Hocaları bunun Mahmut'u yanına çağırmış. Tüm hastaları sen alıyormuşsun demiş. Koyduğun teşhisler ve yaptığın şifalar doğru çıkıyormuş. Diğer arkadaşlarının kismeti kesilmiş. Başka yere gitmek istiyorlar. Mahmut da bunun üzerine demiş ki: Bu kentten bu kadar doktor giderse burayı ben tek başıma idare edemem. Onlar burada kalsın. Siz nereyi bana nasip görürseniz ben o tarafa giderim demiş. Hocaları da o zaman seni Rum'a tayin edelim derler. Oralari irşat et. Orada yerini kur. Orada ekmeğin olsun diyerek Keçeci Baba'yı Anadolu yolculuğuna doğru uğurlarlar. Keçeci Baba'nın hocası Mahmut'un varacağı yeri belirlemek için havaya bir taş atar. Taş bir yıldız şeklinde kırk iki gün kırk iki gecede türbenin olduğu yerin yakınına dikilir. Bunun üzerine Keçeci Baba işaretini bulup orada dergâhını kurar. Keçeci Baba'nın kurmuş olduğu ocakta da keramet sahibi otuz altı evliya yetişir. Bunlar velayetin nurundan olduğu için her dünyaya gelen evliya kerametini göstermiştir. Evliyalar dünyadan göç ettikten sonra kerametleri de kendileri ile birlikte sır olmuştur. Keçeci Baba'nın sırası ise günümüzde hala devam etmektedir.(K.K.93).

Anlatılan bu rivayete göre Keçeci Baba'nın ocağını kuracağı yeri belirleyen taş türbenin bulunduğu yere girişin sağ kenarında yer almaktadır. Bu taş halk arasında Dikilitaş olarak bilinmektedir. Keçeci Baba'yı ziyaret eden kişilerce bu taş bir niyet taşı olarak bilinmekte ve dilek dileyen kişilerin dileği kabul olacaksa o taşı iki kolu ile kollar tam kavuşacak şekilde sarabildiğine dair kuvvetle gelişen bir inanç mevcuttur. Günahkâr olduğuna inanılan kişilerin ise ne dilerse dilesin bu taşı tam olarak sarıp sarmalayamayacağına inanılmaktadır. Dikilitaşın üzerinde nişan taşı adı verilen koyu renk bir taş bulunmaktadır. Ziyarete gelen kişilerce bu nişan taşının sırt ağrılarına iyi geldiğine inanılmaktadır. Çünkü “ Onların duası geçkendir evladım.” Tekke, türbe gibi ziyaret ve inanç merkezlerinde şifa arayan kişiler aslında Allah'a yakın olan kullar aracılığıyla iyileşme ve çözüm süreçlerine hız kazandırmak, aynı zamanda da aşılmaz sanılan birçok dertlerin Allah dostlarının onlar için edeceği dualar ile şifa bulacağı yönünde inanç hâkimdir.

Keçeci Baba'nın Horasan'dan Erbaa'ya gelişi sırasında olağanüstü olaylar yaşanmış ve Baba pek çok keramet göstermiştir. Horasan'dan yola çıkıp Erbaa'ya bağlı Hacı Ali köyüne geldiğinde önünü haramiler kesip nereden gelip nereye gittiğini sorarlar. Keçeci Baba Horasandan geldiğini söyler. “Aslın kim, neslin kim, adın nedir?” dediklerinde “Dedem Muhammed Mustafa, atam Aliyyül-Murtaza, annem Hatice-i Fatma, On İki İmam Musa-yı Kazım'ın torunu Musa-yı Sani evlatlarından Şah Mahmut Veliyim” cevabını verir. Bunun üzerine haramilerin hepsi elini öpüp izzet-i ikram ve saygı gösterirler. Ardından haramilerin reisi, “Ya Şah Mahmut Veli! Benim karnım ağrıyor, dua et, elini çal da Allah'ın inayeti ile karnımın ağrısı geçsin” ricasında bulunur. Keçeci Baba “Tövbe et eksikliğine, gel beri” der. Harami Baba'nın önüne diz çöküp özür dileyince, o da elini çalar. Haraminin karın ağrısı geçer. Bu arada Keçeci Baba Haramiye, “Ya harami başı! Sen burada önümü kestir. Seni Allah adına bağışladım. Duan kabul oldu. Sen de burada ağrıyı, acıyı kesen ol. İlelebet mal ağrısını, karın ağrısını, her türlü ağrıyı, acıyı, derdi, belayı kesen ol. Ağrısı acısı olan seni bulacaktır”, deyip nefes verir. Günümüzde bu zat Hacı Ali köyünde medfun olup her türlü hastalığa yakalananlar ziyaret etmektedirler (Duma, 2010, s. 108).

Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan veli/evliya kültürünün temeline bakıldığında Türk'ün yarattığı eserlerde var olan bir “Ata” kültü ile karşılaşırız. “Kamlık dininde, dünyada yaşamakta olan insanla, ölmüş olan ataları arasında çok

yakın bir münasebetin olduğuna inanılır. Yaşayanla ölmüş olan ataları arasındaki bu bağın gücü, atalara ardı arkası kesilmeyen bir saygıyı gerekli kılar. Işık dünyasında bir Tanrı gibi yaşayan ataları, ilahi kuvvetlere sahiptirler ve insana sıkışık zamanlarında yardım edebilirler” (Eröz, 1992, s. 45). Zira atalar kültürüne bağlı ata ruhlarının yol göstericiliği, gelecekte haber vermeleri, Türk coğrafyasında bir inanma biçimi olarak görülmektedir (Çetin, 2009, s. 72). Keçeci Baba haramiler ile karşılaştıktan kısa bir süre sonra “Ayakbastı” denilen ziyaret yerinin de bulunduğu alana varmıştır. Ayakbastı Keçeci Baba tarafından bırakılmış bir nişangah olarak bilinmektedir. Keçeci Baba’nın en bilinen kerametleri içerisinde yer almaktadır. Rivayete göre nasıl ortaya çıktığı, kerametinin ne olduğu şu şekilde anlatılmıştır:

Orası evvelden bir Rum köyüymüş. Keçeci Baba oradan geçerken Rum bir kadından su istemiş. Bana biraz su ver. Yol yorgunuyum bir abdest alayım da münacaat edeyim, demiş. Kadın da: Gözün kör mü önünde dere akıyor demiş. Git oradan suyunu al, diye de üzerine eklemiş.

Keçeci Baba bu söylemin karşılığında: Eyy melon, demiş. Ben senin gönlünü denedim. Bana Rabbim istediği yerden verir suyunu, demiş. Kadın da: Rabbin suyunu verirse git Rabbinden al deyince elindeki asayı bastığı gibi bir değirmenlik su yürümüş orda da. Orda da o suyla abdest alıp yüksek bir taşın üzerinde namaza durmuş. Allahuekber deyince de namaz esnasında taş ayağının altında hamur gibi ezilmiş. İki ayağının da izi o taşta belli olmaktadır. Keçeci Baba’nın kerametini gören Rum köylüleri ise bu hikmet ve keramet sahibi insan karşısında Müslümanlığı kabul etmişler (K.K.93).

Fotoğraf 2. 35: Keçeci Baba Türbesi

2.5.4.4.9.1. Keçeci Baba Türbesi ve Ziyaret Fenomeni

Keçeci Baba Türbesi Tokat Erbaa ilçesinin Keçeci köyünde Keçeci Baba ziyaret alanı içerisinde yer almaktadır. Bu alana aynı zamanda Keçeci Baba'nın hocası tarafından nişan vurulmuş, nişangâhının da yer almış olduğu alandır.

Keçeci Baba Türbesi'ne havaların ısınması ile birlikte yaz zamanı daha çok ziyaretçi akını olmaktadır. Türbenin bakımından ve oraya gelen ziyaretçilerin bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesinden sorumlu olan kişiler ise Keçeci Baba'nın her gün ayrı bir mucizesini görürüz biz burada diye de üzerine basarak burada yatan zatın kerametlerinin ve mucizelerinin hâlâ devam ettiğini vurgulamaktadırlar. Atatürk tarafından tekke, türbe ve zaviyeler kapatıldıktan sonra türbenin kilit vurulan kapısının bir süre sonra kendiliğinden açılmış olduğu anlatılan rivayetler arasında yer almaktadır.

Keçeci Baba Türbesi çoğunlukla akıl hastalıkları yaşayan kişilerin şifa bulması niyetiyle ziyaret edilmektedir. Türbeye asıl ana girişin bitişiğinde yer alan bir odada akıl hastaları kalın sicimlerle duvarda yer alan demirden halkalara bileklerinden bağlanır. Bu işlem sonrasında rahatsızlığı olan kişi odada tek bırakılır. Kişi iyi olacaksa kapı kendiliğinden açılır. İpler kendi çözülür. İçeride kalma zamanı ise bazen çok kısa olmakla birlikte bazen de bir gece boyunca orada kalmayı da gerektirebildiği söylenmektedir. Ayrıca başka farklı rahatsızlıklardan muzdarip kişiler de bazen iyileşme umuduyla bu odaya alınmaktadır. Gerçekte yaşanmış olan bir örnek şifa anlatısı da şu şekilde ifade edilmiştir:

Geçen sene bir genç kız geldi. Lise son sınıfta öğrenciymiş. Anadan doğma sakat ve kolunu hiç açıp kaldıramıyor. Kızın aklı başında, konuşurken dili peltek, durmadan gülüyor. Ona burada döşek yapalım, dedik. Kız ise ben bağlanacam, dedi. Kızı bağladık biz annesi ile eve gittik. Orada bekleyen görevlileri de tembihledim. Kız kendisi çıkana kadar kapısını sakın açmayın, dedim. Halka takırtısı gelince içeriden annesi hemen yanına koştu gitti. Bakıyor ki kızının sakat kolu salınmış. Sağlam kol halkada öylece bağlı duruyor. O mübareğin yüzü suyu gözü hürmetine doğuştan sakat olan kolu, o hiç kımıldamayan kolu bir gün bile sürmeden sapasağlam kol gibi oldu.

Keçeci Baba Türbesi bel, bacak, omurga rahatsızlarının şifalanması, felçli hastaların sağlığına kavuşması için de ziyaret edilmektedir. Şifa arayan kişiler bir gece türbenin içerisinde Keçeci Baba ve evlatlarının mezarı yanına döşek serip uyumaktadır.

Birebir anlatan kişi tarafından gözlemlenen örnek bir şifa deneyimi ise şu şekilde ifade edilmiştir:

Benim bir talibim Tekirdağ'da felç geçirmiş. Bir gece yarısı çat kapı buraya geldiler. Eli ayağı tutmuyor, konuşamıyor da. Arabadan da inemiyor. Arabadan ayaklarını ben indirdim. Hadi gel bakalım bana, dedim. Gelemiyorum ki dede, dedi. Sağ elini bana ver, dedim. Hadi zorla kendini ayağını at, kolunu boynuma dola, dedim. Öyle de yaptık. Ya Keçeci Baba Sultan deyip de çekince iki ayağının üzerine soruttu. Hadi yürü bakalım diyerek onu önce eve çıkarttım. Yemeklerini yediler. Türbeye getirdim. Döşeklerini serdim. Ertesi gün hiç yürüyemeyen adam bastonla çıktı türbeden. Ver bastonu bana, dedim. Düşerim dede, dedi. Hayır düşmen, dedim. Bastonu attı ve hiçbir destek almadan arabasına yürüyerek gitti. Ayaklarına basamaz geldi ama Keçeci Baba'nın yüzü suyu gözü hürmetine ayaklarının üstüne basarak uğurladık onu.

Keçeci Baba Türbesi'nin toprağının kuduz hastalığına da şifa olduğu söylenmektedir. “Toprağı kuduza iyi gelir. Kuduz olan kişi yirmi gün içinde iyileşir. Toprak su ile sulandırılarak kuduz olan yere sürülür. Kuduz hastalığına da Peygamber Efendimiz (sav) dışında hiç kimse şifa vermemiştir.” Bu yönüyle de evliyalar içerisinde ayrı bir keramet sahibi olduğu, Peygamber Efendimize has olan bazı kerametlerin Keçeci Baba'da yaşamaya devam ettiği dile getirilmektedir. Bu durum aynı zamanda Keçeci Baba'nın peygamber soyundan geldiğinin de ispatı niteliğini yansıtmakta olduğunu göstermektedir (K.K.93).

Keçeci Baba asıl nişanının bulunduğu alana varmadan önce karşısına gürül gürül akan bir dere çıkmıştır. Dereyi geçmesi için suyun akışının azalması gerekeceğinden belli bir süre o suyun yakınında konaklamıştır. Konakladığı yer ise verimli bir toprak yapısına sahiptir. Bu toprağa Keçeci Baba ayak bastığı için uhrevi ve manevi bir önem atfedilmiştir. Keçeci Baba'nın mezarının altındaki toprak ile aynı topraktır. Bir kürek yardımıyla şifa bulmak isteyen insanlarca mezarın altından cövher denilen toprak alınmaktadır. Bu toprak hastalığın sağaltımına göre bazen yutulmakta, bazen suyla karıştırılıp içilmekte ve bazen de sulandırılıp ağrıyan, sancıyan, çıban ve yara olan yerlere kısacası hastalıklı bölgelere sürülmektedir.

Keçeci Baba buraya ulaşmadan önce türbenin karşı yakasında konaklamış. Konakladığı yerde karşısında gürül gürül akan suların durulmasını beklemiş. Oradan

akan derenin adı da Cövher Deresi'dir. Keçeci Baba'yı burada bulamayanlar ise hep orada aramış. Orası Keçeci Baba'nın ayağının değdiği yerdir. Ayağının değdiği yerden toprak getiririz. Çok güzel tutar o toprak. Bu topraklık alana da "Cövherlik" deriz (K.K.93).

2.5.4.4.9.2. Keçeci Baba Ziyaret Alanı

Tokat'ın Erbaa ilçesine 31 km uzaklıkta bulunan Keçeci köyünde bulunan Keçeci Baba türbesi özellikle akıl hastalıkları veya psikolojik bozuklukların tedavisinin yanı sıra gerek insan gerekse hayvanların derdine şifa aramak için ziyaret edilen yerlerden biridir. Asıl adı Ahi Mahmud Veli olan Keçeci Baba'nın 13. yy.da yaşadığı bilinmekle birlikte ölüm tarihi 1349 olarak verilmektedir (Çetin, Bozdemir, s. 305).

2.5.4.4.9.3. Keçeci Baba Festivali ve Anlatılar

Festival ağustos ayının ilk pazar gününde gerçekleşir. Korunmak ve şifa amaçlı olarak Keçeci Baba'nın mezar örtüsünden bir parça kesilir ve üstte taşınır.

"Allah'a gerçekten inanıyorsan bu kulunun yüzü suyu gözü hürmetine senden şifa bulayım, Keçeci Baba senin duan ve bereketinle iyileşeyim." diye dua ederler. Şifa da Allah'tan derman da. Senden şifa bekliyorum niyetiyle canı gönülden sarılırsan her dertten kurtarır seni.

Çocuk isteyen kişiler taşın etrafında üç kez dolandırılır.

Kimisi dünyalık ister kimisi ahiretlik.

Eşiklere basılmaz. Eşik Hz. Fatma Anamızdır. Kapının solu Hz. Ali, sağ Hz. Muhammet üst kısmı ise Allah'tır.

Keçeci Baba'nın sancağının üstünde iki oğlunun adı yazar.

Çocuklarından biri Amasya'da ordu başıymış. Moğol istilasının çok olduğu zamanda savaşta şehit düşmüş. Son kalacağı yer Kızılelma denilen yerde şehit olmuş. Büyük oğlu Ali Haydar. Onun küçüğü İmam Ali. Lakabı Altınbıyık. O türbenin yanında. Koyunculuk, çiftçilik yapmış. Oğlunun biri de Şehit Ahmet. Taşova'nın Alpaslan köyünde yaşamıştır.

Pehlivan mezarlığı var. Kasım Pehlivan Keçeci soyundan gelme.

Keçeci Baba Medresesi sonradan camiye çevrilmiş. Medresede Kur'an ile meşgul olan dünya ile meşgul olmayan evliyalar yetişmiş. II. Mahmut baskı yapınca üstü camiye çevrilmiş. Ortadaki direk sonradan eklenmiş.

Keçeci Baba Kazova nahiyesine bağlı imiş. Burasının adı Karafakihler köyü. Kazovada Karaltan köyü varmış. Orada da dergâhı varmış. Dergâhta Arapça yazılar vardı.

Keçeci evi;

Ekmek pişirdiği fırın var.

Evin içindeki direkleri ormanın içinden geyiklerle getirmiş.

Keçeci Baba'nın yoğurduğu taş var.

Allah burada ise korkma. Allah burayı terk etti ise şeytan ile berabersin. Rahman kaleyi terk ederse şeytan ele geçirir. Başına gelmedik şey kalmaz.

Keçeci'nin dilek taşını günahı olanlar tam saramaz.

Kızım evlenir ve hemen çocuk sahibi olacaksa tesbih çift gelsin dedim. Kızım evlendi hemen çocuğu da oldu (K.K.93).

2.5.4.4.10. Sıtma Tekkesi

Eskiden sıtma hastalığının şifası için gidilirmiş. Şimdi ise kaşıntılar için gidilmektedir. Suyu doldurulup o suyla yıkanılır (K.K.89).

2.5.4.4.11. Zemzem Kuyusu

Türbenin ön kısmında sağda, suyu Gözderesi'nden gelir.

Taşa Mühür Basma Anlatısı:

Peygamber Efendimiz zamanında Vala isimli bir kişi varmış. Peygamber Efendimize canı gönülden bağlı imiş. Demiş ki: Ya Rasulullah Allah geçinden versin. Olur da sen bu dünyadan göçüp gidersen bu ümmetin hali ne olur? Başına kim geçecek demiş.

Ali'yi vasi gösteriyor ama halk gelecekte tek kalmaz. Ortada bir taş varmış. Onu bana getir demiş. Eline aldığı gibi taş elinde mum gibi olmuş. Mum gibi olunca da çıkarıp peygamberlik mührünü o taşla vurmuş. Vala Hatu'na da demiş ki: Benden sonra da bu taş kimin elinde mum, hamur gibi olursa

mührünü vurursa benim vekilim, vasim odur demiş.

Vala Hatun halifelere gider taşı gösterir. Deli misin hatun bir taş insanın elinde hamur gibi olur mu demişler. Kadın eyvah diyor. Peygamberin postunu işgal etmişler. Peygamber efendimiz bana böyle demişti diyor. Yolda söylenerek giderken Selman-ı Farisi'ye rastlıyor. Farisi: Hatun neden böyle söylenerek gidiyorsun diye sorar. Kadın durumu ona anlatır. O da der ki gel ben seni peygamberin asıl esas varisine götürüyüm der. Hz. Ali'nin evine gidip durumu anlatır. Sen peygamberimizin vekili ise kerametini gösterir misin der. Taş hazreti Ali'nin elinde yumuşar ve Hz. Ali mührünü vurur.

Bu kerameti bilenler Keçeci'ye de gelir. Sen de peygamber soyundansın. Bana sen de bu kerameti gösterir misin der. Eğer ki benim cettim bu kerameti gösterdi ise Resulullah o himmeti verir der. Ya Allah deyip taşı eline alması ile taş elinde hamur gibi yumuşar (K.K.79).

2.5.4.5. Niksar

Tokat'ın Niksar ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili altı türbe, tekke incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.5.1. Gazi Bolat Baba Türbesi

Türbe Niksar Ormancık köyündedir. Türbe'ye en çok da felçli hastalar, geç konuşan ve geç yürüyen çocukların aileleri tarafından özellikle cuma ve pazar günleri ziyaret edilmektedir. Burada yürüyemeyen çocuk türbenin etrafında gezdirilerek şifa aranmaktadır. Şifa bulununca da kurbanlar kesilir (K.K.26).

2.5.4.5.2. Hüseyin Gazi Tekkesi

Niksar ilçesinde bulunan Tekke'de yatan Hüseyin Gazi'nin inanişına göre yaşadığı köyü Bizanslılar'a karşı koruduğu, burayı onlara teslim etmediği ve burada şehit düştüğü anlatılmaktadır. Köy halkı yağmur duası yaparken buraya çıkmakta ve kurbanlarını burada hep beraber kesmektedir. Ayrıca hastalık ve her türlü dilekte bulunmak için bu tekke ziyaret edilmektedir (K.K.22).

2.5.4.5.3. Kulak Türbesi

Aynı ilçede bulunan türbe daha çok kulağı ağrıyanlar tarafından ziyaret edilmekte. Burada da Melik Gazi türbesinde olduğu gibi türbe çevresinde üç dört defa

dönülmektedir. Dilekler dilenmekte, dualar edilmektedir. Sonuçta dileklerin kabul olup olmadığını anlamak için türbe dışında bulunan dikdörtgen şeklinde taş üzerinde ele alınan taşlar çiftlenmektedir. Taşın çift gelmesi hâlinde dileğin Kabul olduğuna, tek gelmesi hâlinde dileğin kabul olmadığına dair inanç hâkimdir (K.K.28).

2.5.4.5.4. Laldız Tekkesi

Niksar'ın Yazıcık beldesinde bulunan tekkenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Etrafında çam ağaçları bulunan tekke yayla zamanında, Hıdırellez ve yağmur duasında insanlar tarafından ziyaret edilmekte ağaçlara çaputlar bağlanarak dilek ve isteklerde bulunulmakta, kurban ve adaklar adanmaktadır. Tekkeden alına cövher toprağı aynı dilek ve isteklerle şifa niyetine yenilmektedir (K.K.26).

2.5.4.5.5. Melik Gazi Türbesi

Türbenin birçok yerden ziyaretçisi vardır. En çok da perşembe günleri ziyaret edilmektedir. Gelen ziyaretçiler dua ederler ve üç ile yedi defa türbe etrafında dönülmekte dilekler dilenmekte, adaklar adanmaktadır. Dilekler yerine geldiğinde türbeye gelerek kurbanlar kesilmektedir (K.K.46).

2.5.4.6. Pazar

Tokat'ın Pazar ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili dört türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.6.1. Dürdane Tekkesi

Tokat'ın Pazar ilçe merkezinde bulunan yatır daha çok çocuğı olmayan ve çocuğı uslu durmayan kişiler tarafından ziyaret edilir. Kurbanlar adar, dileklerde bulunurlar. Yanında bulunan cılız bir çalıya dilekleri yerine gelsin diye çaput bez bağlarlar. Dilekleri yerine gelince kurbanlarını keserek fakirlere dağıtırlar (K.K.57).

2.5.4.6.2. Hüseyin Dede Türbesi

Horasan erenlerinden olan bu zatın mezarı kutsal sayılan bir bölgede ve kayalık üzerinde bulunmaktadır. Hayırlı işlerinin olmasını isteyenler, düğün yapanlar ve askere giden gençler tarafından ziyaret edilen türbede dileklerde bulunularak kurbanlar kesilmektedir (K.K.28).

Fotoğraf 2. 36: Dürdane Tekkesi

2.5.4.6.3. Şeyh Mahmut Tekkesi

Tokat'ın Pazar ilçe merkezinde bulunan tekke cami avlusundadır. Ayrıca avluda yedi mezar daha bulunmaktadır. Burada taş üzerinde, bu kişilerin Horasanlı oldukları ve isimlerinin Şeyh Mahmut, Şeyh Osman, Şeyh Ömer, Şeyh Arabi ve Şeyh Ahmet oldukları belirtilmektedir. Burayı daha çok çocuğu olmayan kadın ve erkekler ziyarete gelir. Geldiklerinde akşamları cami içerisine elma bırakırlar. Eğer sabah baktıklarında elma üzerinde tırnak izi varsa bu izin Şeyh Mahmut'un tırnak izi olduğuna inanılır ve bu iz çocuğun olacağına dair bir işarettir. Bazı söylemlere göre de elma biraz zedeli ya da şekilsiz bir durumda hem erkek hem de kadın tarafından bırakılır. Sabah elmayı aldıklarında hangisinin elması temiz bir hale gelmişse onun kusursuz olduğu anlaşılır. Türbenin yanında iki taş daha vardır. Bu taşlardan yuvarlak olanının boynunu tutamayan çocukların başı üzerinde gezdirilirse çocuğun boynunun düzeleceğine dair inanç vardır. Ayrıca eyere benzeyen taş üzerine geç yürüyen ya da yürüyemeyen çocuk oturtulursa bu çocuğunda yürüyeceğine dair bir görüş hâkimdir.

Fotoğraf 2. 37: Yürüyemeyen Çocukların Oturtulduğu Eyere Benzeyen Taş

Aynı zamanda bu cami içerisinde bulunan sancağı'nda Şeyh Mahmut'a ait olduğu söylenmektedir. Sancak yağmur çok yağdığı zaman ilçeyi doğal felaketten kurtaracağı inancıyla toplum tarafından ilçe merkezinde gezdirilir. Yine bir rivayete göre, Şeyh Mahmut'un albay olduğu ve bir hafta camide bulunan sancagin ortadan kaybolarak albay olan Şeyh Mahmut'un Kore Savaşı'nda sancağı beraberinde götürdüğü söylenmektedir (K.K.69).

Fotoğraf 2. 38: Şeyh Mahmut Türbesi

2.5.4.6.4. Tavukçu

Yine Pazar ilçe merkezinde yeri belli olmayan etrafı taşlarla çevrili bir mezardır. Şeyh Mahmut'un iki kız kardeşinden biri olduğuna inanılır. Buraya daha çok boynunu tutamayan çocuklar getirilir ve burada kesilen tavuğun boynu çocuğa yedirilir. Çocukların iyileştiğine dair inanışlar hâkimdir (K.K.107).

2.5.4.7. Reşadiye

Tokat'ın Reşadiye ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili dört tekke-türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.7.1. Ali Dede Mezarı

Buraya gelenler genellikle türlü hastalıklarını iyileşmesi için giderler. Adaklar adanır. Mayıs-haziran aylarında yağmur duasına çıkarlar. Kurbanlar kesilir. Ayrıca mezarın başında dileklerin kabul olması için taş çiftlenir.

2.5.4.7.2. Cimi Evliya Türbesi

Reşadiye ilçemizde bulunan türbe en çok da çocuğu olmayan kadınların çocuklarının olması için cumartesi günleri ziyaret edilir. Eğer türbenin yanından akan suyla banyo yapılırsa çocuğu olmayan kadınların çocuğu olacağına inanılmaktadır (K.K.63).

2.5.4.17.3. Nuri Can Baba Tekkesi

Reşadiye'de bulunan tekke daha çok çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilerek tekkeden alınan cövher toprağı yenilerek şifa aranmaktadır. Dilekler kabul olduğunda kurbanlar burada kesilmektedir (K.K.63).

2.5.4.7.4. Şeyh Yakup Türbesi

Reşadiye'de bulunan türbeye ziyarete gelenler, türbenin girişinde solda bulunan taşa taş yapıştırarak dileklerde bulunurlar. Ayrıca türbenin dış yanında bulunan ve kutsal kabul edilen sudan içilmekte ve zatın ayak ucundan alınan cövher toprağından hastalığa yakalanmış olanlar tarafından şifa niyetiyle yenerek şifa aranmaktadır. Ziyarete gelen halk tarafından burada kesilen kurbanların iç organları pişirilerek lokma olarak dağıtılır (K.K.86).

2.5.4.8. Sulusaray

Tokat'ın Sulusaray ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili üç türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve hakkında bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.8.1. Malum Seyid Tekkesi

Sulusaray ilçesinde olan tekkede çocuğu olmayan kadınlar tarafından bırakılan iğnenin paslanması durumunda tutulan dileklerin kabul olacağına inanılmakta ve böyle bir durumda tekrar gelmektedirler, kurbanlarını da burada keserler (K.K.105).

2.5.4.8.2. Sapoğul Tekkesi

İlçeye bağlı Buğdaylı köyünün tepesinde üstü kapatılmamış bir yerdir. Horasanlı olduğuna ve Malum Seyid'in kardeşi olduğuna inanılmaktadır. Heybetli bir pelit ağacı altında yatan mübareğin mezarı başında dular yapılmakta, dileklerde bulunulmakta ve adı geçen ağaca çaput bağlanmaktadır (K.K.72).

2.5.4.8.3. Ziyaret Tepesi

İlçe merkezine bir kaç km uzaklıkta olan bu yer yüksek bir dağ olup, tepesinde de armut ağacı bulunmaktadır. Ağacın tek olması nedeni buranın kutsal olduğu inancını kuvvetlendirmiş ve buraya “Evliya Tepesi” denmiştir. İlçe halkı yağmur duasına bu tepeye çıkmakta, armut ağacı önünde dualarını yapmakta, küskün olanlar barıştırılmaktadır. Yağmur duası yapıldığında topluca kurban burada kesilmektedir. Çocuk isteyen ama olmayan kadınlar tarafından da kutsal kabul edilen bu ağaç ziyaret edilir ve dilekte bulunulur (K.K.82).

2.5.4.9. Tokat Merkez

Tokat merkezde çalışmamız sırasında konu ile ilgili sekiz türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.9.1. Ahi Paşa

Ahi Paşa Mescidi'nin yakınındaki bu ziyarette Ahi Paşa'nın kabri belli değildir. Kısmeti açılmayanlar tarafından, her ayın ilk çarşambasında üç defa ziyaret edilen mezardan, sıtma hastalığına yakalananların buradaki sudan bir tas alarak başlarına döktüklerinde şifa buldukları rivayet edilmektedir.

Ahi Paşa için şu şekilde bir menkibe anlatılmaktadır:

Tokat Kalesi, kafirlerin elinde iken, Ahi Paşa asasıyla yerde, abdest almak için su ararken, kralın adamları tarafından bu araziden çıkması istenir. Asıl adı Mustafa olan Ahi Paşa, “Git krala söyle benimle uğraşmasın” der, parmağıyla

işaret eder, asasını yere vurunca da oradan şırıl şırıl su akar. Kralın adamı döndüğünde bakar ki kralın iki gözü birden kör olmuş. Kral o anda Ahi Paşa'nın evliya olduğunu anlar, gözünün açılması için ricada bulunur, hamama davet eder. Burada Mustafa Paşa'nın verdiği sudan içince kralın gözü açılır ve hamarnı Mustafa Paşaya bağışlar. Bundan böyle hamamın adı da Mustafa Paşa Hamarnı olur (Üçer, 1986, s. 226).

2.5.4.9.2. Bal Dede

Tokat merkez Büyükyıldız köyünde bulunan “Bal Dede” Horasan evliyalarından olduğu söylenmektedir. Hakkında anlatılan rivayet şu şekildedir: “Kıbrıs harbinin ardından köye intikal eden bir subay Bal Dede’yi sorar. Fakat köylüler böyle bir şahsın olmadığını söylediklerinde subay çok şaşırır ve nasıl olur biz onunla aynı cephede Rumlara karşı savaştık sonrasında da savaş bitiminde kendisini ziyaret gelmemi istediğini söyleyince” köylüler bunun Bal Dede olduğunu anlarlar.

Köylüler tarafından en çok dinî bayramlarda ve kutsal günlerde ziyaret edilmektedir. Yağmur duası burada yapılmaktadır. Türbe penceresinde mumlar yakılmakta, dışında bulunan ağaçlara bez-çaput bağlanmaktadır. Yine türbe etrafında bulunan bir taş dilek taşı yapıştırılmaktadır. Aynı zamanda türbenin kırk elli metre yanında buluna çok eskilere dayanan sakız ağacının yanında bir oyuğun Bal Dede’nin buraya oturmasıyla meydana geldiğine inanılmaktadır. Bu nedenle ziyarete gelen insanlar bu oyuğa oturduklarında bel ve baş başta olmak üzere tüm vücut ağrılarından kurtulduklarına inanmaktadırlar (K.K.54).

Fotoğraf 2. 39: Bal Dede Türbesi

2.5.4.9.3. Çöreğibüyük Tekkesi

Bu tekkeye daha çok çocukları olmayan, çeşitli dilek ve isteklerde bulunan kişiler gider. İstekleri yerine geldiğinde mutlaka kurbanlarını keserler.

Savaş zamanı koşu kayışlarını Çöreğibüyükün orada yağlamışlar. Oranın kapısına özünü bilenler girer. Tekkede doğanların ardından doğan kişi “Ben de oranın vergisiyim.” demektir. O nedenle orada doğanların adını Mehmet koyarlar (K.K.112).

Yine bir anlatı da,

Annemin babamın çocuğu olmamış, yengem vardı. Diyorlar ki bu kadını bir tekkeye götürün. Burda bir çocuk olur diyorlar ve annemi alıp götürüyorlar. Bunun kendine göre ufak bir töresi vardı. Oradan avucunu sokacan, cövher alacan, ordan toprağı çekecen. Ondan sonar onu çeken kişi diyor ki az at ağzına. Toprakta ne olursa olsun kurt, böcek bile olsa gönlünü bozmadan kişi o toprağı yutacak. O doğum gerçekleşti (K.K.112).

Fotoğraf 2. 40: Çöreğibüyük Tekkesi

2.5.4.9.4. Gözderesi Suyu ve Iraz Ana Türbesi

Her sene Gözderesi şenlikleri yapılır. Oraklar biçildikten sonra yapılır. Şenlik zamanı kurbanlar kesilir.

Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler akan suyun yanındaki armut ağacından armut koparıp yer. Suyun içinden avuçla taş alınır. O taşların içinden “yonucu” denilen böcek çıkar ve kişi de o böceği yer ise çocuk sahibi olur.

Ağrıları olan kişinin ağrılarının dinmesi için ağrıyan yerlere Gözderesi’nin suyu çalınır.

Göz rahatsızlıklarının şifalanması içinde gidilir. Bir genç kızın gözleri kan içindeymiş. Ne yapsalar hangi doktora gitseler iyileşme olmamış. Gözderesi’ne getirmişler. Orada iki rekât namaz kılmış. Orasının suyu ile yüzünü yıkamış. Oradan çıkar çıkmaz daha gözlerine oturan kanlar kaybolmuş.

Iraz Ana Türbesi var. Iraz Ana’nın on iki çocuğu vardır. Çok şehirde çok yere dağılmıştır çocukları. Başında tespih çiftlenir. Bizi kazalardan esirge, zarar ziyan verme, bizi iyice yerlere yaz diye başında dua ederiz.

Kurban ne ikrar edersen odur.

Ağaçlara çaput bağlanır.

Akan suyun kaynağının yeri belli değildir.

Yeşil kesmek. Türbenin üzerindeki yeşil örtüden keserler. Koruma olarak cüzdanında taşırlar.

Askere giden Keçeci Baba’ya gider ve yeşilini alır. Ziyaret yazın daha çok olur (K.K.103).

Fotoğraf 2. 41: Iraz Ana Türbesi

2.5.4.9.5. Kat Tekkesi ve Mesire Alanı

Burada yatan zat Beyazıt-ı Bestami Hazretleri'nin kızıdır. Zile'den Kat köyüne gelin gelmiştir. Gelin geldikten sonra da sabah namazı için babasının abdestini aldirmaya gidermiş. Babasına demiş ki “Baba ben sana nasıl yetişicem.” Babası da “Kızım sen gözünü yum.” demiş. Gözünü yumuyormuş orada, gözünü yumuyormuş burada oluyormuş. Bir gün karşısına haramiler denk gelmiş. Bakmış ki kurtulacak gibi değil Allah'ım beni ne olur zalimin eline vereceğine toprağa kat. Bu duasının üzerine toprak birden açılmış ve o mübarek orada kaybolmuş. Beni ziyarete gelen herkes şifasını da bulsun, demiş.

Kat ziyaretçisini seçer. Her insanı içeri sokmaz. Mesire alanının giriş kapısında mutlaka bir şeyler olur. Rivayete göre:

Günlerden bir gün buraya birini getirdiler. Kişi çok hastaymış. Tekkeye getirirlerken yolda ölmüş. Kilime sarıp araçtan indirmişler. Madem ki geldik buraya kadar cenazemiz de olsa duamızı verip gidelim, demişler. Herkes ölüsüne ağlarken geri döndüklerinde çok şaşırmışlar. Babam da ordaymış. Bir süre sonra baktım ki o ölü geziyor buralarda. Hüzün yerini sevince bırakmış. Ölen adam dirilmiş ayaklanmış.

Ben buranın gece bekçisiyim. Burada bulduğum huzuru hiçbir yerde bulamıyorum.

Burası ikinci bir cennet gibi. Maneviyatı her şeyden üstün.

Kat köyü eski bir yerleşim yeri. Eskiden Kayseri iline bağlı imiş. Adı da Maden köyüymüş.

Kat'ta yatan mübareği rüyasında gelinliği ile görüp çağrı ile gelenler çok olmaktadır.

Bir gün ihtiyar bir teyze gelmişti. Bekliyordu. Oğlu ile kızı yukarıdaymış. Teyze aşağıdan yukarı bakıyor. *Hayır olsun teyze neden yukarı bakıyorsun, dedim. Oğlum ben bu mübareği rüyamda gördüm. Ne olur beni şuraya götür dedi. Girdi koluma aldım çıkardım yukarı. Teyze de görevini yaptı. Şuradaki kuru ağacın dibinde gördüm. Bu ağaç da vakıflara kayıtlı bir ağaç. Onun dibinde gördüm mübarek çağırdı beni, dedi.*

Mezarı bilinsin istememiş mübarek.

Kangren olmuş bir teyze gelmişti ziyarete. Bacakları çok şişti. Derisi patlayacak gibiydi o şişlikten. Aşağıda bir mescit vardı. Onu oraya götürdüler. Mescide yatırdılar. Yattığı yerden gözleri ile namaz kıldı. Battaniye ile de alıp gittiler teyzeyi. Bir hafta sonra geri geldi. Avrupa devletlerinde gitmediği doktor az kalmış. Durumları da çok iyiymiş. Ne kadar iyi doktorlara da gitseler bacağın kesilecek demişler. Buraya geldikten sonra doktorlar dahi şaşırmış iyileşmiş olmasına. Sen mutlaka bir ilaç kullandın veya başka bir hekime gittin, demişler. O da doktorlara ben gideceğim asıl hekimi buldum, demiş.

Çocuğu olmayanlar da çocuk sahibi olmak için mübareği ziyarete gelir.

Bu mescidi Niksar'lı bir abi yaptırdı. Hikâyesini de şöyle anlattı bana: Annemin

erkek evladı yokmuş. Hep kız evladı oluyormuş. Babam da demiş ki "Bu sefer de bana erkek evlat vermezsen seni terk ederim." demiş. Annem de buraya gelmiş. "Ya Rabbim ne olur bana bir erkek evlat ver." Yoksa benim evliliğim yıkılacak. demiş. Bu duaların ardından ben olmuşum. Ben aslında buralıyım. Ben Kat'lıyım ve bunu anlatan kişi buranın ne kadar masrafı varsa o dönem tüm masrafları kendi karşıladı.

Psikolojik rahatsızlık yaşayan kişiler de iyileşmesi için ziyarete getirilir.

Buranın toprağı da suyu da şifalıdır. Sedef ve egzama hastalıklarının tedavisi için toprağı suyla karıştırılarak krem gibi kullanılır.

Ziyaret alanı içerisinde hamamı da bulunmaktadır. Hamamın suyu başka yerden gelir. O su da şifalıdır.

Zamanında burada bir su kuyusu varmış. Babam anlatmıştı. Dönemin valisi o kuyuyu kapattırmış. Ertesi gün daha oraya vızır vızır resmi arabalar gelmeye başlamış. Bizi Vali Bey gönderdi burayı açacaz, demişler. Ardından da Vali gelmiş. Daha burası yasak değil, demiş. Gece rüyamda bana yapmadıklarını bırakmadılar. Bana çok eziyet ettiler, demiş.

Mesire alanının girişinde mezbahanesi de bulunmaktadır. Adaklar orada kesilir. Genellikle bu mübarek şifa bulan kişilerden dört ayaklı kurban ister. Adak olarak horoz da kesenler vardır.

Yurtdışından da çok ziyaretçisi vardır. Buralı olup Almanya'da yaşayan biri arkadaşına memleketinin resimlerini gösterirken arkadaşı şoka uğramış. Ben burayı rüyamda gördüm. Burası neresi ise beni oraya götür, demiş. O kişi Alman ve hiç Türkiye'ye gelmemiş ama o mübareğin yerini rüyasında görmüş. Gelip ziyaretini de yapmış.

Bir gün sabah erken saatlerde buraya bir kadın geldi. Benim oğlum Kıbrıs'ta askerlik yapıyor. Burayı rüyasında görmüş. Anne ne olursun bir tane bayrak al ve orayı ziyarete git, demiş. O bayrak hala ağaçların arasında asılı duruyor. Duasını etmiş ve bayrağını asıp gitmiş.

Adamın birinin kardeşi doğmuş. Gelişmesinde problemler olmuş hep. Ne yürümesi varmış ne konuşması. Kat'a götürelim demişler iyileşmesi için. Adam söylenerek getirmiş kardeşini pek de inanmamış. Kapıya gelince yan tarafına bir sancı girmiş. Kardeşi ise o kapıdan girer girmez yürümeye ve konuşmaya başlamış. Ya Rabbim ben ne yaptım, demiş. Ben nasıl bir hata yaptım. Sancıyan yanı şişmiş de şişmiş. Kapıdan girdikten sonra da balon gibi patlamış. Sakın burası hakkında bir gram kötü düşünmeyin, demiş.

Kat, toprağıma basan şifa bulsun, demiştir.

Peygamber efendimizin neslinden gelme torunudur.

“Bu dünya senin ziyaretine gelecek. Burada senin ayağına gelecekler. Sen burada kat kat toprak olacaksın. Kabrin gizli kalacak deyip mübarek sırtını sıvazlıyor.”

Kat toprağına girince sancı, sızı Allah tarafından kesilir. Dökmetepe ile Gürcü köyü arası Kat toprağıdır.

Senenin birinde orda oturuyom. Bir jipten beş kişi ile bir adamı indirdiler çul ile. Bas bas bağılıyor. Ne yapamaz amca, dediler bana. Hiç yere basma yok adamda. Dedim ki “Yavrum toprağından alın, Hamama gidin, adamı soyun. Yanında da bir adam kalsın ona bir banyo yaptırın. Banyodan çıkınca da Allah rızası için mescitte namaz kılsın. Suyunu, toprağı alırsınız, geçer gidersiniz.” dedim. Adamı soydular. Hamam yapıyorlar. Bir dut vardı. Dutlar da daha yeni erişmişti. Bir haykırış geldi hamamın içinden. Allah tarafından ben iyi oldum diye. Hamamın girişinde öylece soruttu. Hamamdan çıkınca da benim elimi aldı. Dutun dalına çıkıp dut yedi. Oğlu da askermiş. Buraya tayini çıkmış. 7 sene boyunca her zaman oğluna geldikçe buraya ziyaretine de geldi. Doktor ayakların kesilecek demiş oysa. Üç gün yaşamazsın diyen adamlar var iken Allah 50 sene ömür verdi.

En fazla ziyaret ağrı, sızı ve şişliklerin iyileşmesi için olmaktadır.

Bir asker askerden izine gelmiş. Askerden tebdili havaya göndermişler. Doktorlar derdinin çaresini bulamamış. Ayağı kesilecek diye izin vermişler. Asker oğlan da buranın yakın köyünden. Babası oğlunu merkebe bindirmiş merkebin ucundan tutarak buraya getirmiş. Bu dizi var ya bu dizi iki kilo taştan büyük olmuş. Babasına dedik ki sen oğlanı şu suyun başına indirip oturt. Dizine de sen bir su çal. O da su içsin. Ondan sonra ziyaretinizi yaparsınız. Suyun başına oturması ile ayağını çalması üç dakika sürmedi. Şişen kısımlar birden patladı. İçinden irinler aktı. Temizlendikten sonra da yıkanıp merkebe binip gittiler. Oğlanı buradan iyi götürdüler.

Kat’taki gelin üç yerde görünür:

Cövher alınan yerde

Suyunun gözünün olduğu yerde

Armut ağacının dibinde bembeyaz gelinliği ile görünür.

Ziyaret nisan ayında başlar havalar soğuyana kadar akın akın ziyaretçileri gelir.

Dört ayak kurban ister. Yoksa iyileşen kişi bir daha aynı hale gelir.

Kat'ın ağacın dibinde yattığına inanılıyor. O ağacı kesemediler. Eskiden su ordan akardı. Sonradan yukarı taşıdılar. Peşim sıra gel diye çağırır kaybolurmuş gelin. Karaağaç ulu ağaçtır.

Kat, yaralara ve çıbanlara iyi gelir (K.K.71).

Ayrıca Kat kasabası ile ilgili başka anlatılar da mevcuttur; *Tokat vilâyetinin altında “Kat” diye anılan bir ziyaret yeri vardır. Sultan, oraya iniyor. Oraya zamanın keramet sahibi Ahi Baba (Keçeci) ve Sivas'ta ziyareti bulunan Ali Baba da geliyor. Çok taraftan mühip, talip, eş dost da geliyor. Kuzu kurban kesiliyor. Çok güzel muhabbetler oluyor. Sabahleyin yola çıkarken Keçeci Baba: “Burada çok muhabbet oldu, buranın ismi ne olsun?” diyor. Hûbyâr Sultan; “Burada kat kat muhabbet ettik, buranın ismi Kat olsun. Cümle dertlere derman olsun, ağrısı acısı sızısı olan buradan şifa bulsun” der. Keçeci Baba ile vedalaşır, yola düşer. Hâlâ o Kat, Kazova'nın kenarında bir nişangâhtır. Türkiye'nin her tarafından ziyaretçi gelir, itikatı tam olan derdine derman ve şifa arar arar bulur (K.K.71).*

Fotoğraf 2. 42: Kat Kasabası Ziyaret Yeri ve Hamamı

2.5.4.9.6. Nurettin Bin Sentimur Türbesi

Tokat merkezde olup bu zatın toplum arasında Timur'un oğlu olduğu inancı hâkimdir. Zamanın valisi tarafından yıktırılan bu türbe, daha sonra mübareğin valinin rüyasına girmesi sonucu vali tarafından tekrar yaptırılmıştır. Türbe genellikle salı, perşembe ve cuma günleri ziyaret edilmektedir. Bilhassa çocukları yürüyemeyen kişiler, çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Türbe pencerelerinde mumlar yakılmakta, içerisinde türbenin üzerine bulgur bırakılmaktadır. Bulunulan dilekler yerine geldiğinde lokma dökülmekte, ziyarete gelenlere dağıtılmaktadır. (K.K.20)

Fotoğraf 2. 43: Nurettin Bin Sentimur Türbesi

2.5.4.9.7. Şeyh Şirvani Türbesi

Tokat merkez Çay Mahallesi'nde yer alan Şeyh Şirvani Türbesi, Şeyhi Şirvani Mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Her anlayıştan kişiler tarafından ziyaret edilen türbede dilek ve temennilerde bulunmaktadır. Özellikle perşembe günleri akşama doğru, dinî bayramlarda ve kutsal gecelerden önce gelinerek dualar edilmekte, Kur'an'lar okunmaktadır. Dileklerin kabul olması için türbe duvarlarında mum yakılmakta, etrafında bulunan lülüt ağaçlarına çaput bağlanmaktadır.

Halk arasındaki inanışa göre yeni giren ayın ilk çarşambasında vücudunda siğil olan kişiler nohut ve benzeri baklagilleri ıslatarak Şeyh Şirvani'nin mezarının yanında toprağa gömerler ve oradaki güllerin dikenlerine ıslattıkları baklagilleri takarlar. Dua ve niyazda bulunurlar. Bu şekilde vücutlarında meydana gelen siğillerden

kurtulduklarına inanırlardı. Bu inannış günümüzde de devam etmektedir. Beni bizzat babam cildiye doktoruna götürdü ve yakma gibi birçok tedavi uyguladıkları halde geçmedi ama bu ritüelden sonra ben de siğil kalmadı. (K.K.21)

Fotoğraf 2. 44: Şeyh Şirvani Türbesi

Tokat merkez Örtmeliönü Mahallesi'nde bulunan kavak ağaçları altında, duvarla çevrili havuz tarzında bir su gözesidir. Özellikle Ermeniler tarafından her ayın ilk çarşambasında ziyaret edilmekteydi. Aynı zamanda çok eski zamanlarda burada bir kızın mezarı olduğu, daha sonraları ise kızın nereye gittiği bilinmediği ve sır haline geldiği söylenmektedir. (Türkmen, 1975, s.33). Şimdilerde ise daha çok çevrede bulunan halk tarafından her türlü ve dilek ve istekte bulunmak için özellikle de perşembe günleri ziyaret edilmektedir. Baş ağrısı olan hastalar da burayı ziyaret etmekte duvarlarda mum yakmaktalar, akan suyu şifa niyetine içmektedirler. Hatta suyunu

alarak evlerde banyo yaparken kullanmakta ve bu şekilde şifa bulacaklarına inanmaktadırlar (K.K.44).

2.5.4.9.8. Yukarı Mezar/Baş Ağrısı Tekkesi

Genellikle baş ağrılarından kurtulmak için ziyaretine gidilir. Vücudunda kabartısı olan kişiler iyileşmek için mezarın başında dua ederek düğü serperler ve hiç arkalarına bakmadan evlerine geri dönerler (K.K.84).

2.5.4.10. Turhal

Tokat'ın Turhal ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili sekiz türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.10.1. Ağaç Evliya

Turhal Gökdere Köyü; Şehidin yattığı yerde bu ağaç peydah olmuş.

Ağaca çaput bağlama var.

Çocukların alması için ağacın altına para bırakılır.

Adak kesilir.

Oraya çocuğu olmayan kişiler çocuk sahibi olmak için gelir.

Ben 65 yaşındayım. Torunum burası sayesinde durdu. Onun öncesinde 3-4 çocuk annesinin karnında öldü. Buraya geldik çocuk karında kaldı. Kıza yazmayı ineğe yular gibi bağladık. Kızımı ağacın etrafında o şekilde dolandırdık. İnek satar gibi sattık evliyaya. İneği sana buzağısı bana diyerek dolandırdık.

Doğan çocuk oğlan olursa Duran, kız olursa Dürdaniye ismi konur. Göbek adı bile olsa bu isimlerin verilmesi gerekir.

Buzağıları yaşasın diye ağaca ineklerin yuları bağlanır.

Kaynanamın babası buraya gelmiş ve buradan evine bir odun götürmüş. Aynı gecesinde oğlu çatlayarak ölmüş. Odununu vermez. Oranın odununu alırsa kişi alan kişiye hiç iyi gelmez. Sadece orada yakıp kullanılabilir. Ona da söylemişler ama hiç inanmamış.

Sakızlık olarak da bilinir. Sakız ağacıdır.

Kardeşi de davun ağacıdır. Ona da evliya derler. Onun yeri mahallenin aşağısında su başındadır. Sakızlığa çıkamayan kurbanını orda verir (K.K.102).

2.5.4.10.2. Gazi Baba Türbesi

Turhal'da bulunan türbenin Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilmektedir. Buraya gelenler genellikle çocuğu olmayan kadınlardır. Adaklar adanır, dualar edilir. Ayrıca yavrularını sürekli kaybeden hayvanlarda getirilip ağaçlara bağlandığı, burada otlandığı ve sonuçta bunların yavrularını sorunsuz dünyaya getirdiği ve yavrularının da yaşadığı söylenmektedir (K.K.98).

2.5.4.10.3. Kesikbaş Türbesi ve Kesikbaş Cami

Asıl adı Şeyh Abdullah Bin Antaki'dir. Emeviler Dönemi Antakya Emiri, komutanıdır. Sahabe olduğu rivayet edilir. Muaviye zamanında İstanbul'un fethi için gelmiş, İstanbul fethedilemeyince geri dönmemiş. Orta Karadeniz Bölgesi'ne gelmiştir. 1091 yılında Battaloğulları ile birlikte Turhal'ı kuşatmış, yapılan savaşta baş gövdeden ayrılmış, şehit düşmüştür. Cami H. 1172 M. 1759 Yeşilırmak kavsi içine inşaatına başlanmıştır. Büyük kubbe ve cami 1172 yılında inşa edilirken küçük kubbeler ile minare 1180 yılında inşa edilmiştir. Aynı yıl H.1180/M.1767 kadınlar mahvili bölümü ilave edilmiş. Aynen İstanbul'daki Hünkâr Mahfilleri gibi. Çünkü cami kısmına içeri görünmeyecek şekilde kafes pencereler konmuştur. Kadınlar bölümü; Mahfili tonoz kemerli dar bir koridor şeklinde, ana caminin doğu tarafında uzanır. İnziva odalarını andırır. Batı tarafına ilave edilen iki küçük kubbe üç basık kemer üzerine oturtulmuştur. Camiden türbeye iki küçük kubbe sahan ile geçilir. Bu geçiş bölümünde üç âdet dor nizami tarihî sütun mevcuttur. Çevredeki tarihi kalıntılardan alındığı aşîkârdır. Dor nizami sütunlar, erkeğin güç ve kuvvetini sembolize eder. 29 Aralık 1939 depreminden (Büyük zelzele) sonra duvarlar yııldığı için tamir gördü. Turhal girişindeki ana köprü'nün, Kesikbaş Köprüsü'nün yanı başındadır. Türbe ise caminin batı duvarına bitişiktir. Türbenin caminin içine açılan tarihî bir kapısı mevcuttu. Tarihî bir hüviyet taşıyan bu taş çerçeveli tahta işlemeli kapı, bir sanat şaheseri idi. Gerek ahşap kapı, gerekse taş oymalı çerçeve kabartma ve oyma süslemelerle bezenmiştir. Günümüzde tahta oyma kapı yerine, demir kapı yapılmıştır. Hırsızlar ahşap oyma kapıyı tahrip etmişlerdir. Tekkeye girip para almak için. Bu kapının üzerinde bir kitabe mevcuttur. Beş bölümü vardır. Birinci bölümde "Bunu sahibi hayratı (hayır sahibi, hayrı yaptıran)

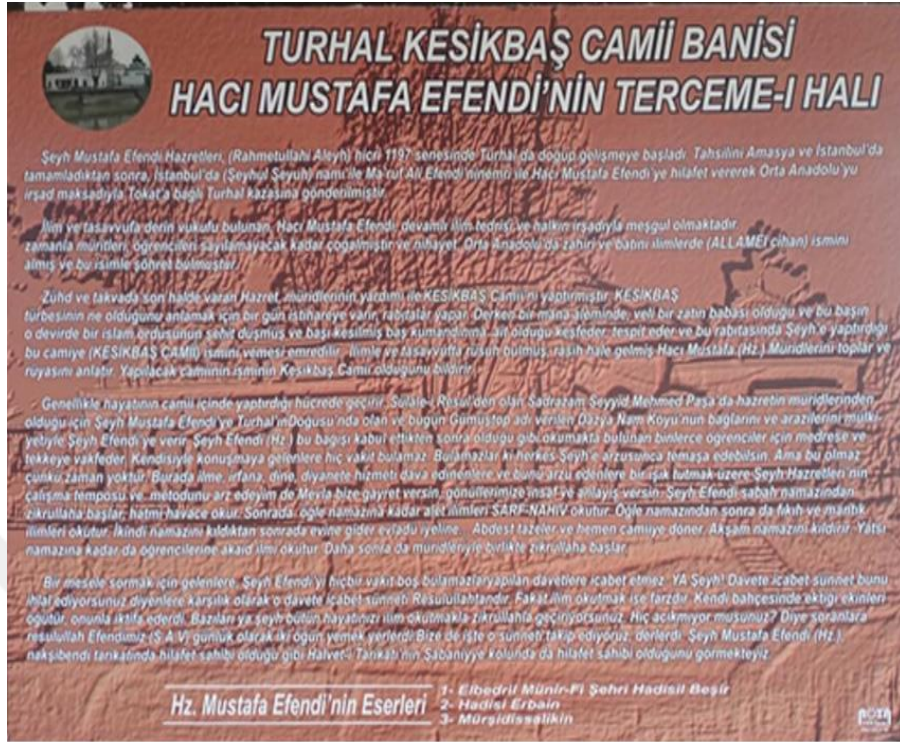
Şeyh Hacı Mustafa, Şefa'at ede ona ol Muhammed Mustafa 've' Tariki Nakşi Bendi bendesiyem. Aczü pür taksir. Bu bin beş yüz yetmiş iki (H.1172/M.1759) da yazıldı taş'a bu takrir.

İkincisi minare girişinde, üçüncüsü de caminin ana girişinde minare kapısı yanındadır. Dördüncüsü avlu girişinde soldadır. Beşinci kitabe imam odasıdır. Kesikbaş Türbesi veya Kesikbaş Gazi Türbesi içindeki sandukçalardan pencere tarafında Kesikbaş Şeyh Abdullah Antaki yatmaktadır. Antakya Emevi Emiri komutanı yanında bir Horasan Ereni (Lengeri Baba), onun yanında yani ayakucunda türbe hizmetkârı, onun yanında hanımları, onların yanında da Şeyh Mustafa Efendi yatmaktadır. Küçük sandukçada Mustafa Efendinin çocukları yatmaktadır. Türbe 1978'de onarım görmüştür. Ayrıca türbe içindeki cam dolabın Şeyh Mustafa Efendi'nin cübbesi ve hırkası ile üzerlerinde kurşun izleri (Avusturya-Nemçe savaşında orda yaralanmıştır), kemeri ve tesbihi bulunur (Erdol, 2016, s. 21).

Hz. Ali Tokat'a gelmiştir. *Burada zamanında çok zalim bir dev yaşamış. Çaylı Dağı'nın tepesinde devin yaşadığı yer vardır. Dev ovadan geçen adamları yutuyormuş. Hz. Ali Tokat'a gelip devin kafasını kılıcıyla kesmiş. Bedenini de yedi parçaya ayırmış. Devin kesilen kafası ise yuvarlana yuvarlana Kesikbaş Cami'sinin önüne düşmüş. Kesikbaş adı da oradan kalmadır.*

Kesikbaş; savaş zamanı Turhal Kalesi'nde Ermeniler tarafından bir askerin boynu kesilir. Oradan düşerken askerin kellesi "Dur kal, Dur kal." diye diye düşer. Düştüğü yere de camisi ve türbesi yapılır. Nasip kısmet açmak için, dilekler için, baş ağrısı için askere gitmeden önce bu türbeye giderler (K.K.67).

Fotoğraf 2. 45: Hacı Mustafa Efendi Türbesi ve Biyografisi

2.5.4.10.4. Kuru Kafa

Tokat'ın Turhal ilçesindedir. Tek bir mezardan oluşmaktadır. Yeri üniversitenin arazisi içindedir. Daha çok da baş ağrıların kesilmesi, şifalanması için gidilir. Giden kişiler duasını ederler ve mezarın başına ağrıyan başlarını sürerler. Ellerine ve yüzlerine

mezardan toprak alıp sürerler. Kayıp erenlerdendir mezarda yatan zat. Birçok hastalığa şifa ummak için gidilmekle beraber en çok da çocuk dile gelsin diye götürülür (K.K.95).

Fotoğraf 2. 46: Kuru Kafa Türbesi

2.5.4.10.5. Otuzbirin Tekke

Tokat Turhal ilçesine bağlı Necip köyünde yukarı yayla alanındadır. En çok da çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilir. Her vakitte ziyaretine gelinebilir. Yedi kardeş olduğu ve kardeşlerinden birinin Kat olduğu rivayet edilmektedir (K.K.84).

2.5.4.10.6. Şeyh Mustafa Efendi Türbesi

Bu türbe daha çok cuma ve pazar günleri çeşitli ağrıları olanlar, çocuğu olmayanlar ve dileklerde bulunanlar tarafından çokça ziyaret edilir. Türbeye gelen ziyaretçiler dualar okurlar, dileklerde bulunurlar. Dileklerinin kabul olması için türbe

içerisinde bulunan siyah bir taş vardır. Bu siyah parlak taş, havaya kaldırılmaya çalışılır. Eğer taş havaya kaldırılırsa yapılan dilek ve duaların kabul olacağına inanılır. Aynı zamanda türbeye yedi defa üst üste gelinmesi durumunda dileklerin kabul olduğu söylenmektedir. Bunun yanında türbe pencerelerine mum yakılır ve türbenin yanında akan su şifa niyetine içilir (K.K.95).

Fotoğraf 2. 47: Şeyh Mustafa Efendi Türbesinde Bulunan Taş

2.5.4.10.7. Şeyh Mustafa Nurullah Türbesi

Turhal merkezde bulunan türbede yatan Şeyh Mustafa Nurullah'ın Selçuklu komutanlarından olduğu ve Turhal Kalesi'nin düşman kuvvetlerden alınması esnasında şehit düştüğü rivayet edilir. Tekke “Emir Mehmet Tekkesi” olarak anılır.

Toplum nezdinde buraya “Pisik Çarpan” denilmektedir. Nedeni ise; çok eskilerden aydınlatmanın mum ile yapıldığı durumlarda bir kedinin türbe içerisine girerek mumları yemesi üzerine, kedinin duvara sert bir şekilde vurularak öldürüldüğü dillendirilmiştir. Hatta bu izlerin de badana boya ile kapatıldığı belirtilmektedir.

Burayı ziyarete gelenler genellikle bir şeylerden korkanlar ve vesvese hali olanlardır. Hasta olan kişinin -her ne kadar izin verilmese de- iç çamaşırı mezar taşı üzerine bırakılır. Belli bir zaman sonra da bu çamaşır alınarak hastaya giydirilir. Çok sık olmasa da hastanın türbe içerisinde yatırıldığı da belirtilmektedir (K.K.94).

2.5.4.10.8. Turhal Şeyh Şehabeddin Türbesi

Asıl ismi Şeyh Şahap'tır. Bu büyük zatın türbesi de diğer şehitler gibi kale eteğinde ve Amasya Caddesi girişi tarafında kuzeydedir. Aynı adı taşıyan mezarlığın yanı başındadır. Yeşilirmak kıyısındadır. Türbe önce ahşap inşa edilmiştir. H.1171/M.1758'de. Muharrem ayında Dervişoğullarından Hacı Osman Efendi tarafından inşa edilmiştir. Bir oda ve geniş bir avludan ibarettir. Dikdörtgen bir plan uygulanmıştır. Türbe içinde dört sandukça bulunur. Kible (güney) tarafındaki büyük sandukça Şeyh Şehabettin Hazretleri'ne aittir. Diğer üç sandukçada ise; hemen yanı başındakinde hanımı, onun yanında oğlu, en sonunda ise hizmetlerine bakan kadın yatmaktadır. Aslen Buharalı'dır. Süheverdi kasabasındandır. Bağdat'ta medfun (yatmakta olan) Süheverdi Hazretleri'ne bağlıdır.

Huysuz çocukların sakinleşmesi için gidilir. Bu niyetin can bulması için huysuzluk eden çocukların atleti orda yatan evliyanın tabutun üstündeki örtünün altına serilir. O atlet üç perşembe orada kalır. Üç perşembe geçtikten sonra kıyafeti almaya gelirler. Çocuğa giydirirler.

Çocuğu olmayan kişiler çocuk sahibi olabilmek niyeti ile ziyarete gelir. Burada temsili olarak yapılan bebeklerden satın alınır.

Türbenin içinde dilek taşı vardır. Çok ağır bir taştır. Kişinin niyeti olacaksa kolaylıkla kaldırır o taşı. Türbede Şeyh Şehabettin, hanımı, oğlu ve hizmetçisi yatmaktadır. Kesikbaş da Şeyh Şehabettin'in kardeşidir. Daha çok bahtı açık olmayanlar, evlenemeyenler için de türbede mübareğin başında üç perşembe kilit açılıp kapatılır. Sonra açık bırakılır.

Diğer illerden rüyalarla burayı görüp gelenler de olmaktadır. Genelde gelen kişiler uhrevi bir çağrının üzerine buraya gelirler.

Eskiden burası ahşap bir binaydı. Yatırlar daha yüksekteydi. O zamanlar Turhal'da çok seller olurdu. Irmak kocaman taşardı fakat suyu kapıya kadar gelir ve içeri hiç girmezdi. Türbenin yanında eskiden kocaman bir ağaç vardı. Mezarın üzerine devrilme tehlikesi olduğu için belediye onu kesti (K.K.83).

Fotoğraf 2. 48: Şeyh Şehabettin Türbesi (İç ve Dış Görünüş)

Fotoğraf 2. 49: Şeyh Şehabettin Mezarlığı

2.5.4.11. Yeşilyurt

Tokat'ın Yeşilyurt ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili beş türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.11.1. Çıkrık Evliya Türbesi

Horasan evliyalarından olduğu rivayet edilmektedir. Türbe en çok da çocuğu olmayan kadınlarca ziyaret edilmekte ziyaret esnasında mezar etrafında üç defa dönerek dualar okunmaktadır. Askere giden gençlerde buraya gelerek dua ederler. Ayrıca felçli olan kişiler ve düşük yapan kadınların da burası uğrak yeridir. Buralarda şifa aramaktadırlar, şifaları için dilek ve niyazda bulunmaktadırlar. Dilekleri kabul olanlar kurban kesmek için tekrar gelirler (K.K.20).

2.5.4.11.2. Edne Hasan Tekkesi

Tokat Yeşilyurt Sekücek köyünde bulunan türbede bulunan zatın Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilmektedir. Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilen tekkeye perşembe ve cuma günleri gelinmekte ve tekke etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlanmakta etrafında mum yakılmaktadır. Tekke yanında bulunan kayaya da dilek dilemek için taş yapıştırılmaktadır (K.K.53).

2.5.4.11.3. Kabak Abdal Türbesi

Yeşilyurt Sivri köyündeki türbe genellikle çocuğu olmayan kişiler ve felçli olan hastalar tarafından ziyaret edilir. Buraya gelenler dileklerini dileyerek kurbanlar adarlar. Yapılan dileklerin kabul olması için mezarda mum yakılmakta dış tarafında bulunan ağaca çaput bağlanmaktadır (K.K.105).

2.5.4.11.4. Kaya

Yine aynı ilçenin Karacaören köyünde bulunur. Çocuğu olmayan, özellikle de erkek çocuğu olmayan, düşük yapanlar tarafından üç, beş ya da yedi kez bu kayanın etrafında dönerek etrafında bulunan dikenlere çaput bağlarlar. Bahsi geçen konularda istekleri yerine gelirse özellikle erkek çocuk olursa adını “Kaya” koyarlar (K.K.20).

2.5.4.11.5. Küçük ve Büyük Evliya

Turhal Gökdere köyündeki “Ağaç Evliya” gibi Yeşilyurt Doğanca köyünde de şehidin yattığı yerden peydah olan bu ağaç gibi bir ardıç, bir de çam ağacı vardır. Ardıç ağacına “Küçük Evliya” çam ağacına ise “Büyük Evliya” denmektedir. İnanişâ göre bu iki ağacın altına yapılan mezarlar temsilidir. Halk tarafından yaptırılmıştır. Özellikle halk tarafından yağmur duasına çıkıldığında dualar edilip dilekler dilendiğinde bu ağaçlara gelinir, çaput ve bezler bağlanır (K.K.20).

2.5.4.12. Zile

Tokat’ın Zile ilçesinde çalışmamız sırasında konu ile ilgili on türbe incelemeye alınmıştır. Ziyaret edilen ve bilgi alınanlar sırasıyla şunlardır:

2.5.4.12.1. Arap Dede Türbesi

Özellikle burada yaşayan toplum nezdinde yürüyemeyen ya da geç yürüyen çocuklar yedi perşembe art arda buraya getirilir ve türbenin etrafında döndürülür. Genellikle halis niyetle yapılan dualar ve ritüel sonucunda çocukların yürüdükleri söylenmektedir (K.K.81).

2.5.4.12.2. Çeltek

Genellikle akıl hastası olan kişiler getirilir. Akıl hastası olan bu kişiler zincirlerle oradaki ağaca bağlanır. İyileşir ise sabahında kendiliğinden çözülür zincirler. Bunun sonucunda da hasta sahipleri kurbanlarını orada keserler (K.K.95).

2.5.4.12.3. Kemer kaya Türbesi

Zile'nin Turgutalp köyünde bulunan türbe çocuğu olmayan kadınlar ve hayvanlarını kaybeden insanlar tarafından ziyaret edilir. Hayvanları kayboduğu zaman kaybolan hayvanların eşyalarından bazıları bu türbeye bırakılır. Bırakılan eşyalar daha sonra alınarak ahıra götürölür. Dilekler yerine gelip çocuk doğduğunda ya da kaybolan hayvanlar bulunduğunda türbe yanında kurban kesilir (K.K.14).

2.5.4.12.4. Kulak Kuyusu

Zile'nin Savcı köyünde bulunan bu kutsal yerin tam olarak nerede olduğu belli olmamakla beraber köyün içinden akan suyun şifalı kabul edilmesinden ötürü bu suyun bilhassa kulağı ağrıyan kişilere iyi geldiği rivayet edilmektedir (K.K.14).

2.5.4.12.5. İlyas Dede Türbesi

Zile ilçesinin Kireçli köyündendir. Buradaki halkın inanişına göre burada çokca bulunan ulu ağaçların altından alınan toprak “Üreyfe” hastalığına yakalanan özellikle çocukların vücutlarına üst üste üç defa sürölerek bu hastalığın geçeceğine inanılmaktadır (K.K.80).

2.5.4.12.6. Örumcekli Dede Türbesi

Bu türbenin içerisinde bulunan örümcek ağlarının daha çok burada yaşayan hasta kişilerin akrabaları tarafından alınarak ceplerine konması durumunda hastalıklarının iyileşeceğine inanılmaktadır. Bilhassa da akıl hastalağı olan hastalar da bu uygulama yapılmaktadır. Aynı zamanda türbeden alınan cövher toprağında alınarak yiyildiğinde hastalıkların iyileşeceğine dair inanç hâkimdir (K.K.7).

2.5.4.12.7. Pervane Baba Türbesi

Zile'nin Yıldizepe kasabasındaki türbede yatan büyüğün Horasan erenlerinden olduğu söylenmektedir. Savaşta burada şehit düştüğü ve defnedildiği söylenmektedir. Türbeye gelen ziyaretçiler özellikle ruhsal, psikolojik bunalıma girenler, karamsarlığa, endişeye düşen insanlar getirilir. Türbe etrafından alınan taşın suyun içine koyulması ve bir hafta boyunca günde üç defa hastaya içirildiğinde iyileştiği anlatılmaktadır. Eğer hastalar iyileşirse buraya tekrar gelerek kurbanlarını keserler (K.K.82).

2.5.4.12.8. Pevri Baba Türbesi

Zile Çapak köyünde bulunmaktadır. Genellikle çocuğu olmayan aileleler tarafından ziyaret edilmektedir. Bu dileklerinin yerine gelmesi için adak adayan kişiler dualar kabul olursa buraya gelerek adaklarını keserler (K.K.82).

2.5.4.12.9. Pir Musa Abdal Türbesi

Zile'nin Emirören köyündedir. Türbede yatan zat hakkında kesin bir bilgi yoktur. Pir Musa Abdal'ın bir alevi dedesinin rüyasına girmesiyle o kişi, türbe etrafında cemevi, cami ve kurban kesme yerleriyle ilgili bir kampüs yapmıştır. Türbe daha çok felçli hastalar, kuduz hastaları, çocuğu olamayan kadınlar ve evde kalmış kızlar tarafından ziyaret edilir. Türbe içine girenler tarafından mezar öpülmekte mumlar yakılmakta ve türbe dışındaki çamlara bez-çaput bağlanarak adaklar ve kurbanlar adanmaktadır. İnsanlar dilek ve istekleri yerine gelince yine bu türbe etrafında dört ayaklı kurbanlarını kesmektedirler (K.K.80).

2.5.4.12.10. Şeyh Ahmet Dede Türbesi

Zile'nin Kepez köyünde olan türbenin Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilmektedir. Türbenin etrafında çam ağaçları olup daha çok çocuğu olmayan kadınlar ve akciğer hastaları tarafından ziyaret edilmektedir (K.K.80).

Sonuç olarak her karışında bir kutsalın yattığı, evliyalar şehri Tokat'ta, yüzyıllardır halkın kutsal bildiği ve onları kutsal saydığı, onlara umut bağladığı ve onların nezdinde yaptıkları tedavi, telkinlerle kendilerinin iyileştiklerine yapmış olduğumuz saha ziyaretlerinde ve anlatılarda şahit olduk.

Tokat dünden bugüne manevi havayı taşıyan uhrevi bir dünyanın kapılarını aralamaktadır. İnsanoğlu her ne olursa olsun inandıklarıyla ve hayal ettikleri ile yaşar. Tekke, türbe ve yatırların bol olduğu Tokat'ta toplum da bunlardan payını almıştır. Tedavileri ile şifa veren tekke ve türbelerden, yatırlar ve ziyaretlerden bazı batıl inançlar ve yapay uygulamalardan nasip alma konusunda bu küçük Anadolu kenti örnek olarak verilebilir.

Bu şehirde hayatları gizemlerle dolu inanmış zatların hayatları bu topraklara adeta ilmek ilmek kazınmıştır. Hangi yöresine gitsen; ister bir dağ başı, ister ova, ister

merkezi her yerde bu zatların sırları gizlidir. Bu şehir sadece tasavvuf inancında olan Sünnilerle beraber olmamış aynı zamanda Hubyar'dan Kul Himmet'e, Kul Himmet'ten Keçeci Baba'ya kadar her türlü Alevi inancını da bağrına samimi bir şekilde basmış, dostça, kardeşçe yaşamış bir şehirdir. Adeta zamana meydan okuyan dostluklar oluşmuştur. Öyle ki bir köy içerisinde Alevi'si, Sünni'si, Çerkez'i bir arada saygı çerçevesinde yaşamaktadır.

Temelleri geçmişe dayanan, tarikat bağlamındaki asıl hüviyetini ve gücünü ise Osmanlı Devleti topraklarında kazanan türbeler, tekkeler; toplumun maddi ve manevi değerlerinin biçimlenmesi, korunması, yaşatılması ve sonraki kuşaklara aktarılması bakımından Türk kültür ve tarihinde çok önemli bir yer tutmaktadır (Atılğan, 2010, s. 47). Bu maddi ve manevi dostluklar bu şehir insanına öyle derinden işlemiştir ki ister tezek kokulu bir köy yerinde, ister sıvası olmayan tuğlalı bir mahalle sokağında, isterse de modern dediğimiz gürültülü, stresli şehrin ortasında günlerini geçirsin, adı geçen şehrin kadim insanları arada bir de olsa hayalinde atalarının gururlu geçmişinin izleri çakmak çakmak bakışlarda, dağ gibi yüreklerde gizemini muhafaza etmektedir.

ikinci bölümün sonucunda Tokat halkının dinine, örf ve âdetlerine bağlı olduğu görülür. Özellikle üç ayların başlamasıyla oruç ve namaz ibadetlerinde, hayır ve hasenat işlerinde artmalar olmaktadır.

Bilhassa mübarek günlerde toplu halde mahalle camilerine gidilir. Evlerde ve camilerde hatimler yapılır. Ayrıca mübarek günlerde şehir merkezlerinde kandil simitleri satılır. Çoğu işyeri sahibi, kendi hayrına kandil simitleri ve helva yaptırıp dağıtır. Arife günü veya bayram namazından çıktıktan sonra mezarlıklara gidilir, geçmişlerinin ruhuna Fatihalar okurlar. Ramazan boyunca herkes oruç ve namaz ibadetlerini yapmaya çalışır. Kurban Bayram'ında yine mezarlıklara gidilir ve yakın akrabalarından başlamak üzere bayram ziyaretleri yapılır.

Bunların yanısıra Tokat, çeşitli inanç ve dinlere ev sahipliği yaptığı, bünyesinde on bir evliya yetiştirdiği, birçok dinin ve kutsal sayılan değerlerin, farklı kültürlerin asırlarca harmanlandığı, insanlık tarihinin en renkli ve önemli topraklarından biri olma özelliğini korumuştur. Bununla beraber türbeler tüm inanç boyutlarında çok önem arz etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ İNANIŞLAR

3.1. Halk Takvimi ve Hava Tahmini

Geleneksel halk takvimleri toplumların doğal ve doğaya bağlı işleyiş biçimlerinde yaşamsal bir öneme sahiptir. Geleneksel halk takvimleri doğanın bir parçası olan insana doğayla iç içe uyumsal ve ritimsel dengede olması gerektiğini de güçlü bir şekilde hatırlatır. Günümüzde her ne kadar insan, doğayı şekillendirmeye yetkinmiş gibi gözüke de doğanın karşısında insan, uyumlu raks etmez ise her daim “Doğa insandan güçlüdür.” sözünün gerçekçi yansımalarına ve zarar veren etkilerine maruz kalır. Doğa ve insan ayrılmaz bir bütünün ayrıksı görünen haliyle aslında birbirinin eşleyici, dengeleyici ve bütünleyici parçalarıdır. İnsan doğaya, doğa da insana hizmet etmektedir.

Halk takvimi, herhangi bir yörede bulunan toplumun en başta kültürel miras olarak kalan doğal vakalarla, toplumsal kurumlar ve vakalar arasındaki uzun süreli tecrübelerle dayalı, dinî açıdan, tarihî açıdan, töre, inanç, tarım açısından ticari ve ekonomik bağlar arasında samimiyyetin oluştuğu, senenin tümünün iklimsel dönemler halinde sınıflandırılıp sosyo-ekonomik, kültürel ve geleneksel ilişkiler ile birleştirilmesinin sonucu ortaya çıkmıştır.

Göçer hayat tarzını benimseyen Türkler, bozkırda ekme ve biçme zamanını belirlerlerdi. Bunun gereği olarak yazları yaylaya, kışları kışlağa hep beraber göçebilmek için temel olarak gök cisimlerinin hareketine ve gökle ilgili olaylara bakarak takvimler yapmış ve zamanı da sistemli bir halde kullanmaya başlamışlardır. Biraz zaman sonra “On İki Hayvanlı Türk Takvimi”ni meydana getirmişlerdir. Getirilen bu takvim, Türk boyları arasında yaygın olarak kullanılmıştır. (Biray, 2009, s.671). Türk dilinin en eski belgelerini oluşturan Orhun Yazıtları’nda zikredilen olaylar “On iki

Hayvanlı Takvim” sistemine göre tarihlendirilmiştir. On iki yıllık daimî bir devir oluşturan bu takvimin her yılı adı konulmuş bir hayvana eşit olarak verilmekte ve her yıl mensup olduğu hayvanın adını almaktadır. Halk inançlarına göre devreyi oluşturan hayvanlardan her biri, devrede iken mensup oldukları yılları etkisi altına alabilmekte, yılın kaderini değiştirebilmektedir. Oniki Hayvanlı daimî bir devir sona erince, bu devir tekrar baştan alınmakta ve hesaba devam edilmektedir. (Aynakulova, 2007, s.22-23).

Takvim; bir olayı, kutlu bir “an”ı ya da toplumun üyelerince bilinmesi gerekli bir devreyi, günü, zaman dediğimiz süreğenlik içerisinde, toplum üyelerince de kabullenip onay görmüş belirli noktalara ya da dilimlere oturan ve oturmaya imkân tanıyan bir sistem; hatırlamayı ve saptamayı kolaylaştıran, mümkün kılan anlar dizisi olarak tanımlanabilir (Deniz vd., 2017, s.38). Takvimler, her toplum için yaşamın düzenleyici ve döngüsel zamanları takip etmekte kolaylaştırıcı, zamanın takibini sağlayıcı olmuştur. Özellikle tarım ve hayvancılıkla geçinen toplumlarda halk takvimi yani yöreye özgü şekillenmiş yerel takvim takip edilmektedir. Yerel takvimin hesaplanması ve takibi ana geçim kaynaklarının işlevsel bir şekilde düzenli, verimli ve bereketli ilerlemesine de katkı sağlamaktadır.

Takvimler öyle hemen ortaya çıkmış bir şey değildir. Takvimler ortaya çıkarken bir gün yani yirmi dört saat eşit dağılımı her topluma göre eskiden beri değişik adlar altında farklı şekillerde süreler verilerek zamanlar ayarlanarak saptanmıştır. Buna istinaden de insanoğlu, halk takvimini kullanırken zamanı kendi ihtiyacına göre adlandırmış, zamana anlamlar yüklemiştir.

Hayatın döngüsü, yani şartlar sıcak-soğuk, gece-gündüz gibi farklılıklar yörelere göre değişen sert iklim şartları gerek çöl yaşamı gerek buzul yaşamı... İnsanoğlunu bu durumlara karşı deneyimleri tedbir almaya sevk etmiş ve bu durumlar karşısında zamanları, zamanlar da takvim ve saatleri oluşturmuştur. Eski zamanlardaki toplumlar iyi-kötü, hastalık-sağlık vb. tüm olayları hafızalarında tutmak için tabiatta meydana gelen doğaüstü olaylara bağlarlar ve bu olaylara göre kodlayarak hafızalarında tutarlardı. Yani bu insanlar takvim olmadığı eski çağlarda hayatlarının doğal akışında meydana gelen durumlara göre bağ bozumu, hasat yapma, koç katımı, ekin ekme-biçme vb. adlandırılırdı.

Takvimlerin şekillenmesinde coğrafyanın, iklimin, bölgenin fiziki yapısının

etkileri vardır. Halk takvimleri, bir topluluğun üretim şekline, yaşadığı coğrafyaya ve oranın iklimine göre şekillenen, o coğrafyanın meteoroloji bilgisinde periyodik yöntemle bilgi üreten, ürettiği bu bilgiyle kıyaslama, benzetme ve analogi kurarak yeniden bilgi üretebilen esnek ve dinamik bir takvim sistemidir. Uzun süreli tecrübe ve bilgi birikiminin ürünü olan halk takvimlerini uygulamamak, onun gösterdiği doğrultuda hareket etmemek toplumun çokca zarara uğramasına sebebiyet verir. Çünkü halk takvimleri meydana gelen doğal ve kültürel ortamın ürünüdür. (Erginer, 1984, s.22). Halk takvimi, meteorolojinin bilimsel çalışmalarından yüzlerce yıl öncesine uzanan, halkın çok uzun süren deneyim ve bilgi birikiminin ürünü olan kültürel ve geleneksel bir mirastır.

Halk takvimleri, insanların yaşam içerisindeki gözlemlerinin ve deneme yanılma yöntemlerinin, vardıkları sonuçların neticesiyle asıl ana formlarını kazanırlar. Bunun için de ataların ve uzun yılların deneyimleri kulak ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Atalardan edinilmiş bilgilere de sahip çıkılarak nesilden nesile deneyimsel kazanılmış bilgilerin aktarımı da uygulamalarda da devam etmektedir. Birçok yerde halk takviminin adlandırması bu yüzden “ata takvimi, baba takvimi” olarak da geçmektedir.

Halk takvimleri oluştukları doğal ve kültürel ortamın ürünleridir. Toplum onu uzun süreli deneyimler, maddi ve manevi pek çok deneyim, hatta kayıplar sonucu elde etmiştir (Güner, Şimşek, 1998, s. 129). Takvimler, insanın zaman, coğrafya ve meşguliyetlerinin uyumunun belgeleridir (Demir, 2012, s. 5). Halk takvimi de ulusların sözlü kültürlerini ortaya koymaktadır.

Halk takvimleriyle yörede hayatlarını idame ettiren toplumların doğal gözlemleri neticesinde her sene düzenli bir şekilde doğa olayları kayıt altına alınmaktadır. Bunun sonucu olarak da insanların doğa ile mücadele ederek hayatlarını devam ettirmek için yararlandıkları önemli araçlardır.

Hava tahmin yöntemlerinin halk kültüründe önemli bir yeri vardır. Gelecek günlerde havanın nasıl bir durum alacağı hep merak edilegelmiştir. Toplamların hayatını, çalışmalarını ona göre düzenleyeceği için yaşantının düzene girmesi yönünden çok önemlidir. Denizci yola çıkacağı, çiftçi ekin ekeceği, harman kaldıracağı, çift süreceği havanın ne olacağını bilmek mecburiyetindedir. Çevre şartları içinde zaman boyunca kazanılan deneyimler, halk kültüründe hava olaylarıyla ilgili bilgileri

oluşturmuştur. Meteorolojinin başlangıcı sayılabilecek nitelikteki bu bilgiler, yüzyıllar boyu kuşaktan kuşağa aktarılan, kökleri çok eski zamanlara uzanan birikimin sonucudur. Türkiye'nin köy yerleşimlerinde ve toprağa bağlı çalışanların yaşadıkları hemen bütün yerlerde halk takvimi dediğimiz yerel takvim uygulamaları bulunmaktadır (Halk Takvimi ve Meteoroloji, 2023).

Tokat yöresinde halk takvimi “eski takvim, ata takvimi, çoban hesabı, koca karı takvimi” gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Hayvancılık ve tarımsal işler tamamen yerel takvime bağlı kalarak, eski takvim esas alınarak yapılmaktadır. Halk en iyi ve en doğru takvimin kendileri için bu olduğunu ve hiçbir zaman takvimsel uygulamaların doğrudan şaşmadığını dile getirmektedir.

Halk Takvimi Anlatıları:

Mahmutlu Tepesi'ndeki evliyanın olduğu yer duman olunca yağmur gelir. (K.K.84)

Diz ağrısı olursa karıncalar hareketlenirse, davar şip yayılır, yaylıma çökerde karnını doyurmaya çalışırsa yağmur yağacağına dalalettir. (K.K.5)

Ayın 14'ü bir sayılır.

Aralığın 14'ü karakışın 1'i

Ocağın 14'ü karakış çıkar

Mart ayının 14'ü zemheri

Mart 27'sinde çıkar. Çıkmaz ise iki 9 yapar.

Mayıs'ın 14'ü 1'dir. Mayıs 21'inde çıkar.

Mayıs 7'sinde yağmur yağmazsa bölgede ekin olmaz.

Gündönümü sıcak geçerse güz yağış geçer. Serin geçerse sonbahar yaz geçer.

Ayın ağzı aşağı bakarsa ve biraz da pus varsa yağış gelir. Dik bakarsa ağzı kurak geçer.

Baca dumanı yukarı giderse bahar gelir. Eğer baca dumanı aşağı kibleye doğru giderse baharın gelmesine bir dokuz daha vardır.

10. ayın onu gelmeden de üzümler toplanır.

Ayın yenisinde budanan, toplanan yaprak ne kadar salamura kurarsan kur çürür.

Gökteki ayı yedi gün takip edeceksin bu yüzden.

Ansızın gelen bulutlar yağmur getirir.

Rüzgâr aşağıdan gelir ve soğuk eserse yağmur yağar.

Arı peteğine geri dönerse yağmur gelir. Hayvan dışarıda kalmaz.

Çoban hesabında normal takvime göre 13 gün fark var. 14'ü ayın biri sayılır. 13 gün önce gider bu takvim.

Mart 9'u, Mayıs 7'si sayılı soğuklardandır.

Sebze ekerken Mayıs 7'si takip edilir. Yeni ay doğunca beş gün sebze ekilmez birinden beşine kadar.

Ayın tam beşinde domates fideledim. Biz dikiyok ama bugün ayın beşi hayırlısı

Allah'ım dedim. Yarısını diktim yarısını bıraktım. Öbürsü gün diğer tarafı diktim. Domatesler oldu bir tane yiyemedim. Çürüdü gittiler. Fasulye ekersen de kurtlanır. Yetişir ama yenmez (K.K.2).

Mayıs 7'sinde yüzde doksan ya kırağı yağar ya da dolu olur.

Mayıs 7'si en son soğuktur.

Hasat zamanı iklime göredir. Eskiden ağustos'ta yapılırdı şimdilerde haziran'da yapılıyor.

İlk yapılan buğday hasatının patozunu evine koy, derler. Bereketli olur, derler.

Kocakarı soğuğu, mart ayının içindeki cemreler düştükten sonra gelir.

Koç katımı, eylül ayında olur. Yayladan dönüş başlar.

Saat, Çoban Yıldızı'nın doğuşundan ve geldiği konumdan takip edilir. Çoban Yıldızı doğunca koyun yürür, yayılır (K.K. 114).

Elma toplayıp kasaya koyacağın zamandır. Zamansız yaparsan elmalar çürür.

Elmanın desturu ile üzümün desturunun arası bir haftadır.

Dokuzuncu ayın 10'u gelmeden elmalar toplanır.(K.K.5).

Zenginlik ve berekete dair de şöyle bir anlatı vardır:

“Peygamber Efendimizin buyruğu vardır. Dünyada zengin olmak için arpa ekeceksin buğday değil. İşin rast gitmedi ise koyun davarı alacaksın. Davar güdeceksin. Ondan da zengin olmadın dul bir kadın alacaksın. Kadının malı mülkü çok olacak. Üçünden de zengin olmadın mı hatayı kendinde arayacaksın” (K.K.8).

Halk Baytarlığı konusunda anlatılanlar da şöyledir.

Hayvanlarda hastalık olursa kuyruğunu kanatırlar.

Hayvan hasta ise kulağından kan alırlar.

Hayvanın ağzına sülük giderse ekmeğin arasına katran koyup hayvana yedirirler.

(K.K.4)

3.2. Mevsimlik Bayramlar

Mevsimlik bayramlar, doğanın döngüsüne ve tarım faaliyetlerine bağlı olarak kutlanan önemli etkinliklerdir. Bu bayramlar, hasat zamanları, baharın gelişi veya kışın sona erişi gibi doğal olaylarla ilişkilendirilir. İnsanlar, toplumun ortak kutlamalarıyla birlikte mevsimsel değişimlere uyum sağlar ve doğanın bereketine şükranlarını sunar. Bu bayramlar, geleneksel ritüeller, danslar, müzikler ve özel yemeklerle kutlanır. Mevsimlik bayramlar, toplumun sosyal bağlarını güçlendirir, kültürel kimliklerin korunmasını sağlar ve insanları doğayla olan ilişkilerine odaklanmaya teşvik eder.

3.2.1. Abrilin (Nisan) Beşi

Mart Dokuzu’ndan (21 Mart) sonra havalar biraz ısınınca, Abril Beşi’nde birden bastıran şiddetli soğuklar ve don olayları olur. Soğuklar o kadar şiddetlidir ki halk arasında “Kork Abrilin Beşi’nden, Öküzü Ayırır Eşinden.” sözü dillerden dilere, yörelerden yörelere dolaşmaktadır. Bu dönemde daha önceki sıcaklara aldanarak yaylaklara göçenler, geri döner. Abril Beşi geçince de tarlaların ekim ve dikim işleri başlar. Sitte-i Sevir (20-25 Nisan) Abril (Nisan) ayının 7. günü ile 12. günü (20-25 Nisan) arasında altı gün süren bir fırtınadır. Bu fırtına “Sitte Sevir, Her Saati Bir Devir” söylemiyle, bir dakikası bir dakikasını tutmayan, tutarsız fırtına diye adlandırılır. Halk takvimine göre yeni bir devreye girilirken ilgili yerleşim yeri, barınma, giyecek, yiyecek, ısınma vb. durumlarda tedbirler alınır. Yaylak ve kışlak yaşayışı bu duruma

göre gözden geçirilir ve ona göre gidilir. Yaylacılık bölümünde de değineceğimiz gibi Abrilin Beşi geçtikten sonra hemen hemen ekime kadar hayvanlar uzun bir yolculuğa, yayla yolculuğuna başlar.

Netice itibariyle martın sonlarından nisan ayının sonlarına kadar süren, Anadolu'nun farklı bölgelerinde “Abrilin Beşi” olarak tanımlandırılan her ne kadar bilinse de özellikle tarım, hayvancılık, yolculuk, deniz işleriyle uğraşan kişiler tarafından adı geçen dönemin ortaya çıkaracağı fırtına ve soğuk toplumu korkutur, çaresiz bırakabilir. Bilhassa kırsal bölgede yaşayan, geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlayan yöre halkın, bu günlerde çaresiz duruma düşmemeleri için ayrıca bir önlem alması gerektiğini bilmektedir. Bu dönem hayvanların yiyeceklerinin azaldığı, hatta bittiği, soğukların zirve yaptığı çok soğuk aylardır. Bu dönem hemen hemen nisan ayının sonuna kadar (20-25 Nisan) sürer; sonu, baharın geldiğinin de müjdecisidir.

3.2.2. Ficenik Bayramı

Tokat'ın Zile ilçesi Acısu köyünde her yıl nisan ayında kutlanan bereket ve eğlence yanında kısmet açma bayramı olarak da geçmektedir. Birliğin beraberliğin, kültürel bağlılığın yüzyıllardır Oğuzların Kayı Boyu'na bağlı Beydilli Aşireti'ne dahil Alevi (Sıraç) toplumu tarafından kutlanmaktadır. Daha köylülerin işlerinin başlamadığı ve çiçeklerin baharı müjdelediği bir ay olan nisan ayında her yerin yeşile büründüğü, bereketin ve mahsulün bol olması temennisiyle kutlanan hemen hemen birçok yöreden insanların geldiği ve kaynaştığı bir bayramdır.

Adı geçen bu bayramda kızların ve erkeklerin kaynaşmasının olduğu bu özel günde kızlar rangârenk kıyafetleri ve ellerinde sepetleriyle meyve çiçeklerini toplamaya gider ve birbirleriyle hoş sohbet ederler. Daha sonra da toplamış oldukları bu çiçekleri ve yedi pınardan topladıkları suyu; maniler, türküler ve güzel deyişler eşliğinde köy meydanında kurulan “Ficenik Kazanı”na dökerler. Tek kızı olan kişi varsa onun üzerine cecim örüsü örtülür, ardından bu kız adı geçen kazanın yanında bekler. Aynı zamanda şerbet yapıldıktan sonra da törende bulunan topluluğun kendine özel (küpe, kolye, yüzük vs.) eşyalarını maniler eşliğinde sahiplerine sıradan dağıtılırken eşyanın sahibi olan kişi ise okunan maniye sahip çıkar. Okunan bu manilerden sonra “ficenik kazanı” boşaltılarak meydana toplanan topluluğa bu ritüelin sağlık, huzur, mutluluk ve bol kazanç getirmesi dilekleriyle dualar eşliğinde bayram sona erer (K.K.79).

Sonuç olarak halk takvimi, toplumların sahada edindikleri tecrübeler neticesinde ortaya çıkan kavramlardır. Özellikle tarımla uğraşan toplumların yapmış oldukları işler gereği her şeyin bir yeri ve zamanı olmasından ötürü yapacakları işleri bir dengeye oturtmaları gerekmektedir. Bu da ancak yaparak yaşayarak oluşabilecek durumlardır. Eskiden beri süregelen toplumlarda insanlar bu durumları tecrübe ederek kendilerince takvimler oluşturdular.

Örnek verecek olursak kışlak da kalan koyunlara nisan sonundan kasım sonlarına kadar koç katımı yapılmakta ve ekim biçme zamanı olmaktaydı. Bu nedenle bu ayların tecrübeleri onlara yaylacılık yapılacak zamanı, koyunların üremesini, bağ, bahçe ve ekim, dikim işlerinin ne zaman ve nasıl olacağı noktasında yardım etmiştir. Kendilerine göre bir takvim oluşturmuşlardır.

Halk takvimi, özellikle geçim kaynağı tarımdan olan toplumlarda çok önem arz etmektedir. Çünkü bu takvim sayesinde toplumlar, bayramlarını, şölenlerini, hasatlarını yapmışlardır. Eğer toplum adı geçen takvime zamanında uyum sağlamazsa zararını yine kendi çekecektir.

3.2.3. Hıdırellez

Anadolu ve Balkan Türkleri arasında bilinen Hızır Günü denilen Hıdırellez, halk arasında yaygın inanışlara göre Hızır ve İlyas Peygamber'in bir araya geldikleri günün anısına kutlanan bir halk bayramıdır. Hıdırellez kelimesi, Hızır-İlyas adlarının halk ağzında birleştirilmiş halidir. 6 Mayıs gününe denk gelir. Müslümanlarca Hızır ve Hristiyanlarca da Aziz Yorgi adına kutlanmaktadır. Bu bayramın kökü İslam ve Hristiyanlık öncesi İlk Çağ, Anadolu, Orta Asya kültürlerinden alınmıştır. Hıdırellez, Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmesinden sonra Hızır ve İlyas kavramları etrafında dinî bir içeriğe bürünmüştür. Böylece Anadolu ve Balkanlar'da Hristiyan-Müslüman kültür etkileşimi sonucunda 6 Mayıs tarihi Aziz Yorgi ve Hızır İlyas kültürünün iç içe geçmesi ile kutlanmaya başlanmıştır (Ünal, 2017, s.157). Anadolu'da “ *Her vaktini hazır, her geleni Hızır bil*” veya “*Her geceyi Kadir, her geleni Hızır bil*”, “*Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez*”, “*Hızır gibi yetişti*”, “*Hızır uğramış*”, “*Hızır'ın eli değmiş*”, “*Hızır neredesin?*”, “*Hızır yetiş imdadıma!*”, “*Ey Hızır beni müşkülден kurtar.*” gibi atasözü ve deyim haline gelmiş ifadelerin kullanılması ve pek çok hastanede Hızır Acil Servislerin kuruluyor olması, Hızır inancının güçlenerek

yaşatıldığını gösterir (Uca, 2007, s. 151).

Hıdırellez’de yaşlılar yeni bir yıla erişmenin, yetişkinler geçimleri için gerekli olan hayvansal, bitkisel bolluk ve berekete kavuşmanın, gençler ve çocuklar da eğlenmenin tadını çıkarırlar. Hızır ve İlyas çevresinde oluşan efsanelerle Hıdırellez adı, sosyo-kültürel bir sembol halini almıştır. Böylece, pratiklerde ifade edilen dileklerin kabulü için sihri-dinî bir zemin yaratılarak eski Türk yaşamının ve dolayısıyla inanç sisteminin dinî-büyüsel pratiklerine İslâmî renkler verilmiştir (Türk Halk Kültüründe Hıdırellez, 2023).

Türklerde eskiden beri Hızır anlayışı var olagelmıştır. Gök sakallı kocadan İslamiyet’teki Hızır’a kadar yaygın bir inanış ve anlayıştır. Eski Türklerde bilge kişiler olan Eski kocalar İslamiyet’le birlikte isim değiştirerek Hızır’a dönüşmüştür. Hızır, Türklerde: “kıdır, kısır, gök sakallı kocalar, çora, kıdır beg, altın sakallı ak koca, aksakallı kocalar, kayın ağacından inen” olarak destanlarda yer almaktadır. Bu isimler zamanla yerini Hızır anlayışına bırakmıştır (Ögel, 2006, s. 91).

Hıdırellez kutlamaları yaz bayramına merhaba niteliğindedir. Hızır’ın doğaüstü meziyetlerinden temenni ve isteklerde bulunmak, yardım dilemek, adeta toprak ananın yeni dönemde dirilişini kutlamak için düzenlenir. Örnek verecek olursak Hıdırellez’den bir gün önce meyve veren çiçek açmış yedi ağaçtan çiçekler toplanıp daha sonra da suya konulup bekletilirse Hıdırellez günü o su ile yıkanmanın sağlık, sıhhat, güzellik ve şifa getireceğine inanılır. Hıdırellez günü dolapların kapakları, çekmeceler, yiyecek kapları, ambarlar, cüzdanlar vs. hepsi açık bırakılır. Hıdırellez gecesi kapı yanına taş konur. Eğer taşın altı karınca dolarsa o yıl bolluk, bereket olacağına inanılır. Hıdırellez sabahı sabah erken sağlıklı olmak ve uğursuzluklardan kurtulmak için çimenliklerde yuvarlanılır. Hıdırellez günü gençler toplanır. Maniler okunur.

3.2.3.1. Hıdırellez Zamanı Yapılan-Yapılmayan Uygulamalar ve Pratikler

Tokat’ta Hıdırellez “Eğrice” adı ile adlandırılmaktadır. Hıdırellez zamanı yapılmaması gereken işler yapılırsa bazı şeylerin eğri olacağına ve işlerin eğri gideceğine inanılmaktadır.

5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gecenin sabahında akarsudan nur akar, bu suda yıkananların o yılı sağlıklı geçireceklerine inanılır.

Hıdırellez günü hiçbir yeşillik koparılmaz.

Hıdırellez günü türbeler ve mezarlıklar ziyaret edilir.

Evde kalmış genç kızlar ve evlenmek isteyen gençler geleceğe ait evlilik dileklerini ve dualarını Hıdırellez gecesini yaparlar. Gül ağacının dalına dilekler asılır. Gül ağacının dibine çizili sembolleştirilmiş niyetlerin olduğu kâğıtlar gömülür.

Evlenmek isteyen gençler akşamdan tuzlu yiyecekler yerler, su içmeden sağına yatarlar. Bu işlemi yaptıktan sonra kimse ile konuşmamaları gerekir. Evlenecekleri kişi kim olarsa rüyalarında o kişiyi göreceklerine dair bir inanış mevcuttur.

Kısmetinin açılmasını isteyen genç kız veya delikanlı, Hıdırellez günü sabah namazından sonra kibleye bakan yedi çeşmeden su içerse o yıl evleneceğine inanılır.

Genellikle bekar kızlara, hamile kadınlara Eğrice Zamanı iş yaptırılmaz. Hamile kadın Eğrice Zamanı iş yaparsa doğacak çocuğun ya da evde baktığı hayvanlarının yavrusunun mutlaka bir yerinin eğri olacağına inanılmaktadır.

Eğrice Zamanı yıkama bezi yumruk şeklinde bırakılırsa doğacak olan ilk yavrunun da ayaklarının öyle olacağına dair inanç vardır. Bu sebeple Eğrice Zamanı kullanılan bezler dahi eğri büğrü bırakılmaz.

Tüm temizlik işlemleri Eğrice Zamanı gelmeden bitirilir. Hıdırellez Zamanı temizlik yapılmaz.

Hıdırellez Zamanı insanlar Hızır Aleyhisselam'ın bereketinin ve şifasının kendilerine, hanelerine uğraması için bazı uygulamalar gerçekleştirilir:

Hıdırellez günü dolapların kapakları, çekmeceler, yiyecek kapları, ambarlar, cüzdanlar vs. açık bırakılır.

Bir kaba akşamdan un konulur. Ertesi gün o kaptaki unda farklı bir dokunuş izi var ise eve Hızır'ın uğradığına ve elini değdirerek bereketini bıraktığına inanılmaktadır.

Hıdırellez günü yedi farklı çeşmeden su toplanır. O su içilip ve o su ile yıkanılırsa hastalıklardan arınma ve şifalanma gerçekleşeceğine inanılır.

Hıdırellez'den bir gün önce meyve veren çiçek açmış yedi ağaçtan çiçekler toplanır. O çiçekler suya konup bekletilir. Hıdırellez günü o su ile yıkanmanın sağlık, sıhhat, güzellik ve şifa getireceğine inanılır.

Hıdırellez günü herkes işi gücü bırakıp kırlara çıkar. Kırlarda eğlenceler olur. Hıdırellez günü salıncaklar kurulur. Salıncakta sallandıkça tüm kötülüklerin, tüm hastalıkların arkada kalacağına inanılır.

Hıdırellez günü gençler toplanır. Maniler okunur:

Ey Hızır Hızır baht getir
Sen ey yiğit ateşe pür getir,
Haydi, atla Hızır seninle, ser getir.
Bugün Hıdırellez salavat getir.

Evlerin kapısı yemyeşil otlar ve çiçeklerle süslenir. Bu yapılan işlemin eve uğur getireceğine, ferahlık getireceğine inanılır.

Aynı zamanda güzelliklerin kapıda, kötülüklerin ise dışarıda kalacağına dair bir alt inanış da mevcuttur.

Topluluk o gün en temiz ve güzel elbiselerini giyer. Ekonomik durumu iyi olanlar daha yeni kıyafetler alırlar.

Bazı köylerimizde halk Hıdırellez'den bir gün önce oruca niyetlenir.

Mezarlıklar ziyaret edilerek dualarda bulunulur. Komşular, akraba, tanıdık kim varsa gezilir. Küsler barıştırılır.

Adı geçen günde Hıdırlık adı verilen mesire alanlarında halk oyunlar oynar, yarışmalar düzenler ve geniş katılımlı ziyafetler verilir.

Hıdırellez zamanında tüm dertlerden, sıkıntılardan, hastalıklardan, karanlık olan ağırlıklardan kurtulmak için gece ateşin üzerinden atlanılır. Ateş gibi aydınlık olmak ve ateşin dumanı gibi sıkıntıların tez uçması temsili inancı vardır. Ateşten atladıkça tüm sıkıntılar dökülür, derler. Ateşin üzerinden üç kez atlanılır ve bir daha ardına bakılmaz.

Tokat'ın Almus ilçesi Ataköy beldesinde inanca göre herhangi bir kesici alet alta, bıçak vb. kullanılmaz. Tarlaya tohum ekilmez, sütler yayıkla yayılmaz, dikiş olmaz, kesme ve biçme işlemi yapılmaz. Hıdırellez'in arefesindeki gece gül ağaçlarının altına demir para koyulur. Ertesi gün, gün ağarınca kalkılarak gül ağaçlarının dibine konan demir paralar oradan çıkarılır ve cüzdanda ya da bir yerde muhafaza dilir. Bu para bir şekilde kaybolmayacak durumda saklanır ya da cüzdanda taşınırsa o yıl maddi anlamda darlığa düşülmeyeceğine inanılır.

Hıdırellez gecesi kapı yanına taş konur. Eğer taşın altı karınca dolarsa o yıl bolluk, bereket olacağına inanılır.

Hıdırellez sabahı sabah erken sağlıklı olmak ve uğursuzluklardan kurtulmak için çimenliklerde yuvarlanılır.

Hıdırellez günü evin bereketinin azalmaması, gelecek yıla kadar devam etmesi için ekmek, hamur, un, yoğurt, süt, tuz, şeker gibi bereketin sembolü yiyecekler kimseye verilmez.

Hıdırellez günü makasla iş görülmez. Doğacak çocukların veya hayvanların makas kullanılırsa dudaklarının yarık doğacağına inanılmaktadır.

Hıdırellez günü erkenden uyanmak gerekir. O gün geç kalkan kişinin kısmetinin kaçacağına inanılmaktadır.

Hıdırellez günü ev süpürülürse evin nasibinin de süpürüleceğine inanılmaktadır. Nasip evden dışarı çıkmasın diye ev süpürülmez (K.K.25), (K.K.28), (K.K.31), K.K.79), (K.K.91), (K.K.96), (K.K.97).

3.2.4. Koç Katımı

Tokat ve çevresinde özellikle kışın başlangıcı olarak “Koç Katımı” adı ekim sonundan kasım ortalarına denk gelen zamanlar olarak kabul edilir. Bu zamanlara denk gelen zamanlarda yörenin hakim tepelerine kar yağar. Bu tarihlerden sonra da yüksek kesimler (ilçeler, köyler) bahar mevsimi gelinceye kadar yılın karını kalıcı olarak misafir eder. Bu da takvimin başlangıcı olarak önem arz eder. Yapılacak işler bu zamana göre ayarlanır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanları otlatmaları için çobanların alınması bu zamanlarda yapılır. Eğer kendi hayvanlarını kendileri otlatmıyorsa tutulacak çobanla pazarlık “Koç Katımı’ndan Koç Katımı’na Kadar.” diyerek pazarlık yapılır ve parası ona göre verilir.

Haziranın ortalarından itibaren sürüden ayrı tutulan ve çoban tarafından otlatılan koçlar bir şenlik havası içerisinde süslenerek dualar eşliğinde sürüye katılır. Yaklaşık olarak yirmi beş ile otuz beş arası koyuna bir koç besiye çekilir. Bu güne verilen ad “Koç Katımı”dır. Koç Katımı’nın yapılacağı bugün adeta bir bayram havası içerisinde. Koçlar gelin almaya gider gibi rengârenk süslenir. Adı geçen ritüelin yapılacağı yerde katmer, gözleme, çökeliklilerin yapılacağı saclar hazırlanır, ateşler

yakılır, eğlenceler düzenlenir. Koç Katımı, başka bir söylemle koçlarla koyunların bir araya getirilmesi ve çiftleştirilmesidir. Yöremizde bu rituel eskiden damat ve gelinin gerdeğe girmesine benzetilirdi. Bu dönem aynı zamanda yaz telaşının bitmesi kış hazırlıklarının da başlangıç dönemidir.

Koç Katımı; aynı zamanda koyunların doğum vakti olarak bilinir. Bu dönemde koyunun sinirli, kızgın tavırlar içerisine girmesi nedeniyle koç ile birleştirilmesi gerekir. Çünkü koç katımı olmazsa önümüzdeki sene koyunlar yavrulama yapamaz. Koç katımı güzün habercisidir. Yani koyunların döllenmesi zamanı güz mevsimine denk gelir. Aynı zamanda da koçların çiftleşmesi için koyunların arasına salınması, soğukların başlangıcı kışın habercisi yani yukarıda bahsi geçen halk takviminin de oluş sebeplerindendir. Bu dönemlerde bilhassa ekim ayının sonları ile kasım ayının ortalarında döllenmeleri maksadıyla koyun sürülerine seçilmiş koçlar güçlü-kuvvetli damızlık koçlar olmalıdır.

Bir başka kaynak kişimiz ise koç katımı için özel bir riüel yapılmadığını, koçları ayrı tutmadığını önemle belirtmektedir. Bunun sebebi olarak da koyunların artık eskisi gibi yaylaya gitmediğini özellikle koç katımını yaylada sürekli bu işleri yapanların yaptığını anlatmaktadır.

3.2.5. Mayıs Yedisi

Mayıs ayının yirminci gününe denk gelen güne “Mayıs Yedisi” denir. Aynı zamanda Hıdırellez olarak da adlandırılır. Bolluğun, bereketin ve şifanın olduğu zamandır. Hem de mayıs ayının en soğuk günüdür. Mayıs yedisi baharın bitişi yazın başlangıcıdır. Mayıs yedisinde şaşırtıcı şekilde soğuklar olur. Kaynak kişilere göre sıcaklar oldu diye sobalar kaldırılır. Fakat bir anda gelen aşırı soğuklar insanları şaşkına çevirir. Mayısın yedisinde yağmur çok yağar ve haftalarca sürer. Bundan dolayı mayıs ayının yedisinin soğuk bir gün olacağını söyleyenler olduğu gibi uğurlu bir gün olduğunu ifade edenlere de rastlanmaktadır. Hızır Aleyhisselam'ın her an kapıyı çalabileceğine, bir yıl içerisinde güzel şeylerle karşılaşacağına, izzet-ikramda bulunabileceğine inanılır. Hatta Hıdırellez zamanına da denk gelen mayıs yedisinde bu yüzden temizlik ve günlük işlerin yapılmadığı da görülür. Türbe ziyaretleri yapılarak şifa aranır. Mayıs yedisinde yağın yağmurların daha şifalı olduğu romatizmal hastalarına da şifa verdiği söylenir (K.K.23).

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler bölümünde değerlendirilen Mayıs

Yedisi Bayramı, Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'nde yerini almıştır. Halk arasında Mayıs Yedisi Bayramı, tüm Türk toplulukları için önemli görülen ve diğer bahar bayramları olan Nevruz ve Hıdırellez ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Özellikle Hıdırellez ile Mayıs Yedisi Bayramı, ritüelleri bağlamında birbiriyle benzerlik göstermektedir. Ancak, Nevruz ve Hıdırellez çok geniş alanda kutlanan ve başvurular sonucunda UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne girmiş iken Mayıs Yedisi Bayramı, Doğu Karadeniz Bölümü gibi sınırlı bir coğrafyada kutlanmaktadır (Genç, Türkay, 2021, s. 36).

3.2.6. Nevruz

Çalışmamız sırasında sahada doğrudan Nevruz ile ilgili anlatıya rastlanılmamıştır.

3.3. Yaylacılık Gelenekleri

Yaylalar, genellikle konar-göçer insanların küçükbaş ve büyükbaş hayvanlarıyla hayatlarını idame ettirdikleri; aynı zamanda da geçmişten günümüze bozkır medeniyetinin sürdürüldüğü alanlardır. Bu bozkırlar yüzyıllar boyu insanların hareket alanı olarak kullanılmıştır. Yaylacılığın bu hareket alanının merkezinde insan var gibi görünse de esas itibarıyla yaylacılık, hayvancılık ve hayvanlar üzerine kurulmuştur. Geleneklerin ve kültürlerin oluşmasında göçerliğin ve hayvancılığın önemli fonksiyonlara sahip olduğu bilinmektedir. İklim şartlarının çok çetin olduğu yaylalarda yaşamak büyük bir maharet gerektirmektedir.

Yaylaya göç günümüzde motorlu taşıtlar vasıtasıyla gün içerisinde gerçekleşse de geleneksel göç sürecinde bu durum haftalarca sürebilmektedir. Göçün bir sistematığı bulunmaktadır. Bu sistem dâhilinde göç, baştan sona bir düzen içinde gerçekleşmektedir (Burkay, Oğuz, 2019. s. 595).

Türk kültüründe, geleneğinde sosyal hayatında yaylalar ve yaylacılık büyük ve bütünleştirici bir öneme sahiptir. Yaylalarda hayatlarını idame ettiren konar göçerler yüzyıllarca bu mekânları gerek kiralarak gerekse de sahiplenerek buralarda yaşamayı ve hayatlarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Yaylalar sadece bir üretim alanı olarak görülmemelidir. Yaylalar aynı zamanda mesire alanı, doğayla baş başa kalmak anlamında sağlıklı yaşam alanı ve bir o kadar da

doğal yaşam alanı olarak da kullanılmıştır. Anadolu'nun birçok yerinde yaylacılık faaliyetlerinin yapılıyor olması ve bu yapılan faaliyetlerin insanlarımızın geçim kaynağına dönüşmüş olması halen günümüzde yaylacılığın öneminin devam ettiğinin de işaretidir.

Mayıs 7'si gelince yaylaya çıkılır.

April 5'i öküzü ayırır eşinden. Adamın biri süte gitmiş. O zamanın dışında. Kış tutmuş. Kış tutunca da öküzün biri ölmüş.

Kuzunun körpesi, martın arpası, derler.

Yayla göçü Mayıs 7'sinden ekime kadardır.

Yaylada geçici yerleşke olan çadır yerleşkeleri vardır.

Burada bir yayla türküsü söylenir. Size bir dörtlük söyleyeyim. Yayla türküsü:

Yayla senin üç gün işin bitmez mi

Çekil bacı böyle bir tarafa gitmez mi

Benim eski derdim bana yetmez mi

Bir dert de sen kattın yayla

Yayla köye 5 km. Yakın olduğu için insanlar yaya olarak günü birlik çıkarlar. Hayvanlar ise yaylada kalır (K.K.1).

Fotoğraf 3. 1: Almus Çatak Yaylasından Görüntüler

3.3.1. Hacılı Köyünden Dumanlı'da Yaylacılık

April beş olunca Hacılar, Gökdere, Çayköy, Arzupınar'dan koyunları otlatmak için yaklaşık olarak ekimin sonuna kadar Dumanlı Yaylası'na çıkılır.

Fırında 15-20 günlük ekmek yapılır. Eşeklerin üzerine çulları atılır. Yükleri yüklenir.

Koyunlar ile yürüyerek Dumanlı Yaylası'na çıkılır. Eskiden bu yolculuk on gün sürerdi.

Dinlenme ve yatış yeri olarak Şenyurt'ta kalınırdı.

Eşeklerin üzerinde hurçlar, atların yalları olur.

Yaylaya vardıktan on beş gün sonra traktörlerle aileler gelir.

Yaylada kara çadır kurulur. Altı direkli kara çadır normal vatandaşların çadırıdır.

Dokuz direkli kara çadır ise ağaların çadırıdır. Bu çadır içerisinde rahat beş yüz ile bin arası koyun olur. Yoldan geçen yolcular çadırların direklerine bakardı. Hangi çadır daha büyük ise orada karnını doyurmak için çadıra varırdı.

Yayla göçü öncesi kazadan beladan korunmak ve yayla göçünün verimli olması için adak kesilirdi. Kavurma yapıp yenilirdi. Bir adaklık da çobanların yolda rızıkları olsun diye kesilir, kavurma yapıp yanlarına konulurdu.

Göçün başını çeken at olduğu için göç kervanının başındaki atlar süslenir.

Sabah koyunları kadınlar sağlar. Koyunlar gece olunca eşmede yatar.

Koyun kuzularken çıranın ışığı ile kontrol ederdik.

Dumanlı Yaylası bin çadır kabul eder.

İnsanlar Gümüşhane, Erzincan yöresinden de Dumanlı Yaylası'na yaylacılık amacıyla gelir ve hayvanlarını otlatmak için oradan yayla yeri kiralarlardı (K.K.98).

Fotoğraf 3. 2: Dumanlı Yaylası

Fotoğraf 3. 3: Dumanlı Yaylası ve Eski Yayla Evleri

3.3.2. Hubyar Tekeli

Yayla dönüşü yayla cemi yapılır. Cem yaparken dede muhabbet eder. Hırsızlık, uğursuzluk, pirsizlik, yolsuzluk, küslük etmeyin, der. Dede, üç duvaz imam okur. Kırklar semahı olur. Kırklar semahından sonra gönüller semahı yapılır. İyi dileklerle temennilerde bulunulur. Erenlerden, evliyalardan hayır himmet istenir, hayvanlarının sütlerinin, yoğurtlarının bolluğu için. Güneşin doğuşunu seyrederler. Orada Dokuzlar'a kurban keserler. Davar mal çoktur. Herkes bir davar alan çıkıyordu. Önceden göç at, eşek sırtında olurdu. Şimdi arabayla çıkılıyor.

Burada kışları çok çetin geçer. Kışın araba çıkmaz buraya. 2646 rakım yayla. Tekeli Dağı, Tekeli Yaylası. Bu yayla Cumhuriyet öncesi padişah tarafından Hubyar'a tahsis edilmiş. Bu yaylayı çoğunlukla köy halkı kullanır. Cumhuriyet öncesi fermanlık toprak. Fermana yazar. Kışın zor. Rüyasında gören, adağı olan gelir. Haziran, temmuz, ağustos bazen de eylül yayla dönemi olur.

Yayla Evi- Sayvana Evi

Koyunu kurbanlık

Arpası yemlik

Fermanı rabıt

Hubyar Sultan

Bu dörtlük fermana yazar.

Tekeli Yaylası, Dumanlı Yaylası ile karşı karşıyadır. Burda geçim zor. Ekmeğin bitse uzağa gitmen lazım. 10. ay dedin mi kış başlar burada (K.K.97).

Temmuzun son pazar günü Hubyar şenlikleri yapılır. Şenlikler on yedinci senesine ulaştı. Özel günlere denk gelince gününde değişim olabiliyor. Koronadan dolayı sadece bir sene yapılmadı. Aralıksız devam eder.

Peyik Baba

Yayladan incekleri gün herkes oraya gider.

2500 rakım yüksekte bir yer orası. Herkes orada kurbanını keser. Her yerden insanlar gelir. Unla tereyağı ile yağlaşlar yapılır.

Yunus Evliya

Tam belin üstünde Hafik ile bizi ayıran yerdedir.

Malıma, davarıma bir şey olmasın. Allah malımı, davarımı korusun diye orada kurbanlar kesilir (K.K.96).

Fotoğraf 3. 4: Tekeli Yaylası Yayla Evi

Fotoğraf 3. 5: Tekeli Yaylası Yayla Evi İçi

Fotoğraf 3. 6: Tekeli Yaylası

3.3.3. Karaçadır Yaylacılığı On İki Direkli Çadır

Yine bu da yakın civarda olan Şenyurt kasabasından 1957 doğumlu Duran Bozdemir, anadan (dedesi, babası ve kendisi) doğma yaklaşık olarak yüz-yüz elli yıllık yaylacıyız diyerek sitemli bir şekilde sözlerine devam etmektedir.

Otlattığı koyunların yine çok eskilerden (93 Harbi) Rusya'dan göç ile getirdikleri “Hemşin koyun”larıdır. Bu koyunculuğu yapanın tek kendisi olduğunu söylemektedir. Çünkü o bölgede çobanlık yapan yaklaşık on çoban daha olduğunu fakat onların mor koyun ya da daha başka cins koyunculuk yaptıklarını söylemektedir.

Duran Emmi, dedesi zamanından bugüne yaklaşık 100 km uzaklıktaki Dumanlı Yaylası'nda koyun ve koçlarını yayladıklarını önemle belirtmektedir. Bulundukları bölge olan Şenyurt kasabasının sadece kışlak olduğunu, hayvanlarını burada hazır yemlerle beslediklerini, zamanı gelince mutlaka yaylaya götördüklerini önemle vurgulamaktadır.

Yayla zamanı eskilerin deyimiyle (april beş) dedi mi mutlaka yaylaya çıkmaları gerektiğini söyler. Hatta üzerine basarak der ki “Bizim yöremizde mayıs yedisine hayvan kalmaz. Nisan yirmisinde mutlaka yaylaya yol alırsınız.”

Yayla onun için adeta dede, baba mesleği olmuş, anlatırken bile heyecanlanan yaylayı ve yaylacılığı iliklerine kadar hisseden bir çoban.

Yaylaya yaklaşık olarak on gün süren bir yolculuktan sonra ulaşmaktadırlar. Hemen hemen bu yaylada yirmi beşe yakın köy vardır. Duran Amcalar, dede ve babası zamanında ağaların kullandığı on iki direkli kara çadır kullanırlarmış. Bu onlar için çok önem arz etmekteymiş. Çünkü yaklaşık olarak kaldıkları altı ay süre zarfında gelen tüm misafirler, durumu zayıf olanlar ve oradan geçerken konaklayan misafirleri hep burada ağırlarlarmış. Bu çadırların içerisinde de beş yüze yakın koyun yaşarmış.

Koyunlarla ve yayla ile hayat sürmüş bir çınar olan Duran Emmi eskiden teneke teneke peynir ve çökeliğin yapıp satıldığı yaylalardan, yine aynı sayılarda koyunu olmasına rağmen, satışa yönelik bir şey yapamamalarını artık herkesin her şeyi hazır almasına yorumluyor. Çünkü eskilerden çoluk çocuk hep beraber gittikleri yaylalara şimdi ne hanımını ne de çocuklarını götürebilmektedir.

Hasta olan karısı artık eskisi gibi yaylalara gidememekte, okuyan iki oğlu da babasının sürdürdüğü yaylacılık geleneğine sahip çıkmamaktadır. Bu nedenle “Bu Hemşin koyunculugunu ve yaylacılığı dedem, babam ve benden sonra kimse yapmaz.” diyerek derin bir of çekmekte muzdaripliğini dile getirmektedir.

Ayrıca Duran Emmi, bu hayvanları nisanın yirmisi gelince yaylaya çıkarır; fakat yaklaşık iki yıla yakın zamana kadar bu yaylalara çıkarken günümüzde o bölgenin muhtarlıklarından izin almaları hatta para vermeleri gerektiğinden yakınmaktadır. Çünkü Dumanlı Yaylası’nın köylerinde hayvancılık daha kalmamış fakat köylüler muhtara baskı yaparak büyük meblağlar istemektedirler.

Paraları vermezsek eğer köy halkı bu koyunlarını bu köyde oturmayanlar otlatmakta diye jandarmaya şikâyet etmektedirler. Ancak izin verildiği takdirde kiralama yoluna gidilmesi gerekiyor. Başka bir yol da yine kiralama yoluyla orada ikâmet göstermemiz gerekiyor.

İkâmet gösterildiğinde de mutlaka güven olması gerekiyor. Çünkü koyunları o köyde oturan bir kişinin üzerine yaptırmak şartı var. Eğer bunu yaparız da daha sonra o güvendiğimiz köylü bize tanımıyorum ya da bu koyunlar benim gibisinden şikâyetle bulunursa işimiz zor, uğraş dur, jandarmaya git gel...

Ben kendimi yaylacı olarak bildim bileli hayvanlarımızı Dumanlı Yaylası'na getiririz. Bizim başka gidecek yerimiz yoktur, hatta buralara gelince herkesin daha önceden alıştığı hangi köy ise altı ay orada bu yaylacılığı yaparız.

Yüzyılımız içerisinde teknoloji gelişti, zamanı geldiğinde artık traktörlerle ya da kamyonlarla yüzlerce koyunu götürmek varken biz gene de on gün süren yayla yolcuğu ile yaklaşık dört beş köy otlatarak Dumanlı Yaylası'na götürürüz.

Fotoğraf 3. 7: Üç Kuşaktır Yaylacılığa Gönül Vermiş Duran Bozdemir

3.3.4. Ucalan, Çamiçi, Ortaalan ve Bahçecik'te Yaylacılık

Ucalan (Üçyol), Ortaalan ve Bahçecik kendilerine ait olan komlarda yaparlardı. Traktörle yayla göçü yapılır.

Yaylalar köyün kendi ormanlık alanındadır.

Yaylada en az beş altı ay kalınır.

Yaylaya mayıs ayında çıkılır on birinci aya kadar kalınır. Şimdi ancak üç ay kalıyorlar.

Yaylada sağılan s  tler en soğuk odada s  t selesinde bekletilir.

Hayvandan ne   r  n alın  rsa ona g  re değerlendirilir. Her   ey taze ve vaktiyle yenir. Yaylacılık ile ilgili   u d  rtl  k s  ylenir (K.K.92).

Yayla senin     g  n i   bitmez mi?

  ekil bacı b  yle bir tarafa gitmez mi?

Benim eski derdim bana yetmez mi,

Bir dert de sen kattın yayla

Fotoğraf 3. 8: Ucalan Yaylası'ndan Bir G  r  nt  

Fotoğraf 3. 9: Çamiçi Yaylası'ndan Görüntüler

Bu bölümün genel değerlendirmesini yapacak olursak yayla ve yaylacılık, çok eskilere dayanan geleneksel, tarihî, kültürel ve ekonomik bir kavramdır. Toplumlar yıllar boyunca yaylalarda geleneklerini, tarihini ve kültürünü yaşatmak için şenlikler yapmakta ve buralarda geleneklerinin yanında kültürlerini sergilemektedirler. Bütün bunların yanında şunu unutmamak gerekir ki yaylalar varsa hayvancılık da vardır. Hayvancılığın olduğu yerde de ekonomi vardır. Çünkü insanlar, yüzyıllar boyunca hayvanlarını otlatmak ve bunlardan elde ettikleri ürünleri de satarak geçimlerini sağlamak için yaylaları vazgeçilmez görmüşlerdir. Şehrimizin büyük bir bölümünde dededen oğula, oğuldan toruna sürdürülen yaylacılık, geleneğin sürekliliğini sağlamaktadır.

Bölgenin hemen her alanında yayla ve yaylanın imkânlarından faydalanan toplum vardır. Tokat Çamiçi, Reşadiye, Tekeli, Dumanlı vb. adını yukarıda da zikrettiğimiz yerlerde birçok kişi yaylalarda yaylacılık faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ancak saha ziyaretlerinde de gördüğümüz ve yazmaya çalıştığımız gibi asırlardır buralardan faydalanan kişiler, bunlara ister konar-göçer, ister yaylak-kışlak, ister atlı-göçebe ve isterse de yarı-göçebe tabirlerini kullanın, artık bu faaliyetleri sürdüremeyeceklerdir. Çünkü teknolojinin gelişmesi, şehirlerde ve köylerde herkesin hazır yiyeceklere, fabrika ürünlerine yönelmesi yaylacılık faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

Aynı zamanda adı geçen faktörler sebebiyle yaylacılığı yapacak, yaylalarda hayvan otlatacak neslin kaybolmaya yüz tutması yaylacılığın önündeki en önemli engellerdendir. Her ne kadar bu durumu olumsuz olarak algılasak da günümüz şartlarında bölgemizde yaylacılık faaliyetleri, sadece hayvancılık faaliyetleri için değil, aynı zamanda turizm, sağlık, yayla şenlikleri, doğa yürüyüşü gibi farklı alanlarda da devam ettirilmeye ve yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak, yaylacılık geleneği ve buna bağlı olarak yapılan ve bölgemizin ezeli geleneklerinden birisi olarak devam eden yaylacılık faaliyetlerinin, her ne sebeple olursa olsun bundan sonra da yüzyıllar boyu devam etmesi en büyük temennimizdir.

3.4. Yağmur Duası Gelenekleri

Yağmurun yağmama hâli, tüm tabiatı, dünyaya hayat veren tüm canlıları (toprak, bitki, hayvan) dolayısıyla da tüm toplumu olumsuz yönde etkisi altına alır (Şişman; 15, s. 86). Toplum bundan ötürü endişelenir ve bir beklenti içerisine girer. Onları ilahî bir

güce sığınmaya ve sığındıkları o güçten temennide bulunmaya iter. O talep, yağmur duası şeklinde karşımıza çıkar. Bunun sonucunda ortaya çıkan uygulamalar, belirli bir kural ve inanç çerçevesinde tekrarlanarak tüm toplumda “yağmur duası” adını alır.

Mevsimi geldiği halde yağmayan yağmurlar ve beraberinde getirdiği kuraklık, hayatı olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla, yağmur yağdırmaya yönelik yapılan törenler, halk kültürü zenginliklerimiz arasında yer almaktadır. Köyün insanların topluca katıldığı yağmur duaları, genellikle bir hoca ya da dede önderliğinde yapılır. Genellikle büyükbaş olmak suretiyle küçükbaş hayvanlar da kurbanlar edilir, yemekler yenir.

Yağmur duası adını verdiğimiz folklor ürünü, yağmura gereksinim duyulması sonucunda doğmuştur. Doğal bir gereksinimin sonucudur. Dünyanın neresinde olursa olsun, kurak bölgelerde yaşayanlarla, yağmur yağma zamanı geçen bölgelerde oturanlar, yağmur yağışını sağlamak amacıyla birtakım uygulamalara başvururlar (Koz, 2007, s. 116).

Yağmur duasında amaç, yağması gerektiği vakitlerde yağmayan yağmurların toplumda birtakım endişelere yol açmaması için (kıtlık, kuraklık) ve Allah’a karşı istekte bulunmaktır. Çünkü bu, inancın etkisinde yapılan bir ritüeldir. Kuraklık çekilen yörede tüm toplum (kadın, erkek, çocuk, yaşlı) imamın ya da dedenin önderliğinde dua ederler. Yağmurun yağmadığı, kuraklığın uzun süre devam ettiği zamanlarda, yeniden yağmur yağdırmak için yapılan tören ve pratiklerdir.

Atlı-göçebe hayatı yaşayan, geçimini daha çok tarım ve hayvancılığa bağlı olarak devam ettiren Türk toplumu için yağmur çok önemlidir. Yağmur bolluktur, berekettir, hayattır, yaşamaktır, varolmaktır. Onun için yağmurun yağmaması felakettir ve önlemek için Allah’a farklı şekillerde duâlar edilir, niyazlarda bulunulur (Şimşek, 2003, s. 79).

Bereket, bolluk ritüellerinin amaç ve uygulama yönüyle tipik benzerlikleri olan yağmur yağdırma ritüeli, bugün ilimizde olduğu gibi ülkemizde, ülkemizde olduğu gibi dünyanın pek çok ülkesinde de yapılmaktadır. Ritüeli her toplum, geleneksel olarak ve kendi inançlarına göre uygulamaktadır.

Yağmur yağmadığı, ekinlerin gelişmediği, otların yeşermediği, suların azaldığı, kıtlık tehlikesinin baş gösterdiği durumlarda halk yağmur duasına çıkar. Yağmur duası için; duyuru ve hazırlık, dua yapılacak yere gidiş, dua edilmesi ve toplu yemek yeme

aşamalarından geçilir. Bu aşamalarda dinsel eylemler ve dinsel olmayan eylemler (camiye gitme, tekkeye ve türbeye gitme, dua etme, oruç tutma, kurban kesme, Mevrit okuma, elbiselerin ters giyilmesi, elleri ters çevirerek yağmur taklidi yapılması, vb.) bir arada yapılmaktadır.

Yağmur duası; bilhassa tarımla uğraşan ve ekmeğini tarımdan kazanan halkların ekim ve dikim aylarının kurak geçmesi halinde yağmur yağması temennisiyle yaptıkları söz ve hareketlerden oluşan geleneksel bir uygulamasıdır (Ekici, 2002, s. 47). Geçiminin büyük bir kısmını tarım ve hayvancılıktan sağlayan toplumlar için topraktan elde edilen mahsulün ve hayvanının yaşam kaynağı olan su vazgeçilmezdir. Aslında su en başta toprak için vazgeçilmezdir. Su, insanoğlunun avcılıktan toplayıcılığa geçmesi; toprağı işlemeyi, meyveleri yemeyi öğrenmesi, buğday tarımı yapmaya başlamasıyla birlikte en önemli ihtiyaç haline gelmiştir. Bu nedenle insanın suyun öneminin farkına varmasının da asıl olarak yerleşik hayata geçmesi ve yiyeceğini topraktan elde etmesiyle başladığını söyleyebiliriz. İnsanlar bu yüzden yerleşim alanlarını her zaman su olan bölgelere kurmaya çalışmışlardır. Tarih boyunca uğruna büyük savaşların yapıldığı görülen suyu elde etme mücadelesi günümüzde de devam etmektedir (Uğurelli, 2022, s. 123).

3.4.1. Büyükyıldız Yağmur Duası

Büyükyıldız köyünde genelde mayıs ayının son pazar günü yağmur duası yapılır. Yağmur duası yapılması için köyün ileri gelenleri karar aldıktan sonra mayıs ayının başlarında tüm köy halkından maddi yardım toplanır. Köylülerden bazıları küçükbaş veya büyükbaş hayvan vererek, bazıları da para vererek yardımda bulunurlar. Toplanan para ile eğer yeterli gelmemişse büyükbaş hayvan, yağ, bulgur ve un alınır.

Yağmur duası yapılacak günden önceki haftaya denk gelen cuma günü, cuma namazından sonra kurbanlar köy meydanında dualar eşliğinde kesilir ve köylüler tarafından parçalanır. Bütün bunların yanısıra cuma günü yine tüm köyden herkesin durumu el verdiği kadar bulgur, tuz, şeker vs. toplanır. Tüm bu toplanan ürünlerin hepsi birbiriyle karıştırılır. Bu karıştırma işleminde bereketin artacağı, bollanacağı inancı hâkimdir. Yağmur duasının yapılacağı pazar günü sabah sekiz gibi tüm köy halkı köy meydanında toplanır. Daha sonra köyün 2-3 km yukarısında bulunan “Baldede Türbesi”ne doğru dualar eşliğinde çıkılır. Türbeye varıldığında orada ayrıca üç tane

küçükbaş hayvan kesilir ve türbede iki rekât namaz kılınır. Namazdan sonra da geceden hazırlanmaya başlanan pilav ve helvalar tüm köy halkına ve ayrıca dışardan gelen tüm misafirlere ikram edilir.

Genellikle de her yağmur duasında duanın hikmetine binaen çok şükür yağmur yağar (K.K.54).

Fotoğraf 3. 10: Büyükyıldız Yağmur Duası

Fotoğraf 3. 11: Bal Dede Türbesi

Fotoğraf 3. 12: Yağmur Duas'nda Kesilen Kurbanların Kazanlarda Pişirilmesi

3.4.2. Çocukların Yağmur Duası

Yağmur duasına çıkmadan bir gün önce köy çocukları toplanır. Çalı süpürgesi gelin gibi giydirilir ve süslenir. Bu süpürgeye ayrıca insan gibi değnek kollar da yapılır. Süpürgenin kollarından çocuklar tutar ve hep beraber kapı kapı dolanırlar. Gittikleri evlerden,

Yağ yağ yağmur
Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allah'ım ver
Sulu sulu yağmur

Manisi eşliğinde bulgur ve yağ toplarlar. Çalınan kapılarda bu esnada ev kadınları çocukların üzerine elleriyle çiseleme su serperler. (Burada amaç yağmur yağmasının temsili şekli) Kadınlar su serperken çocuklar da,

Verenin güzel kızı olsun
Vermeyenin çirkin kızı olsun

diye temennide bulunurlar. Sonrasında toplanan bulgur ve yağdan annelerin birisi pilav yapar, başka bir anne de ayran hazırlar. Çocuklar hep beraber bir büyük

eşliğinde dua ederler ve bir tanesini bile dökmeden hazırlanan yağmur duası pilavını yerler. Bu ritüelin yapılma maksadı asıl yağmur duasından önce çocukların masumiyeti ve samimiyetini duaya ortak etmektir (K.K.80). Anılan mani çocuk oyunlarında da kullanılan bir manidir.

3.4.3. Çöreğibüyük Yağmur Duası

Yağmur yağdırma ritüeli, çok eski tarihlerden beri süregelen bir ritüeldir. Toplum her nerede ve ne şekilde yaşarsa yaşasın suya, yağmura ihtiyaç duyar. İşte bu yağmurun yağmadığı suyun felaket düzeyinde azaldığı durumlarda toplumlar bunu önlemek ve gerekli olan yağışı yağdırmak için birtakım yollara başvurur. İnançları ve gelenekleri bağlamında törenler düzenleyerek ve dualar ederek adı geçen ritüeli gerçekleştirirler. Tokat'ın Çöreğibüyük köyü bunlardan birisidir.

Yağmur duasına çıkılmadan iki gün önce köy ihtiyar heyeti toplanır. Yağmur duasının zamanı belirlenir. Köye anons ile yağmur duası zamanı duyurulur. Herkes kendisini ona göre ayarlar. Sabah 08:30-09.00 gibi herkes toplanır. Çevre köylerden akrabası olanlar da davet edilir. Türbenin olduğu yerde herkes toplanır. Yağmur duası ritüeline çocuk, kadın, erkek herkes katılır. Burada kurbanlar kesilir, cem yapılır. Yağmur duası ritüelinde kişilerde aranacak şartlar ve ritüel şu şekilde olur:

İlk önce tarikat abdesti alınır. Bir bacı herkesin el suyunu dolandırır. Duaya dururlar. Selman-ı Pek'ten şefaata ola, denir. Süpürge çalar. Seyid-i Ferrac evliya şefaata etsin, der.

Allah Allah

Hayır niyetin kabul olsun

Hayırlı muradın hasıl olsun

İsteğini dileğini Muhammet Ali versin

Seyyid-i Ferrac Evliya katarından ayırmasından

Seyyid-i Ferrac Evliya şefaata etsin

Diye dua da bulunulur. Sonra tarikat namazı kılınır. Dede duvaz imam söyler. Dua eder. Cemaat Allah Allah der. Namaz kılındıktan sonra gözlekçi duasını alır. Ondan sonra hizmetler başlar. Âşıklar gelir. Onlar da duasını alır.

Kurbanlar gelir. Yağmur duası ise koyun kurban olarak tercih edilir. Değilse tavuk, horoz gibi küçük hayvanlar kesilir. Kurbanlar tekbirlenir, tekrar dua edilir ve kurbanlar kesilir. Kurbanın kanı aktıktan sonra âşık bir daha deyiş söyler. Kurbanı kurban etini sofranın üstüne koyar. Dede duaya durur. Kurban kesenin de pişirenin de musahipli olması gerekir. Kurbanlar pişene kadar âşıklar deyiş söyler, dede açıklamalarını ve nasihatlerini yapar. 12 hizmet başlayacağı zaman önce delil yanar. Delil eskiden mum çıkana kadar kesilen kurbanın yağından, zeytinyağından yapılırdı. Delil yandıktan sonra görgü (hizmet görme cemi) olurdu.

Köylü kurbanlarında köylü vekaleten bir musahipli erkek, bir musahipli kadın seccadeyi sererler. O seccadenin üstünde görgü işlemi yaparlar. Orada rızalık alınır. Orayı da dede açık bırakır. Der ki:

İleride geride, uzakta yakında, haklı can hakkını talep ederse hakkına yoluna razı mısın?

Alacak verecek husumeti olan kişiler arasında vereceği olan ceme giremez. Bu bir yıl için geçerlidir.

Görgüden sonra kesilen kurbanın yürek/böbrek lokması gelir. Sadece o lokmayı musahibi olanlar yer. İsmail'e inen koçun yürek böbrek lokmasını Hz. Muhammed ve Hz. Ali musahip oldukları için beraber yemişlerdir.

Duası: Yüreğimi böbreğimi dört kapısı tamam olan yesin.

Yürek böbrek lokması yendikten sonra gözlekçi duasını alır. Kırklar semahı başlar.

Önce dede duvaz imam sürer. Kırklar semahı başlar. Ondan sonra âşık duvaz imam sürer.

Peygamber Efendimiz (sav) 90.000 kelamı danışmaya gidip geri gelirken kırkların cemine uğramıştır. Kırkların cemine girince "Siz kimsiniz?" diye sorar. Biz kırklarız, diye cevap gelir. Hani ya otuz dokuzsunuz, der. Selman Şehitullah'a gitti. O Şehitullah'tan gelince tamamlanınız, derler. Birimize neşter vursa kanımız hepimizden akar, derler.

Selman Şehitullah'tan gelir. Cebrail Aleyhisselam da bir üzüm tanesi getirir. Bir yeşil el gelip Selman'ın küleğine bir üzüm tanesi koyar. Hz. Peygamber Efendimiz (sav)

üzüm tanesini şahâdet parmağı ile ezer. Cümlesi üzümünden çıkan suyu içer. Ondan sonra da semaha girerler. Kırklar semahı bittikten sonra da her gönül bir olsun diye gönüller semahı yapılır. Onu musahibi olmayanlar yapar.

Kırklar Semahı

Musahib olduğun kişi ile kardeş olursun. Verdiğini geri istemezsin. Aldığını geri vermezsin. Musahibin düşkün olursa sen de düşkün olursun. Yola giremezsin. Gövde tek baş iki olur. Ben bu cemi yönetebildim mi? Gözcü Karacaahmet'ten şefaata ola. Bekçi İmam Hasan Efendi'mden şefaata ola. Cem gözlekçinin, hüküm pirin. Cemi gözlekçi yönetir. Hükümü ise dede verir.

Suçlu olanlar Hacı Bektaş Veli'ye, oradaki hizmete gönderilir. Kara Kazan diyoruz biz. Suçlu olanların sitemi orada birikir.

Düşkünlük sebepleri:

Hırsızlık

Mala zarar verme

Sınır bozma

Kızı kaçan

Alacağını vermeme

Adam öldürme

Dayak atma

Küfür etme

Dede görgüde talkım verir.

Mansur gibi dara çekilecen

Nesimi gibi üzülecece

Fazlı gibi hançere düşecece

Birisinin hakkı varsa benden istesin der.

Salındığınız mansur dalı

Geçtiğiniz hakkın darı

İş kolay ola sofular

O zaman diyor sen öldür. Sonra tekrar diyor ki:

Hak teala cesedine can verdi

Kalbine iman verdi

Çenen talip hak kapısına geçtin

Ne gördün ne işittin?

O da der ki:

Hak gördüm

Hak işittim

Allah Allah

Eyvallah

Eyvallah kapısı ikrar iman

İkrarın imanına yoldaş olsun

Dar gelin, doğru söyleyin

Dedi şah evliya

Dede der ki sen şimdi dirildin. Dirildikten sonra yine sorar:

Ey ninem ocağınla nasılsın?

Önce ocağınla iyi olacaksın. Sonra komşunla.

Dört duvarın kendine yar mı?

Musaibinle aran nasıl demek.

Eline beline diline sahip ol.

Elinle koymadığınızı alma.

Gözünle görmediğini söyleme.

Halka iftira atma, kötü söz söyleme

İftira atmanın cezası adam öldürmekle eş değerdir. İftira atan kişi karşısındakini zaten öldürür.

Şefa'at Alma

Dem Ali'dir Dem Ali

Demde yeşili giyerdi hem Ali

Müminin kibleşi

Pirinin cemalidir cemali

İbadetler cemale olur. İbadette herkes birbirine yüzünü döner.

Kurbanı pişiren Emir Meryem. Emir Meryem'den şefa'at olsun denir.

Musahiplinin biri evvelden mutlaka sakal bırakırdı. Diğeri biri bırakınca bırakmış olurdu.

Seccadeyi getiren Cebrail imiş. Yeşil seccadeyi getiren Cebrail Emin'den şefa'at ola denir.

Delil

Ahiret ışığı olsun denir dualarda.

Allah Allah

Hayırlı muradın kabul ola

Hayırlı niyetin hasıl ola

Işığın (delilin) rüşan ola, ahiret ışığı ola

Münkir perişan ola

Cebur Ensar'da şefa'at ola

Cebur Ensar kırklar ceminde delili yakan kişidir.

Hizmeti kim yaptı ise onun ismi ile zikir olur,

Diyerek, yağmur duası cem orada bitirilir. Herkes dağılır.(K.K.99)

Fotoğraf 3. 13: Yağmur Duasında Yapılan Cem

Fotoğraf 3. 14: Yağmur Duasında Kurban Kesilmesi ve Kazanlarda Pişirilmesi

Fotoğraf 3. 15: Yağmur Duasında İkrâm Edilen Lokmalar

3.4.4. Hubyar’da Yağmur Duası

Dört ziyaretgâh ziyaret edilir. Veli Baba Türbesi, Bakacak Evliya, Karadede (Danışık Dağı) ve Şehriban Ana Ziyareti (Küçük Evliya)

Ziyaret sabahtan başlar. Köyün tüm halkı toplu olarak ziyarete gidilir. Herbiri ayrıca ziyaret edilir. Küçük Evliya’da yağmur yağması için kurban kesilir cem yapılır.

İlk önce hepsinin başı Veli Baba derler. Önce ona giderler. Cemevinde biraraya gelinir. Ardından Karadede, Bakacak ve Şehriban Ana ziyaret edilir.

Karadede

Yüksek bir tepedir. Eskiden oraya yürüyerek çıkılırmış. Onun zirvesi Yıldız Dağı’nı görür. Yıldız Dağı da Tekeli’yi görür. Bu üç dağa “Danışık Dağı” denir. Erlerin danışığa geldiği, haberleştiği yağmur duası ritüeli gerçekleştirdiği dağlardır. Mezar, kabir yok ziyaretgâh vardır.

Veli Baba bir gün ceme gelir. Cem başladığı için onu ceme almazlar. Kültürümüze göre ibadet başlayınca dağa giriş çıkış olmaz. Veli Baba da o dağa çıkar. Kardeşi de onu takip eder. Orada on iki imamları ve cemi tutan kara kilimli, hırkalı kara bir dede görür. Buranın adı ordan gelir. Daha sonra bu dede başkaları tarafından da görülmüştür.

Bakacak Evliya

Darda olan kişiye baktığı düşünülür. Adı ordan gelir. Kabir yoktur. Anşa Bacı’nın evinden görünür orası. Kendisinin duası:

“ Bakacak Evliya sen bana bak

Ben de sana bakayım.”

Küçük Evliya

Veli Baba’nın bacısıdır. Yanında cem yeri gibi bir alanı vardır. Bu küçük evliyada lokma kurban edenlere herkes katılmaz. Bizde tarikat ve marifet kapısı vardır. Sadece musahipliler, sofular, yola girmişler katılabilir. Onların lokmasından normal bir talip yiyemez.

Kadın erkek her yerde beraberdir. Kadınsız hiçbir şey yapılmaz. Cenazeye kadın da katılır. Onlar da toprak atar. Kadın üstündür.

Büyükdedem: “ Teknoloji kerameti geçtiğinde dünyadan umudunuzu kesin.” dermiş.

Peygamber Efendimiz: “Mucizat görmeden iman ettim sana.” demiş.

Bir erden, pirden mucize istemek mervan işidir, derler. Sen ona yoldaş olursan, o sana ihsan eylerse Allah tarafından bir keramet görürsün. Ama kerameti için onun peşinden gidersen o da pek uygun görülmez. Şüphe ve ikilik doğar. Kalbinde zaten ikilik doğarsa pir sana sorarmış hangisi bizim diye. İkrarın bir olacak. Özün bir olacak. “Suyu tek pınardan içeceksin.” derdi büyükler. Ancak o şekilde duan kabul olur.

Her gözeden su içersin.

Sarayın sularını bade sanıp içersin gibi iğnelemeler var.

Sofuoğlu Sultan’ın demesi:

“Sofuoğlum girmedi yoklamayınca

Yokladığı piri de haklamayınca.”

Körü körüne gitmeyin mesajı vardır burda.

Atasını bilmeyen Allah’ını bilmez (K.K.79).

3.4.5. Kat Kasabası Yağmur Duası

Kat kasabasında, cuma gününden birkaç gün önce köy ahalisine cami hoparlöründen anonsla ya da vakit namazlarında duyurulur. Yağmur duası için alınan büyükbaş ve küçükbaş kurbanlar hazırlanır ve cuma namazının akabinde kurbanlar dualar eşliğinde işin ehli tarafından tekbirler getirilerek kesilir. Katılımın çok olması için kutsal sayılan cuma günü çok etkindir. Cuma namazından sonra yağmur duası ritüeli kalabalık bir katılımı gerçekleştirir.

Kurbanlar kesilip yağmur duası yapıldıktan sonra kesilen kurbanlar köylülerin birlikteliğiyle hemen hemen her bölgede olduğu gibi köyün üst bölgesinde bulunan tekkeye taşınır. Bu kesilen kurban etleri o gün parçalanır ve orada bir gün muhafaza edilir. Cumartesi günü tekrar toplanılarak kavurma haline getirilen etler öncelikle tekrar köy hocası önderliğinde ve dualar eşliğinde eller havaya değil yere gelecek şekilde açılarak yağmur duası yapıldıktan sonra yenilir. Dua bölümünde saflık, temizlik ve masumiyetin timsali olan çocuklar ön saflarda bulundurulur ve yüksek sesle amin

demeleri telkininde bulunulur. Bu yağmur duası ritüelinde kadınlar pek bulundurulmaz.

Yağmur duası ardından yapılan kavurma ve pilavlar dua yeri olan tekke alanına gelemeyenler için (kadın, çocuk, yaşlı) tahsis edilen görevliler tarafından kapılarına götürülerek teslim edilir. Bu sayede bunun bereketinden herkes nasiplenir. Tokat'ın hemen hemen tüm bölgelerinde yağmur duası ritüeli her yıl kuraklık başgösterdiğinde yapılırken Kat kasabasında yaklaşık iki asırdır sürmesi nedeniyle çok anlamlı heyecan yüklüdür (K.K.71).

Yağmur törenleri belli bir amacı hedeflerken aynı zamanda da eğlendirme özelliğine sahiptir. Çocukların bulunduğu ortamda eğlence kaçınılmazdır. Uygulama sırasında çocuklar söyledikleri tekerlemelerle ve ritüellerle eğlenirken kendilerine verilen sorumluluğun da farkındadırlar, töreni eksiksiz bir şekilde tamamlamaya çalışırlar (Kobyay, 2014, s.108). Yörede bulunan çocukların yağmur yağdırma ritüeli ise, köyün ya da mahallenin tüm çocukları bir araya gelir ve yağmur tanrısının simgesi olarak nitelendirilebilen bir bebek ile (Bu bazen çocuklardan biri de olabilir) evleri kapı kapı gezerler. “Yağmur gezmesi adı verilen bu dolaşma sırasında her evin önünde durarak bir türküyü söyler ve ev sahibinden yiyecek isterler. Ev sahibi yiyeceği verirken yağmur yağdırma isteği olduğu için mekânda gezdirilen bebeğe ya da çocuğa su döker (Başgöz, 1986, s.13). (Artun, 1992, s.10). Çocuk yağmur dualarında çocuklar tarafından yapılan ritüeller sonucu kapı kapı dolaşarak toplanan yiyecekler ya da malzemeler yine çocuklar tarafından tören sonunda ya bir dere kenarında ya da çayırılıkta birlikte yenir.

3.4.6. Tokat Kurban Tepesi Yağmur Duası Geleneği

Tokat'ta yağmur duasına genellikle perşembe günü çıkılması ritüel olmuştur. Büyük bir kalabalık halinde merkeze üç saat mesafede bulunan “Marul Çayı” çevresinde toplanılır. Bu yerin adına “Kurban Tepesi” de denilmektedir. Önce öğle namazı kılınır, dua edilir, Kur'an-ı Kerim okunur. Sonra yağmur duasına çıkanlar ellerinde mendil, heybe gibi her ne varsa bunlara taş toplayıp doldururlar. Toplanan taşların sayısı 71 bin olacaktır. Bu taşlar üzerine birer birer dua okunarak üflenir, taşlar dil ile birer birer ıslatılır. Bundan sonra okunan taşlar bir çuvala doldurulur. Dua okunması, dille ıslatılması iki saati bulur. Taşlar çuvallara doldururken bir hoca, halka öğütte bulanarak yağmur duasına çıkmalarının amacını açıklar ve herkesi toplu tövbeye davet eder. Hoca, “Allah'tan ümit kesilmez, belki günahlarımızı affeder, rahmetini

bizden esirgemez.”der.

Topluca Allah’a yalvarılır, yağmur temennisinde bulunulur. Bu sırada herkesin elleri havaya değil, yere doğru duaya açılır. Dere kenarında kurban kesilip etiyle pilav pişirilir, yoğurtla yenilir. Taş dolu çuval suya bırakılır, başına bir nöbetçi dikilir. Ondan sonra yağmur duasına çıkanlar, şehre dönerler. Taş dolu çuvalı bekleyen muhafız, yağmur fazla yağacak olursa çuvalı sudan çıkarır (Ceniklioğlu, 2014, s. 54). Gelenek gereği, yağmur duasına giderken ve dönerken hiçbir yere uğranılmaz (Tanyu, 1968, s. 157-158).

Toprağa bağlı toplumlarda yağmur ve su bereket inancının temelini meydana getirmektedir. İnsanoğlunun tarih boyunca yerleşim alanlarına bakıldığında su kenarlarının ve kuraklığın olmadığı bölgeler genellikle öncelikli tercihleri olmuştur. Fakat toplumlarda kuraklık baş gösterdiği zamanlarda insanlar yağmur yağdırmak ve suya kavuşmak için gelenek ve göreneklerini devam ettirmek adına törenler düzenlerdi. Bu törenlerin de yine Mısır, Hitit, Roma ve Ön Asya toplumlarında yaygın olarak düzenlendiğini görmekteyiz. Mesela eski Roma’da 27 Mart’ta yağmur yağdırma amaçlı olarak mevsimlik festivaller düzenlenmiştir (Başgöz, 1967: s.305). Toplum bu festivallerin yanında yağmur yağdırmak adına Allah rızası için kurbanlarını keserek dualar ve niyazlarda bulunarak yağmur dualarını etmektedirler.

Bu dualar ve niyazlar çerçevesinde Tekke edebiyatı açısından Tokat’ta gidilen köylerde var olan tekkeler, tekkeler çevresinde gelişmiş inanca ve itikate bağlı uygulamalar, menkıbeler kayıt altına alınmıştır Aynı zamanda görüşme gerçekleştirilen kaynak kişilerden yakın coğrafyada bulunan ziyaret yerlerinin de kültürel bilgileri kayıt altına alınmıştır. Hemen hemen her köyde tekke, türbe ve yatırları ziyaret etme kültürü aktif bir şekilde yaşatılmaktadır. Tokat, birçok alevi ocağına da ev sahipliği yapmaktadır. Bu ocaklar bağlamında ocaklara bağlı tekke, türbe ve yatırlara da rastlanılmıştır. Örnek vermek gerekirse Çöreğibüyük köyünde bulunan dört âdet tekke yağmur duası ritüeli içerisinde sıralı olarak ziyaret edilmekte ve gerçekleştirilen ritüel bu tekkeler etrafında meydana çıkmaktadır.

Yağmur duası ile ilgili yapılan derleme çalışmalarında Tokat Artova ilçesi İğdir köyünde de asırlardır devam eden bir yağmur duası geleneğine rastlanmıştır. “Dedecük Yatırı” adı verilen yatırım ve aynı isimle Dedecük Göleti’nin etrafında

gerçekleşmektedir. Bu geleneğin nasıl ortaya çıktığına, geleneğin devamlılığını sağlayan ana inançların neler olduğuna, Dedecük ismiyle bilinen yatırın ve o gölette yaşadığı iddia edilen, kutsiyet atfedilmiş balıkların rivayetsel hikâyelerine de ulaşılmıştır. Aynı zamanda bütün bunların yanında tekke, türbe ve yatırlar bölümünde de bahsettiğimiz gibi bahsi geçen yerlerin birçoğunda yağmur duası yapılmaktadır. Sonuç itibarıyla anlaşılmaktadır ki Tokat bu yönüyle çok zengin olmakla beraber yağmur yağdırma ritüellerinin gerçekleştirildiği mekânlar birbirinden çok az farklılık göstermekte ve yağmur duası için çoğunlukla tekke, yatır veya türbelerin olduğu yerlerin ve mezarlıkların tercih edildiği görülmektedir. Biz bunların arasında saha ziyaretlerinde derlemiş olduklarımızı burada yazıya geçirmeye çalışacağız.

3.4.7. Ortaören Yağmur Duası

Mayıs ayında yağmur yağmazsa ekinler için yağmur istenir. Biz “doğuya çıkamaz.” denir. Köyün muhtarı, hocaları, büyükleri, çocukları yağmur duasına çıkmak için karar alır. Yağmur duasının günü belirlenir.

Köylüden para toplanarak o gün için kurbanlık dana alınır. Biz “doğuya çıkamaz yardım ver.” diye kişilerden kurbanlık için para istenir. Kimin gönlünden ne koparsa o kadar yardım da bulunur. Kurban ya caminin önünde kesilir ya da dua yapılacak olan asıl yerde. Kurbanın etiyle kavurma yapılır. Kavurmanın yanına da pilav hazırlanır. Yağmur duasının yapılacağı yere çıkılarak dualar edilir. İki rekat namaz kılınır. Eller aşağı bakar vaziyette hoca ile dua edilir (K.K.53).

3.4.8. Zile Büyüközlü (Kağızman) Yağmur Duası

Yağmur duası öncesinde üç erkek hayvan sağlıklı olmak koşuluyla köy içinden satın alınır. Bu hayvanlar köyde bulunmazsa çevre köylerden satın alınır. Hayvanlar kurbandan bir gün önce temizlenir, taranır ve çeşitli boyalarla süslenir. Yağmur duası yapılacağı gün tüm köylü cami çıkışı önce mezarlık ziyareti yapar, daha sonra hep beraber tüm köy erkekleri ve çocuklar (kadınlar hariç) köy meydanında toplanır. Yağmur duası için alınıp öncesinde süslenmiş olan üç erkek hayvan meydana gözleri kapalı getirilir ve kibleye dönük hazırlanır. Bu hayvanları kurban edecek genç, orta yaşlı ve yaşlı birer kişi seçilir. Bu kişiler kendilerine tahsis edilen kurbanın başına geçip hazır vaziyette bekler. Dua öncesinde konumlanmak kaydıyla meydanın bir köşesinden kuzularıyla bir çoban, diğer köşesinden anne koyunlarıyla başka bir çoban giriş yapar.

Tam anne ve yavruların yani kuzuların buluştukları anda tekbirler eşliğinde ve dualarla kurbanlar kesilir (Bundaki maksat bu kavuşma masumiyetinden ve bereketinden istifade etmek). Kesimden sonra topluca şükür namazı kılınır ve devamında yağmur duası yapılır. Namaz ve duadan sonra kurban kesiciler kurban kanını parmak uçlarıyla alanda bulunan çocukların alınına sürer (Burada amaç yağmur duasının kabulünde çocukların saflığı ve temizliğinden faydalanmak).

Kurban etleri her haneye eşit şekilde pay edilir ve her eve gönderilir. Bu paylar kurban alanına gelmeyen kadınlar ve yağmur duası yapılırken alana gelemeyen yaşlı ve hastalar içindir. Kurban edilen hayvanın öncelikle yüreği pişirilir, pişirilen yürek kurbanı ilk önce kesen kişilere tattırılır. Sonrasında ihtiyarlara, devamında çocuklara ve sonra diğer misafirlere ikram edilir. Geri kalan kurban eti, meydandakiler ve çevre köylerden önceden davet edilmiş misafirlerce yenilir. Kurbanın atık kemikleri, iç organları ve kanı mutlaka gömülür. Bunlar da kutsal sayıldığı için herhangi bir hayvanın yemesine müsaade edilmez. Hayvanın derisi de post (seccade) yapılır ve camiye bağışlanır. Kurbanların dili konuşmaya geçememiş çocuklara yedirilmek üzere gizlice isteyenlere gönderilir. Dalağı ise altına kaçırarak çocuklara yedirilmek amacıyla gizlice isteyenlere gönderilir. Bütün bu ritüeller sonucunda genellikle yağmur yağdığı gerçeği hâkimdir (K.K.81).

Sonuç olarak yörelerde toplumun artık işlerini yapamaz duruma geldiği, yani tarımla uğraşanların zamanı geldiğinde toprağına gerekli hürmeti kuraklıktan dolayı gösteremediği, bu kuraklığın adeta felaket aşamasına geldiği anlarda yağmur duası ritüeli ortaya çıkar. Kuraklık sonucu ortaya çıkan ve yapılış şekli bölgeden bölgeye değişen fakat tüm yörelerde aynı amaca hizmet eden yağmur duası geleneği, çok eskilere dayanmakta ve hâlâ ülkenin birçok bölgesinde uygulama yönüyle farklılıklar göstermekle beraber devam etmektedir.

Yağmur duası ritüelinin en önemli sebebi yağmur yağması için Allah'a yalvarmak, kuraklığın geçerek verimli toprakları bir an önce tohumla ve suyla buluşturmadır. Fakat bu ritüeli toplumsal yönden irdelediğimizde, sahadaki çalışmalarını yazıya döktüğümüzde anlaşılıyor ki bu aynı zamanda küslerin barıştığı, insanların kötülüklerden arındığı, yetim ve öksüzlerin hatırlandığı, yaşlılara hürmet edildiği, fakirlerin hatırlandığı, çocukların sevindirildiği, toplumun adeta kaynaşır kucaklaştığı,

birliğin, dirliğin, kardeşliğin, beraberliğin, maneviyatın zirveye çıktığı bir ritüeldir.

Yağmur duası ritüeli, sonuç olarak bakıldığında Anadolu'nun birçok yöresinde küçük farlılıklar olmakla beraber birbirine benzemektedir. Ritüel gerçekleştirilirken hemen hemen tüm bölgeler yukarıda bahsi geçen amaç doğrultusunda adı geçen ritüeli gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda bahsetmiş olduğumuz gibi ritüelin toplum tarafından benimsenip beraberce yapılması, beraberce yemekler yapılıp beraberce yenilmesi, bu bağlamda beraberlik bilincinin pekiştirilmesi ve bu ritüellerin gelecekte kültür aktarımına yardımcı olması sebebiyle genç neslin bu geleneği öğrenmesi gibi çok güzel sonuçlar doğurmaktadır.

Üçüncü bölümün sonucunda şunları söyleyebiliriz;

Tokat ve çevresinde mevsimlik bayram olarak Hıdırellez bayramı kutlanır. Hıdırellez kutlamaları ve yağmur duası daha çok Alevi-Bektaşî inancına bağlı topluluklarda görülür. Bunlar cem ayini eşliğinde kutlanırlar. Hıdırellez gecesi'nde (5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece) niyetler tutulur. Bolluk, bereket, kısmet, şans, sağlık ve sıkıntılardan kurtulmak şeklinde birtakım dilekler tutularak, Hızır tarafından bunların gerçekleşmesi dlenir.

Hıdırellez içerisinde yeşillik alanlarda, çimenliklerde doğayla baş başa olunacak yerlerde kutlanır. Buralarda piknikler yapılır, yemekler yenilerek, eğlenilir ve samimi sohbetler kurulur. Yaylacılık yörenin önemli bir etkinliğidir. Yağmur duası hâlâ geçerliliğini sürdüren önemli bir inanış ve ritual olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Tokat ilinin somut olmayan kültürel mirasıyla ilgili yapılan nitel araştırma, saha gözlemleri temelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Tokat ilinde somut olmayan kültürel mirasın çeşitliliğini ve derinliğini ortaya koymaktadır. Toplumun doğumdan ölüme kadar geçirdiği yaşam döngüsünde yer alan ritüeller, geleneksel ve dini kutlamalar aracılığıyla ifade edilmektedir. Bunlar arasında doğum, sünnet, askere gönderme, evlenme ve ölüm gibi önemli dönemlerde gerçekleştirilen ritüeller yanında Ramazan, Kadir Gecesi, Ramazan Bayramı, Kandil geceleri gibi dini özel günlerdeki geleneksel uygulamalar, hacca gönderme ve kurban bayramı gibi dini ibadetler, tekke, türbe ve yatırlarda dilek dileme ve dua etme esnasında gerçekleştirilen ritüeller, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar, yaylacılık ve yağmur duası gibi kültürel uygulamalar da araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Doğum, sünnet, askere gönderme, evlenme ve ölüm gibi önemli dönemlerde gerçekleşen gelenekler, Tokat ilinde toplumun hayat döngüsünü belirleyen ritüeller olarak öne çıkar. Doğum ritüelleri, yeni doğan bebeğin aileye kazandırdığı sevinç ve umut duygusunu ifade ederken aynı zamanda yeni doğan bebeklere yönelik geleneksel uygulamalar, ad koyma seremonileri ve aile arasındaki kutlamalar bu konuda araştırılan unsurlardan bazılarıdır.

Sünnet ritüeli, erkek çocuklarının büyüme sürecinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda sünnet ritüeli erkek çocuklarının topluma kabul edilmesini simgeler. Bu ritüelde, geleneksel sünnet törenleri ve bu sürece eşlik eden geleneksel uygulamalar araştırılmıştır. Araştırma neticesinde sünnet merasimleri, genellikle büyük bir coşku ve kutlama atmosferinde gerçekleştirilmektedir. Sünnet toplumun erkek bireye olan desteğini ve cesaret vermesini simgelemektedir.

Askerlik, Tokat ilindeki erkekler için önemli bir dönemdir. Bu ritüel toplumun erkek bireylerinin askerlik hizmetine gitmelerini ve bu süreci onurla tamamlamalarını ortaya koymaktadır. Ritüellerde aile ve yakın çevre, askere gidecek olan bireye destek ve güç verir, dualar eder ve onun askerlik yolculuğunda başarılı olmasını temenni eder. Bu temenni neticesinde araştırmada, askere gitme geleneği, uğurlama törenleri ve asker dönüşüyle ilgili geleneksel uygulamalar incelenmiştir.

Evlenme ve ölüm gibi hayatın diğer önemli dönemleri de araştırmanın konuları arasındadır. Geleneksel düğün ritüelleri, evlilik âdetleri ve cenaze törenlerine ilişkin uygulamalar, kültürel mirasın bir parçası konumundadır. Evlenme ritüelleri, toplumun iki ailenin birleşmesini ve yeni bir aile kurulumunu kutlamaktadır. Nikah merasimi, düğün töreni ve gelin alma gibi adımlarla gerçekleştirilen bu ritüeller, genellikle zengin kültürel miras ve geleneklerle süslenmektedir. Gelinin süslenmesi, geleneksel kıyafetlerin giyilmesi, müzik ve dans gösterileri, yemeklerin ve tatlıların paylaşılması gibi unsurlar bu ritüellerin önemli parçalarıdır. Evlenme ritüelleri, toplumun sosyal bağlarını güçlendirme, aile değerlerini aktarma ve toplumsal dayanışmayı pekiştirme amacı taşımaktadır.

Ölüm ritüelleri, toplumun ölen bir bireyi uğurlama ve ruhunu huzura kavuşturma sürecini ortaya koymaktadır. Bu ritüellerde cenaze törenleri düzenlenir, dua edilir, mezar ziyaretleri yapılır ve yas süreci yaşanmaktadır. Tokat ilindeki ölüm ritüelleri, genellikle sakin ve hüzünlü bir atmosferde gerçekleşmektedir. Toplumun dayanışma ve destek gösterisi, ölenin ailesine moral ve manevi destek sağlamak amacıyla yoğunlaşır. Ölüm ritüelleri, toplumun ölümle başa çıkma, acıyı paylaşma ve kayıplara saygı gösterme kültürünü yansıtır.

Ramazan, Kadir geces, Ramazan Bayramı ve Kandil geceleri gibi dinî ve dinî nitelikli kutlamalar, araştırmanın bir diğer odak noktası olmuştur. Bu konuda yapılan gözlemler, bu dönemlere özgü ibadetler, dualar, ziyaretler ve geleneksel uygulamalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Ramazan'da gerçekleşen Kadir geces, Ramazan Bayramı ve Kandil geceleri gibi dinî özel günler Tokat ilinde büyük bir öneme sahiptir. Ramazan ayı boyunca oruç tutulur, camilerde teravih namazları kılınır. Birlik ve dayanışmanın, paylaşmanın önemi olarak iftar sofraları kurulur. Kadir geces ise özel ibadetlerle kutlanır ve bu gece boyunca dualar edilir. Ayrıca indirilen hatimlerde bu gecede dualanır. Ramazan Bayramı ve kandil geceleri ise sevdiklerle bir araya gelme, bayramlaşma ve ibadet etme fırsatı sunar.

Hacca gitme geleneği ve Kurban bayramı da Tokat ilindeki somut olmayan kültürel mirasın bir parçası olarak araştırılmıştır. Hac ibadeti Müslümanların kutsal topraklara, özellikle Mekke'ye yapacakları hac ibadetini ifade eder. Tokat ilinde, hacca gitmeyi başaran bireyler toplum tarafından saygı ve takdirle karşılanır. Hacca gitme

süreci öncesi ve sonrasında yapılan dualar, veda törenleri ve aile tarafından yapılan hazırlıklar üzerinde durulmuştur.

Tekke, türbe ve yatırlarda dilek dileme ve dua etme ritüelleri, Tokat ilinin mistik ve dini mirasının önemli bir parçasını oluşturur. Bu mekanlarda insanlar manevi destek arar, dileklerini ifade eder ve dualarını yapar. Ziyaretçiler genellikle bu mekanlara gelerek rahmet ve bereket talep eder, sağlık, mutluluk ve başarı için dua ederler. Bu ritüeller, toplumun manevi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir arayışı ve inançlarına bağlılığını gösterir. Bu nedenle tekke, türbe ve yatırlarda dilek dileme ve dua etme esnasında yapılan ritüeller, araştırmanın ilgi alanına girmiştir. Bu kutsal mekânlarda gerçekleşen ritüeller, ziyaretçilerin inançlarına ve dualarına yönelik uygulamalar gözlemlenmiştir.

Tokat ilindeki doğa ve evren anlayışıyla ilişkili uygulamalar, yerel inanç sisteminin bir yansımasıdır. Mevsimlere bağlı törenler, doğa ruhlarına saygı gösterme ve bereket dileme gibi ritüeller bu bağlamda incelenmiştir.

Yaylacılık, hayvancılık yapma ve doğanın sunduğu imkanlardan faydalanma geleneğini temsil eder. Yaylalara göç eden aileler, hayvanları otlatır, doğal kaynaklardan yararlanır ve geleneksel yaşam tarzını sürdürür. Bu uygulama, insanların doğa ve çevreyle olan ilişkisini, doğal kaynakların korunmasını ve sürdürülebilir yaşamı önemseyen bir kültürel değeri yansıtmaktadır. Yaylacılık, zengin kültürel mirasın önemli bir parçasını oluşturur. Aynı zamanda yörenin göç etme geleneği hayvancılıkla ilişkili ritüelleri otlakların açılışı ve kapanışı gibi uygulamalar araştırma kapsamında ele alınmıştır. Yaylacılık, hem toplumsal bir etkileşim alanı hem de doğa ile uyumlu bir yaşam tarzının ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yağmur duası ise kurak dönemlerde yapılan ve bereketi artırmaya yönelik ritüellerden biridir. Kuraklık dönemlerinde, toplumun tarım ve su kaynaklarına bağlılığını ifade etmek amacıyla yağmur duası gerçekleştirilir. Bu ritüelde, topluluk bir araya gelerek dua eder, kurban keser, dualarla yağmurun bereketini ve hayat verici gücünü talep eder. Yağmur duası, toplumun doğaya olan bağlılığını, tarıma dayalı yaşam tarzının önemini ve doğal döngülerle uyum içinde olmayı yansıtır. Tokat ilinde yağmur duasının kökleri derinlere uzanır ve yerel halkın doğaüstü güçlere olan inancını yansıtır.

Tokat ilinde gerçekleştirdiğimiz araştırma, somut olmayan kültürel mirasın büyük bir zenginlik taşıdığını ortaya koymaktadır. Doğum, sünnet, askere gönderme, evlenme, ölüm ritüelleri, Ramazan, Kadir Gecesi, Ramazan Bayramı, Kandil geceleri, hacca gönderme, Kurban Bayramı gibi geleneklerin yanı sıra, tekke, türbe ve yatır ziyaretleri, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar, yaylacılık ve yağmur duası gibi ritüeller de Tokat ilinin kültürel dokusunu zenginleştiren unsurlardır.

Araştırmamızın sonuçları, bu ritüellerin toplumun günlük yaşamında derin bir etkisi olduğunu göstermektedir. İnsanların bu geleneksel uygulamalara olan bağlılığı, kültürel kimliklerini güçlendirirken aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve birlik duygusunu da pekiştirmektedir. Bu ritüeller, geçmişten günümüze aktarılan değerlerin canlı bir şekilde sürdürülmesini sağlayarak toplumun sosyal ve kültürel yapısının devamlılığını desteklemektedir.

neriler

Tokat ilindeki somut olmayan kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bu mirasın değerinin farkına varılması, toplumun bu değgerlere sahip çıkması ve destek vermesi gerekmektedir. Ayrıca, bu ritüellerin turizm potansiyeli de göz ardı edilmemelidir. Tokat ilindeki kültürel mirasın turizm açısından değerlendirilmesi, bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayabilir ve yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirebilir.

Araştırma sahasında somut olmayan kültürel mirasın değerlendirilmesi için çeşitli önlemler alınabilir. İlk olarak, bu mirasın belgelenmesi ve kayıt altına alınması önemlidir. Sözlü gelenekler, ritüeller ve diğer kültürel uygulamalar yazılı ve diğital olarak kaydedilmelidir. Böylelikle, mirasın geçmişten geleceğe aktarılması ve korunması sağlanabilir.

Ayrıca, somut olmayan kültürel mirasın yaşatılması için toplumun katılımı ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Eğitim programları, seminerler, atölye çalışmaları ve etkinlikler aracılığıyla halkın bu mirasa olan ilgisinin artırılması ve bilincinin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Genç kuşakların bu değerlere sahip çıkması için okullarda kültürel mirasa yönelik dersler ve etkinlikler düzenlenmelidir.

Kültürel mirasın turizm açısından değerlendirilmesi de önemlidir. Turizm planlamalarında somut olmayan kültürel mirasın da dikkate alınması ve turistik rotaların

bu mirası içermesi sağlanmalıdır. Turistlere yönelik rehberlik hizmetleri ve etkileşimli deneyimler sunulması, ziyaretçilerin bu kültürel mirası daha iyi anlamalarını sağlayacaktır.

Aynı zamanda, somut olmayan kültürel mirası desteklemek için yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve kültürel mirasa sahip çıkan gruplar arasında işbirliği ve ortak projelerin geliştirilmesi önemlidir. Kültürel etkinlikler, festivaller, sergiler ve diğer etkinlikler aracılığıyla toplumun bu mirasa katılımı teşvik edilmeli ve yaşatılmalıdır.

Sonuç olarak, Tokat ilindeki somut olmayan kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve değerlendirilmesi için çok yönlü bir yaklaşım gerekmektedir. Mirasın belgelenmesi, toplumun bilinçlendirilmesi, turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve işbirlikleri gibi önlemler bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Böylelikle, Tokat ilinin zengin kültürel mirası gelecek kuşaklara aktararak sürdürülebilir bir şekilde yaşatabilme imkânı bulacaktır.

KAYNAKÇA

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Burada bulunan kaynak kişilerle ilgili bilgiler “soyadı, adı, doğum tarihi, mesleği, doğum yeri” sıralaması yapılarak verilmiştir.

1. AÇIKEL, M., 1962, Muhtar, Başçiftlik
2. AKSU, A., 1945, Çiftçi, Ortaören köyü
3. ALA, M., 1964, Çiftçi, Gürcü köyü
4. ALKAN, F., 1954, Ev Hanımı, Şatroba köyü
5. ALKAN, M., 1940, Çiftçi, Yazıtepe köyü
6. ARSLAN, S., 1954, Keçeci Dedesi, Keçeci köyü
7. ASARKAYA, H. A., 1945, Çiftçi, Kat köyü
8. AŞAR, H., 1954, Çiftçi, Çöreğibüyük köyü
9. ATAR, H., 1953, Okuzyazar değil, Çöreğibüyük köyü
10. AYCIL, A. A., 1969, Çiftçi, Gazi Osmanpaşa köyü
11. AYGİN, M., 1967, Esnaf, Erkilet, Pazar
12. BAŞ, M., 1955, Emekli, Tepekışla köyü
13. BİRSOY, C., 1970, Öğretmen, Tokat
14. BOZDEMİR, D., 1958, Çiftçi, Şenyurt kasabası
15. BUHAN, F., 1954, Emekli, Niksar
16. BUHAN, Y., 1953, Emekli, Niksar
17. ÇAĞLAR, M., 1960, İmam, Başçiftlik
18. ÇELEBİ, V., 1987, Radyoloji Teknisyeni, Hubyar köyü
19. ÇETİN K., 1966, Öğretmen, Pazar
20. ÇETİN, E., 1953, Ev Hanımı, Gözova köyü
21. ÇETİN, K., 1958, Ev Hanımı, Gözova köyü
22. ÇETİN, N., 1978, Esnaf, Gözova köyü
23. ÇETİN, S., 1956, Emekli, Gözova köyü
24. ÇETİN, Y., 1979, Öğretmen, Gözova köyü
25. ÇİĞDEM, A., 1971, Ev Hanımı, Gazi Osmanpaşa köyü
26. ÇİĞDEM, S., 1991, Öğretmen, Gazi Osmanpaşa köyü
27. ÇOBAN, H., 1949, Ev Hanımı, Yazıtepe köyü
28. DURSUNOĞLU, E., 1960, Ev Hanımı, Tokat

29. DURSUNOĞLU, İ., 1957, Emekli, Tokat
30. DÜNDAR, S., 1955, Çiftçi, Çöreğibüyük köyü
31. EKİNCİ, İ., 1972, Çiftçi, Ortaören köyü
32. ERCAN, H., 1985, Öğretmen, Tokat
33. ERDEM, N., 1955, Çiftçi, Artova
34. EREN, H., 1962, Çiftçi, Kat köyü
35. ERİŞEK, M., 1955, Ev Hanımı, Niksar
36. ERİŞEK, M., 1953, Emekli, Niksar
37. GENCOĞLU, M., 1957, Çiftçi, Yazıtepe köyü
38. GÖKSU, B., 1958, Ev Hanımı, Zile
39. GÜL, E., 1958, Ev Hanımı, Beşören köyü
40. GÜLER, M., 1962, Çiftçi, Çöreğibüyük köyü
41. GÜLER, S., 1957, Emekli, Başçiftlik
44. GÜLER, S., 1959, Emekli, Başçiftlik
45. GÜR, Ç., 1966, Çiftçi, Şenyurt
46. GÜR, T., 1967, Öğretmen, Şenyurt
50. HİN, Y., 1960, Ev Hanımı, Çerdiğin köyü
51. İLTER E., 1951, Emekli, Erbaa
52. İLTER, F., 1958, Emekli, Niksar
53. İNAN, H., 1958, Ev Hanımı, Başçiftlik
54. KALKAN, F., 1980, Öğretmen, Tokat
55. KARA, R., 1982, Çiftçi, Çöreğibüyük köyü
56. KARSLI, A., 1960, Emekli, Niksar
57. KARSLI, M., 1957, Emekli, Niksar
58. KAYA, Ş., 1957, Çiftçi, Gülpınar köyü
59. KAYNAR, S., 1946, Ev Hanımı, Pazar
60. KAYNAR, S., 1946, İmam, Esnaf, Pazar
61. KAYNAR, Ş., 1939, Emekli Öğretmen, Pazar
62. KOÇ, M., 1939, Çiftçi, Yazıtepe köyü
63. KORU, H., 1955, Çiftçi, Miskincik köyü
64. KULU, M., 1947, Emekli, Tokat
65. KULU, M., 1958, Ev Hanımı, Tokat
66. ÖZALTUN, H., 1939, Çiftçi, Kat köyü
67. ÖZTÜRK, A., 1955, Emekli, Reşadiye

68. POLAT, A., 1966, Çiftçi, Yazıcık köyü
69. POLAT, M., 1945, Çiftçi, Çöreğibüyük köyü
70. SAN, A., Reşadiye, 1952, Ev Hanımı, Reşadiye
71. SAN, H., 1948, Çiftçi, Reşadiye
72. SANSAR, D., 1939, Çiftçi, Beşören köyü
73. SATANER, G., 1966, Öğretmen, Tokat
74. SEÇKİN, M., 1969, Esnaf, Pazar
75. SEFİL, A., 1954, Ev Hanımı, Gökdere köyü
76. SIRTIKARA, A., 1956, Çiftçi, Erikbelen köyü
77. SÖNMEZ, M., 1960, Emekli Muhtar, Arısu köyü, Almus
78. ŞAHİN, A., 1955, Çiftçi, Turhal
79. ŞAHİN, D., 1945, Çiftçi, Dereyaka köyü
80. ŞEKER, A., 1957, Çiftçi, Tokat
81. TATAR, M., 1969, Çiftçi, Pazar
82. TATAR, M., 1948, Ev Hanımı, Kervansaray
83. TEKBAŞ, R., 1946, Emekli, Pazar
84. TEKİN, T., 1986, Öğretmen, Tokat
85. TEMEL, B. Ali., -(Dede), 1938, Çiftçi, Hubyar köyü
86. TUNA, A., 1951, Çiftçi, Büyükyıldız köyü
87. TÜRKER, A., 1957, Emekli, Niksar
88. UYAN, A., 1956, Ev Hanımı, Tekneli köyü
89. UYAN, S., 1950, Emekli, Çördük köyü
90. ÜLKÜ, İ., 1957, Emekli, Hacılar köyü, Turhal
91. ÜLKÜ, M., 1966, Öğretmen, Tokat
92. ÜNEŞ, A., 1945, Ev Hanımı, Tokat
93. ÜRÜM, H., 1976, Öğretmen, Tokat
94. ÜRÜM, M., 1950, Çiftçi, Zile
95. ÜRÜM, M., 1951, Ev Hanımı, Büyüközlü köyü
96. ÜRÜM, Ö., 1970, Çiftçi, Zile
97. VAR, Z., 1960, Çiftçi, Büyüközlü köyü
98. YALDIZ, S., 1954, Çiftçi, Zile
99. YILDIRIM Ş., 1958, Ev Hanımı, Çöreğibüyük köyü
100. YILDIRIM, M., 1945, Emekli, Hubyar köyü
101. YILDIZ, A., 1967, Kimya Mühendisi, Erbaa

102. YILDIZ, S., 1956, Emekli, Kazıklı köyü
103. YILMAZ, Z., 1941, Çiftçi, Çöreğibüyük köyü
104. YILMAZ, Z., 1951, Ev Hanımı, Başçiftlik
105. YÜCEL, M., 1965, Oyma Ustası, Turhal
106. BAŞ, H., 1962, Teknisyen, Doğançalı köyü
107. ÇAĞLAR, E., 1975, Öğretmen, İverönü köyü
108. İLETMİŞ, E., 1948, Ev Hanımı, Zile
109. KAYA, Ş., 1948, Çiftçi, Gülpınar köyü
110. OKÇU, A., 1947, Ev Hanımı, Alacabağ köyü
111. ÜLKÜ, E., 1950, Çiftçi, Ballıca köyü
112. ÜRÜM, M., 1950, Ev Hanımı, Büyüközlü köyü
113. YILDIZ, S., 1955, Emekli, Kazıklı köyü

YAZILI KAYNAKLAR

- Acıpayamlı, O. (1961). Untersuchungen Überal und Al-Frau in der Türkischen Volklitertur, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi, 19 (3-4), s. 165-176.
- Aça, M. (2005). Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Açacı, İ. (2006). “Kabir, Veli”. Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara.
- Açıkel, A. (2012). “Tokat”, İslam Ansiklopedisi, C. 41, s. 219, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aday, E. (2013). Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar (Yayımlanmamış doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Afzal, M., Bean, L. L. ve Husain, I. (1973). “Muslim Marriages: Age, Mehr, and Social Status”, The Pakistan Development Review, 12(1), 48-61.
- Alevilik Araştırmaları Dergisi, (2016). Yıl: 6 Sayı: 11 257(2016 / Yıl: 6 Sayı: 11 247)
- Alkan, E. (2018). “Kalk Gidelim Tokat” Varlık Yayınlar, İstanbul: 9.
- Altun, I. (2004). Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, İzmit: Yayıncı Yayınlar, Altun, P. I. (2008). “Kocaeli’de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek: ‘Sultan Baba’”. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 37 s.173-185.
- Altunsabak, E. (2016). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Kuşaktan Kuşağa Aktarımı ve Gençlik; Kars ili Örneği”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ar H. (2015). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Turist Rehberlerinin Rolü” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 1.
- Araz, R. (1995). Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yayınları.
- Arı, B. (2016). “Anadolu ve Makedonya Türklerinde Doğumla İlgili Uygulamaların Benzer Yönleri”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, Sayfa 141-156.
- Arslan, M. ve Kavuncu, M. G. ve Gülpınar, V. (2018). Türkiye’de Gençlerin Dini Bayram Algısı Araştırması, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları.
- Artun, E. (1992). “Tekirdağ Ritüelleri ve Balkanlardaki Varyantları”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, ‘Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, C.3, Ankara: K.B. HAGEM Yayınları, 10.
- Artun, E. (2000). Adana Halk Kültürü Araştırmaları, Cilt 1, Adana Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Adana: s. 87.
- Artun, E. (2002). Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2005). Halk Bilimi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2012). “Adana’da Asker Uğurlama - Karşılama Törenleri: (Asker Ağıtları, Türküleri, Şiirleri, Manileri), Milli Folklor Dergisi, (S 47). s. 41.
- Asmann, Jan (2001). Kültürel Bellek/Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Atatürk, M. K. (2019). Nutuk, Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarihi Kurumu Yayınları.
- Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, (1999), Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
- Atılgan, O. (2010). "Dünden Bugüne Tokat Mevlevihanesi", Dini Araştırmalar, Ocak - Haziran Cilt : 13 Sayı :36 s. 47-68.
- Aydemir, A. (2013). "Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, rature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 619-655, Ankara.
- Aydın, S. (2009). "Halk Bilimi, Toplumsal Uygulamalar, Törenler ve Ritüelleri Geçiş Törenleri" Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, 1.
- Aynakulova, G. (2007). "Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine", Milli Folklor, Yıl 19, S.74, s. 22– 23.
- Ayten, A., Köse, A. (2010). Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları, Timaş Yayınları.
- Balıkçı, Gülsen, (1998). Artvin'in Bazı Yörelerinde Doğumla İlgili Âdet ve Uygulamalar, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 1998, s. 37-38.
- Baş T. & Akturan U. (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri: Nvivo ile Nitel Veri Analizi.
- Başal, Handan A. (2006). Türkiye'de Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Eğitimine İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlar, Eğitim Fakültesi Dergisi XIX (1), 45-70.
- Başçetin Çelik, A. (2009). Adana Halk Kültüründe Doğum Evlenme Ölüm, Adana: Altınkoza Yayınları.
- Başdin, A. (2017). İctimai Gelenekler Açısından Selçuklularda Toy, Düğün Törenleri ve Gelenekleri (Sultan Alp Arslan Dönemi) Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 2 Aralık/December ss./pp. 400-406.
- Başgöz, İ. (1967). "Rain Making Ceremonies in Turkey and Seasonal Festivals" Journal of American Oriental Society; 87: 304- 305.
- Başgöz. İ. (1986),. Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul. s.13.
- Baştañçelik, A. (2009). Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm, Adana: Altın Koza Yayınları.
- Baykara, T. (2000). Türklerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler, Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, C. 12, (36): 867-880.
- Berber, O. (2009). Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:10: s. 1-11.
- Biray, N. (2009), "12 Hayvanlı Türk Takvimi, Zamana ve İnsana Hükmetmek", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C. 15, S. 39, s. 671– 672.
- Bolat, Y. E. Kuşdemir, O.F. (2019). "Doğum Âdetleri ve Ziyaret Fenomeni: Erbaa Örneği", The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS) 4(2) ISSN: 2536-4510.
- Boratav, P. N. (2016). 100 Soruda Türk Folklorü, İstanbul: BilgeSu, Bozkurt, N.

- “Kandil”, DİA, İstanbul, 2001, XXIV, 300-301.
- Boratav, P. N. (1982). Folklor ve Edebiyat, Cilt 2, Adam Yayıncılık, s. 471.
- Burkay, A.O. (2019). Âşık Feymânî’nin Anlattığı Çukurova Âşık Hikâyelerinde Yayla”, Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu, 26: 28 Eylül 2019 – Giresun. International Symposium on Transhumance and Upland Settlement Culture, 26th- 28th of September 2019 – Giresun.
- Bütünler, Ş. (2022). “Ateş kültü bağlamında Anadolu’da tütsü geleneği” RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (31), 975-983. DOI: 10.29000/rumelide.1222165.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Kısmet mad., 13. cilt, Milliyet Gazetecilik A.Ş. (1990). İstanbul, s. 6731.
- Büyüköztürk Ş., Çakmak E. K., Akgün Ö. E., Karadeniz Ş. & Demirel F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara, s. 150.
- Cemaloğlu N. (2012). “Veri Toplama Teknikleri”. Ed. A. Tanrıoğlu, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara. s. 152.
- Ceniklioğlu, G. T. (2014). “Türklerde Taş Kültü İnancı ve Tokat’ta Bu Kültü Bağlı Efsaneler/İnanmalar” Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Cilt 2.
- Cinlioğlu, H. (1936). Ulusal Savaşta Tokat, Tokat: Tokat Basımevi.
- Çağlar, N. (2021). Beşikten Mezara (Anamur ve Bozyazı’da Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri) Ankara: Gülnur Yayınları.
- Çelepi, M. S. (2016). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, s. 15-35.
- Çeltikci, O. (2007). Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar, Journal of Azerbaijani Studies.
- Çetin, İ. (2009). Türk Kültüründe Bab (Baba) / Ata Geleneği. Milli Folklor Dergisi, 19 (7), s. 70-75.
- Çetin, İ., (2018). Bozdemir, T. “Keçeci Baba’nın Bektaşî Kültüründeki Yeri”, IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- Çetin, N. (2018). “Türk Töresinde Askerliğin Yeri ve Türkiye’de Askerliğe Bakış Açısında Meydana Gelen Değişmeler” Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C:1: s. 161-175.
- Demir, A.. (2022). “Diyarbakır Halk Kültüründe Ölümle İlgili İnanış, Âdet ve Pratikler”, Dicle İlahiyat Dergisi, Cilt:XX5, Sayı: 1SS s. 223-251.
- Demir, B., Topbaşoğlu, K. (2016). Türk ve Rus Halklarında Eskimeyen Gelenek: Düğün. Ağrı İbrahim Çeçen Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt1, Sayı:2, s.1-18.
- Demir, N. (2012). Trabzon Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler, Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks. 4(1), 5.
- Demren, Ö. (2021). Düğün Dernek Sivasta Evlenme Gelenekleri, Kriter Yayınevi.
- Deniz T., Diker O. Çetinkaya A., (2017). Somut Olmayan Kültür Ögesi Olarak Yerel İklim Bilgisi Ve Halk Takvimi: Safranbolu’da (Karabük) Bir Saha Araştırması, Doğu Coğrafya Dergisi: Temmuz, Yıl: 22, Sayı: 38, Sayfa: 205-226.
- Deveci, Ü. (2019). “Muğla-Menteşe İlçesi Doğanköy, Yenice, Dirgeme Mahalleleri

- Asker Duvar Yazıları ve Eren Ziyaretinde Taşa Yazı Yazma Uygulaması". Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8/19, s. 130-162.
- Diker, T. (1982). "Hatay'da Âdet, Gelenek, Görenek ve İnanmalar" (Hatay'da Eğitim ve Kültür), Orkide Ofset Basımevi.
- Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, (1995). Ankara.
- Dransart, P. (2004). Pilgrimage. In F. A. Salamone (Ed.), The Encyclopedia of religious rites, rituals and festivals. (pp. 327-331). New York.
- Ekici, M. (2002). "Tire Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", Milli Folklor, S. 56, Ankara: Erbaş, A. (2002). İslam dışı dinlerde hac. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(5), 97-121.
- Elçin, Ş. (1993). Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 290.
- Erdem, S. (1987). "Tokat Kelimesi Üzerine Düşünceler", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986), Ankara: Gelişim Matbaası.
- Erdol, C. (2016). Dünyayı Tatlandıran Şehir Yeşil Turhal, Turhal Belediyesi Kültür Yayınları, Turhal s. 21.
- Erginer, G. (1984), Uşak Halk Takvimi ve Meteorolojisi, TTK Basımevi, Ankara: s.46.
- Eroğlu, A. H. (2017). Geçiş Dönemleri ile İlgili İnanışlar, Halk İnanışları El Kitabı, s. 257-282, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eröz, M. (1992). Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik, Bektaşilik. İstanbul. s. 89.
- Geçioğlu, A., R. (2019). Hac İbadetinin Bireysel Dinî Yaşayış Üzerindeki Etkileri: Bir Tipleme Denemesi Bilimname Cilt 2019, Sayı 37, s. 243-287.
- Gelenekten Geleceğe: Türkiye'de Somut Olmayan Kültürel Miras, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Temel Koruma Perspektifi ve Uygulamaları (2014). Ankara: Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları, s. 15.
- Genç, K., Türkay, O. (2021). "Geleneksel Halk Ritüellerinden Çağdaş Gösterilere: Mayıs Yedisini Bayramı'nın Organizasyon ve Anlam Dönüşümü", Uluslararası Turizm ve Teknoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt:2 Sayı:1.
- Göcen, G. (2011). Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları, Tanıtım ve Eleştiri Yazıları, Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 11, Sayı 1, s. 273-2.
- Göde, H. A. (2010/4). "Kına Türküleri Üzerine", S 64, c 16, s. 164.
- Göde, K. (1987), "XIV Yüzyılda Eratnalılar Hâkimiyetinde Tokat", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (Temmuz 1986), Ankara: Gelişim Matbaası.
- Gökbilgin, M. T. (1974) "Tokat", İA, 12-I, 1.Bs., İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gümüş, İ. (2019). Bir Kültür Ekonomisi Dönüşüm Serüveni: 'Okuntu'dan 'e-davetiye'ye. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (15), 227-241. DOI: 10.29000/rumelide.580512
- Günay, Ü., Güngör H., Sayım Huzeyfe, Taştan A. (2001). Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması -Kayseri Örneği. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Güner, İ. ve Şimşek, O. (1998). Iğdır'da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi, Türk

- Coğrafya Dergisi, 0(33). 129-135.
- Haykıran, K. R. (2009). Anadolu'da Bir İlhanlı Valisi: Demirtaş Noyan (1314-1328). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (23), s. 161-178.
- İnan, A. (1995). Tarihte ve Bugün Şamanizm (4. Baskı). Ankara: s. 49.
- Kalafat, Y. (1999). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kamacı, F. Z. (2016). İslam Toplumunda Bayram Kutlamalarına Yön Veren Rivayetler: Hz. Peygamber'in Bayram Günlüğü, Akademik Araştırmaları Dergisi, (68): 79-108.
- Kara, Z. (2009). "Ölüm Fenomeni Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması (Kayseri Örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 151.
- Karacoşkun, M. D. (2012). "Dile Benden Ne Dilersen" Türbe Ziyareti ve Dileklerine Sosyopsikolojik Çözümlemeler, İslami İlimler Dergisi, Yıl 7, Cilt 7, Sayı 13 s.69-121.
- Karakaya, N. (1988). Eskiçağ Tarihinde Tokat (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, H., Özek, A., Dönmez, İ. B. K., Çağrı, M., Gümüş, S. Turgut, A. (2011). Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karaman, K. (2010). "Ritüellerin Toplumsal Etkileri". SDÜFen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21), s. 227-236.
- Kaya, D. (1976). "Asker Mektupları", Sivas Folklorü, III (36), s. 17-18.
- Kaya, D. (2010). Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 476.
- Kaya, N. S. (2017). Somut Olan ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yalvaç Hisarardı Köyü Üzerinden İncelenmesi ve Koruma Önerilerinin Geliştirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Kayabaşı, R., G. (2018). "Bahşış Yörüklerinde Evlilik ile İlgili Âdet ve İnanmalar", DOI: 10.22559/folklor.299 folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:94, s. 70.
- Keskin, Y., M. (1995). "Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış" 'Keçeci Baba Örneği, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, s.18, ss. 95.
- Ketre, M., (1999). Adana Halk Kültüründe Askeri Uğurlama ve Askeri Karşılama Geleneği" 3. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu. Adana s. 456-465.
- Kılıç, E., A. ve Kızılkaya N. (2011). "İnfertilite ve Kültür". İ.Ü.F.N. Hem. Derg 19(2) 109- 115.
- Kırmızı, Ö. (2016). Erdemli Halk Kültürü, Mersin: Mersin Büyükşehir Kültür Yayınları.
- King N. & Horrocks C. (2010). Interviews in Qualitative Research. Croydon, s. 16.
- Kobyas, E. Ş. (2014). "Türkiye'de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnanışlar" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Koca, S. K. (2017). Türk Kültürünün gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi (Doğum Geçiş Dönemi Örneği), Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk

- Bilimi Araştırmaları Dergisi, Sayı 11, s. 530-554.
- Koçyiğit, T., O. (2012). “İnfertilite ve sosyo-kültürel etkileri” İnsanbilim Dergisi, İnsanbil Derg 1(1):27-38.
- Koz, S. (2007). Yağmur Duası Kitabı: Kitabevi, s. 86.
- Köse, S. (2011). “Teravîh” Diyanet İlmi Dergi, İstanbul, XL, s. 482.
- Kuran, E. (1987). “Milli Mücadelede Tokat”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986), Ankara: Gelişim Matbaası.
- Küçükbasmacı, G. (2003). “Kastamonu’da Doğumla İlgili Âdet, İnanış ve Uygulamalar”, İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu (18-20 Eylül 2003).
- Maden, F. (2014). “Keçeci Baba Ocağı”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, s. 147-169.
- Marshall, G. (2005). Sosyoloji sözlüğü (Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Merriam S. B. (2015). Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. (Çev. S. Turan). Ankara, s. 175.
- Ocak, A. Y. (1997). Kültür Tarih Kaynağı Olarak, Menâkıbnâmeler, Ankara.
- Öcal, O., M. Evrim Ölçer Özünel, Murat Halıcı, (2013). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi”, Sunuş, ed (Ankara: Grafiker Yayınları,), s. 5.
- Öcal, O., M. (2013). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? (Ankara: Geleneksel Yayınları,), s. 267.
- Ögel, B. (2006). Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, III/IX, Ankara: s. 91.
- Ögel, B., (1997). Türk Mitolojisi, IT, M.E.B. Yay., İstanbul s.129.
- Öger, A. (2012). “Uygur Türklerinin Doğum Âdetleri”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter p.1679-1694 , TURKEY.
- Örnek, S., V. (1971). Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara: : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S., V. (1977). Türk Halk Bilimi, İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Örnek, S., V. (1995). Türk Halk Bilimi, s. 170.
- Örnek, S., V. (2016). Türk Halkbilimi, (Ankara: Bilgesu Yayınları,), s. 184.
- Örnekleme, Analiz, Yorum. Ankara. s. 200.
- Özbay, E. (2007). Türkmenistandan Anadolu’ya Örf Âdet ve Halk İnançları, İstanbul; IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özel, A. (2002). “Mevlid: Tarihi ve dinî hükmü” Sayı, 12, s. 235-246.
- Özel, A. (2004). “Mevlid”, DİA, İstanbul, XXIX, s. 475-479.
- Özen, G., Ç. (2020). Kurban Bayramı İbadeti: İstanbul’da Bir Saha Çalışması Örneği, Aydın Türklük Bilgisi Dergisi (AY-TBD) Yıl 6 Sayı 10 Bahar, s.49-69.
- Özervarlı, M. S. (2001). “Kadir Gecesi”, DİA, İstanbul, XXIV, s. 124-125.
- Özkan, T., S. (2015). “Çocuk Sahibi Olmayı İsteme”, Aile Yazıları/7, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s. 133.
- Pala, İ. (2020). Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, s. 374, İstanbul.

- Patton, M. Q. (2014) . Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün ve S. B. Demir, Trans. Ed.) Ankara: Pegem Akademi, s. 47.
- Sami, Ş. (1317). Kâmus-ı Türkî, Dersaadet, I, s. 667.
- Santur, M. (1997).“Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Gerdek Sabahı Gelinle İlgili Âdet ve Uygulamalar Üzerine Atlas Denemesi”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Satır, B. (2019).“Mustafa Uçar’ın Hayatı, Eğitimci Kişiliği ve Erzincan Folkloruna Katkıları, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Yüksek Lisans Tezi.
- Saygı, E. (2017). İnebolu Halk Kültüründe Doğum Âdetleri Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / Cilt:10, Sayı:20, s. 263-276.
- Sever M. (2016). Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara: Barış Kitap.
- Sevin, V. (1997). Anadolu Arkeolojisi, İstanbul: Der Yayınları.
- Sezen, L. (2005). “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 27, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, Erzurum.
- Smith, P. (2007). Kültürel kuram. (S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu, Çev.). İstanbul: Babil. s. 10.
- Şencan H. (2005). Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik. Ankara, s. 505.
- Şenocak, E. (2020). Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, (S.22) c.8 / s.49-61.
- Şeşen, R. (2022). İbn Fazlan Seyahatnamesi, İstanbul: Yeditepe Yayınları, s.87-88,92).
- Şimşek, E. (1990). “Çukurova’da Anlatılan Alkarısı Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri”, I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Kültürü Sempozyumu s. 536.
- Şimşek, E. (2003). “Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun ‘Çömçeli Gelin’, Millî Folklor, Yıl 15, Sayı 60.
- Şimşek, M. (2002). “Geçmiş Dönemlerde Hıdır Abdal Sultan Ocağında Görgü Cemleri Nasıl Yapılırdı?” Cem Dergisi, S.118, s.34-36.
- Şimşek, R., G. (2008). Barçın Yaylası (Başayla- Sarıveliler- Ermenek) Folkloru, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Şişman, B. (2003). “Samsunda İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri”, Yıl: 15 ,sayı: 58: s. 86-92).
- Şişman, B. (2017). Türk Kültüründe Evlilik, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Tanyu, H. (1968). “Türklerde Taşla İlgili İnançlar”, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara.
- Taş, H. (2002). “Bursa İli ve Çevresinde Doğum ve Çocukla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar”. Bursa Halk Kültürü, I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan 2002) Bildiri Kitabı. Cilt: 2: 573-580. Tokat İl Yıllığı, (2006) İstanbul: T.C. Tokat Valiliği Yayınları.
- Tozlu, N. (2011). “Adıyaman Efsanelerinin Tasnif Denemesi ve Bunlar Üzerine Bir Değerlendirme” Selçuk Üniversitesi/Seljuk University Edebiyat Fakültesi

Dergisi/Journal of Faculty of Letters Yıl/ Year: 2011, Sayı/Number: 26, Sayfa/Page: 119-136.

- Tozlu, N. (2012). “Adıyaman Üryan Baba Efsanesi’nin Yöreye Toplumsal Yansımaları ve Üç Yeni Eş Metni” Selçuk Üniversitesi/Seljuk University Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty of Letters Yıl/ Year: 2012, Sayı/Number: 27,
- Tozlu, N. (2019). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu 26-28 Eylül 2019 Erzincan Bildiriler Kitabı.
- Tozlu, N. (2020). Ağlar Baba Divanında “Hikmet” Geleneği, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute. 69, (Eylül-September 2020). 309-327.
- Töret Büyükokutan, A., Özdemir T. (2022). “Eskişehir’de Bir Sağaltma Ocağı: Albastı”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 39, 677-690.
- Turan, O. (1984). Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul: Nakışlar Yayınevi
- Türk Dil Kurumu, (1998). “Kültür”. Türkçe Sözlük. Cilt: 1436. Ankara. Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara, s. 1844.
- Türkdoğan, O. (1995), Alevi Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma, Timaş Yay., İstanbul.
- Türkmen, M. (1975). “Tokatta Yatırlar Ziyaretler I” Sivas Folklorü, s.33, Uca A. “Türk Toplumunda Nevruz-II, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı, 33, Erzurum: 2007.
- Uğurelli, A., T. (2022). “Anadolu’da Gerçekleştirilen Yağmur Yağdırma Ritüelleri” Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, Yıl: 2023/1, Sayı: 85.
- Uysal, Y. (2008). Gazipasa’da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Uysal, Y. (2016). “Adıyaman Halk Kültüründe Sünnet Merasimi ve Kirve Kültürünün Topluma Yansımaları” Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/4 Winter 2016, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9346> ISSN: 1308-2140.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üçer, M. (1987). Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu, 1986, Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn-i Kemal Araştırma Merkezi, Gelişim Matbaası, Ankara:
- Üçer, M. (2020). Beşik Eşik Keşik, İstanbul: Kitabevi.
- Ülkü, M. (2001) Milli Mücadele Dönemi’nde Tokat. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ünal, H. (1992). “Berat Gecesi”, DİA, İstanbul, V, s. 475-476.
- Ünal, M. (2017). Halk İnanışları, Grafiker Yayınları, Ankara: s. 157.
- Yakıcı, A. (1991). “Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine”, Millî Folklor Dergisi, Sayı: 11, s. 33-35.
- Yalçın. H., Koçak, N. (2013). Gebelikle İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalar ve Karaman Örneği. Kent Akademisi, Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt: 6 Sayı: 1, İlkbahar.

- Yanikkerem, Emre, Oya Kavlak ve Ümran Sevil. (2008). “İnfertil çiftlerin yaşadıkları sorunlar ve hemşirelik yaklaşımı”. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 11(4) s. 112-121.
- Yardımcı, M. (1993). Halk Bilimi ve Edebiyat Yazıları, Malatya: Açıksöz Yayınları.
- Yardımcı, M. (2007). Geleneksel Kültürümüzde Taş, Zile’de Taşlarla ilgili İnanmalar, Uygulamalar ve Oyunlar.
- Yavuz, S., S. (2005). “Mi’rac”, DİA, İstanbul, XXX, 132-135.
- Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler, Cilt 3 Sayı 9 Kış.
- Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri), Ankara: Grafiker Yayınları, Yıldırım, E. “Cemevleri ve Cemevlerinin Dini ve Toplumsal Fonksiyonları”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz 2012, Cilt:12, Yıl:12, Sayı:2, 12:157-176.
- Yılmaz, I. (2015). “Doğumdan Ölüme Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 11, Bahar: 2016.
- Yılmaz, M. A. (2005). Aladağ Halk Kültürü Araştırması, Ç.Ü. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Yılmaz, O. (2015). “Caesar ve II. Pharnakes’nin Zile Savaşı (M.Ö. 47) Yeri Üzerine Bir İnceleme”. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (11) , 61-80.
- Yin, R. K. (2017). Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları (3. Basımdan Çeviri, Çeviren: Günbayı, İ.), Nobel. s. 10.
- Yüksel, D. (2007). “Gaziantep Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İTERNET KAYNAKLARI

- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2022, Temmuz 15). <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=undefined&>
- Hey on beşli hikâyesi. (2023, Şubat 27). <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/hey-15li-turkusunun-hikâyesi-79790.html>
- Halk Takvimi ve meteoroloji. (2023, Mart 25). <https://karadeniz.gov.tr/halk-takvimi-ve-meteorolojisi-2/>
- Türk Kültüründe Hıdırellez. (2023, Nisan 4). <https://turkcetarih.com/tarih/turk-halk-kulturunde-hidirellez/>
- Erzincan Kültür Atlası. Erzincan Halk Kültüründe Geçiş Dönemi Törenleri. (2022, Nisan 26). <https://erzincankulturatlası.com/erzincan-halk-kulturunde-gecis-donemi-torenleri>

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun (Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu) 25/05/2023 tarihli ve 05/07 numaralı kararı ile alınmıştır.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Hacı Ömer	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Fırat Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	Fırat Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Halk Edebiyatı
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1. Anadolu Coğrafyasında Âşıklık Geleneği ve İnsan, Mekân, Kültür Açısından Değerler (Multidisipliner Yaklaşımlarla Coğrafya 2023, Cilt. 1(2) 164-182) 2. Türk Masallarında Ölüm Motifi ve Atfedilen Deyimler (Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (37), 60-76)	